

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLAHİYAT ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'AN'DA PEYGAMBERLERE İSNAT EDİLEN
OLAYLARIN MASUMİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ASLAN ÇITIR

İstanbul, 2010

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLAHİYAT ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'AN'DA PEYGAMBERLERE İSNAT EDİLEN
OLAYLARIN MASUMİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ASLAN ÇITIR

Danışman: PROF. DR. NİHAT TEMEL

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı TEFSİR Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
ASLAN ÇITIR'ın KUR'AN'DA PEYGAMBERLERE İSNAT EDİLEN OLAYLARIN
MASUMİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz
Yönetim Kurulunun 01.03.2010 tarih ve 2010/03-27 sayılı kararıyla oluşturulan jüri
tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 24.03.2010

1) Tez Danışmanı : DOÇ. DR. NİHAT TEMEL

2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. MURAT SÜLÜN

3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. MUHİTTİN MACİT

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İ
ÖNSÖZ	İx
KISALTMALAR.....	xİ
GİRİŞ	1
1-MASUMİYETİ DEĞERLENDİRMEDE TEFSİR METODU.....	1
2-PEYGAMBER KELİMESİNİN LÜGAT VE ISTİLÂH MÂNÂSI.....	2
3-NEBÎ VE RASÛL ARASINDAKİ FARK	3
3.1- Rasûl Kelimesinin Lügat ve Istılâh Mânâsı:.....	3
3.2- Nebî Kelimesinin Lügat ve Istılâh Mânâsı:	6
3.3- Kur’ân-ı Kerîm’de Nebî – Rasûl:	9
3.4- Hadis-i Şerifler’de Nebî- Rasûl:	11
3.5- Kelâm Âlimlerine Göre Nebî-Rasûl:.....	13
3.5.1- Umûm-Husûs Yönünden Nebî-Rasûl:.....	13
3.5.2- Vahiy Açısından Nebî- Rasûl:	13
3.5.3-Kitap ve Şeriat Açısından Nebî-Rasûl:	14
3.5.4- Tebliğ Açısından Nebî-Rasûl:.....	16
4-PEYGAMBERLİK MÜESSESİNE İHTİYAÇ VE PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNDEKİ HİKMET	17
5- PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ	19

5.1- İnsanları Tevhide ve Allah'a İbadete Davet Etmek	19
5.2- Allah'ın Emir ve Yasaklarını Tebliğ ve Tebyîn Etmek:.....	19
5.3- Dünya ve Âhiret'i Kazandırmak:	20
5.4- İnsanlara Örnek Olmak:	21
5.5- İtiraz Kapısını Kapatmak:	21
6-PEYGAMBERLERİN BEŞERİ YÖNÜ	22
6.1- Peygamberlerin Diğer İnsanlardan Farklı Yönleri.....	28
6.1.1- Aldıkları Vahyi İnsanlara Tebliğ Etmeleri:.....	28
6.1.2- Emânet:	29
6.1.3- Dosdoğru Olmaları:	29
6.1.4- Fetânet Sahibi Olmaları:	30
6.1.5- Masum Olmaları:.....	32
7- PEYGAMBERLERİN MASUMİYETİNE GENEL BİR BAKIŞ	32
7.1- İsmet Sifatının Lügat ve Istılâh Mânâsı:	32
7.1.1- İnançta Masumiyet:	34
7.1.2-Tebliğde Masumiyet:	34
7.1.3- Dünya İşleriyle İlgili Hususlarda Masumiyet:	35
7.1.4- Fiillerde masumiyet:	35
7.2- İsmet Sifatının Mahiyeti:.....	37
7.2.1- Maturidilerde Masumiyet:	37

7.2.2- Eş'arilerde Masumiyet:	38
7.2.3- Şîada Masumiyet:	39
7.2.4- Mu'tezilede Masumiyet:	40
7.3- Peygamberlerin Masumiyetinin Hikmeti:	41

1. BÖLÜM

HZ. ÂDEM(A.S) İLE HZ. MÛSÂ(A.S) ARASI DÖNEMDEKİ PEYGAMBERLERDE MASUMİYET	45
8- HZ.ÂDEM'İN(A.S) MASUMİYETİ.....	45
8.1- Hz. Âdem'in(a.s) Yasak Ağaca Yaklaşması:.....	45
8.1.1-Konu'yla İlgili Ayetler:	45
8.1.2- Ayetlere Genel Yaklaşımlar:	46
8.2- Hz. Âdem'e(a.s) Şirk İsnadı:	61
8.2.1- Konu'yla İlgili Ayetler:	61
8.2.2- Ayetlere Genel Yaklaşımlar:	61
9- HZ. NÛH'UN(A.S) MASUMİYETİ	68
10- HZ. İBRÂHÎM'İN(A.S) MASUMİYETİ.....	71
10.1-Yıldız, Ay ve Güneş'e İlahlık İsnadı:	71
10.1.1- Nübüvvetten Önce:	78
10.1.2- Nü büvvetten Sonra:	88
10.2- Allah'ın Ölülere Diriltmesinde Şüphe Duyduğuna Dair İsnad:	99

10.3- Putperest Olan Babasına Duâ Etmesi:.....	109
10.4- Üç Yalan Meselesi:.....	116
10.4.1- Ben Hastayım Demesi:	119
10.4.2- Putların Büyükleri Kırdı Demesi:	126
10.4.3-Hanımı Sareyi Kız Kardeşi Olarak Tanıtımı:	133
11- HZ. YAKÛB’UN (A.S) MASUMİYETİ	136
12-HZ. YÛSUF’UN (A.S) MASUMİYETİ	139
12.1-Hz. Yûsuf’a (a.s) Zina İsnadı:	141
12.2- Hz. Yûsuf’un(a.s)İnsanlardan Medet Ummasından Dolayı Ta’zîr Edilmesi:	146
12.3-Hz. Yûsuf’a(a.s) İsnat Edilen Hırsızlık Hadisesi:	148
13- HZ. EYYÛB’UN (A.S) MASUMİYETİ.....	149
13.1- İblis’in Hz. Eyyûb’a(a.s) Musallat Olması Meselesi:	149
13.2- Hz Eyyûb’un(a.s) Hastalığı ve Yaralarına Kurtların Musallat Olması Meselesi:.....	150
14-HZ. ŞUAYB’İN (A.S) MASUMİYETİ	152
14.1- Hz Şuayb’in (a.s) Mağfiret Talebi:	152
14.2- Hz. Şuayb’in(a.s) Hz. Mûsâ’dan(a.s) Mehîr Talebi:.....	153
14.3- Kavminin Hz. Şuayb’i(a.s) Kendi Dinlerine Çağırması:.....	153

2. BÖLÜM

HZ. MÛSÂ(A.S) VE SONRASINDA GÖNDERİLEN

PEYGAMBERLERDE MASUMİYET	156
15- HZ. MÛSÂ'NİN(A.S) MASUMİYETİ	156
15.1- Konu'yla İlgili Âyetler:	156
15.2- Âyetlere Genel Yaklaşımlar:.....	157
15.2.1-Nübüvvetten Önce Masumiyet:	157
15.2.1.1-Kıptiyi öldürmesi:	157
15.2.2- Nübüvvetten Sonra Masumiyet:.....	168
15.2.2.1-Nübüvvet Vazifesine İhtiyaç Duymadığına Dair İsnad:	168
15.2.2.2- Sihir Hadisesi:	169
15.2.2.3- Korku Hissetmesi:	170
15.2.2.4- Tevrat Levhaları ve Hz. Hârûn(a.s) Meselesi:	173
16- HZ. DÂVUD'UN (A.S) MASUMİYETİ	175
16.1- Hz. Dâvud'a(a.s) İsnat Edilen Hayâlî Günah:	175
16.1.1-Konu'yla İlgili Âyetler:	175
16.1.2- Konu'yla İlgili Rivâyetler:	176
16.1.3- Âyet ve Rivâyetlere Genel Yaklaşımlar.....	180
17- HZ.SÜLEYMÂN'IN (A.S) MASUMİYETİ	183

17.1- Hz. Süleymân'ın(a.s) Atları Kılıçla Doğradığına Dair İsnat:	183
17.1.1- Konu'yla İlgili Âyet ve Rivâyetler:.....	183
17.1.2- Âyetlere Genel Yaklaşımlar:	184
17.2- Hz. Süleymân'ın (a.s) Kürsüsüne Atılan Cesed:.....	187
17.2.1- Konu'yla İlgili Âyet ve Rivâyetler:.....	187
17.2.2- Âyetlere Genel Yaklaşımlar:	188
17.3- Hz. Süleymân'ın(a.s) Duası:	190
18- HZ. YÛNUS'UN (A.S) MASUMİYETİ.....	192
19- HZ. LÛT'UN (A.S) MASUMİYETİ	194
19.1- Hz. Lût'un(a.s) Kızlarını Fuhuşa Hedef Gösterdiği Safsatası:	194
20- HZ. ZEKERİYYÂ'NIN (A.S) MASUMİYETİ	195
20.1- Hz. Zekerıyyâ'ya(a.s) Allah'ın Kudreti Hususunda Şüpheye Düştüğü	
İsnadı:	195
21- HZ. İSÂ'NIN (A.S) MASUMİYETİ	196
21.1- Hz. İsâ'nın(a.s) Kendi ve Annesine Tanrılık İsnad Ettiğine Dair	
Safsata:.....	196
22- HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V) MASUMİYETİ.....	199
22.1- Mekke Dönemi:	200
22.1.1- Âmâ'ya Yüzünü Ekşitmesi Hususunda Yapılan İkaz:	200

22.1.2-Rasûlullah'ın, (s.a.v) İnen Vahiye Şüphelendiğine Dair Hayâî İsnad:	202
22.1.3- Müşriklere Meylettiğine Dair Yapılan İkaz:.....	203
22.1.4- Müşriklerin İman Etmeleri İçin Mucize Talebi Hususunda	
Yapılan İkaz:.....	206
22.1.5- Yanında Bulunan Müminleri Kovmaması Hususunda Yapılan	
İkaz:.....	207
22.1.6-Hz. Peygamber'e(s.a.v) Dalâlet İsnat Edilmesi:.....	209
22.1.7- Hz. Peygamber'e(s.a.v) Günah İsnadı:	210
22.1.8-Ğaranik Hadisesi:	212
22.2- Medine Dönemi:.....	225
22.2.1- Bedir Esirleri Hakkında Yapılan İkaz:	225
22.2.2- Müşrik ve Kâfirlere Meyletme:	230
22.2.3-Hz. Peygamber'in(s.a. Hz. Zeynep'le Evlenmesi:	231
22.2.3.1- İslâm Âlimlerinin Bu Hadiseye Bakışı:	232
22.2.3.2- Oryantalistlerin Bakışı:.....	239
22.2.4- Münafıkların, Savaşa Çıkmama Talebine İzin Verilmesi İle İlgili	
İkaz:	246
22.2.5-Geçmiş ve Gelecek Günahlarının Bağışlanması Meselesi:	249
22.2.6-Hz. Peygamber'in(s.a.v) Tevbe İstiğfâr Etmesi Meselesi:	252

SONUÇ	254
BİBLİYOGRAFYA.....	260

ÖNSÖZ

İslam itikâdında üç temel kavram, Ulûhiyet, Âhiret ve Nübüvvettir. Bu üç temel kavramdan her biri inanç esası olarak bir makamı temsil eder. Bu kavramlardan Ulûhiyeti, doğurmamış, doğurulmamış, eşi ve benzeri olmayan, hiçbir mahlûkata benzemeyen tek ve yegâne kudret sahibi olan Allah temsil eder ve Ulûhiyet ona aittir. O her şeyi yoktan vareden, mahlûkatın kaderini belirleyen bir makamdır. Ve onun fevkinde hiçbir güç yoktur. Ulûhiyet makamı tarafından tayin edilen ve vehbî olan Nübüvveti ise Allah'ın insanlar içerisinde seçtiği peygamberler temsil eder. Mümessili peygamberler olan Nübüvvet, çalışarak elde edilebilecek bir mevki değil; ancak Allah tarafından lutfedilebilecek bir vazifedir. Yani kesbî değil, vehbîdir. Bu vazifenin en mümeyyiz vasfı, tüm insanlığa model olmasıdır. Tüm insanlığı Dünya ve Âhiret saadetine ulaştıracak İlâhî vahyi tebliğ etmesidir. Tüm insanlığa model ancak o insanların içerisinde seçilenler olabilir. İnsanlık vasfı taşımayan mahlûkatın insanlara örnek olması imkansızdır. İnsanlar ise, büyük ve küçük günahlardan; küfür ve şirkten masum değildirler. Bu bağlamda Nübüvvet ve insanlık vasfı taşıyan peygamberlerin masumiyet sınırları bu çalışmanın nedenini oluşturmuştur.

Nübüvvet makamının mensûbu olan peygamberlerin ilettiği ilâhî mesajlar ve bu mesajı iletmedeki fonksiyonları her asırda güncelliğini korumuş ve bununla alakalı birçok eser telif edilmiştir. Münâzaralar, Onların ilâhî mesajı iletmede, yaşamada ve muhataplarına örnek olmadaki konumları etrafında yoğunlaşmıştır. Buradan hareketle konumuz **“Kur’ân’da Peygamberlere İsnat Edilen Olayların Masumiyet Açısından Değerlendirilmesi”** olarak belirlenmiştir. Nübüvvet makamının lüzûmu ve peygamberlerin masumiyeti ortaya konulmak istenmiştir. İlâhî mesajı tebliğ etmekle vazîfeli olan peygamberlerin hayatlarının her safhasında ortaya koydukları güzel ahlâk ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu güzel ahlâka bağlı olarak dürüstlüklerinin ve masumiyetlerinin sınırları belirlenmiştir. Böylece insanların nübüvvet müessesesine olan bağlılıklarının artırılması ve peygamberleri model alma iştîyâklarının güçlenmesi hedeflenmiştir.

Kur'ân'da peygamberler hakkında anlatılan kıssalar esas alınarak ele alınan çalışmamız giriş ve iki bölüm olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde peygamber, rasûl, nebî kelimelerinin lügat ve ıstılah mânâsı ele alınmış; rasûl-nebî farkı ile ilgili görüşler zikredilmiş; peygamberlerin beşerî yönleri ve farklı yönleri izah edilmiş; ismet'in lügat ve ıstılah mânâsıyla birlikte peygamberlerin masumiyetinin genel çerçevesi çizilmiş ve mezheplerin görüşleri aktarılmıştır. Diğer bölümlerde ise, ilk peygamber Hz. Âdem'den(a.s) son peygamber Hz. Muhammed'e(a.s) kadar gönderilen peygamberlerin ismet sıfatıyla doğrudan ilişkili olan Kur'ân kıssaları ele alınmıştır. Bu kıssalarla bağlantılı Tefsir ve Tarih kitaplarında zikredilen rivâyetlere de değinilmiştir. Yeri geldikçe bu rivâyetlerin Cerh ve Ta'dili yapılmıştır.

Bu çalışmanın giriş bölümünde genel olarak Kelam kaynaklarına müracaat edilmiştir. Birinci ve ikinci bölümde ise genelde Tefsir kaynaklarına müracaat edilmiştir. Ayrıca Hadis ve Tarih kitaplarından da istifade edilmiştir. Kaynaklar kullanılırken bazen aynı kaynağın muhtelif baskıları kullanılmak mecbûriyetinde kalınmıştır. Tefsir kaynaklarında masumiyetle bağlantılı görülen her bir ayet, incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma genelde ayet ve bağlantılı rivâyetler üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmayı Kelam ilmi alanında bu konu'yla alakalı yapılan çalışmalardan ayıran en önemli özellik, peygamber kıssalarını anlatan âyet ve bu âyetlerle bağlantılı olarak Tefsir kitaplarında zikredilen rivayetler üzerinden yapılmasıdır. Yani Tefsir ilim sahasının kapsamı içerisinde kalmaya özen gösterilmiştir.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Hüseyin AKINCI' ya; çalışmanın tashîhinde bizlere yardım eden kıymetli hocamız Prof. Dr. Mehmet OKUYAN'a ve bu çalışmaya bizleri sevkeden ve çalışma esnasında kıymetli vakitlerini ayırıp yönlendiren Prof Dr. Nihat TEMEL hocama teşekkürlerimi arz ederim.

Aslan ÇITIR

İSTANBUL, 2010

KISALTMALAR

a.s	Aleyhisselam
ae.	Aynı eser
age.	Adı Geçen Eser
agm.	Adı geçen makale
Ar.	Arapça
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ay.	Aynı yer
ayrc.	Ayrıca
bkz.	Bakınız
böl.	Bölüm
bs.	Baskı,Basım
bsy.	Baskı sayısı yok
byy.	Basım yeri yok
C.	Cilt
CÜİFD	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÇÇEV	Çorum Çağrı Eğitim Vakfı
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİD	Diyanet İlmi Dergi
h.	Hicri
H.z.	Hazreti

K.	Karar
mad.	Madde
MUIF	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MUIFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Neş.	Neşriyat
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v	Sallallahualeyhivesellem
Sd.	Sadeleştiren
SÜİF	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDVY	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Terc.	Tercüme
Thk.	Tahkik
Tlk.	Talik
Ts.	Tarihsiz
v.	Vefat
v.d.	Ve Diğerleri
vd.	Ve Devamı
vr.	Varak
y.	Yıl
Yay.	Yayınlar

GİRİŞ

1- MASUMİYETİ TEFSİR METODUYLA DEĞERLENDİRME

İman ilkeleri arasında yer alan her şey Kelam'ın alanına girer. Kelam'ın konusu olan her şey Kur'an konusu ve ıstılahı olması sebebiyle Tefsir alanını ilgilendirir.

Bir kavram ya da kavramlar arası ilişkiler hem Akâid'i hem de Kur'an'ı ilgilendiriyorsa, bu durumda hangi ilim devreye girmelidir?

Esasen fiiliyatta her ikisi de devreye girmelidir. Fakat bağımsız ilim alanlarının ortaya çıktığı günümüzde araştırmacının perspektifi ön plana çıkmaktadır.

Konu akâide müteallik olmakla birlikte araştırmacı bunu Kur'an'a göre ele alıyorsa tefsir yapmaktadır. Bu bakımdan Kelam'ın konusu olan nübüvvet ve nübüvvetin masumiyeti Kur'an'a göre inceleniyorsa, bu inceleme Tefsir'in işidir. Kelam, Kur'an'ın yanı sıra, gerek Sünnet'in gerekse İslam'ın şekillenmesinde etkili olmuş muhtelif şahsiyetlerin devreye sokularak konunun bu perspektiflerden ele alınması durumunda ancak devreye girer.

Ulûhiyet, Nübüvvet ve Âhiret ile ilgili kavramların tamamının kaynağı Kur'an olup; bu kavramları yorumlayan mezheplerin çıkışındaki temel faktörde Kur'an'dır. Kur'an'ın açıklanıp yorumlanması ise Tefsir'i ilgilendirir.

Esasen sorun farklı yorumlara açık Kur'an ayetlerinden neş'et ettiği için, Akâid eserlerinin de sonuçta Tefsir yapmakta olduğu söylenebilir. Bununla birlikte tüm çabasını Kur'anî kavram ve ayetlerin tahlil ve tasvirine hasreden Tefsir, Kelâm'ın aksine norm koyma(tekfir vb.) amacı gütmeye için söz konusu ayetlere hasmı ilzam etme sâikiyle yaklaşmaz. Kelâmcının gayesinin dinini din karşıtlarına, mezhebini mezhep karşıtlarına karşı savunma olduğu bilinmektedir.

Kelamcı, bunu yaparken genelde şer'î delillere bağlı kalmaya çalışırsa da akli veçhesi ağır basan deliller kullanır. Şer'î delillere bir muhaddis ve müfessir edasıyla yaklaşamaz. Çünkü ana hedefi nasları tefsir ya da şerh etmek değil, hasma cevap yetiştirmektir. Tefsir ise, söz konusu ayetleri günlük olarak tüketmemektedir.¹

¹ Murat Sülün, **Kur'an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi**, 2.bs., İstanbul: Ensar Neş., 2005, s. 26-29.

Fazlurrahman'ın zikrettiği gibi "Kur'anı Kur'an olarak anlamaya çalışan yegâne ilim dalı Tefsir"dir.²

Bütün bunlar dikkate alındığında, Kur'ânî birer kavram olan nübüvvet ve masumiyet kavramlarının Tefsir yüksek lisans tezi olarak incelenmesinden daha doğal bir şey olmaması gerekir.

Tefsir alanında yapılan sistematik çalışmaların "Kur'anda, Kur'an'a göre, Kur'an ışığında, Kur'an-ı Kerim açısından" başlıkları altında yapıldığı bilinmektedir. Bu tür başlıkların, araştırmacının kendi görüşlerini, itikâdî veya fikhî mezhebinin dogmalarını Kur'ânî görüş olarak sunma hatasına yol açabilecek mahiyette olabileceğine dair tenkitlerde de haklılık payı mevcuttur. Bu tür çalışmalarda araştırmacı Kur'an'ın belli konudaki görüşlerini aktarırken kendinden mutlaka bir şey katmaktadır. Menfî –müspet kendi birikimlerini yansıtmaktadır. Bu da araştırmacıyı kendi görüşlerini Kur'an'ın görüşü gibi sunma hatasını ortaya koymaya sevk etmektedir.

Bu çalışmada bu tür hataya düşülmemesi için **"Kur'an'da Peygamberlere İsnat Edilen Olayların Masumiyet Açısından Değerlendirilmesi"** başlığının kullanılması tercih edilmiştir. Bununla maksadımız, Kur'an'da sözkonusu araştırmaya konu olan ayetleri masumiyet açısından ele alarak bu husustaki değerlendirmemizi ortaya koymaktır.

Kelam'ın da konusu olan masumiyetin Tefsir metoduyla araştırılacağı ifade edildikten sonra masumiyete konu olan ve Nübüvvet makamının temsilcisi olan peygamber kelimesinin lügat ve ıstılah anlamları zikredilecektir.

2-PEYGAMBER KELİMESİNİN LÜGAT VE ISTİLÂH MÂNÂSİ

Peygamber, Farsça bir kelimedir. Çoğulu "peygamberân" dır. Haber mânâsına gelen "peygamber" veya "peyam" ile "getiren" ya da "götüren" mânâsına gelen "bürden" mastarından ismi fâil olan "ber" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen mürekkebi bir kelimedir. Bu kelime Farsçada "peygamber" veya "peyember" şeklinde ifâde edilir. Buna göre peygamber "haber getiren" kimseye denir.³ Eski Türkçe'de peygambere

² Sülün, ay. (Açıkgenç, "Fazlurrahman" mad., XII, 283'den naklen)

³ Şemseddin Sami(v. 1904), **Kâmûs-ı Türkî**, 4.bs., byy., Çağrı Yay. 1978, s.367; Yusuf Şevki Yavuz, **"Peygamber"** mad., DİA, C. XXXIV, İstanbul: 2007, s. 257.

"yalvaç", peygamberliğe de "yalvaçlık" denirdi.⁴ Kur'ân ve Arapçada peygamber için nebî, rasûl, mürsel ve nezîr kelimeleri kullanılmıştır.⁵

Istılâh Mânâsı: Peygamber, Allah'tan vahiy suretiyle aldığı bilgileri insanlara tebliğ etmek için Hak Teâlâ tarafından seçilen bir zattır.⁶

3-NEBÎ VE RASÛL ARASINDAKİ FARK

3.1- Rasûl Kelimesinin Lügat ve Istılâh Mânâsı:

Rasûl(رسول) kelimesi “er-risl”(الرسال) kelimesinden türemiştir.⁷ er-Rislü ve er-risletü (الرسال و الرسالة) kelimesi yumuşak davranmak, temkinli olmak ve acele etmemeyi ifâde eder.⁸ Bundan dolayı Araplar, devenin seyri kolay olduğu zaman onu “nâkatü'r- risle” (ناقطةالرسال) diye tanımlamıştır.⁹

Yine Arapçada kullanılan “alâ rislike” (علي رسلك) tabiri, bir kimsenin mutedil ve yumuşak olması istenildiğinde “ temkinli, yavaş ol” anlamında kullanılır.¹⁰ Lügatta, “rasûl”: Kendisini gönderen kimsenin haberlerine uyan, onları yerine getiren kimsedir. Bu mânâ ise Arapların “ develer birbiri ardınca peşi peşine geldi” “câeti'l-İbîlû raselen”(جاءت الابل رسلا) ibaresinden alınmıştır.¹¹

Kadı İyâz, (v. 544/1149) “rasûl” kelimesinin iştikâkı hakkında insanların birbirinin ardınca peşi peşine gelmelerini, Arapların “câe'n-nâsü erselen” (جاء الناس ارسلا) tabiriyle zikrettiklerini naklettikten sonra, bunun ya tebliğin tekrarından ya da ümmetin nebîye tâbî olmasının elzemliğinden, dolayı olabileceğini ifâde eder.¹²

⁴Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, C.II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 1587.

⁵ Yavuz, **agm.**, C. XXXIV, s. 257; Nezîr için bkz. Mâide, 5/ 19; A'râf, 7/ 184, 188; Hûd, 11/ 2, 12, 25.

⁶ Sami, **age.**, s.367; Yavuz, **agm.**, C. XXXIV, s. 257; Süleymân Uludağ, **İslâm'da İnanç Konuları ve İtikâdî Mezhepler**, 3.bs. İstanbul: Mârifet Yay,1996, s. 185-186.

⁷ Ragıp el- İsfahânî (v. 425/ 1072), **Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân (Thk.: Safvan Adnan Dâvûdî)**, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992, s. 352.

⁸Ebû'l- Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem, İbn Manzûr (v. 711/1311), **Lisânü'l- Arap**, C. XI, Beyrut: Dâru Sadr, Ts., s. 281.

⁹ el- İsfahânî, **age.**, s. 352.

¹⁰ el-İsfahânî, **age.**, s. 352; İbn Manzûr, **age.**, C. XI, s. 282.

¹¹ İbn Manzûr, **age.**, C. XI, s. 284.

¹² Kadı İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el- Yahsûbî (v. 544/1149), **eş-Şifâ bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafa**, (Thk.: Hüseyin Abdulhumeyd Nil), C.I, bsy., Beyrut: Dâru'l- Erkam, 1995, s.221.

Bu mânâyı desteklemesi açısından, İbn Manzûr'un naklettiğine göre, Ebû Bekr b. el- Enbârî, ezandaki “ Eşhedü enne Muhammeden rasûlullah” ibaresini, “Ben ilan ediyor ve bildiriyorum ki, şüphesiz Muhammed(a.s) Allah'dan aldığı haberlere tâbîdir” diye beyân etmiştir.¹³

Rasûl kelimesiyle bazen mesajın bizzat kendisi, bazen de elçilikle vazifelendirilen kimse kastedilir. Şâirin “ elâ eblîğ Ebâ Hafsa rasûlen” (الا بلغ ابا حفص) sözünde rasûl kelimesi taşınan, yüklenilen sözün kendisi için kullanılmıştır.¹⁴ Bir mesajı, bir sözü iletmekle vazifelendirilen kimseye mürsel veya rasûl denir.¹⁵

Rasûl kelimesi hem müzekker ve müennes hem de tekil ve çoğullukta ortak bir kullanıma sahip olmakla birlikte “ersülün, rüslün, rusûlün ve ruselâü”(رسل - رسل - ارسل) kelimeleriyle kullanılır.¹⁶

Rasûl ıstılâhta; “ Allah'ın vahyini tebliğ etmesi için gönderdiği ve kendisine bir kitap ve şer'at verilen kimse” şeklinde tarîf edilmiştir.¹⁷ Ancak gönderilen Semâvî kitapların sayısından rasûllerin sayısının fazla olduğunu belirten hadisin vürûdu sebebiyle yapılan bir itiraza ise, “ Rasûl kendisine bir kitap verilen veya geçmiş şer'atların hükümlerinden bir kısmını nesh eden kimsedir” şeklinde yanıt verilmiştir.¹⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de “rasûl” kelimesinin müfred ve cemi' olarak kullanımında bazen melek, bazen de peygamber kastedilir. “Şüphesiz o (Kur'ân) kerîm bir rasûl'ün getirdiği kelimdir...”¹⁹ âyetinde rasûl kelimesi melek anlamında kullanılmıştır. “ Ve elçilerimiz melekler, İbrâhîm'e oğlu olacağına dair müjdeyle vardılar...”²⁰ âyetinde cemi' olan rasûl kelimesi melek anlamında kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in başka yerlerinde de aynı anlamda kullanımlar vardır.²¹

¹³ İbn Manzûr, **age.**, C.XI, s. 284.

¹⁴ el -İsfahânî, **age.**, s.352.

¹⁵ İbn Manzûr, **age.**, C.II, s. 284.

¹⁶ Mecdüddin Muhammed b. Yakub el- Fîrûzâbâdî(817/1415), **el-Kâmûsü'l- Muhît**, bsy., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993, s.1300.

¹⁷ Sadüddin Mesud b. Ömer b. Abdillâh Taftazânî(v. 797/1395), **Şerhu'l Makâsîd (Thk.: Abdurrahman Umeyr)**, C.V, bsy., Beyrut: Âlemü'l-Kutüb, 1989, s.5,6; Uludağ, **age.**, s. 187

¹⁸ Taftazânî, **age.**, C.V, s. 6.

¹⁹ Tekvîr, 81/ 19,20.

²⁰ Ankebût, 29/31.

²¹ Hûd, 11/69-77 ve 81; Zuhurf, 43/80; Mürselât, 77/1; Fâtır, 35/1; Ankebût, 29/33; En'âm, 6/61.

Rasûl kelimesinin lûgat mânâsında ifâde edildiği gibi nadiren “risâlet” mânâsı da zikredilmiştir. Şuarâ suresinin 26/16. âyetinde Hz. Mûsa ve Hz. Hârûn (a.s) için müfred olarak rasûl kelimesi kullanılmıştır. Zemahşerî (v. 528/1133) bu âyetin tefsirinde; Tâhâ 20/ 47. âyette olduğu gibi (innâ rasûlâ rabbike) (انا رسول ربك) tesniye olarak kullanılmalı değil miydi? şeklinde gelebilecek olan suale; “rasûl, mürsel(elçi) veya risâlet (elçilik)” anlamlarına gelir. Tâhâ 20/ 47. âyette mürsel anlamında kullanıldığından, orada tesniye olarak kullanılması gerekir. Burada ise (Şuarâ 26/16) risâlet anlamında olup, kişi bununla vasfolunduğu zaman müfred, tesniye ve cemi’ kullanımları eşit olur” demiştir.²²

Rasûl kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’in pek çok yerinde peygamberler anlamında kullanılmıştır.²³

Kur’ân-ı Kerîm’de Peygamberler için kullanılan “rasûl” ün çoğulu olan “rusûl”(رسل) kelimesi, bazen müfred anlamında kullanılmıştır: “ Ey rasûller! Helal ve hoş olan şeylerden yeyin ve güzel işler yapın”²⁴ âyetindeki muhatabın yalnızca Hz. Îsâ olduğu zikredilmiştir.²⁵

Ragıp el-İsfahânî, bu âyette kastedilenin Hz. Peygamber ve sahabenin ileri gelenlerinin olduğunu zikredip, “rusûl” diye isimlendirilme sebebinin, Hz. Peygamber’le birlikte sahabenin de bu kavrama dâhil edilmesi olduğunu ifâde etmiştir.²⁶

Zemahşerî, bu âyetin hikâye yoluyla bir anlatım olduğunu ve “ bütün peygamberlere bu şekilde hitap edildiğini ikisine (Hz. Îsâ ve Hz. Meryem’e) bildirdik. Öyleyse size

²² Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, (v. 528/1133), **el- Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l- Ekâvil fi Vücûhi’t-Te’vîl**, C. III, bsy., Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l- Arabî, Ts., s. 304-305.

²³ Bkz. Bakara, 2/ 87; Âl-i İmrân, 3/144; Nisâ, 4/ 136; Mâide, 5/75; Fâtır, 35/4; Mü’min, 40/78.

²⁴ Mü’minûn, 23/51

²⁵ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî(v. 310/923), **Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân**, C.X,bsy., Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1995, s. 38; Elmalılı her peygambere asrında böyle hitap edildiğini ve en sonunda hepsinin mazhariyetini câmi olmak haysiyetiyle hitabın bilhassa Hz. Muhammed’e (a.s) tevcih edildiğini söylemiştir. Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır(v. 1942), **Hak Dini Kur’ân Dili**, C.V,bsy., İstanbul: Eser Neşriyat, 1971, s. 3456.

²⁶ el- İsfahânî, **age.**, s.353.

rızık olarak verdiğimiz şeylerden yiyin ve rasûllere uyarak, sâlih amel işleyin” anlamına geldiğini zikretmiştir.²⁷

Bazı Âlimler hitabın, bütün rasûllerin konumunda olması sebebiyle Hz. Muhammed’e(a.s) olduğunu zikretmiştir.²⁸

Sonuç olarak; çoğul kullanıma sahip “rusûl” kelimesiyle ekseriyetle bütün peygamberler kastedilmiş olup; bazen sadece bir peygamber de kastedilebilmektedir.

3.2- Nebî Kelimesinin Lügat ve Istılâh Mânâsı:

Rasûl, kelimesinin lügat ve ıstılâh mânâsı zikredildikten sonra “Nebî” kelimesinin lügat ve ıstılâh mânâsını ifade edelim:

“Nebî” (النبي) kelimesinin türediği kök hususunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Bir kısım âlimler nebî’nin yükseklik ve üstünlük ifâde eden en-nebvetü (النبوة) kelimesinden, diğer bir kısmı ise haber mânâsını içeren en-Nebeü (النبا) kelimesinden türediğini zikretmiştir. Buna binâen nebî kelimesinin anlamında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır:

a-“Nebî” kelimesini bazı âlimler en-Nebvetü ve en-Nebâvetü(النبوة) kökünden türediğini zikretmiştir. Bu kelimeler “yücelik, yükseklik” anlamında kullanılır. Bu görüşü savunan âlimler, diğer insanların yanında konumunun yüce olmasından dolayı “nebî” diye isimlendirildiğini zikrederek: “ ve onu üstün bir makâma yücelttik”²⁹ âyetini görüşlerini desteklemek için delîl göstermişlerdir.³⁰ Ragıp el-İsfahânî, (v. 425/ 1072) bu görüşü naklettikten sonra hemzesiz nebî (النبي) kelimesinin hemzeli(النبي) olandan daha belîğ olduğunu, her haber verilmiş şeyin yer ve şeref bakımından üstün olmadığını zikrederek, Peygamberimize “ Ya Nebîallah”(يا نبي الله) diyen kimseye, “ Ben Allah’ın nebîi değilim, velâkin Allah’ın nebîsiyim”(ربي الله) dediğini delîl göstermiştir.³¹

²⁷ ez-Zemahşerî, **age.**, C.III, s. 190.

²⁸ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet b. Ebi Bekr el- Kurtubî (v. 671/1273), **el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân**, C. XII, bsy., Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1995, s. 127.

²⁹ Meryem, 19/57.

³⁰ el- İsfahânî, **age.**, s. 790.

³¹ el- İsfahânî, **age.**, s. 790.

en-Nebiyü (النبي) kelimesi “kendisiyle yol bulunan yere dikilmiş işaret” anlamına da gelir.³² Bazıları Allah’ın yarattığı mahlûkat içerisinde en yüce ve şerefli olmaları ve hidâyete insanları ulaştırdıklarından dolayı peygamberlere, “nebî” denildiğini zikretmiştir.³³

en- Nebî (النبي) kelimesi “yol”, çoğulu olan enbiyâ (الأنبياء) “hidâyetin yolları” (tarîku’l-hudâ) (طريق الهدى) anlamında olduğu ifâde edilmiştir. Bedevî’nin “bana kim nebî’yi gösterir” (men yedüllinâ ale’n-nebî) (من يدلني علي النبي) cümlesinde nebî kelimesi yol anlamında kullanılmıştır.³⁴

b-Nebî’nin haber mânâsına gelen nebe(en-nebee) (النبا) kelimesinden türediği zikredilmiştir. Nebe (en-Nebee)(النبا) ilim ve zann-ı gâiple elde edilen, büyük fayda veren haberdur. Bir habere “nebe” denilmesi için şu üç şeyi kapsamalı gerekir³⁵:

1-Yalandan soyutlanmış olmalı (tevatür gibi)

2- Haber olmalı

3- İlim ihtiva etmeli

Nebî “nebee” kelimesinden türediğinde “Allah’tan haber veren kimse” anlamında kullanılır.³⁶ Nebî’nin haber getirmesi aynı zamanda Allah’tan haber almasını, yani Allah’ın onu haberdar etmesini gerekli kılar.³⁷ Nebî kelimesinin haber alan ve haber veren anlamlarında kullanılması, Arapça Feîl(فعل) vezninden gelmesindendir. Bu vezin hem ism-i fâil hem de ism-i mef’ûl anlamlarına gelir.³⁸

Nebî kelimesi bu kökten türetildiği zaman, sonundaki hemze hazfedilerek okunur.³⁹

³² İbn Manzûr, **age.**, C. XV, s. 302.

³³ İbn Manzûr, **age.**, C. XV, s. 302.

³⁴ İbn Manzûr, **age.**, C. XV, s. 303.

³⁵ el-İsfahânî, **age.**, s. 788-789.

³⁶ İbn Manzûr, **age.**, C.I, s. 162, 163; el-Fîrûzâbâdî, **age.**, s.67.

³⁷ Adududdin Abdurrahman b. Ahmet el- İcî(v. 752/1355), **el-Mevâkıf fi İlmi’l-Kelâm**,bsy., Kâhire: Mektebetü’l-Müntenebbi, Ts. s. 337.

³⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet b. Ebi Bekr el-Kurtubî, **el-A’lam bimâ fi Dîni’n-Nasâra Mine’l-Fesâd ve’l- Evhâm ve İhzâri Mehâsin Dîni’l-İslâm ve İsbâtı Nübüvveti Nebiyyinâ Muhammed (a.s), (Thk.: A. Hicâzi es-Sakka)**, bsy.,Kahire: Dârü’t-Türâsi’l-Arabî, 1980, s.237.

³⁹ İbn Manzûr, **age.**, C.I, s. 163.

“Nebî” kelimesi hemzesiz olarak okunması hususunda rivâyet edilen - 31. Dipnotta da ifâde edilen- Hâkim en-Neysâburî’nin (v. 405/ 1014) “Müstedrek” adlı kitabında zikrettiği sözkonusu hadisin, iki şeyhin şartlarına göre sahîh olduğunu ve fakat onların tahrîc etmediklerini söyler.⁴⁰

Zehebî, (v. 728/1347) hadis’in sahîh olmayıp, münker bir hadis olduğunu zikreder ve senedde geçen “Hamran”adlı râvînin sikâ olmadığını, Nesâî (v. 303/915) den nakletmiştir.⁴¹

İbn Teymiyye (v. 728/1328) de yukarıda zikredilen rivâyet için “Bunun ne müsned ne de mürsel bir isnadı gördüm. Ne hadîs kitaplarında bu konuda bir şey; ne de marûf bir seyr gördüm. Bunun gibi şeylere itimat edilmez” demiştir.⁴²

“Nebî” kelimesinin okunuşuna dair İbn Ömer’den(r.a) : “ Rasûlullah, Ebû Bekir, Ömer ve diğer halîfeler hemzeli okumadılar. Hemzeli okuyuş, kendilerinden sonra uydurulmuş bir bid’attır.”⁴³ sözü nakledilmiş ve fakat Ahmet b. Hanbel’in hadîsin senedinde bulunan Mûsâ b. Ubeyde er-Rabezî’den hadîs yazmadığını söylemesi⁴⁴, rivâyetin doğruluğuna gölge düşürmüştür.

Zeccâc, “nebî” kelimesinin; isti’mâlin kesretinden (kullanım çokluğundan) dolayı hemzesi hazfedilerek “ haber getiren” veya “şan ve şerefi yüce olan kimse” anlamlarına gelebileceğini ve fakat her iki durumda da hemzesiz olarak “nebî” şeklinde okunması gerektiğini ifâde etmiştir.⁴⁵

Bağdâdî (v. 429/ 1037) lügatte nebî kelimesinin hemzeli ve hemzesiz olmak üzere iki şeklinin bulunduğunu, hemzeli olanın haber mânâsına nebe (nebee)(النبا) den alındığını zikrettikten sonra hemzesiz olanın ise ya hemzenin ıskâtı sebebiyle tahfîf

⁴⁰ Hakim İmam Hafız Ebi Abdillâh en-Neysâburî, (v. 405/ 1014) , **el-Müstedrek ala’s-Sahîhayn (Thk.: M. Abdülkadir Ata)**, C. II, bsy., Beyrut: Daru’l- Kutubi’l-İlmiyye, 1990, s. 231.

⁴¹ en-Neysâburî, **age.**, C. II s. 231.

⁴² Hasan Ziyâüddin el- İtr, **en-Nübüvvetü Muhammed(a.s) fi’l-Kur’ân**, 1.bs., Halep: Dârü’n-Nasr, 1393/1973, s. 46.

⁴³ en-Neysâburî, **age.**, C.II, s. 231.

⁴⁴ en-Neysâburî, **ay.**

⁴⁵ İbn Manzûr, **age.**, C. XV, s. 303.

edilerek yine “nebe” den ya da yücelik anlamına gelen “nebve”(النبو) kelimesinden alındığını zikreder.⁴⁶

Nebî kelimesinin çoğulu “enbiyâ, nübaü, enbâün, nebûn” olarak gelir.⁴⁷

Istîlâhta nebî, Allah Teâlâ’nın kullarından bir kavme veya bütün insanlara “seni gönderdim” (erseltüke)(ارسلتك) veya onlara “benden teblîgatta bulun” (belleğhüm annî) (بلغهم عني)vb. lafızlarla söylediği kimse diye tarîf edilmiştir.⁴⁸

Diğer tarîf ise; Kendisi vahiy alan fakat başka bir peygamber tarafından tebliğ edilen şerîata tâbî olup, bu şerîat çerçevesinde irşât faaliyetinde bulunan peygamberlere NEBÎ denir. Buna göre her rasûl mutlaka nebîdir, ama her nebî rasûl değildir. Hz Mûsâ hem nebî hem de rasûl'dür, fakat Hz Hârun rasûl değil nebîdir. Çünkü Hz Hârun Hz Mûsâ'ya indirilen şerîatı irşât etmiştir.⁴⁹

İmam Kurtubî (v. 671/1273) ise nebî'yi, “ Allah Teâlâ’dan, bir hükmü ya müşâfehe yoluyla, ya bir melek vasıtasıyla, ya da vahyin diğer geliş şekillerinden biriyle haber alan/haber veren, nev’inde kemal bulmuş, ölümlü hayvân-ı nâtıktır” diye tanımlamıştır.⁵⁰

3.3- Kur’ân-ı Kerîmde Nebî – Rasûl:

Rasûl ve Nebî’nin tanımını zikrettikten sonra rasûl ve nebî mukâyesesinden hareketle bu iki kavram arasında fark olup olmadığı hususunu “Kur’ân-ı Kerîm’de nebî-rasûl” başlığı altında incelemeye çalışalım:

a-Kur’ân-ı Kerîm’de, “nebî- rasûl” farkını en açık şekilde îzâh edildiği zikredilen örnek: “ Hem biz senden evvel ne bir rasûl ne de bir nebî göndermedik ki, bir temenni kurduğu vakit şeytan onun ümniyesine bir ilkâ yapmış olmasın...”⁵¹ âyetidir.

⁴⁶ Ebû Mansur Abdulkâhir b. Tâhir et-Temim el-Bağdâdî(v. 429/ 1037), **Kitâbu Usûli’ d-Dîn**, bsy.,Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1981, s. 153-154.

⁴⁷ el-Fîrûzâbâdî, **age.**, s.67.

⁴⁸ Seyyid Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcânî(816/1413), **Şerhu’l-Mevâkıf**, 1.bs. C. VIII, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l- İlmiyye, 1419/1998, s. 241-242.

⁴⁹ Uludağ, **age**, s. 187.

⁵⁰ el-Kurtubî,**age.**, s.237.

⁵¹ Hacc, 22/52.

Müfessirler, “nebî” kelimesinin “rasûl” kelimesine atfedilmiş olmasından bu âyeti, iki kelime arasında farkı belirten bir delil olarak zikretmişlerdir.⁵² Nitekim Elmalılı, (v. 1942); “ bu âyet rasûl ile nebî’nin mânâlarında fark olduğunu iş’âr etmektedir” demiştir.⁵³

b-Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Mûsâ’yla alakalı olarak; “ O bir rasûl ve bir nebî’dir”⁵⁴ buyurulmaktadır. Hz. Mûsâ bu âyette hem rasûl hem de nebî olarak tavsîf edildiğinden âyet “nebî-rasûl” farkının vârid olduğuna işaret etmektedir.⁵⁵ Kur’ân-ı Kerîm Hz. İsmâîl’i de (a.s) “nebî” ve “rasûl” olarak tavsîf ediyor.⁵⁶

c-Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Muhammed (a.s) iki âyette önce “rasûl” sonra “nebî” olmakla tavsîf edilmiştir.⁵⁷

“Rasûl-nebî” ayırımının yanlışlığı üzerinde duranlar şu delilleri ileri sürmektedirler:

a- Kur’ân’da insanlığın tek bir ümmet olduğu dönemde kendilerine müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilen peygamberlerden bahsedilirken bütün peygamberler için (النَّبِيِّنَ)⁵⁸en-nebîyyîn (nebîler) ifâdesinin kullanılması; yine her ümmete bir peygamberin gönderildiği zikredilmiş olan âyette ise (رَسُولٍ)⁵⁹rasûl kelimesinin tercih edilmesi nebî-rasûl farkının olmadığına dolaylı olarak işaret etmiştir. Çünkü her iki âyette de konu ve muhataplar aynıdır ve her iki âyette de “göndermek” anlamına gelen “be’ase” fiili kullanılmıştır. Ayrıca Hacc 22/52. âyette hem rasûl hem de nebî için; A’râf, 7/94 ve Zuhurf, 43/6’ da nebîler için “göndermek” anlamında bu defa “arselnâ” fiili kullanılmıştır. Bu durumda her iki kelimenin de “gönderilme, görevlendirilme” noktasında aynı konumda oldukları söylenebilir.

⁵² ez- Zemahşerî, **age.**, C. III, s. 164;Fahreddin er- Râzî(v. 604/ 1208), **Mefâtihu’l-Gayb**, C. XXIII, 1.bs., Beyrut:Daru’l-Fikr, 1401/1981, s. 50; el-Kurtubî, **age.**, C.XII, s. 80; Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî(864/1459)- Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî(911/1505), **Tefsîru’l-Celâleyn**, C. II, bsy., İstanbul: Çağrı Yay., Ts., s. 42.

⁵³ Yazır, **age.**, C.V, s.3413.

⁵⁴ Meryem, 19/51.

⁵⁵ Bkz. ez-Zemahşerî, **age.**, C.III, s. 22; Ebû’l-A’la Mevdûdî(v. 1979), **Tefhîmü’l-Kur’ân, (Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsîri)** (Terc.: M. Han Kayani, Y. Karaca, N. Şişman), C. III, bsy., İstanbul: İnsan Yay., 1991, s. 223

⁵⁶ Meryem, 19/54.

⁵⁷ A’râf, 7/ 157, 158.

⁵⁸ Bkz. Bakara, 2/ 213.

⁵⁹ Bkz.Nahl, 16/36.

b- Kur’ân’da iman esaslarından bahsedilirken, iman edilmesi vacip olan peygamberler için âyetin birinde “النَّبِيِّنَ *en-nebiyyîn* (nebîler)”⁶⁰ tabirinin kullanılması; diğerinde ise, “رُسُلًا *rusûl* (peygamberler)”⁶¹ ifâdesinin kullanılması her iki kelimenin de aynı peygamberleri nitelendirdiğine ve aynı kişileri kapsadığına işaret etmektedir. Bu da bu iki kelimenin farklı olmadığını göstermektedir.

c- Kur’ân’da peygamberlerin vazifelerinin müjdeci ve uyarıcılık olduğuna işaret edilirken hem “النَّبِيِّنَ *en-nebiyyîn* (nebîler)”⁶² ifâdesi hem de “رُسُلًا *rusûl* (peygamberler)”⁶³ ifâdesi kullanılmıştır. Bu da her iki kelimenin birbirlerinin yerine ve aynı kişileri nitelemek için kullanıldığına işaret etmektedir.

d- Kur’ân’da kıssaları anlatılan peygamberlerin tamamının vahiy aldığı; vahiy alan bu peygamberler için hem “النَّبِيِّنَ *en-nebiyyîn* (nebîler)”⁶⁴ ifâdesinin; hem de “رُسُلًا *rusûl* (peygamberler)”⁶⁵ ifâdesinin kullanıldığı zikredilmiştir. Kıssaları Kur’ân’da bulunmayan peygamberlerinde var olduğu ve vahiy aldığı zikredilmiştir. Dolayısıyla kıssaları anlatılan ve anlatılmayan bütün peygamberler için hem “النَّبِيِّنَ *en-nebiyyîn* (nebîler)” hem de “رُسُلًا *rusûl* (peygamberler)” kelimeleri kullanılmıştır. Bu da bu iki kelimenin de aynı kişileri ve aynı peygamberleri nitelediği ve birbirlerinin yerine kullanıldığını ifâde etmektedir.⁶⁶

3.4- Hadis-i Şeriflerde Nebî- Rasûl:

Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen “nebî-rasûl” mukayesesi ile ilgili değerlendirmeler ifâde edildikten sonra bu mukayese ile bağlantılı hadislerin değerlendirilmesine göz atalım:

⁶⁰ Bkz. Bakara, 2/177.

⁶¹ Bkz. Bakara, 2/285.

⁶² Bkz. Bakara, 2/213.

⁶³ Bkz. Nisâ, 4/165.

⁶⁴ Bkz. Nisâ, 4/ 163, 164.

⁶⁵ Bkz. Mü’min 40/78.

⁶⁶ Mehmet Okuyan, “Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler(Nebî-Rasûl Ayırımı ve Bunun İstismarı)”, Kur’an Sempozyumu, 1bs., Ankara: Fecr Yay. 2009, s. 65-86.

a- Nübüvvet ve risâlet kesildi. Benden sonra ne bir nebî ne de bir rasûl vardır.⁶⁷

b- Ebû Umâme el-Bahilî'dan (r.a) rivâyetle gelen bir hadiste: Ebû Zerr (r.a), Peygamberimize, “Ey Allah’ın Rasûlü! Nebîlerin sayısı kaç? demiş, Peygamberimiz de: “Yüzyirmidörtbin. Bunlardan üçyüzonbeş tanesi rasûldü” diye cevap vermiştir.⁶⁸

c- Peygamberimiz (a.s), Berâ b. Azib’e (r.a) gece yatarken okuması için bir duâ ezberletir. Berâ b. Azib (r.a) öğretilen duâyı, Peygamberimize tekrar ederken, “binebiyyike’l-lezî erselte” yerine “birasûlike’l-lezî erselte” der ve bunun üzerine Peygamberimiz(a.s) : “Hayır, binebiyyikellezî erselte” buyurur.⁶⁹ Berâ b. Azib’in (r.a) ilk sözünde “nebî” kelimesi yerine “rasûl” kelimesini kullanılmıştı.⁷⁰

Bu hususta isâbetli görüş beyân eden Yavuz, yukarıda zikredilen hadislerde nebî ile rasûl arasında farklılık bulunduğu, rasûllerin sayısının 313 (bazı rivâyetlere göre 315)⁷¹, nebîlerin 124.000 olduğu görüşlerinin ileri sürüldüğünü beyân ettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Ancak hadislerin çoğunda peygamberler hakkında nebî kelimesi kullanılmış, Mirâc esnasında Hz. Peygamber’in nebîlerle görüşüğünü bildiren rivâyetlerde Hz. Mûsa ve Hz. Îsâ’dan da nebî diye söz edilmiştir. Bu kullanımlar dikkate alınarak genel anlamda hadislerde de nebî ile rasûl arasında fark gözetilmediği söylenebilir. Aksi takdirde 313 diye verilen rasûl sayısının ilâhî kitap ve şerâatın gelmiş olması gerekir. Birçok kitabın değişik rasûllere mükerrer olarak indirildiği şeklinde bazı kelâmcılarca yapılan yorum ise tatmin edici değildir; esasında bu konuda naklî bilgi de yoktur. Bu sebeple rivâyetlerin sahîh olanlarının Kur’ân’a aykırı bilgiler içermediğini düşünüp hadislerde de nebî ile rasûl arasında fark gözetilmediğini, buna aykırı bilgiler içeren rivâyetlerin ise problemli olduğunu kabul etmek gerekir.”⁷²

⁶⁷ Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et- Tirmîzî(v. 279/892), **Sünen**, bsy., İstanbul: Çağrı Yay., 1981, Kitâbu’r-Ru’ya, 2/2272; Ahmed b. Muhammed İbn Hanbel(v. 245/855), **Müsned**, C. III, bsy., İstanbul: Çağrı Yay. 1992, s. 267.

⁶⁸ İbn Hanbel, **age.**, C. V, s. 266.

⁶⁹ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî(v. 256/870), **el-Câmiu’s-Sahîh**, bsy., İstanbul: Çağrı Yay. 1992, Vudû’, 75.

⁷⁰ Kurtubî, **age.**, C.VII, s. 298.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, **age.**, C.V, s.226.

⁷² Yavuz, **agm.**, C.XXXIV, s. 258.

3.5- Kelâm Âlimlerine Göre Nebî-Rasûl:

Kelam âlimleri “Nebi-Rasûl” farkını dört başlık altında incelemişlerdir:

3.5.1- Umûm-Husûs Yönünden Nebî-Rasûl:

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu “nebî”nin “rasûl”den daha umûmî olduğundan hareketle aralarında farkın olduğunu zikretmiştir.⁷³ Fahreddin er- Râzî (v. 606/1210), Hac suresi 22/52. âyetin tefsirinde, “nebî” lafzının “rasûl” lafzına atfedildiğini ve bu atfın “âmm” olanın (nebî) “hâs” olana (rasûl) doğru gerçekleştiğini belirterek; iki kelime arasında farkın bulunduğu dikkat çekmiştir.⁷⁴ Aliyyu’l-Kârî (v. 1014/ 1605), Fıkh-ı Ekber metninde Hz. Muhammed’in (a.s) peygamberliğinden bahsederken, “rasûl” kelimesinin “nebî” kelimesi üzerine takdîm edilmesinin, iki mefhum arasındaki farka işaret ettiğini söylemiş ve bu farkı “nebî” nin “rasûl” den daha umûmî olmasına bağlamıştır.⁷⁵

İbn Ebi’l-İzz (v. 793/ 1390) risâlet görevinin bizzat kendisinin daha umûmî olduğunu söyledikten sonra, nübüvvetin, risâletin bir cüz’ü olduğunu zikreder.⁷⁶ Çünkü risâlet, nübüvveti ve bundan başkasını da içine alır.⁷⁷ Bundan dolayı risâlet kendi yönünden daha umûmî olmakla birlikte, risâletle görevlendirilen kimse yönünden ise daha husûsîdir.⁷⁸

3.5.2- Vahiy Açısından Nebî- Rasûl:

Nebî – rasûl ayrımına kaynaklık eden konuların başında “vahiy” gelir. Ebû’l-Yusr Pezdevî(v. 493/1099) rasûl’ü “şerîâtı olan, Allah’ın kendisine Cebrâîl’i (a.s) gönderdiği, kavmini İslâm’a çağırın onlara ilâhî hükümleri öğreten” kimse olarak tanımlar. Nebî’yi

⁷³ Bkz. Saduddin Mesud b. Ömer et-Teftazânî, **Şerhu’l-Akâid (Kestelli haşiyesi ile birlikte)**, bsy. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yay., 1973, s.36; İsmail Gelenbevi(v. 1205/1791), **Hâşiye ale’l- Celal mine’l-Akâid**, bsy., İstanbul: Muharrem Matbaası, 1303, s.5.

⁷⁴ er-Râzî, **age.**, C.XXIII, s. 50.

⁷⁵ Aliyyu’l-Kârî(v. 1014/1605), **Şerhu Fıkhı’l-Ekber, (Terc.: Y. Vehbi Yavuz)**, (İlv. 5. bs.) İstanbul: Çağrı Yay., 2003 s.119.

⁷⁶ Ali b. Ali b. Muhammed İbn Ebi’l-İzz, (v. 793/1390), **Şerhu’l-Akâidetü’t-Tahâviyye,(Thk.: Ahmed Muhammed Şakir)**, bsy., Riyat: Vezâratü’ş-Şüûni’l- İslâmiyye ve’l-Evkâf ve’d-Da’veti Ve’l-İrşâd el-Memleketü’l-Arabiyye ve’s-Suûdiyye , 1418 h., s. 117.

⁷⁷ İbn Ebi’l-İzz, ay.

⁷⁸ İbn Ebi’l-İzz, ay.

ise, “ Allah’ın kendisine Cebrâîl’i(a.s) göndermediği ve kendisinin şer’atı olmayan kimse” diye tarîf eder. Buna göre “nebî”, ya rüyada ilhamla veya bir rasûl’ün ağzından “nebî” olduğunu anlar. Pezdevî’ye göre “nebî-rasûl” ayırımına esas teşkil eden konu, rasûle Cebrâîl’in gönderilmiş olmasıdır.⁷⁹

Tacuddin es-Subkî (v. 771/ 1369) rasûllere, Cebrâîl (a.s) tarafından vahyedildiğini; nebîlere ise başka bir melek vasıtasıyla veya uykuda rüya gösterilmekle ya da ilhamla vahiy geldiğini zikreder.⁸⁰ Burada dikkat çekilen şeyin Cebrâîl’in(a.s) dışında bir başka meleğinde vahiy getirmiş olduğunun zikredilmiş olmasıdır.

Bu konuda buna benzer yaklaşım Seyyid Şerif Cürcânî (v. 816/1413) tarafından yapılmıştır. Cürcânî “nebî”ye, ya bir melek’le vahyedildiğini ya kalbine ilham edildiğini ya da sâlih bir rüya ile uyarıldığını zikreder. Rasûl’ün nübüvvet vahyinin fevkinde özel bir vahiyle daha üstün bir konuma yerleştiğini belirtir. Çünkü “rasûl”e bizzat Cebrâîl (a.s) Allah’tan aldığı kitabı tenzil etmekle vahyetmiştir.⁸¹

İbn Haldun (v. 808/1406), “rasûl”e vahyi ilkâ edecek olan meleğin insan sûretinde temessül ettiğini, onunla konuştuğunu ve rasûl’ün meleğin söylediklerini muhafaza ettiğini zikreder. “nebî” de ise durumun farklı olduğuna işaret eder. “nebî”nin rüya ve ilham yoluyla söze işaret eden bir takım sesler işitip ve böylece kendisine ilkâ edilen “mânâ”yı aldığını zikreder. Yani rasûl’e lafız ve mânâ; Nebî’ye ise sadece mânâ ilkâ edilir.⁸²

3.5.3-Kitap ve Şeriat Açısından Nebî-Rasûl:

Kitap ve Şer’at “nebî-rasûl” farkının tespit edilmesi hususunda merkeze alınan bir kavramdır. Âlimlerin çoğunluğu “nebî-rasûl” farkını bu kavramla îzâha çalışmışlardır. Abdülkâdir Bağdâdî, “nebî”yi, Allah’tan vahiy gelen ve vahiyle birlikte melek inen kimse; rasûl’ü ise, yeni bir şer’at getiren veya kendisinden önceki şer’atın bazı

⁷⁹ Ebû Yusr Muhammed el- Pezdevî(v.493/1099), *Ehl-i Sünnet Akâidi (Terc.: Şerafeddin Gölcük)*, bsy., İstanbul: Kayıhan Yay., 1980, s.320.

⁸⁰ Tacüddin Ebi Nasr Abdi’l-Vehhab b. Ali Abdülkâfi es-Subkî(v. 771/1369), *es-Seyfu’l-Meşhur fi şerhi Akîdeti Ebî Mansur (Thk.: M. Saim Yeprem)*, bsy., İstanbul: MÜİF Yay., 1989, s.47.

⁸¹ Seyyid Şerif Cürcânî, *et-Ta’rifât,(Thk.: Abdurrahman Umeyra)* bsy., Beyrut: Âlemu’l-Kütüb, 1987, s.294.

⁸² Ebû Zeyd Müna Ahmed, *el-Fikru’l-Kelâmi inde İbn Haldun*, bsy., Beyrut: el-Müessesetü’l-Câmiye1997, s.128.

hükümlerini nesheden kimse olarak tarîf etmiştir.⁸³ Bu rasûl tarîfine kitap kavramı da eklenerek rasûl'ün nebî'den farklı olarak şerîat ve kitap sahibi olduğu zikredilmiştir.⁸⁴

Rasûl'ün yeni bir şerîat sahibi olması şartına, Hz. İsmâîl'in hem nebî hem de rasûl⁸⁵ olmasından dolayı itiraz edilmiştir. Buna göre Hz. İsmâîl (a.s) babası Hz. İbrâhîm'in (a.s) şerîatına tâbi olduğundan, "rasûl"ün yeni bir şerîat getirmesi gerekli değildir.⁸⁶ Fakat bu itiraza da, Hz. İsmâîl'in (a.s) üzerinde bulunduğu şerîatın, gönderildiği insanlara nispetle "yeni şerîat" olması gerekçe gösterilerek cevap verilmiştir.⁸⁷

İbn Teymiyye (v. 728/ 1328), Hz. Yûsuf (a.s) , Hz. Dâvud (a.s) ve Hz. Süleymân'ı (a.s) örnek göstererek, yeni bir şerîat'ın rasûl için şart olmadığını zikreder. Çünkü rasûl olmalarına rağmen, Hz. Yûsuf(a.s) Hz. İbrâhîm'in (a.s) milletine; Hz. Dâvud (a.s) ve Hz. Süleymân (a.s) ise Tevrat'ın şerîatına tâbîdiler.⁸⁸

Rasûl'ün kendisine indirilmiş bir kitabının olması şartına da, gerek hadiste zikredilen ilâhî kitapların sayısının, rasûllerin sayısından az olması⁸⁹ ve gerekse Hz. İsmâîl'in(a.s) kendisine indirilmiş bir kitabın olmamasından⁹⁰ dolayı itiraz edilmiştir. Ancak kitap sahibi olmasa bile, önceki şerîatın bazı hükümlerini neshetmesi "rasûl" olmak için kâfi görülmüştür.⁹¹

Bazı tefsirciler, Kur'ân'da zikredilen Bakara 2/213 ve Âl-i İmrân 3/81 âyetlerini delîl göstererek; bu âyetlerde zikredilen "النَّبِيِّنَ en-nebiyyîn" kelimesine işaret ederek Allah'ın Kur'ân'da bazı yerlerde rasûl; bazı yerlerde de nebî olarak zikrettiği bütün peygamberlere kitap verdiğini, ilâhî gerçeklerden haberdar olmaları için vahiy indirdiğini, uyarıcı, ve müjdeleyici olarak görevlendirdiğini nakletmiştir. Bu ve buna

⁸³ el-Bağdâdî, **age.**, s.154.

⁸⁴ et-Taftazânî, **age.**, C.V, s.6; Muslihiddin Mustafa Kestelli(v. 792/1517), **Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâid**,bsy., İstanbul: Salih Bilici Kitapevi Yay., 1973, s.36.

⁸⁵ Bkz. Meryem 19/54.

⁸⁶ Kestelli, **age.**, s. 36.

⁸⁷ Yazır, **age.**, C.V, s. 3414.

⁸⁸ Ebû'l- Abbâs Takıyuddin Ahmed İbn Teymiyye(v. 728/1328), **en-Nübüvvât**, bsy., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l- İlmiye, 1985, s. 257.

⁸⁹ Kestelli, **age.**, s. 36.

⁹⁰ Yazır, **age.**, C.V, s. 3414.

⁹¹ et-Taftazânî, **age.**, C.V, s.6.

benzer diğerk âyetler⁹² rasûllerden farklı olarak nebîlerin vahye muhatap kılınmadığı iddiasını geçersiz kılmıştır, demiştir.⁹³

3.5.4- Tebliğ Açısından Nebî-Rasûl:

“Tebliğ” “nebî-rasûl” farkının tespit edilmesi hususunda merkeze alınan bir diğerk kavramdır. “Nebî” kendisi için vahiy alırken, “rasûl” başkaları için vahiy almaktadır.⁹⁴ İbn Ebi’l-İzz “nebî-rasûl” farkını ortaya koyan pek çok görüşün zikredildiğini ifâde ettikten sonra bunların en güzelinin; Allah’ın semâ haberini bildirdiği ve bu haberi başkasına tebliğ etmekle emrettiği kimsenin “rasûl”, başkasına tebliğ’le emretmediği kimsenin ise “nebî” olduğunu aktarır.⁹⁵

“Nebî-Rasûl” farklılığına delil olarak gösterilen Hac suresi 22/52. âyette irsâl (göndermek) fiilinin hem nebî hem de “rasûl”e müteallik olması, “nebî’nin tebliğ etmekle emrolunmadığı” görüşünün anlaşılmasını zorlaştırmıştır⁹⁶ İbn Teymiyye, irsâl fiilinin “nebî” ve “rasûl”e amm olarak kullanıldığını ve fakat “rasûl”e has olduğunu zikreder.⁹⁷ Elmalılı, bu âyeti, (vema erselna min kablike min rasûlün vela enbi’na min nebîyyin) “senden evvel başka halde ne bir rasûl irsâl, ne de bir nebî inba etmedik” takdirinde anlamak gerektiğini belirterek, “nebî” nin tebliğle memur olmadığı görüşündedir.⁹⁸

İbn Teymiyye “nebî-rasûl” ayrımına farklı bir bakış açısı getirir. O’na göre nebîler, Allah’ın kendilerine bildirdiği emir, nehiy, ve haberi mü’minlere haber verirler. Rasûller ise, Allah’ın emirlerine muhalefet eden kimselere, Allah’ın risâletini tebliğ etmek için gönderilirler.⁹⁹

⁹² Bu âyetler için bkz. En’âm 6/84-89; Ankebût, 29/ 27; Câsiye, 45/16; Hadîd,57/25.

⁹³ Okuyan, **agm.**, s. 65-86.

⁹⁴ Bkz. es-Subkî, **age.**, s. 47.

⁹⁵ İbn Ebi’l-İzz, **age.**, C.I, s.155.

⁹⁶ Bkz. Yazır, **age.**, C.V, s. 3414.

⁹⁷ İbn Teymiyye, **age.**, s. 255.

⁹⁸ Bkz. Yazır, ay..

⁹⁹ İbn Teymiyye, **age.**, s. 255-256.

Değerlendirme;

Bu hususta oldukça isâbetli görüşler beyan eden M. Okuyan'ın diğer değerlendirmeleri de dikkate alındığında Risâlet ve nübüvvet/nebî ve rasûl iç içe ve birbirini tamamlayan iki kavram olduğu anlaşılmaktadır. Okuyan, bu hususla alakalı son sözü şöyle beyan etmiştir: “Bütün peygamberler hem nebîdir hem de rasûldür. Her peygamber önce nebîdir, yani önce vahy ile ilâhî âlemden haberdar edilmiştir; sonra da rasûldür; yani o bilgileri insanlara tebliğ etmiştir. Nebî, peygamberlerin ilâhî bilgilendirme ile gerçeklerden haberdar edilmeleri halinin ifâdesidir. Daha çok peygamberliğin ilk dönemlerini nübüvvet olarak isimlendirmek yerinde olur. Peygamberler önce bilgilendirilmişler; daha sonra o bilgilerin toplumla ilgili olanlarını hiçbir eksiltme ve artırım yapmadan olduğu gibi tebliğ etmişlerdir. Mâide 67. âyette Yüce Allah rasûlün tebliğ görevine vurgu yapmış ve eğer indirilen gerçekleri tebliğ etmemişse risâleti muhataplara ulaştırmamış olacağını beyan etmiştir. Gerek nebî gerek rasûl Kur'ân'da ‘Allah’ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi’ anlamında kullanılır... Kur'ân'da kendilerinden söz edilen peygamberler hem rasûl hem nebî olarak nitelendirilmiş, böylece nebî ile rasûl arasında bir farkın bulunmadığına işaret edilmiştir. Allah bütün nebî ve resüllere dînî-dünyevî konulara ilişkin bilgileri ve buyrukları vahiy yoluyla bildirip bunları insanlara tebliğ etmelerini emretmiş, onlar da aldıkları vahiylerin Allah'tan geldiğine dair zorunlu bilgiye sahip olmuştur.”¹⁰⁰ Mutezile de ehli-sünnetten farklı olarak nebî-rasûl farkının olmadığını zikretmiştir.¹⁰¹

4-PEYGAMBERLİK MÜESSESİNE İHTİYAÇ VE PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNDEKİ HİKMET

Allah Teâlâ hikmeti gereği peygamber göndermiştir. Peygamber göndermek Allah'ın zatına vâcip değil, câizdir. Peygamber gönderilmesinin pek çok hikmeti vardır. İnsanlar Allah'ın varlığını ve birliğini akılla öğrenirler. Fakat Allah'a ait birtakım sıfatları kavrayamazlar. Seferde (yolculukta) nasıl ibadet edileceğini, ahiret işlerini, cennet ve cehennemi, buralardaki nimet ve azabın şekillerini bilemezler.

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. Okuyan, **agm.**, s. 65-86.

¹⁰¹ Kadi Abducebbar(v. 415/ 1025), **Şerhu'l-Usûlu'l-Hamse, (Thk.: Abdulkерim Osman)**, bsy., Kahire: Mektebetü Vehbe,1408/1988, s. 768; Râzî, **age.**, C. XXIII, s. 50.

Peygamber gönderilmemiş olsaydı, insanlar neyin kendileri için faydalı neyin zararlı olduğunu anlayamazlardı, ya da anlamak için çok çaba harcarlardı, bu da zaman kaybına ve diğer işlerin yüzüstü bırakılmasına neden olurdu. Ya da zararlı ve faydalı şeyleri deneme yanılma yoluyla anarlardı. Bu da birçok insanın ölümüne sakatlanmasına vb. hususlara neden olurdu.¹⁰² Allah rahmeti gereği peygamber göndermiştir.¹⁰³ "Biz seni âlemlere rahmet olsun diye gönderdik."¹⁰⁴ Peygamber gönderilmesindeki diğer hikmeti de Allah Teâlâ şöyle ifâde etmiştir: "(Yerine göre) müjdeleyici ve sakındırıcı peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir."¹⁰⁵ Şâyet insanları uyarıcı ve sakındırıcı peygamber gönderilmemiş olsaydı, insanlar Allah'a karşı " Yâ rabbi vaktiyle bize bunları bildirseydin hükümlerini, şerîatını, kanunlarını bildiren bir peygamber gönderseydin de, bilmediklerimizi öğrenip onlara tâbî olsaydık ve bu felaketler başımıza gelmeseydi." şeklinde mazeret göstermeye hakları olur, azaba karşı mazeret beyan ederlerdi.¹⁰⁶ Mutezile peygamber göndermenin Allah'a vacip olduğunu iddia etmiştir. Bu durum mutezilenin adalet prensibiyle yakından alakalı bir konudur.¹⁰⁷ Allah Teâlâ peygamber göndermek suretiyle insanların mazeret beyan edip, azap'tan kurtulma çabalarını peşinen önlemiştir.

Süleymân Uludağ, vahyin ve nübüvvetin lüzum ve önemini üç maddede özetlemiştir:

a-İnsan aklı ve zekâsının tek başına (hiçbir şeye muhtaç olmadan) bilme imkânına (Aritmetik, Geometri, Fizik, Kimya, Astronomi, Biyoloji, Tıp ve Coğrafya) muktedir olduğu hususlarda insanı çalışmaya ve düşünmeye teşvik etmek, bu ilimlerle elde edilen bilgileri insanlığın faydasına sunmak.

¹⁰² A.Saim Kılavuz, **Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelama Giriş**, bsy., İstanbul: Ensar Neş., 1993, s. 136-137.

¹⁰³ Nureddin es-Sâbûnî(v. 580/1184), **el-Bidâye**, s. 109-110; Taftazânî, **Şerhu'l-Akâid**, (Terc.: Süleymân Uludağ), 4.bs., İstanbul: Dergâh Yay., 1999, s.293-295.

¹⁰⁴ Enbiyâ, 21/107.

¹⁰⁵ Nisâ, 4/ 165.

¹⁰⁶ Elmalî, **age.**, C.III, s. 130; Bkz., Muhammed Ali es-Sâbûnî, **en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ**, bsy., Beyrut, 1390/1970, s.25-27.

¹⁰⁷ Kadi Abdulcebbar, **el- Muğnî fi Ebvâbi't-Tevhîd**, (Thk.: Emin el- Huli), C. XV, bsy., Mısır: Daru'l-Mısriyye, 1960, s. 20 vd.

b-Akıl ve zekânın varlığını sezdiği, kısmen bildiği ama tam olarak kavrayamadığı (Allah, sıfatları, isimleri ve fiilleri) ilâhiyât konularında insanların bilgilerini tamamlamak, ihtiyaç nispetin de yeni bilgiler vermek, Ehli kitap, Mecûsî, Müşriklerin bu konudaki yanlış bilgilerini düzeltmek.

c-Akıl ve zekâ vasıtasıyla hakkında hiçbir bilgi edinilemeyen ibâdet, âhiret ve oradaki haller hususunda ihtiyaç nispetinde gerekli bilgileri vermek. İlâhiyât, ibâdet ve ahiret konularında tam, eksiksiz bilgi sahibi olmak mümkün değildir.¹⁰⁸

5- PEYGAMBERLERİN GÖREVLERİ

Peygamberlerin görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

5.1- İnsanları Tevhide ve Allah'a İbadete Davet Etmek:

Peygamberlerin gönderiliş gayesiyle insanların yaratılış gayesi paralellik arz etmektedir. İnsanın asıl vazifesi Allah'a kulluk¹⁰⁹, Peygamberlerin temel ve hakîki vazifesi ise, insanlara yaratılış gayesini hatırlatmak ve bu vazifeyi yerine getirmeye davet etmektir. Peygamberler insanlara önce onların yaratıcısını tanıtır, onun var ve bir olduğunu öğretir ve Allah'a ibadet etmeye davet eder:

“Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki, ona; ‘Benden başka ilâh yoktur; O halde bana kulluk edin’ diye vahy etmiş olmayalım.”¹¹⁰

"Allah'a kulluk edin ve Tâguttan sakının diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik."¹¹¹

5.2- Allah'ın Emir ve Yasaklarını Tebliğ ve Tebyîn Etmek:

Peygamberlerin en önemli vazifesi Allah'tan gelen mesajları (emir ve yasakları) hem lafzıyla hem de mânâsıyla değiştirmeden, tahrîfâta uğratmadan duyduğu gibi insanlara tebliğ ve tebyîn etmektir.

¹⁰⁸ Uludağ, **age.**, s. 192; Bkz. es-Sâbûnî, **ay.**

¹⁰⁹ Zâriyât, 51/56.

¹¹⁰ Enbiyâ, 21/25.

¹¹¹ Nahl, 16/36.

"O Peygamberler ki; Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter."¹¹²

Allah insanları kendisine kul olmaya davet eden ve O'nun gönderdiğini insanlara bildirip, açıklamaları için katından bir rahmet olarak kavimlere kendi içlerinden, kendi dillerini konuşan peygamberler göndermiştir.

"(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik."¹¹³

Allah Teâlânın, kendi kavminden, insanların içinden, insanlarla aynı dili konuşan peygamberler seçmesi, onların tebliğ ve tebyîn görevini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Allah Teâlâ peygamberleri tebliğ ve tebyînle görevlendirirken, bu görevi yerine getirmedeki metotları da açık bir şekilde ifâde etmiştir.

"(Rasûlüm) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et."¹¹⁴

Peygamberler tebliğ vazifesinin karşılığında hiçbir ücret talep etmezler¹¹⁵ Peygamberler öncelikle kendilerine gelen vahye uymak zorundadırlar. Allah(c.c) emir ve yasakları tebliğ hususunda onlara âyet inzâl etmiştir.

"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan elçilik vazifesini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez."¹¹⁶

5.3- Dünya ve Âhiret'i Kazandırmak:

İslâm, Dünyayı Âhiretin tarlası olarak telakkî eder. İnsanın vazifesi hem dünyasını hem de âhiretini cennete çevirmektir. Dünya insan için çok önemli bir konaktır. İnsan

¹¹²Ahzâb, 33/39.

¹¹³İbrâhîm, 14/4.

¹¹⁴Nahl, 16/125.

¹¹⁵Furkân, 25/57; Yûnus, 10/72.

¹¹⁶Mâide, 5/67.

âhiret hayatındaki konumunu daha dünyada iken belirler. Dünyada iken yapmış olduğu ameller onların âhiretini etkiler. Buradan hareketle peygamberler insanın ifrât ve tefritten uzak, mutedîl bir hayat yaşamaları için (yani hem dünyanın hem de ahiretin hakkını henüz dünyada iken vermek) çok önemli vazife ifa ederler.

Kur'ân bunun ölçüsünü şöyle belirliyor; "Allah'ın verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) âhiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana ihsân ettiği gibi, sen de iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuk etme. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."¹¹⁷

5.4- İnsanlara Örnek Olmak:

Peygamberler akıl yönünden insanların en zekisi, ahlak bakımından en temiz, makam ve mevki açısından da en değerlisidir. Bundan dolayı Allah (c.c) bize peygamberlere tâbî olmayı emretmektedir. Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır: "De ki Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah ta sizi sevsin ve günahlarınızı affetsin."¹¹⁸ O ahlâkı güzel olandır. "Muhakkak ki sen, güzel bir ahlâk üzeresin"¹¹⁹ âyeti peygamberimizin örnek ahlâkına işaret ediyor. Peygamberlerin örnek bir model olduğunu şu âyet daha net ifâde ediyor: "Andolsun ki, Allah'a ve Âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın Rasûl'ü güzel bir örnektir."¹²⁰

5.5- İtiraz Kapısını Kapatmak:

Kur'ân" Biz peygamber göndermedikçe azap edecek değiliz"¹²¹ buyuruyor. Bu âyet cehenneme gidecek olan insanların itiraz etmelerini, bahaneler üretmelerini önlemektedir. Bu hususa işaret eden âyet ise, şu şekildedir: "Müjdeleyici ve sakındırıcı Peygamberler (gönderdik ki); insanların Peygamberlerden sonra Allah'a karşı bahaneleri olmasın. Allah azîzdir, hakîmdir."¹²²

¹¹⁷Kasas, 28/77.

¹¹⁸Âl-i imrân 3/31.

¹¹⁹Kalem, 67/4.

¹²⁰Ahzâb 33/21.

¹²¹İsrâ, 17/15.

¹²²Nîsâ, 4/165.

Ayrıca her peygamber kendi ümmetine tebliğ ve tebyinde bulunduklarına dair şâhit gösterilecektir.

"Her ümmet içinden, kendileri üzerine bir şâhit getirdiğimiz gün, seni de bunların üzerine şâhit getirmiş olacağız. Sana bu kitabı, her şeyi açıklayan ve müslümanlara yol gösterici rahmet ve müjde olarak indirdik."¹²³

Peygamberlerin görevleri ile ilgili değerlendirmeler zikredildikten sonra onların beşeri yönleri üzerindeki değerlendirmeleri nakledeyim.

6-PEYGAMBERLERİN BEŞERİ YÖNÜ

Peygamberlerin melek değil; insan olduğu unutulmamalıdır. Bu sebeple İnsanlar için mevcut olan afet, elem, hastalık, sevinme, üzüme, yorulma, acıkma, susama v.b hususlar onlara da şâmilidir. Et ve kemikten müteşekkil olan insanda mevcut olan bazı belirtiler -yeme, içme, acıkma, susama, çalışma, yorulma, çocuk sahibi olma, hastalanma, ölme- onlar için de geçerlidir.¹²⁴ "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım; Lakin bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahiy olunuyor"¹²⁵ âyeti ile " Biz onları (Peygamberleri) yemek yemeyen bir ceset kılmadık ve onlar çok uzun ömürlü de değillerdir."¹²⁶ âyeti onların insan olduğuna işaret etmektedir. " De ki: Size, Allah'ın hazineleri elimdedir, demiyorum; gaybı da bilmiyorum; size, bir meleğim demiyorum, ben ancak bana vahiy olunana tâbî oluyorum."¹²⁷ Başka bir âyet-i kerîmede De ki, "Yeryüzünde yerleşip dolaşanlar melekler olsalardı, Biz de onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik."¹²⁸ âyetleri Hz Muhammed'in melek olmadığına, " Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitap'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi öğreten bir Rasûl gönderdik."¹²⁹ âyeti ise onların da insan olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda bir önceki âyet-i kerîmede Allah'ın peygamberlerini gönderdiği topluluğun içinden seçtiğine işaret etmektedir.

¹²³ Nahl, 16/89.

¹²⁴ Kadı İyâz, **age.**, C.II, s. 173-174.

¹²⁵ Kehf, 18/110.

¹²⁶ Enbiyâ, 21/8.

¹²⁷ En'âm, 6/50.

¹²⁸ İsrâ, 17/95.

¹²⁹ Bakara, 2/151.

Hız Peygamber de insan olduğunu çok kez ifâde etmiştir. " Ben ancak sizin gibi bir insanım. Sizin hatırlamanız gibi hatırlarım, sizin unutmanız gibi de unutturum"¹³⁰ demiştir. Fakat onun unutulması, dinle ve tebliğle alakalı hususlarda değil, insan olması nedeniyle dünya ile alakalı hususlardadır. Dînî tebliğle alakalı hususlarda unutmak ve yanılmaktan masum oldukları daha sonra zikredilecektir.

Hız Peygamber (s.a), insanların kendini büyütme hususunda aşırı gitmelerinden ve kendisine ilâhlık isnât edilmesinden daima korkmuş ve kaçınmıştır. " Hristiyanların, Meryem oğlu İsmâ'yı övmeye aşırı gittiği gibi beni övmeye aşırı gitmeyin, sadece, ' Allah'ın kulu ve rasûlü ' deyin buyurmuştur."¹³¹ Peygamberlerin insan olduğuna işaret eden diğer bazı âyet-i kerîmeler şunlardır:

" Muhammed ancak bir elçidir. Ondan önce de birçok elçi gelip geçmiştir. O ölür veya öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?"¹³²

" De ki; Allah dilemedikçe ben kendime bir fayda ve zarar verecek güce sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, daha çok iyilik yapardım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ben ancak, inanan insanlar için bir uyarıcı ve müjdeciyim."¹³³

" (Ey Muhammed) Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz birtakım adamları kitaplar ve belgelerle göndermiştik"¹³⁴

"(Ey Muhammed) Senden önce de hiçbir insana çok uzun ömür vermedik; sen öleceksin de onlar temelli mi kalacaklar?"¹³⁵

Kur'ân'da Hız. Peygamberin insan olduğuna işaret edilmesi, bu hususun nüzûl döneminde bir sorun olarak var olduğunu göstermektedir. Câhiliye putperestliğinde yaygın olan kâhinlik (gelecekte haber verme), cinlerin gaybden haber verdiği ve

¹³⁰ İmam Müslim, Ebî'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî(v. 261/875), **Sahih**, bsy., İstanbul: Çağrı Yay. 1981, Mesâcid, 93; Ebû Abdîrrahman Ahmet b. Şuayb en-Nesâî(v. 303/915), **Sünen**, bsy., İstanbul: Çağrı Yay.1981, **Sehv**, 26.

¹³¹ Buhârî, Enbiyâ, 48; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman ed- Dârimî (v. 255/868), **Sünen**,bsy., Beyrut, Ts. Rikâk, 68; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, C. I, s. 23, 24, 47, 55.

¹³² Âl-i İmrân, 3/144.

¹³³ A'râf, 7/188.

¹³⁴ Nahl, 16/43.

¹³⁵ Enbiyâ, 21/34.

meleklerin Allah'ın kızları olduğu gibi iddialar, zihinleri gerçek mânâda ilâhî olanla olmayanı, tabîi olanla tabiatüstü olanı ayırt edemeyecek derecede bulandırmıştı. Bu anlayıştan dolayı, câhiliye Arapları kendi içlerinden, tamamıyla normal bir insanın Allah'tan vahiy almasını anlamakta ve kabul etmekte zorluk çektiler. Onlara göre bir insanın Allah'tan vahiy alması, onun günlük hayatında da olağan üstünlükler göstermesini gerektirmekteydi. Oysa eskiden beri soyunu ve kendisini bildikleri Hz Muhammed Allah' tan vahiy alma dışında kendileri gibi normal bir insandı. Peygamberleri bu zemin üzerinde değerlendirmek gerekir. Eğer peygamberler olağanüstü niteliklere bezenmiş bir imaja dönüştürülerek değerlendirilirse onların tüm insanlar için "örnek model" olmasını daha baştan reddetmiş oluruz.

Elmalı M. Hamdi Yazır, " Nitekim sizin içinizden, (İbrâhîm (a.s) ve İsmâil (a.s.) soyu içinde) sizden, (siz insanlar cinsinden) seçkin ve büyük bir peygamber gönderdik. O size âyetlerimizi okuyor, sizi temizliyor, size kitap ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor."¹³⁶ âyetini insan cinsinin yine beşer olan bir peygambere kavuşmasını insanlık için büyük bir nimet olarak değerlendiriyor. Şüphesiz ki, Allah'ın kullarına göndereceği elçi, sadık (dosdoğru) mahlûkatından biri olacaktır. Zira Allah ile kulları arasında vâsita olacak, mahlûk olmayan bir takım talî mabutlar düşünmek mümkün değildir, batıldır. Bundan dolayı Allah'ın insanlara gönderdiği peygamber, insandan başka diğer yaratıklardan biri olsaydı, insanlık adına büyük bir şeref olmaz ve genel toplum için o kadar istifâdeye uygun bulunmazdı.

İnsana yine içlerinden " Ben de ancak sizin gibi bir insanım."¹³⁷ diyen bir peygamber göndermesi, insan cinsinin, Allah Teâlâ'ya direkt yaklaşmasına, Bakara süresinin 2/30-31.âyetinde açıklanan halifeliğine en büyük delil ve insanlık için sonsuz bir şereftir. Peygamberin içinde yetiştiği kavim için de bu şeref daha katmerlidir.¹³⁸

Ateş, En'am süresinin 6/50. âyetini şöyle îzâh ediyor; Peygamberlerin melek olması imkânsızdır. Kur'ânın muhatabı melek değil, insandır. Peygamberler de ilâhî mesajları insanlara tebliğ ediyorlar. Peygamberlerin bu mesajları etkili olabilmesi için önce

¹³⁶ Bakara, 2/151.

¹³⁷ Kehf, 18/110; Müslim, **Mesâcid**, 92,93; Buhârî, **Hiyel**, 10, **Salât**, 31, **Mezâlim**, 16; **Ahkâm**, 20; Tirmîzî, **salât**, 110.

¹³⁸ Elmalı, **age**, C. I, s. 445-446.

kendileri onlara tâbî olması gerekir. Yani peygamberlerin insanlara örnek olması elzemdir. Buradan hareketle peygamberlerin insanlara yol gösterebilmesi, örnek bir model olabilmesi için insan olması, onlar gibi yaşaması gerekir. İnsanlar, ancak kendileri gibi yaşayan bir insanı örnek alabilirler. Peygamberler bir ahlâk örneğidir. Meleğin yaşam tarzı insanın yaşam tarzına benzemez. Dolayısıyla melek, insanlara örnek olamaz ve elçi de olamaz. İnsanların liderleri kendi cinslerindenidir. Bunun için her kavme kendi içlerinden biri peygamber olarak gönderilmiştir.¹³⁹

Müşrikler kâhinlik, (gelecekte haber verme) gayb'dan haber verme vb. hususlarda olağanüstü vasıflar taşıyan birinin peygamber olması gerektiğini iddia ediyorlardı. Allah Teâlâ müşriklerin bu durumunu şöyle ifâde ediyor: " Sen bize yerden pınarlar çıkarmazsan sana inanmayız yahut senin hurma ve üzümlerden bir bahçen olsun da, içinden nehirler akmadıkça sana inanmayız veya iddia ettiğin gibi göğü parça parça üzerimize düşürmedikçe veya karşımıza Allah'ı ve melekleri getirmediğin sana inanmayız. Yahut senin, altından bir evin olmadıkça veya semaya çıkmadıkça, bize oradan okuyacağımız bir kitap getirmediğin, senin semaya çıktığına da inanmayız dediler." De ki: " Rabbimi tespih ve tenzih ederim. Ben Allah'ın Rasûlü beşerden başkası mıyım? İnsanlara hidâyet rehberi peygamber geldiğinde, onları iman etmekten men eden şey, Allah bir insanı mı peygamber olarak gönderdi demeleridir."¹⁴⁰

Bu âyetleri Mevdûdî, şöyle tefsir ediyor: Hz Muhammed birden ortaya çıkan peygamber değildir. Kendisi vahiy gelişinden kırk yıl önce Mekkeli kâfirler arasında yaşamıştır. Nübüvvet makamına getirilişinden önce herhangi bir zamanda ağzından Kur'ân-ı Kerîm'inkine benzeyen bir söz, ifâde, üslûp sadır olmamıştır. Ayrıca Hz Muhammed Kur'ân'ın âyetlerini okuduktan sonra ortadan kaybolmuyor. İnsanlarla yaşıyor, insanlarla haşır neşir oluyor, insanlarla alışveriş yapıyor. Kur'ân'ın üslûp ve ifâde tarzı Hadislerin üslûp ve ifâde tarzından çok farklıdır. Bir insan dil, üslûp, ifâde bakımından aralarında dağlar kadar fark olan iki ayrı konuşmaya sahip olamaz. Muhalifler Hz peygamberin peygamberliğini ispatlaması için muhtelif isteklerde bulunuyorlardı. Şöyle diyorlardı: İddiaların doğrusu, yere bir bak ve oradan bir çeşme fişkırt, bir tarafa yüzünü çevir. Ve orada yemyeşil bir tarla ortaya çıksın, göğe işaret et

¹³⁹Süleyman Ateş, **Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri**, C. III, İstanbul :Yeni Ufuklar Neş., s. 150.

¹⁴⁰İsrâ, 17/90-94.

ve bir anda gök muhaliflerin başına düşsün, gözümüzün önünde semaya çık ve oradan sahifeler getir biz ona elimizle dokunalım gözlerimizle onu görelim vs. bu uzun taleplere çok sade bir cevap verilmiştir : " Deki, Rabbimi tespih ve tenzih ederim. Ben Allah'ın Rasûlü beşerden başkası mıyım? " Yani ben hiçbir zaman tanrı olduğumu söylemedim ki benden tanrısal mucizeler istiyorsunuz. Ben baştan beri Allah'ın Rasûlü olduğumu söyledim, insandan başka bir şey olmadığını tekrarladım. Denemek ölçmek istiyorsanız Allah'tan getirdiğim mesajları ölçün. İman etmek istiyorsanız bu mesajlara iman edin. Bu mesajlarda eksiklik varsa söyleyin. Her devirde câhil insanlar, insandan peygamber seçilmeyeceğini zannettiler. Bu sebeple bir peygamberin normal insanlar gibi yiyip içmesini, çoluk çocuk sahibi olmasını, et ve kemikten müteşekkil olmasını görünce, hemen onun peygamber olmadığı kanısına vardılar. Aradan belli bir müddet geçtikten sonra hayranları kendisinin bir insan değil peygamber olduğunu ilan ettiler. Bunların bir kısmı onu tanrı edindiler. Bir kısmı Allah'ın oğlu, bazıları da içine Allah'ın ruhunun girdiğini iddia ettiler.¹⁴¹

Konyalı Mehmet Vehbi Efendi : "Cinsin cinse Rasûl olması akla ve hikmete muvâfıktır. Çünkü risâlette ülfet ve ünsiyet lazım, bu ise birbirinin haline vakıf olan cinsiyetle olur."¹⁴²sözüyle ülfet ve ünsiyetin hasıl olmasını Peygamberlerle, gönderildiği mahlûkâtın aynı cins olmasına bağlamıştır.

İnsanların içerisinde seçilen birinin onlara Peygamber gönderilmesi insanlık için büyük bir lütûf ve ihsân olduğuna işaret eden; " Allah, mesajlarını onlara iletmek, onları arındırmak ve onlara ilâhî kelimeleri ve hikmeti öğretmek için içlerinden bir elçi çıkararak mü'minlere lütûfta bulunmuştur."¹⁴³âyetindeki " min enfüsihim " ibaresini Zemahşerî, " Onlar gibi arap cinsinden " şeklinde tefsir etmiştir.¹⁴⁴Zemahşerî, burada minnetin yönünü îzâh ederken "dil olgusuna" işaret etmiş ve Hz Peygamberin (s.a.v.) içinde yaşadığı topluluğun onun doğruluk ve güvenilirlik hususunda ki durumunu çok iyi bildiklerinden aynı dili konuşan peygamberden gerekli şeyleri almalarının kolay

¹⁴¹ Ebû'l-A'la Mevdûdî(v. 1979), **Tefhîmü'l- Kur'ân, (Terc.: Dr. Ahmet Asar)**, C. III, bsy., İstanbul: Bengisu Yay. 1997, s. 74-76.

¹⁴²Konyalı Mehmet Vehbi Efendi(v. 1949), **Hulâsatu'l-Beyân**, C. VIII, bsy., İstanbul: Üçdal Neş., 1976, s. 3058.

¹⁴³ Âl-i İmrân, 3/164.

¹⁴⁴ ez-Zemahşerî, **age.**, C. I, bsy., Beyrut: Dâru'l-Kutubü'l- İlmiye, 1995, s. 426.

olacağından Hz peygamberi tasdik ve tevsik etmelerinin yakınlığına işaret ederek, kendi aralarından bir peygamber çıkmasının onlar için bir lütûf ve şeref olduğunu ifâde etmiştir.¹⁴⁵

Elmalılı, Tevbe 9/128. âyette geçen " min enfüsiküm " ibaresini " öyle bir rasûl ki sizden biri, kendi içinizden, kendi cinsinizden, melek değil, beşer cinsinden, aslı ve nesebi belli, Arabî ve kureyşi, harem ehlinde şeklin de tefsir ederek Hz Muhammed' in (s.a.v) insan olduğunu ve kavmiyle aynı cinsten olduğunu ifâde etmiştir.¹⁴⁶

Muhammed Esed bu âyeti "sizin gibi bir beşer; tabiatüstü güçlerle donatılmamış, ama Allah tarafından onun mesajını size ulaştırmak üzere seçilmiş bir insan "¹⁴⁷ şeklinde açıklamıştır.

en-Nesefî, " ala racülin minküm "¹⁴⁸ ibaresini sizin cinsinizden bir adamın dili üzerinde " anlamında açıklamıştır.¹⁴⁹ Burada peygamberin insan cinsinden biri olduğu vurgulanmış ve vahyin peygamberin dili üzerine indiğine işaret edilmiştir.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîmde, Allah'a kulluk etmeye davet eden Peygamberleri, gönderildikleri kavimlerin kardeşi olarak tavsif etmiştir.¹⁵⁰ Erkek kardeş anlamına gelen " ehun " kelimesi, Arapça'da anne baba bir ya da anne bir veya baba bir olan kimseler için kullanılmasıyla birlikte süt yoluyla kardeş olanlar için kullanıldığı bilinmektedir.¹⁵¹ Bunun dışında " ehun " kelimesi, kabileleri, dinleri, işleri vb. hususlarda müşterek olan kişiler içinde istiâre yoluyla kullanılır.¹⁵²

Peygamberler kendi kavminden olan diğer insanlarla hakîki mânâda kardeş değillerdir. O halde 150. dipnottaki âyetlerde zikredilen "ehun" kelimesi, Peygamberlerin kavimlerinin içerisinde çıkmış birer insan olduklarına, onlarla aynı

¹⁴⁵ ez- Zamahşeri, **age.**, C. II, s. 386, 112.

¹⁴⁶ Yazır, **age.**, C. IV, s. 433.

¹⁴⁷ Muhammed Esed(v. 1992), **Kur'ân Mesajı, (Terc.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk)**, C. I, bsy. İstanbul: İşaret Yay. 1999, s. 388.

¹⁴⁸ A'râf, 7/63.

¹⁴⁹ Ebû'l-Berakat Abdullah en-Nesefî, (v. 710/1310), **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, C. I, bsy., Mısır:Dâru'l- Mısıryye Ts., s. 523.

¹⁵⁰ A'râf, 7/65, 73,85; Hûd, 11/ 50,61,84; Neml, 27/45; Ankebût, 29/36; Şuarâ, 26/106,124,142,161

¹⁵¹ el-İsfahânî, **age.**, s. 68.

¹⁵² el-İsfahânî, **age.**, s. 63.

beşeri şartlarda yaşadıklarına işaret etmektedir. Zemahşerî, " Ad toplumuna da kardeşleri Hûd'u gönderdik." âyetindeki " ehâhüm " kelimesini, " vâhidün minhüm " şeklinde tefsir ederek, içlerinden biri olan Hz. Hûd'un (a.s.) sözlerini daha iyi kavrayacaklarını ve onun güvenilirlik hususundaki durumunu daha iyi bileceklerini ifâde etmiştir.¹⁵³

Yukarıda peygamberlerin beşeri yönüne işaret etmekteki maksadımız, peygamberlerin insan olduğunu ispatlamak değildir. Konumuzla alakası olması bağlamında peygamberlerin bu yönünün onların masumiyetine hâlel getirip getirmediğini tespit etmektir. Malum olduğu üzere insanlar küçük hata ve günahlardan büyük günahlara (adam öldürme, yalan söyleme, zina yapma, hırsızlık yapma vb.) kadar bir takım eylemlerde bulunmaktadır. Hatta Allah'a ortak koşma ve onu inkâr etme gibi eylemler insanlardan sadır olmaktadır. Bizim buradaki asıl maksadımız, Peygamberlerin bu tür eylemlerin sadır olan insanların içinden seçilmesi onların da bu tür eylemlere meyledip etmeyeceklerini tespit etmek, hemcinsleriyle ortak yönlerini ve onlardan farklı vasıflarını ortaya koymaktır.

6.1- Peygamberlerin Diğer İnsanlardan Farklı Yönleri

6.1.1- Aldıkları Vahyi İnsanlara Tebliğ Etmeleri:

Vahiy, sözlükte gizli konuşmak, fısıldamak, seslenmek, mektup yazmak Mânâlarına gelir.¹⁵⁴ Istılâhta ise, Allah Teâlâ'nın dilediği şeyleri, peygamberlerine, mahiyeti insanlar tarafından tam olarak bilinemeyen bir yolla bildirmesi, ilhâm etmesi demektir.¹⁵⁵ Vahiy bir hal ve yaşayış tarzıdır. Peygamberleri diğer insanlardan ayıran en önemli vasıf olması nedeniyle mahiyetini, hakikatini ve niteliğini ancak onlar bilirler. Ancak vahyin mertebeleri, nevileri ve vahiy gelirken görülen haller hakkında bir dereceye kadar bilgi sahibi olunabilir. Allah Teâlâ peygamberleriyle vâsitasız (Allah vahyettiği kulunun kalbinde, bildirmek istediği şey konusunda kesin, açık ve zaruri bilgi yaratır.), vâsitalı (perde arkasından konuşmak, bazı cisimlerde ses yaratır.) ve kendilerine göndermiş olduğu melek aracılığıyla (bu da vâsitalıdır.) konuşur. Cenâb-ı Allah bu hususu şöyle

¹⁵³ ez-Zemahşerî, **age.**, C. I, s. 426 ; bkz.Enbiyâ 21/ 7-8.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arap**, "Vahy" mad. C. VII, s. 4787; Kılavuz, **age.**, s. 154.

¹⁵⁵ Kılavuz, **age.**, s. 154.

ifâde ediyor: "Allah bir insanla ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vahyeder."¹⁵⁶ Diğer bir âyet-i kerîmede şöyle buyruluyor: (Ey Muhammed!) de ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana tanrınızın tek bir tanrı olduğu vahyolunuyor." Böyle bir durumun zuhûru peygamberlerin haricindeki insanlarda mevcut değildir. Bu vasıf sadece onlara aittir. Ancak başka bazı insanlara gönderilen vahiyler (Hz. Meryem, Hz. Mûsâ'nın annesi, havârilere), muhâtaplar peygamber olmadığı için ilham olarak kabul edilmelidir.

6.1.2- Emânet:

Emânet, güvenilir olmak demektir. Peygamberler insanların en emîni ve en güvenilir olanlarıdır. Onlarda kesinlikle ihânet ve hiyânet vasfı bulunmaz. Emânetle hiyânet bir yerde olmaz. Güven ve emniyet nübüvvetin vazgeçilmez şartıdır. Peygamberler kendilerine tevdi edilen vahiy emânetini eksiksiz ve en mükemmel bir şekilde insanlığa iletmişlerdir. Yüce Allah onların emâneti eksiksiz ve en mükemmel bir tarzda insanlara ilettiklerini şöyle ifâde eder: "O peygamberler Allah'ın göndermiş olduklarını (emir ve yasakları) tebliğ eder, O'ndan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlar. Allah hesap gören olarak yeter."¹⁵⁷

6.1.3- Dosdoğru Olmaları:

Peygamberlerin bu özelliği nübüvvet müessesesi için gerekli olan vasıftır. Arapça da "sıdk" olarak isimlendirilen bu vasıf, bütün insanlarda var olması gereken bir özellik ise de, nübüvvetin husûsiyetlerinden olması sebebiyle, peygamberlerin fitrî özelliklerindendir.¹⁵⁸

Sıdk, hem kalpteki düşüncenin hem de dilde ifâde edilen sözlerin birbirine uygun olması, birbiriyle muvâfık olmasıdır. Yani sözün öze özün de söze uygunluk arz etmesidir. Peygamberlerin sözleri gerçeği yansıtır. Onlardan hakîkatin hâricinde bir söz sadır olmaz. Sıdk sıfatının zıddı kizb (yalan söylemek) 'dir. O da peygamberler için mümkün değildir.

¹⁵⁶ Şûrâ, 42/51.

¹⁵⁷ Ahzâb, 33/39.

¹⁵⁸ es-Sâbûnî, **age.**, s. 46.

K. Kerîm peygamberlerin doğruluk sıfatıyla donatılmış olduklarını şu şekilde haber veriyor:

"Kitap'ta İbrâhîmi de an; Çünkü o bir sıddık, bir peygamber idi."¹⁵⁹

"Kitap'ta İsmâili'de an; Çünkü O cidden va'dinde sadık idi ve bir rasûl, bir peygamber idi."¹⁶⁰

"Kitap'ta İdris'i de an; Çünkü O bir sıddık, bir peygamber idi ve biz onu yüksek bir mekâna yükselttik."¹⁶¹

Peygamberlerin en mümeyyiz vasıflarından biri olan sıdk sıfatı izah edildikten sonra bir başka mümeyyiz vasfı olan fetânet sıfatı zikredilecektir.

6.1.4- Fetânet Sahibi Olmaları:

Fetânet: Zekî ve akıllı olmak ve uyanık olmak mânâsındadır. Peygamberlerin insanlar içerisinde seçilmesi bu hususta diğer insanlardan üstün olduklarını göstermektedir. Peygamberler bu sıfatı hayatlarının her safhasında korumuşlardır. Onların fetâneti hayatlarının her safhasında aktif haldedir. Bu vasıfları hiçbir zaman zayıflamamış, ihtiyarlık gibi birtakım nedenlerden dolayı malul olmamıştır. Bu durum onları diğer insanlardan ayıran en önemli özelliktir.¹⁶²

Peygamberlerde "Fetânet" sıfatının zıddı olan gaflet, uyanık olmama, akıl ve zekâ noksanlığı birtakım ârızî durumların hâsıl olması mümkün değildir. Peygamberlerden her biri mükemmel akıl ve zekâyla birlikte sezgi güçleri de son derece üst düzeydeydi.¹⁶³ Onların bu halleri Kur'ân'da çok güzel ifâde edilmiştir: "

¹⁵⁹ Meryem, 19/41.

¹⁶⁰ Meryem, 19/56.

¹⁶¹ Meryem, 19/56-57.

¹⁶² Gölcük- Toprak, **Kelâm**, Konya: SÜİF Yay. 1988, s. 286.

¹⁶³ Muhammed Ali es-Sâbûnî, **en-Nübüvve.**, s. 48; Bkz. Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, 2.bs. Ankara: TDV. Yay. 1996, s. 16.

"And olsun ki daha (Peygamberlik verilmezden) önce İbrâhîm 'e, 'doğru görüşlülüğü' verdik. Biz, Onun buna uygun olduğunu biliyorduk."¹⁶⁴

Yine bu konuda Hz.İbrâhîm'in (a.s), kavmi içerisindeki müşriklere delil getirmedeki doğruluğuna bakıldığında, Onun seçkinliğine ve zekîliliğine dair deliller bulunmaktadır.

165

Bir gerçek olarak Hz.İbrâhîm'in (a.s.), büyüğü hariç bütün putları paramparça etmesine dair hakkında tecelli eden bu âyetler, onun zekîliğiyle ve seçkinliğiyle sona ermektedir. Zira Hz.İbrâhîm (a.s), eliyle putları kırmış ve daha sonrada kavmine delil gösterebilmek için baltayı büyük putun boynuna asmıştı. Bunun üzerine muhakeme etmek için halkın ve kendilerinin huzuruna getirdiklerinde ona şu soruyu sormuşlardı:

- "İlâhlarımızı paramparça ederek kıran ve onları kırmaya gelen kimdir? 'Yoksa Ey İbrâhîm! bunu sen mi yaptın?' Bunun üzerine Hz.İbrâhîm (a.s), onlara:

- "Onları, ben kırmadım. Fakat sizinde gördüğünüz gibi büyük put, onları kırmıştır. Çünkü büyük put, sizin, kendisiyle birlikte şu küçük putlara da tapmanıza razı olmadığından dolayı onları o kırmıştır. Buna delil ise baltanın büyük putun boynuna konulmasıdır. Eğer benim sözümü tasdik etmezseniz, bu işi kimin yaptığını, onlara sorun... dedi."

Burada Hz.İbrâhîm (a.s), hedefine ulaşmıştı. Zira akıllarının kılığından ve kendilerini gülünç bir duruma soktuktan sonra onlara delilini getirmişti. İşte bu, peygamberlerin düşüncesidir.¹⁶⁶

6.1.5- Masum Olmaları:

Çalışmamızın asıl konusu peygamberlerin masumiyeti olduğundan bu konu ileride, Kur'ân'da zikredilen Peygamber kıssaları dikkate alınarak geniş bir şekilde incelenecektir.

Yukarıda ifâde ettiğimiz (vahiy ve ismet hariç) bu vasıfların, diğer insanlarda da var

¹⁶⁴ Enbiyâ, 21/51.

¹⁶⁵ Enbiyâ, 21/58-67.

¹⁶⁶ Nureddin es -Sâbûnî, **age.**, s. 105.

olması elzemdir. Keyfiyet olarak da vardır. Ancak kemiyet açısından peygamberler seviyesinde değildir. Ayrıca bu vasıfların peygamberlerde var olduğu âyetlerle sabittir. İnsanlar da bu tür vasıfların var olduğuna işaret eden âyet yoktur. Bundan dolayı biz bu vasıfları peygamberlerin diğer insanlardan ayrılan nitelikleri olarak değerlendirdik. Zaten İslâm âlimleri de bu şekilde değerlendirmiştir.

7- PEYGAMBERLERİN MASUMİYETİNE GENEL BİR BAKIŞ

Peygamberlerin kişiliklerini zedeleyici ve yüceliklerini boşa giderici yahut insanlık değerini alçaltıcı her türlü şeyden kaçınmaları, masiyetten uzak olmaları, şehvî arzu ve isteklere göre hareket etmekten vazgeçmeleri suretiyle insanlığın bekâsı, istikbâlî için seçilmiş olmaları onların özelliklerindendir.

Bu sebeple Peygamberler yaratılış yani huy ve ahlâk itibariyle insanların en mükemmeli, amel îfâ etme itibariyle en zekî olanı, nefislerine hâkimiyet açısından en temiz olanı ve gidişat ile metot bakımından insanların en doğru olanlarıdır. Çünkü onlar insanlık için en güzel model, en güzel örnektir. Bundan dolayı yüce Allah insanlara onlara tâbî olmayı, onların ahlâkıyla ahlâklanmayı, çağın ve hayat şartlarının getirmiş olduğu her hususta onların metotlarını kullanmayı emretmiştir. Yüce Allah şöyle buyuruyor; " O Peygamberler Allahın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde (Ey Muhammed) sen de onların yoluna uy."¹⁶⁷ " Ey iman edenler! And olsun ki Allah'ın rasûlü sizler için en güzel örnektir."¹⁶⁸ " Doğrusu O (ismi daha önce zikredilen Peygamberler) katımızda seçkin ve iyi kimselerdendir."¹⁶⁹

Peygamberlerin masumiyetine genel bakış kapsamında ismet kavramının lügat ve istılâh mânâlarını zikrederim:

7.1- İsmet Sifatının Lügat ve Istılâh Mânâsı:

İsmet, (ASAME) kökünden mastardır. Sözlükte menetme, yasaklama, koruma, muhafaza etme mânâlarına gelmektedir.¹⁷⁰ İsmet, günah işlememe, masiyet irtikâp

¹⁶⁷ En'âm, 6/ 90.

¹⁶⁸ Ahzâb, 33/21.

¹⁶⁹ Sâd, 38/ 47.

¹⁷⁰ İbrâhîm Mustafa-Ahmet Hasan ez-Ziyâd-Hamit Abdulkâdir-Muhammed Ali en-Neccâr,**Mu'cemu'l-**

etmeye mâni olma anlamlarını ifâde eder,¹⁷¹ masumiyet de bu anlamdadır. İsmet kelimesi Kur'ân'da "koruma, kollama, kurtarma" mânâlarına gelmektedir.¹⁷² Asım; "kollayıcı ve kurtarıcı"¹⁷³ i'tisam; "sımsıkı sarılmak, tutunmak",¹⁷⁴ isti'sam; "iffetli, namuslu olmak"¹⁷⁵ demektir. Yemekten ve yalan söylemekten korunmak¹⁷⁶ ismetin çoğulu 'İsam da "nikâh akdi" anlamına gelmektedir¹⁷⁷. Kurtubî ismet, masiyete irtikâp etmekten men etmesinden dolayı "ismet" olarak isimlendirilmiştir, demiştir. Bazıları ismetin sadece Allah'a ait olduğunu veya Allah ve Rasûlüne ait olduğunu ifâde etmişlerdir. Fakat ismet, suçlardan ve günahlardan korunmaktır. Dolayısıyla ismeti Allah'a nispet etmek doğru olmaz.¹⁷⁸ Hadis-i şeriflerde de lügat mânâsında kullanılmıştır.¹⁷⁹

Terim olarak ismet: Allah'ın Peygamberlerini günah işlemekten, isyâna düşmekten, yasak ve haramları irtikâp etmekten koruması, bunları ondan men etmesidir.¹⁸⁰

Suçsuz, günahsız, kabahatsiz anlamına gelen îsmet sıfatı, Allah'ın peygamberlerine en büyük lütfü olup, onu bir nevi kontrol, muhâfaza, murâkabe atında tutması demektir. Böyle bir koruma sadece peygamberlere has olup onun dışındaki insanlara bu tür bir imtiyaz verilmemiştir. Peygamberler kendilerine Allah'ın lütfettiği bu sıfat sayesinde Allah'ın emirlerine muhalefet etmekten, yasaklarını da çiğnemekten kaçınırlar.¹⁸¹ İsmet peygamberlerin irâde, ihtiyâr ve kudretini engellemez. İhtiyâr ve kudretleri bâkî olmakla beraber, daima gûnahtan kaçıp tâatte bulunurlar. Peygamberlerin masumiyetini dört başlıkta incelemek mümkündür:

Vasît, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, 'asame' mad.;ayrc bkz. Ebu'l-Feyd Muhammed el-Murteâ Zebîdî(v. 1206/ 1791), **Ta'cûl- Arûs**, bsy., Mısır: Hayriyye Matbaa, h.1306,'asame madd.;Muhammed Muhiddin Abdulhamit-Muhammed Abdullatif Sübkî, **el-Muhtar min Sihâhi'l-Lugatî**, bsy., Tahran: Nasr Hüsrev Neşri, h.1353,"ayn" maddesi.

¹⁷¹ Gölçük - Toprak, **Kelâm**, Konya: Tekin Kitabevi, 1998, s.309.

¹⁷² Mâide, 5/ 67; Hûd, 1 1/ 43; Ahzâb, 33/ 17.Yûnus, 10/ 27; Hûd, 1 1/ 43; Mü'min, 40/ 33.

¹⁷³ Yûnus, 10/ 27; Hûd, 1 1/ 43; Mü'min, 40/ 33.

¹⁷⁴ Âl-i İmrân, 3/ 101,103; Nîsâ, 4/146,175; Hacc, 22/ 78.

¹⁷⁵ Yûsuf, 12/ 32.

¹⁷⁶ es-Sâbûnî, **en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ**, bsy., Şam: Dâru'l-Kalem, , 1409/1989,s.72.

¹⁷⁷ Mümtehhine, 60/ 10.

¹⁷⁸ es-Sâbûnî, **age.**, s.72.

¹⁷⁹ Wensinck, **Concordance** (el-Mu'cemü'l Müfehres) C.IV, s.249-250.

¹⁸⁰ Gölçük-Toprak, **age.**, s.309; bkz. es-Sâbûnî, **age.**, s.73.

¹⁸¹ Gölçük-Toprak, **age.**, s.309 ;bkz. es-Sâbûnî, **age.**, s.73.

7.1.1- İnançta Masumiyet:

İslâm ümmetinin tamamına göre; Peygamberler küfür, dalâlet ve bid'atlardan mahfûzdur. Lakin Hâricîlerin Fudayliye kolu peygamberlerin küfre düşebilecekleri görüşündedir. Râfizîler tehlike anında takiyye vesilesiyle Peygamberlerden küfür kelimesinin sadır olabileceği görüşünü savunmuştur. Ebû Muhammed b. Hazm şöyle der: “Bir grub var ki, bunlar işi o dereceye vardırımlar ki, iddialarına göre Peygamberler sadece tebliğde yalan söylemezler, ama bunun dışında büyük-küçük bütün günahları kasıtlı işleyerek Allah'a isyân ederler. Mürcie'nin Kerâmiye kolu, Eş'ariden Bin Tayyib el-Bakillânî ve ona tâbî olanların görüşü de budur. Öyle ki, Kerrâmiye'den bazıların Peygamberlerin tebliğde de yalan söyleyebilecekleri görüşünde oldukları yolunda sözler duymuşumdur. el-Bakillânîye gelince, onun Musul kadısı olan arkadaşı Ebû Cafer el-Simnânî'nin kitabında şu satırları okuruz. O diyor ki 'Peygamberler, büyük ve küçük her günahı işleyebilirler. Onlar yalnızca tebliğ de yalan söylemezler. Ve ilave ediyor, küfre düşmeleri de mümkündür.’”¹⁸²

Sonuç olarak, peygamberler'in küfür yada şirke düşmeleri onların sözlerine, fiillerine ve takrirlerine olan güven ve bağlılığı sarsacağından onlara bu tür nakısalardan yakıştırılmasının doğru olmadığı görülmektedir.

7.1.2-Tebliğde Masumiyet:

İslâm âlimleri, peygamberlerin, peygamberlik vazifesinde, Allah'tan insanlara tebliğ ettikleri ilâhî mesajlarda, yalan söylemekten ve tahrifatta bulunmaktan masum olduklarında icma etmişlerdir.¹⁸³ Nitekim yüce Allah : "Eğer Muhammed, bize karşı, ona bazı sözler katmış olsaydı, Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık. Hiç biriniz de onu koruyamazdınız"¹⁸⁴ “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan (rabbinin sana tevdi ettiği) elçilik vazifesini

¹⁸² el-İmam Ebî Muhammed Ali b. Ahmet el-Ma'rûf İbn Hazm ez-Zâhirî(v. 456/1064), **el-Fasl fi'1-Milel ve'n-Nihâl**, C.IV, bsy., Beyrut: Dâru'l-ceyl, Ts., s.5.

¹⁸³ er-Râzî, **age.**, C. XXX, s. 118,119; et-Tatazânî, **age.**, C. V, s. 49-63; Kadı Abdulcabbar, **Muğnî**, "**en-Nübüvvet ve'l-Mucizât**" mad. C. IV (**Thk.**: Dr. Mahmud Muhammed Kasım), bsy., Kahire: Mektebetü Vehbe, 1965 , s. 281.

¹⁸⁴ 20 Hakka, 69/ 44-47

yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır.”¹⁸⁵ buyurur.

7.1.3- Dünya İşleriyle İlgili Hususlarda Masumiyet:

Peygamberlerin dünya işleriyle ilgili fetvâ ve içtihatların da kasten hata etmelerinin câiz olmadığı hususunda İslâm âlimleri ittifak halindedir. Dalgınlık, unutkanlık, yanılarak hata etmelerinde ise farklı görüşleri vardır.¹⁸⁶

7.1.4- Fiillerde masumiyet:

Peygamberlerin inançta, tebliğde, dünya işleriyle ilgili hususlarda masum olduklarını açıklığa kavuşturduktan sonra ilâhî emir ve yasaklarla ilgili peygamberlerin durumlarını "Allah'ın emirlerini yerine getirmek" ve "nehiyelerinden kaçınmakta masum olmak” üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Peygamberlerin Allah'ın emirlerini yerine getirmekte oldukça hassas davrandıkları gibi yasaklarından kaçınmakta da aynı hassasiyeti göstermişlerdir. Hz Âişe onların haramdan sakınma hususundaki titiz tutumlarını şu şekilde îzâh ediyor: "Rasûlullah, iki şey arasında muhayyer bırakıldığında –günah olmadığı müddetçe- o ikisinden kolay olanı tercih ederdi. Eğer günahı gerektiren bir şey olursa, kendisi, halkın ondan en uzak bulunanı olurdu. Rasûlullah, Allah Teâlâya karşı hürmetsizlik hali müstesna kendisi için kin tutup öç almamıştır”¹⁸⁷

Peygamberlerin eylemlerinde masumiyetleri hususunda farklı görüşler vardır:

a-Haşviyye: Peygamberler kasten büyük ve küçük günah işlemeye teşebbüs edebilirler.¹⁸⁸

b-Mu'tezilenin Çoğunluğu: Peygamberlerin kasten büyük günahlarla ürkütücü olan küçük günah işlemelerini caiz görmezler, ancak ürkütücü olmayan küçük günah

¹⁸⁵ Mâide, 5/67.

¹⁸⁶ Râzî, **İsmet'ül-Enbiyâ**, 1.bs. Kahire: 1406/1986, s.39-40.

¹⁸⁷ Buhârî, **Menâkıb**, 23; **Edeb**, 80; **Hudûd**, 10; Müslim, **Fedâil**, 77-78; İmam Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as(v. 275/888), **Sünen**, İstanbul: Çağrı Yay., 1981, Edeb, 5.

¹⁸⁸ Râzî, **İsmetu'l-Enbiyâ**, 1.bs.Kahire: 1986, s. 40; Bkz. Taftazânî, **age**, C. V s. 49-63; Ebî Zeyd Abdurrahman İbn Haldun el- Hadramî(v. 808/1406), **Lübab-ü Muhassal Usûli'd-Dîn**, C. II, bsy., Mağrip: Dâru't-Tabâati'l-Mağribiyye, 1952, s. 115.

işlemelerini caiz görürler.¹⁸⁹ İleri derecede günah işleme hadisesine HABBE'nin(Yüz hardal tanesini tartan ve altmış miskalin bir parçası olan, ayrıca SANCA diye tabir edilen bir ölçü birimidir.)altında eksik tartma hadisesi örnek gösterilmektedir. Razi HABBE- SANCA diye tabir edilen bir ölçü birimine işaret eden bir hadisin varlığından bahsetmiş; fakat hadis'in muhtevâsını zikretmemiştir.¹⁹⁰

c-Mu'tezili Ebû Ali el-Cubbai (v.303/916): Peygamberler kasten büyük ve küçük günah işlemezler sadece te'vil de hata edebilirler.¹⁹¹

d-Mu'tezili en-Nazzam(v.231/845): Peygamberler kasten büyük ve küçük günah işlemedikleri gibi Te'vilde de hata etmezler. Sadece unutma ve yanılmaları mümkündür. Peygamberlerin itap olmalarının sebebi günah işlemleri değil, unutma ve yanılmalardır¹⁹²

e-Şîa: Peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra, küfürden, büyük-küçük her türlü günahlardan, te'vilde hatadan, unutmak ve yanılmaktan masum olduklarını savunurlar.¹⁹³

f- Rafiziler, vahiyden önce peygamberlerin kasten, sehven küçük ve büyük günaha irtikaptan ve te'vilde hata etmekten masum olduklarını zikretmiştir.¹⁹⁴ Ancak tehlike anında takiiye sebebiyle onlardan küfrün sadır olabileceğini câiz görmüşlerdir¹⁹⁵.

g- Hâricilerin fudayliyye kolu kendilerine ait “her günah küfürdür” prensibinden hareketle, peygamberlerden küfrün sadır olabileceğini câiz görmüşlerdir.¹⁹⁶

h- Cürcânî de peygamberlerin nübüvvet dönemlerinde kesinlikle büyük günaha; kasten küçük günaha masumdur, der. Eğer onlardan bu günahlar sadır olursa sözlerde

¹⁸⁹ Râzî, **age.**, s. 40 ;Cürcânî, **age.**, C. VIII, s. 289, 290.

¹⁹⁰ Bkz. Râzî, **age.**, s. 40.

¹⁹¹ Râzî, **age.**, s. 40; Cürcânî, **age.**, C. VIII, s. 289, 290.

¹⁹² Râzî, **age.**,s. 40; Cürcânî, **age.**, C. VIII, s. 289, 290; Ebî Zeyd Abdurrahman İbn Haldun el- Hadramî, **Lübâb-ü Muhassal Usûli'd-Dîn**, C. II, Mağrip: Dâru't-Tabâati'l-Mağribiyye, 1952, s. 115.

¹⁹³ Râzî, **age.**, s. 40.

¹⁹⁴ Cürcânî, **age.**, C. VIII, s. 290; Ebî Zeyd Abdurrahman İbn Haldun el- Hadramî, **Lübâb-ü Muhassal Usûli'd-Dîn**, C. II, Mağrip: Dâru't-Tabâati'l-Mağribiyye, 1952, s. 116

¹⁹⁵ Razi, **age.**, s. 39.

¹⁹⁶ Razi,**age.**, s. 39.

ve fiillerde onlara tâbî olmak haram olur, der.¹⁹⁷

7.2- İsmet Sıfatının Mahiyeti:

İslâm âlimlerinin tamamı peygamberlerin masum olduklarında ittifak etmişlerdir. Ancak ismetin nasıl bir sıfat olduğunda peygamberlerin ve peygamberlerin günahlardan uzak kalmalarının nasıl olduğu hususunda, yani ismet sıfatının hakikat ve mahiyetinde ihtilaf etmişlerdir. Ehlişünnet'in itikâdi alandaki iki kolu Maturûdiyye ve Eş'âriyye, ismeti, birbirlerinden farklı üslûpta anlayıp îzâh ettiklerinden dolayı peygamberlerin masumiyetini farklı zemine oturtmuşlardır. Ehlişünnetin bu iki temsilcisinin ve Şia ile Mutezile'nin tarif ve îzâhlarını ayrı başlıklar altında incelenmesi daha uygun olacaktır.

7.2.1- Maturidilerde Masumiyet:

İsmet; "Allah'ın peygamberlere has kıldığı öyle bir lütfü ve ihsandır ki, peygamberler bu lütûf sayesinde irâde ve ihtiyârî bâkî kalmakla beraber daima taat işler ve günahlardan uzak dururlar."¹⁹⁸ İmam Maturûdî (333/944): "İsmet, mihneti gidermez" demiştir.¹⁹⁹ Yani İsmet, peygamberin irâdesini ortadan kaldırmaz, onu itâat etmeye mecbur kılmaz, günah işlemekten de aciz bırakmaz. Fakat o, Allah'ın öyle bir ihsandır ki peygamberi sürekli hayra sevk eder, şerre yönelmekten alıkoyar. Peygamberlerin insan olması ilâhî imtihanın gerçekleşmesi için muhayyer olmasını gerektirir.²⁰⁰ Peygamberlerde ilâhî imtihan korkusu diğer insanlardan daha büyüktür. Masum olmaları onlardan hesaba çekilme korkusunu gidermediği gibi ismet sıfatı, peygamberlerin günah işlemelerini imkânsız kılan bir vasıf değildir. Peygamberlerin günahattan uzak olduklarını ifâde eden ismet, onlar için elzem bir sıfattır. Çünkü peygamberler Allah'ın kullarına huccetleridir. Eğer peygamberlerin masiyete yönelmesi ve yasakları çiğnemesi câiz olsaydı, yalan söylemeleri de câiz olurdu. Yalan söylemeleri câiz olunca verdikleri haberin doğruluğu tartışılır bu haberlere güvenilmez ve sözleri de hüccet olmazdı. Hâlbuki Allah Teâlâ peygamberlerini kullarına rehber ve hüccet olarak

¹⁹⁷ Cürçânî, **age.**, C. VIII, s. 290.

¹⁹⁸ Kemâleddin Ahmet el-Beyâzî(1098/1697), **İşâretü'l-Merâm**,bsy., İstanbul: Dâru'l-Kuttâbu'l-İslâmiyye, 1949, s.329; Nureddin es-Sâbûnî, **age.**, s.114-115.

¹⁹⁹N. es-Sâbûnî, **age.**, s. 114; el-Beyâzî **age.**, s.329; bkz. Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed bin Mahmud el- Maturûdî(333/ 944), **Te'vîlâtü'l-Kur'ân (Ehli's-Sünne), (Thk.: ve Tlk. Dr. İbrâhîm Avdî-Seyyid Avdî)bsy.**, Kahire: Ahramatü't-Ticâriyye, 1980, s.274.

²⁰⁰N. es-Sâbûnî, **age.**, s. 114; el -Mâturûdî, **age.**, s. 274.

gönderdi ki onların daha sonra ileri sürecekleri bahaneleri olmasın.²⁰¹ Kur'ân bu hususu şöyle îzâh etmiştir: "Peygamberlerden sonra, insanların Allah'a karşı delilleri olmaması için, gönderilen müjdecî ve uyarıcı peygamberlerden bir kısmını daha önce anlatmış, bir kısmını da anlatmamıştık. Allah, Mûsâ'ya hitap etmişti. Allah güçlüdür. Hâkimdir."²⁰²

7.2.2- Eş'arilerde Masumiyet:

İsmet;"Allah Teâlânın peygamberlere itâat etme kabiliyeti verip masiyet yeteneği vermemesidir." Böylece peygamberler günahlardan korunmuş olurlar.²⁰³ Bu Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin(324/936) görüşüdür.²⁰⁴ İsmet, şu şekilde de îzâh edilmiştir: "Masiyet işlemeye mânî olan rûhî bir melekedir ki bu meleke masiyetin zararlı sonucunu, itaatın verimli semeresini bilmeye bağlıdır."²⁰⁵ İsmet, Allah'ın peygamberlerde günah yaratmamasıdır. İsmet (masum) sahibi olan kimse, tâat işledikçe elde edeceği mükâfat ve sevapları, masiyet işlediği takdirde karşılaşacağı zararları ve azabları yakînen bildiği için sürekli itâate meyleder ve masiyetten kaçır. Masumun bu yakîn bilgisi devamlı gelen vahiyle te'kîd edilir.²⁰⁶

Bazıları ismeti; "Bir şahsın nefsinde ya da bedeninde bulunan bir özellik sebebiyle ondan günah çıkmasının imkânsız olmasıdır" şeklinde tarif etmiştir.²⁰⁷ Bu görüş aklî ve naklî delillerle tenkîde tâbî tutulmuştur. Eğer Peygamberlerin irâde ve ihtiyarları olmasaydı, onlar fillerinde ızdırârî (mecbur) olurlardı. Dolayısıyla taat işlediklerinde sevap elde etmeleri, günahı terk ettiklerinde de övülmeleri söz konusu olmazdı. Hâlbuki Peygamberlerin, terk etmekle mükellef tutuldukları günahlardan uzak kaldıkları sürece sevap elde edecekleri hususu icmâ ile sabittir. İsmet, günah işlemekten uzaklaştıran bir özellik olsaydı ilâhî emir ve yasakların bir anlamı olmazdı. Emir ve nehiy olmayınca da

²⁰¹ el -Maturûdî, **age.**, s.274.; İbn Haldun, **age.**, C. II, s. 115.

²⁰² Nisâ, 4/ 164-165.

²⁰³ Abdulkâhîr b. Tâhîr et-Temîm el- Bağdâdî(v. 429/ 1037), **Kitâbü Usûlu'd-Dîn**, bsy., Beyrut: Dâru'l-Medîne, Ts. , s. 169; ayrc.Dâru'l-Funûn İlâhiyat Fakültesi Bu Eseri Basmış ve Neşretmiştir, İstanbul, 1928; İbn Haldun, **age.**, C. II, s. 115.

²⁰⁴ İbn. Ebi'l-Hadîd İzzeddin Abdulhamid b. Hibetillah (v. 656/1257), **Şerhu Nehci'l- Belâğa (Thk.: Muhammed Ebû'l- Fazl İbrâhîm)** C.VII, bsy., byy.: Dâru Ahyâi'l-Arabiyye,Ts. ,s.7,8.

²⁰⁵ el-Kadî Abdullah b.ömer el-Beydâvî(v.691/1292), **Tavâliu'l-Envâr**,bsy., Dersaadet: Şirket-i Âlemiyye, 1305h., s. 433-434.

²⁰⁶ Beydâvî **age.**, s. 433; Seyyid Şerif el-Cürcânî, **age.**,C.VIII, s.306.

²⁰⁷ Beydâvî, **age.**, s. 433-434; Cürcânî, **age.**,C.VIII, s. 306.

taat ve masiyet olmaz dolayısıyla ismetten de söz edilemez.²⁰⁸ Peygamberler beşeriyetle bağlantılı hususlarda diğer insanlardan farklı değildir. Onlar sadece vahiyde imtiyazlıdır. Dolayısıyla, diğer insanlardan olduğu gibi peygamberlerden de günah sadır olması aklen mümkündür.²⁰⁹ Çünkü Kur'ân-ı Kerîmde: "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim..."²¹⁰ ve " Ey Muhammed! Seni, sana vahyettiğimizden ayırıp başka bir şeyi bize karşı uydurman için gayret ederler. O zaman seni dost edinirler. Sana sebat vermemiş olsaydık, and olsun ki, az da olsaydı onlara yönelecektin. O takdir de sana, hayatın da ölümün de kat kat azabını tattırırdık. Sonra bize karşı da bir yardımcı da bulamazdın." buyruluyor²¹¹. Demek ki Allah, peygamberini sapkınlara tâbî olmaktan korumuştur. Eğer onu koruyup taatte sabit tutmasaydı insan olması nedeniyle onlara yönelip, tâbî olurdu.²¹² Ama onlara yönelip tâbî olmadı. Çünkü O masumdur.

Fahrettin Râzî (606/1209) ismetin dört sebebi olduğuna işaret eder:

1-Peygamberlerin bedeninde ya da nefsinde günaha engel bir melekenin bulunması. 2- İsyânların yerilmeyi, taatlerin övülmeyi hak ettiğini bilmesi. 3-Bu bilgilerin Allah'tan sürekli gelen vahiyde desteklenmesi. 4-Unutma ve güzel olanı terk etme kabilinden bir iş sadır olsa, azarlanıp uyarılmasıdır. Bu dört niteliği taşıdığından dolayı Peygamberler günahlardan masum olur.²¹³

7.2.3- Şîada Masumiyet:

Ehli Sünnet'in iki temsilcisinin masumiyet hususundaki değerlendirmeleri zikredildikten sonra şimdi de Şîa'nın değerlendirilmeleri aktarılacaktır.

"Gücü yettiği halde masiyet işletmeyi engelleyen akıl gücüdür."²¹⁴ "Allah'ın bir ihsanıdır ki ismet vasfını taşıyanı, zorla değil de kendi iradesiyle hata işlemekten

²⁰⁸ Beyâzî, **age.**, s. 329.

²⁰⁹ Beydâvî, **age.**, s. 433-434; Cürçânî, **age.**, C.VIII, s.307.

²¹⁰ Kehf 18/ 110; Fussilet (41), 6.

²¹¹ İsrâ, 17/73-75.

²¹² Şemseddin Mahmut b. Abdurrahman el-İsfehânî (749/1348), **Metâliu'l-Enzâr**, bsy., Dersaadet: 1305h, s. 434.

²¹³ Râzî(v. 606/1209), **Kelâm'a giriş(el-Muhassal)**, Terc.: Hüseyin Atay, Ankara: AÜİF. Yay. 1978, s.221-222.

²¹⁴ Mehmet Bulut, **Ehli Sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı**, bsy., İstanbul: Risâle Yay., , 1991, s. 30(Zencânî, Akâidetü'l-İslâmiyyeti'l-İsâa aşariye s. 40 naklen)

engeller."²¹⁵ Masum hem masiyete hem de tâate muktedir olduğu halde onu kimse taatten vazgeçiremez ve masiyeti de işlettiremez.²¹⁶ Hem peygamber hem de imamlar için masumiyet zaruridir. Masumun masiyete gücü vardır. Eğer kişi zorla masum olsaydı ismetin bir üstünlüğü olmazdı. Şîaya göre insan(imam); aklı, zekâsı, kabiliyeti, çok ibâdet ve riyâzeti ile ilâhî hidâyet ve tevfikle ismet derecesine ulaşır. Bunun için "Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."²¹⁷ âyetinin ve "...Ben bir kulumu sevince; onun, işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum..."²¹⁸ hadisi'nin en büyük delil olduğunu zikrederler. Şîaya göre ismet, kişinin çabasıyla elde edilir. Peygamberlerin masumiyeti hususunda son derece hassas olan Şîa'dan ciddi bir tehlike anında, peygamberlerin küfür izhar etmelerinin câiz olduğuna dair ifâdeler nakledilmiştir. Şîadaki bu görüşün "takiyye" prensibinin peygamberler için de geçerli olduğu anlayışından kaynaklandığı zikredilmiştir. Cürcânî bu anlayışı risâlet tebliğini terk olduğu için batıl kabul etmiştir. Ona göre Hz İbrâhîm ve Hz Mûsâ, Nemrut ve Firavun döneminde daha fazla helak korkusuyla karşı karşıya olduğu halde onlar imanlarını açıkça ortaya koymuşlar ve tebliğ görevini îfâ etmişlerdir.²¹⁹ Şîaya isnat edilen "tehlike anında peygamberlerin küfür izhar etmelerinin câiz olduğu" görüşünü, yine Şîanın önde gelen âlimlerinden Tûsî, peygamberlere "Takiyye"nin câiz olmadığını, onların masum olduklarını haber verdikleri şeylerde yalan söylemediklerinin ifâde etmek suretiyle reddetmiştir.²²⁰

7.2.4- Mu'tezilede Masumiyet:

Allah'ın masuma bir ihsanıdır ki bu ihsan sayesinde günahlardan engellenmiş olur.²²¹ Sadece peygamberlere lütfedilen bir haktır. Bu çalışmakla elde edilebilecek bir

²¹⁵ Hillî,(İbn Mutahhar) Cemaleddin Hasan b. Yûsuf(726/1325) **el-Elfeyn fi İmâmeti Emîri'l-Müminîn Ali b. Ebi Talip, (Thk.: Muhammed Mehdi)**, bsy., Necef, 1389/ 1969, s. 52.

²¹⁶ Bulut, **age.**, s. 31.

²¹⁷ İnsân, 76/ 30.

²¹⁸ Bulut, **age.**, 32; (Zencânî, Akîdetü'l-İslâmiyyeti'l-İsnâ Aşariye s. 40 naklen)

Bu Hadis buharide geçmektedir.(bkz. Rikâk, 38)

²¹⁹ Râzî, **İsmetu'l-Enbiyâ**, bsy., Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1998, s.22; Cürcânî, **age.**, C. VIII, s.289; Kadı Beydâvî, **age.**,s.428; et-Taftazânî, **age.**, C.V, s.50; Takiyye için bkz. İbn Haldun, **age.**, C.II, s. 115.

²²⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî(v. 460/1067), **et-Tıbyân fi Tefsîri'l-Kur'ân(Thk.: Habib Kusayr)**, C. VI, bsy., Necef, Ts., s. 428-429.

²²¹ Kadı Abdu'l-Cabbar, **Şerhu Usûli'l- Hamse(Thk.: Dr. Abdulkerîm Osman)**, bsy., Kahire: Mektebetü Vehbe, 1416/1996, s.780.

vasıf değildir. Peygamberler masiyet ve taat işlemeye muktedirdir.²²² Peygamberlerin dışında kimse masum değildir. Bu Allah'ın peygamberlere olan bir ihsanıdır.

7.3- Peygamberlerin Masumiyetinin Hikmeti:

Allah Teâlâ tüm insanlara mahlûkata en güzel örnek olmasından dolayı peygamberlere tâbî olmayı, onları örnek edinin, davranışlarını, ahlâkını onlara göre tertip etmeyi emretmiştir. Peygamberler beşeriyetin tamamı için en mükemmel örnektir. Eğer onlardan masiyet, günaha irtikâp hâsıl olsaydı, ya masiyet meşru olurdu ya da bizlerin peygamberlere itâat etmesi câiz olmazdı. Bu makul değil bilakis imkânsız bir iştir. Çünkü Onlar, beşeriyeti rezillikten, günah ve fuhşiyat'a irtikâb etmekten men eden, onlara fazileti emreden liderlerdir. Masiyet, günah işleme manevî pisliklerdir. Böyle bir pisliğin peygamberlere nispet edilmesi nasıl câiz olur.²²³ Kur'ân-ı Kerîm'de; "Peygambere itaat eden Allah'a itâat etmiş olur."²²⁴ buyrularak peygambere itaat emrediliyor. Şer'an ve aklen peygamberlerin masumiyeti elzemdir. Çünkü, bir nebînin hırsızlık yapması, yol kesmesi, şarab içmesi, zina yapması veya bunların dışındaki manevî pisliklere bulaşması nasıl câiz olur. Hâlbuki onlar kendilerini örnek alan ve kendilerine tâbî olanlara bu nevi' manevi kirlilikleri nehyetmiştir. O halde peygamberlerin hayatının çok asil, hidâyet nurunun çok parlak, iffetinin ve safiyetinin bilinmiş, faziletinin, asilliğinin ve doğruluğunun taşkın ve coşkun olması gereklidir. İşte buna ismet denir.²²⁵

Abdurrahman Habneke " el-Akîdetü'l-İslâmiyye " isimli kitabında şöyle der; Peygamberin ümmetine en yüce, en yüksek örnek bir şahsiyet olduğunda şüphe yoktur. İtikatta, eylemde, sözlerde ve ahlâkta onu örnek almak ümmetine vâcibtir. Çünkü o, Allah'ın şahitlik ettiği güzel bir örnektir. Onun risâletten sonraki bütün inançları, eylemleri, sözleri, seçkin ahlâkı Allah'a itaate muvâfıktır. Onun inancında, fiillerinde, sözlerinde, ahlâkında Allah'a masiyet sadır olmaz. Çünkü Allah, ümmetlere peygamberleri örnek almayı emretti. Hem onların örnek gösterilmesi hem de onlardan masiyetin sadır olması açık bir çelişkidir. Dolayısıyla risâletten sonra peygamberden

²²² İbn. Ebi'l-Hadîd, **age.**, C.VII, s. 8.

²²³ es-Sâbûnî, **age.**, s. 73.

²²⁴ Nisâ, 4/ 80.

²²⁵ es-Sâbûnî, **age.**, s. 74.

masiyetin irtikâp etmesi imkânsızdır.²²⁶

Netice olarak, peygamberler risâletten önceki hallerine kıyasla risâletten sonra daha fazla korunmuşlardır. Hatta onların risâlet vazifesini ifâ etmeye engel teşkil edecek vasıfları varsa, Cenâb-ı Hak onların bu vasfını peygamberlik esnasında izâle etmiştir. Allah Teâlâ Hz Mûsâ'nın dilindeki tutukluğu onun duâ ve niyazı üzerine izâle etmiştir. Kur'ân'da şöyle buyruluyor; " Mûsâ dedi ki; Rabbim, göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır, dilimin şu düğümünü çöz ki insanlar sözümü anlasınlar. Cenâb-ı hak buyurdu; Ey Mûsâ! istediğin sana verilmiştir"²²⁷

Peygamberlerin masumiyeti ile ilgili değerlendirmeler şöyle özetlenebilir:

a- Peygamberler iman hususunda Allah' a muhalefet etmezler, inen vahye önce kendileri inanırlar. İslâm âlimleri, peygamberlerin tebliği gizlemedikleri ve tebliğ de yalan söylemedikleri, tahrîfatta bulunmadıkları hususunda icmâ etmişlerdir.²²⁸

b- Peygamberlerin günah işlemeleri nübüvvetle bağdaşmaz. Bütün mezhepler, vahiyden sonra peygamberlerin günahattan masum oldukları hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat Hâricîlerin Fudayliye kolu, kendilerine ait " günah denebilecek her fiil küfür sayılır " prensibini dikkate alarak peygamberlerin günah işleyeceklerini, hatta küfre düşebileceklerini ifâde etmişlerdir.²²⁹

c- İslâm âlimlerinin çoğunluğu, Peygamberlerin nübüvvetten önce de küfürden masum olduğu hususunda icmâ etmişlerdir.²³⁰

d- Mu'tezile'nin çoğunluğu peygamberlerin kasten büyük ve küçük günah işlemedikleri, el-Cubbâî hariç te'vilde de hata etmedikleri hususunda icmâ etmişlerdir.²³¹ Ehlişünnet âlimleri, vahiyden önce ve sonra peygamberlerin küçük günah

²²⁶ es-Sâbûnî, **age.**, s. 74.

²²⁷ Tâhâ, 20/ 25, 28, 36.

²²⁸ Bkz. Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî(v. 505/1111), **el- Mustasfâ min İlmi'l-Usûl, (Terc.: Yûnus Apaydın)**, C.II, bsy.,Kayseri: Rey Yay., 1994, s. 183.

²²⁹ Kadı Beydâvî, **age.**, s. 434; İbn Haldun, **age.**, C. II, s. 115.

²³⁰ Adududdin Abdurrahman b. Ahmed el- İci(v. 756/1355), **age.**, s.358.

²³¹ İbn Ebi'l-Hadîd İzzeddin Abdulhamid b. Hibetillah, **Şerhu Nehci'l-Belâğa**, C. VII, bsy., Beyrut: Ebû'l-Fadl İbrâhîm Neşr, Ts., s. 11-13; Muhammed Bakır b. Muhammed el-Meclisî, (v. 1110/1698), **Bihâru'l-Envâr**, C.XI, bsy., Beyrut: 1983, s.90.

işlemeleri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ehli Sünnet'in cumhûru, bilerek peygamberlerin nübüvvet öncesi ve sonrası günah işlemelerini câiz görmezler.²³² Bazı ehli-sünnet âlimleri peygamberlerin nübüvvet öncesi küçük günah işlemelerini mümkün görürler. Fakat nübüvvet esnasında peygamberlerin bu hali iyilik ve istikâmete dönüşür,²³³ derler. Cubbâî, nübüvvetten önce küçük günah işlemeleri mümkünse de; nübüvvetten sonrası için kesinlikle mümkün değildir, demiştir.²³⁴

e-Peygamberlerin günah işlemeleri aklen mümkün değildir. Şeytanın vesvesesi, peygamberlerin nefsi arzusu ve insanlar dahi onlara günah işlettiremez.²³⁵

f-İçtiḥâtta hata etmeleri mümkündür. Fakat yanılma ve hata etmeleri günaholarak değerlendirilemez. Kur'ân'da peygamberlerin itap olmalarının sebebi günah işlemeleri değil, unutma ve yanılmalarıdır.²³⁶

g-Peygamberler kendisini alçaltıcı ve nefret ettirici bütün küçük günahlardan²³⁷ ve büyük günahlardan masum olduğu hususunda icmâ vardır.²³⁸

h-Haşviyye, peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra büyük günah işlemelerini caiz görürler.²³⁹ Ehl-i hadisten olan Haşviyye, Kur'ân ve Hadiste bildirilenlerin zâhirî ile amel ederler, te'vîlden kaçınırlar. Bu sebeple Kur'ân'da zikredilen bazı âyetleri²⁴⁰ zâhirlerine göre değerlendirip peygamberlerin günah işlediklerini iddia etmişlerdir. Ahmet b. Hanbele bağlı olduklarını iddia ederler.²⁴¹ Son dönem Hanefî Âlimlerinden Muhammed Zâhid el-Kevserî(v. 1952) Haşviyye'yi, Allah'ı tenzihte sapıklığa

²³² Bkz. Said Ramazan el- Bûtî, **Kubral Yakıniyyet el-Kevniyye vucûdi el-Hakîki ve Vazîfe fi'l- Hâlık**, bsy.,Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Muâsır, , Ts. s. 203.

²³³ N. es-Sâbûnî, **age.**, s. 114-115.

²³⁴ Yûsuf Şevki Yavuz, **agm.**, C. VIII, s. 101.

²³⁵ Sad, 38/82-83.

²³⁶ Ebû Mansur Abdulkâhir b. Tâhir et-Temim el-Bağdâdî, **Kitâbu Usûli'd-Dîn**, bsy., Beyrut, 1981, s. 170.

²³⁷ Bkz. Nureddin es-Sâbûnî, **age.**, s. 114-115.

²³⁸ Ebû Abdallah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el- Kurtubî(v. 671/ 1273), **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân,(Thk.: Salim Mustafa el-Bedri)** C. III, 2.bs. Dâru'l-Kutübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, **age.**, s. 194.

²³⁹ Râzî, **İsmetu'l-Enbiyâ**, 1.bs.Kahire: 1986, s. 40; Bkz. Taftazânî, **age**, C. V s. 49-63; Ebî Zeyd Abdurrahman İbn Haldun el- Hadramî(v. 808/1406), **Lûbab-ü Muhassal Usûli'd-Dîn**, C. II, bsy., Mağrip: Dâru't-Tabâati'l-Mağribiyye, 1952, s. 115.

²⁴⁰ Bkz. Şuarâ, 26/14, 20; Mü'min, 40/55; Muhammed, 47/19; Feth, 48/2; Duhâ, 93/7; Şûrâ, 42/52.

²⁴¹ Muhammed Zâhid Kevserî(v. 1952), **Tekmîle,(Subkî, Takıyyuddin, es-Suyfu's-Sakil'in hamîşinde)**, 1.bs., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1425/ 2004, s.410; Ramazan Altıntaş, **Haşviyyenin Doğuşu ve Kelâmî Görüşleri**, C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. III, Sivas, 1999, s. 64-65.

düşenlerdir, onlar sâlih olan selefe değil, bozuk olan selefe tâbî oldular diyerek, ayırıma tâbî tutmuşlardır.²⁴²

²⁴² Kevserî, **age.**, s.424, Altıntaş, **agm.**, s.64.

1. BÖLÜM

HZ. ÂDEM(A.S) İLE HZ. MÛSÂ(A.S) ARASI DÖNEMDEKİ PEYGAMBERLERDE MASUMİYET

8- HZ.ÂDEM'İN(A.S) MASUMİYETİ

8.1- Hz. Âdem'in(a.s) Yasak Ağaca Yaklaşması:

Hz. Âdem'in, (a.s) Cenâb-ı Allah'ın kendisine yasak ettiği ağaca yaklaşması ile ilgili Kur'ân-ı Kerîmde üç âyet grubu bulunmaktadır.

8.1.1-Konu'yla İlgili Ayetler:

Bu âyetler şöyledir:

a-“Ey Âdem! ‘Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zâlimlerden olursunuz’ dedik. Şeytan oradan onların ayağını kaydırды da bulundukları yerden onları çıkardı. Bizde ‘ Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için orada yerleşecek bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır’ dedik. Bunun üzerine Âdem Rabbinden bazı kelimeler aldı (bunlarla tevbe etti); Rabbi de onun tevbesini kabul etti.”²⁴³

b-“Buyruldu ki: ‘ Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşip dilediğiniz şeyden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zâlimlerden olursunuz’ derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara vesvese verdi ve ‘Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı’ dedi. Onlara, ‘Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim’ diye de yemin etti. Böylece ikisini de hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında edep yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başladılar. Rableri onlara, ‘Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık düşman olduğunu söylemedim mi?’ diye

²⁴³ Bakara, 2/35-37.

seslendi. Dediler ki: ‘Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan ziyân edenlerden oluruz!’”²⁴⁴

c-“ Biz daha önce Âdem’den söz almıştık, fakat o unuttu; biz onda yeterli bir kararlılık göremedik. Şöyle olmuştu: Biz meleklerle ‘Âdem’e secde edin’ dedik, onlar da secde ettiler, sadece iblis direndi. Bunun üzerine ‘Ey Âdem’ dedik, ‘Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin! Burada sana acımak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsiz ve sıcaktan bunalmazsınız’ derken şeytan şöyle diyerek onun kafasını karıştırdı: ‘ Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümlanlığın yolunu göstereyim mi?’ Nihâyet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı. Sonra rabbi onu seçkin kıldı, tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.”²⁴⁵

8.1.2- Ayetlere Genel Yaklaşımlar:

el-Merâğî, “Tefsîrû’l-Merâğî” adlı eserinde peygamberlerin günah’a irtikâp etmekten masum olduğunu ifâde etmekle birlikte, yukarıdaki âyetlerin üç şekilde yorumlandığını nakletmiştir:²⁴⁶

a- Hz. Âdem’e (a.s) isnat edilen isyân nübüvvetten öncedir. Peygamberler ise, nübüvvetten sonra günaha irtikâptan masumdur.²⁴⁷

b- Hz. Âdem’e (a.s) isnat edilen isyân unutmamasından dolayıdır. Unutma nedeniyle sadır olan bu olayın büyüklüğünden dolayı isyân olarak isimlendirilmiştir. Bu unutmama ve yanılma ismeti nefyetmez ve ismet sıfatıyla çelişmez.

c- Bu kıssa, diğer kıssalarda olduğu gibi müteşâbih âyetler kapsamına girer. Dolayısıyla müteşâbih olan bu tür kıssaları zâhirine hamletmek mümkün değildir.

²⁴⁴ A’râf, 7/19-23.

²⁴⁵ Tâhâ, 20/ 115-122.

²⁴⁶ Ahmet Mustafa el- Merâğî(1310/1892), **Tefsîrû’l- Merâğî**, C. I, bsy., Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el- Babil Halebî ve Evlâdihî, 1947, s. 90.

²⁴⁷ Bkz. Alâeddîn Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el- Bağdâdî eş-Şehir, bi’l-Hazin(v.725 /1340), **Tefsîrû’l- Hâzin Lübbâbi’t-Te’vîl bi Maâlimi’t-Tenzîl**, C. I, 2.bs., Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el- Babil Halebî ve Evlâdihî, 1375/1955, s. 49.

Allah’a karşı emrin sorumluluğunu yerine getirmek gerekir ya da halefin görüşü gibi temsil babıdır.

İmam Kurtubî’nin “el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân” adlı eserinde “Andolsun ki biz daha önce Âdem’den söz almıştık, fakat O unuttu; biz onda yeterli bir kararlılık göremedik” ²⁴⁸ âyeti tefsir edilirken bazı müfessirlerin görüşleri aktarılmıştır. Kurtubî, “fakat o unuttu” anlamındaki lafzın tefsîri hususunda el-A’mes’den gelen farklı rivâyetler olduğunu ifâde etmekle beraber, el-A’mes’in ya harfini sakın (فَنَسِيَ) okuduğunu aktarmıştır. Bu okuyuşa göre bu âyetin iki anlamı olduğu ifâde edilmektedir. Birinci anlamının terk etti mânâsında olduğuna dikkat çekilip, âyetin mânâsının ona verilen emri terketti şeklinde olduğu ifâde edilmiştir. Kurtubî, Mücâhid ve çoğu müfessirin bu mânâyı kabul ettiğini aktarmıştır. Kur’ân’daki şu âyet-i kerîme de buna delil gösterilmiştir. “Onlar Allah’ı unuttular. Allah da onları unuttu.” ²⁴⁹ Bu âyetin anlamının terk etti mânâsında olduğu ifâde edilmiştir.

İkinci anlamı ise, Kurtubî’nin, İbn Abbâs’dan aktardığına göre, buradaki unutmak nisyândan gelmiş olup, insan kelimesinin’de bu kelimedden geldiği ifâde edilmiştir. Buna göre âyetin mânâsı, Allah ona emir verip vahyetmiş olduğu halde o bu emri unutmuştur, şeklindedir. Kurtubî’nin vermiş olduğu bilgiye göre, İbn Zeyd, unutmanın ve yanılmanın sorumluluk gerektirip gerektirmediği hususu üzerinde dururken “her ne kadar bu gün unutmanın ve yanılmanın sorumluluğu bizden kaldırılrsa da, o zaman Hz. Âdem (a.s) unutma ve yanılmadan sorumlu tutulmuş olması gerekmektedir.” görüşünü savunmuştur. Buna bağlı olarak İbn Zeyd, Hz. Âdem’in (a.s) kendisine verilen vahyi unuttuğunu, eğer kararlı olsaydı iblise itâat etmeyeceğini ifâde etmiştir. ²⁵⁰

Kurtubî, ahdetmek, vasiyet etmek, emretmek; unutmak, terk etmek anlamında olduğunu ifâde edip, nisyânın hatırlamamak ve yanılmak anlamında kullanılmasının mümkün olmadığını, unutanın ceza görmesinin söz konusu olmadığını, Hz. Âdem’in

²⁴⁸ Tâhâ, 20/ 115.

²⁴⁹ Tevbe, 9/67.

²⁵⁰ Ebû Abdallah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el- Kurtubî, **el-Câmi’ li Ahkâmi’l- Kur’ân,(Thk.: Salim Mustafa el-Bedri)** , C. XI, 2.bs. Beyrut: Dârü’l-Kutübü’l-İlmiyye, 1988, s. 166; Bkz.Kâdî Muhammed b. Ali Şevkânî(v. 1250/1834), **Fethu’l-Kadîr**, C. III, bsy., byy., Dârü’l- Vefâi’l- Mensûra,1997, s.533; Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud el- Begavî(v.516/1122), **Meâlimü’t-Tenzîl**, C. V, bsy., Riyat: Dâru Taybe, 1993, s. 297-298.

(a.s) yapmış olduğu bu olaydan dolayı Allah tarafından cezalandırıldığını ifâde etmiştir.²⁵¹

Kurtubî'nin naklettiğine göre, İbn Abbâs ve Atiye el-Avfî şöyle demiştir: Hz Âdem (a.s) kendisine verilen emre riâyet konusunda korunmadı. Yani Allah'ın kendisine nehyettiği şeyi iyice hıfzetmedi, bellemedi ve istidlâli terk etmek suretiyle bununla alakalı bilgiyi elden kaçırdı. Çünkü iblis ona şöyle demişti: Eğer sen bu meyveden yersen, cennette ebedî kalırsın. Bu söylendiği zaman muayyen bir ağacı göstermişti. Hz. Âdem ona itaat etmedi. Bu sefer yasağın genel çerçevesine giren o ağacın benzeri bir başka ağaçtan yemeye çağırırdı. Hâlbuki bu durumda onun delil kullanması gerekirdi, fakat o bunu yapmadı. Diğer ağacın yasağın kapsamına girmediğini zannetti, te'vilde bulunarak ondan yedi. Bir işin masiyet olduğunu bilerek bir işi yapan kimse unutmüş sayılamaz. İbn Atiye'nin Hz. Âdem'e isnat edilen bu isyânın, Allah'ı inkâr eden kâfirlerin durumuyla benzerlik göstermediğini ifâde ettiğini Şevkânî nakletmiştir.²⁵²

“Biz onu azimli bulmadık” lafzını tefsir edenlerden İbn Zeyd “Azîm” Allah'ın emrini korumak, ed- Dahhâk bir işte kararlı olmak, İbn Keysân ise biz bu konuda onda ısrar da görmedik, günah'a tekrar dönmeyi içinden sakladığını da görmedik diye mânâ verdiklerini Kurtubî aktarmıştır.²⁵³

Kurtubî, çoğunluğun görüşünün şu şekilde olduğunu ifâde etmiştir: Bütün peygamberler azîm sahibidir. Eğer işlediği günah sebebiyle Hz. Âdem (a.s) azîm sahibi peygamberler arasından çıkacak olursa Hz. Yahyâ(a.s) dışında bütün peygamberlerin bunun dışına çıkması gerekir.²⁵⁴ Nitekim haberde şöyle buyrulmuştur: “Zekeriyâ oğlu Yahyâ dışında hata etmemiş yahut günah işlemeyi içinden geçirmemiş hiçbir peygamber yoktur.”²⁵⁵

²⁵¹ Kurtubî, **age.**, C. XI, s. 167.

²⁵² Kurtubî, **age.**, C. XI, s. 167; Bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et- Tûsî(v.460/1067), **et- Tıbyân fî Tefsîr'il- Kur'ân**, C. VII, bsy., Beyrut: Dâru İhyâ'üt- Terâs'il- Arabî, Ts., s. 160-163; Şevkânî, **age.**, C.III, s. 533.

²⁵³ Kurtubî, **age.**, C.XI, s. 167.

²⁵⁴ Kurtubî, **age.**, C.XI, s. 167.

²⁵⁵ Ebû AbdullahHâkim en-Neysâburî(v. 405/1014), **el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn**, C. II, bsy., Beyrut: Dâru'l-Marife, Ts., s. 591.

Kurtubî, “Âdem Rabbi’nin emrine karşı geldi” ²⁵⁶ âyeti üzerinde yoğunlaşan muteahhir âlimlerin genel olarak bu âyeti şu şekilde değerlendirdiklerini aktarmaktadır: Müteahhir âlimlerden biri olan İbn Arabî’nin bu isyânı (Ağaçtan yemek) Allah’a karşı ilk isyân olarak değerlendirdiğini Kurtubî nakletmektedir. Şevkânî, İbn Arabî’nin bu ilk isyândır, görüşünü nakletmekle beraber buna ilâve olarak, Allah Hz. Âdem (a.s) hakkında bize isyân ettiğine dair haber vermiştir. Bu haber vermeden sonra bu âyeti farklı farklı yorumlamak kimseye câiz değildir, dediğini ifâde etmiştir. Şevkânî’nin kendisi de Allah “Âdem Rabinin emrine karşı geldi” demiştir ve olay bitmiştir, şeklinde görüş beyan edip, “iyilerin hasenâtı, mukarrabînin seyyiâtıdır” sözüne atıfta bulunarak bu hadiseyi peygamberlerin konumunu temel alarak değerlendirmiştir. ²⁵⁷ Yüce Allah bazı peygamberlerden bazı günahlar sadır olduğunu haber vermiş, bu günahları kendilerine isnat etmiş, bundan dolayı onlara serzenişte bulunmuş, bizzat kendileri de bu günahlardan dolayı tevbe edip, mağfiret istemişlerdir. Onların günah işlediğini ifâde eden âyetlerin her ne kadar te’vîli mümkün olsa da, yapılan bu te’vîller kabul görmemiştir. Ancak peygamberlerin Kur’ân’da ifâde edilen günahlar onların mevkîlerini düşürecek konumda değildir. Onlardan sadır olan bu hususlar çok nadiren meydana gelmiş olup, ya hata ya da yanılma yoluyla sadır olmuştur. Yahut içtihat hatası sonucu bu hadiseler sadır olmuştur. Onlardan sadır olan bu hususlar başkalarına nispetle hasenâttır. Ancak kendilerine, üstün mevkîlerine, değerlerine nispetle seyyiâttir. Bundan dolayı peygamberler emniyet altında olduklarını, kendilerine eman verildiğini, esenliğe kavuşacaklarını bilmelerine rağmen kıyamet gününde cezâ görme ihtimalinden dolayı günahlardan çekinmişlerdir. Her ne kadar bazı âyetler, onların bir takım günah işlemelerine tanıklık etse de bu onların mevkîlerini ihlal etmez ve alçatmaz. Çünkü yüce Allah onların bu hatalarını telafi etme imkânı vermiş, onları seçmiş, onları doğru yola iletmiş, onları övmüş, onları tertemiz edip arındırmış, seçip beğenmiştir. Kurtubî, Hz. Âdem’in (a.s) masumiyeti ile ilgili olarak “ Sonra rabbi onu seçkin kıldı ve doğru yola ilettili”²⁵⁸ âyetini delîl göstererek onun işlemiş olduğu günahın nübüvvet öncesinde olduğunu ifâde etmiş olup, peygamberlerin nübüvvet öncesi günah işleyebileceğini söylemiştir. Bu âyetteki “seçkin kılma ve doğru yola iletme” lafzının, nübüvvete işaret

²⁵⁶ Tâhâ, 20/ 121.

²⁵⁷ Kurtubî, **age.**, C. I, s. 209- 212; Şevkânî, **age.**, C. III, s. 534.

²⁵⁸ Tâhâ, 20/ 122.

ettiğini, bu lafzın, günah işleme lafzından sonra gelmesinden dolayı, günahın nübüvvet öncesi döneme ait olduğunu ifâde etmiştir.

İbn Fûrak'ın da bu görüşü benimsediğini Şevkânî nakletmiştir.²⁵⁹

Râzî “şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zâlimlerden olursunuz”²⁶⁰ âyetini tefsir ederken bu âyetteki nehyin tahrîm mi yoksa tenzîh mi olduğu hususundaki görüşleri aktarmaktadır. Nehyin tenzîh olduğunu savunanlar Hz. Âdem'in (a.s) günahının niteliğinin evlâ olanı terk etme şeklinde olduğunu ifâde etmektedirler.

Nehyin tahrîm için olduğunu savunanlar görüşlerini üç şekilde ifâde etmektedirler. Bu görüşler şu şekildedir:

a-“Temizlenmedikleri müddetçe onlara yaklaşmayın”²⁶¹ âyeti ile “Yetimlerin mallarına, ancak güzel bir şekilde yaklaşın”²⁶² âyeti nasıl tahrîm ifâde ediyorsa “şu ağaca yaklaşmayın...” âyeti de tahrîm ifâde eder diyerek kıyâs yolunu benimsemişlerdir.

b-“Sonra zâlimlerden olursunuz”²⁶³ âyetinin mânâsı, eğer siz o ağaçtan yerseniz nefsiniz zulmetmiş olursunuz şeklindedir. Bu âyetin tenzîh ifâde ettiğini iddia edenler “rabbimiz biz nefislerimize zulmettik”²⁶⁴ âyetini görmezler mi? demek suretiyle bu âyetin tahrîm ifâde ettiğini ileri sürmüşlerdir.

c-Bu nehiy şâyet tenzîh ifâde etseydi yaptığından dolayı Hz. Âdem (a.s) cennetten çıkarılmazdı ve tevbe de etmezdi.

Peygamberlerin masum olduklarını savunan ve bu nehyin tenzîh ifâde ettiğini iddia eden Râzî yukarıdaki görüşleri şöyle cevaplamaktadır:

Râzî, nehiy her ne kadar tenzîh ifâde etse de ayrı bir delilden ötürü bazen tahrîme hamledilebilir, der.

²⁵⁹ Kurtubî, *age.*, C. XI, s. 169; Bkz. Şevkânî, *age.*, C.III, s. 534.

²⁶⁰ Bakara, 2/ 35.

²⁶¹ Bakara, 2/222.

²⁶² İsrâ, 17/34.

²⁶³ Bakara, 2/ 35.

²⁶⁴ A'râf, 7/ 23.

Râzî, ikinci maddeye itiraz etmektedir. “Sonra zâlimlerden olursunuz”²⁶⁵ âyetinin mânâsı, evlâ olanı terk etmenizden dolayı nefislerinize zulmedenlerden olursunuz, demektir. Onların kendilerine zulmetmeleri, susamayacakları, acıkmayacakları, Güneş’in ısıısıyla yanıp kavrulmayacakları, üryan olmayacakları cennetten kendileri için bunların hiç birisinin bulunmayacağı bir yere yani yeryüzüne çıkarılacaklarından dolayıdır. Hulâsâ onların yaptığı hatanın onları cennetteki nimetlerden mahrum etmesi, kendilerine zulmetme olarak telakkî edilmiştir. Üçüncü maddeye, onların cennetten çıkarılması tahrîm için değildir demek suretiyle itiraz etmiştir. “Bu ağaca yaklaşmayın” âyeti zımnî mânâsı itibariyle yememeyi ifâde eder. Bu görüşün zayıf olduğu zikredilmiştir. Çünkü yaklaşılmamasından nehyetmek, yenilmesinden nehyedilmeyi ifâde etmez. Çoğu kez nehyedilen şeye yaklaşılmamada kurtuluş vardır. Şöyleki; bu nehiy yaklaşılmaya hamledilirse onu yemesi ona câiz olur. Bunun tam aksine zâhîrî yaklaşılmaktan nehyi içine alır. Yenilmesinden nehyedilmeye gelince “ağaçtan tattıklarında onların avret mahalleri göründü”²⁶⁶ ve “onu dilediğiniz yerinden bolca yiyin”²⁶⁷ âyetleri yenilmesinden nehy gibi olmuştur.²⁶⁸

Râzî, Peygamberlerin masum olmadıklarını iddia edenlerin, Hz. Âdem (a.s) kıssasına yedi delîl getirerek muhalefetlerini dillendirdiklerini aktarmıştır. Onların delilleri şu şekildedir:

a- Onlar “Âdem âsî oldu ve azdı”²⁶⁹ âyetini delîl getirerek âsî olanın büyük günah işlemesi gerekir, demişlerdir. İki sebepten dolayı âsî’nin büyük günah sahibi olduğu ifâde edilmiştir. Birincisi, vahiy âsî’nin cezalandırılması gerektiğini ifâde eder. Yüce Allah, “Kim Allah ve Rasûlüne isyân ederse, şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır”²⁷⁰ buyurmuştur. İkincisi, âsî kelimesi, kınamayı gerektirir. Dolayısıyla büyük günah sahiplerini ihtivâ eder.

b- Onlar, Hz. Âdem (a.s) kıssasını delîl getirerek onun azmış olduğunu savunurlar. Gayy (azmak) rüşd’ün (doğruyu bulma) zıddıdır. Allah Teâlâ, “doğruluk azgınlıktan

²⁶⁵ Bakara, 2/ 35.

²⁶⁶ A’râf, 7/22.

²⁶⁷ A’râf, 7/19.

²⁶⁸ er- Râzî(v. 604), **age.**, C.III, 1.bs., Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1401/1981, s.5; Bkz.Vehbi Efendi, **age.**, C. I, s. 101.

²⁶⁹ Bakara, 2/ 35.

²⁷⁰ Cin, 72 / 23.

ayrılmıştır”²⁷¹ buyurmuştur. Bu âyet gayy’ın rüşd’ün zıddı olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur.

c- Hz. Âdem (a.s) tevbe etmiştir. Tevbe eden günahkârlığından dolayı tevbe eder. Tevbe hususu şu âyette açıkça ifâde edilmiştir: “Derken Âdem Rabbinden bazı kelimeleri aldı ve bu kelimelerle tevbe etti.”²⁷² ve “sonra Rabbi onu seçti ve tevbesini kabul etti”²⁷³ âyetleri tevbe etmesinden dolayı günahkârlığını ifâde eder. Hz. Âdem’in (a.s) tevbe etmesi, işlediği günaha pişmanlığını ifâde eder. Pişmanlık ise, günah işlediğine işaret eder ve günah işlediğini haber verir. Verdiği haber yalan ise, yalan söylediğinden dolayı günah işlemiş olur. Doğru söylüyorsa tevbe etmek ve pişmanlık hissetmek suretiyle günahını itiraf etmiş olur.

d- Hz. Âdem (a.s) “Ben size o ağacı yasaklamadım mı?”²⁷⁴ ve “Ve bu ağaca yaklaşmayın”²⁷⁵ âyetlerinde belirtilen kendisine yasaklanan şeyi işlemiştir. Yasak olan şeyin kendisinden sadır olması günaha irtikâp ettiğine işaret eder.

e- Yüce Allah “Yoksa zâlimlerden olursunuz”²⁷⁶ şeklindeki hitabına karşılık Hz. Âdem (a.s) kendisine yasaklanan eylemi îfâ ettikten sonra yaptığı gûnahtan pişmanlık duyarak kendi kendine “Ey Rabbimiz biz nefsimize zulmettik”²⁷⁷ diyerek kendini zâlim olarak nitelendirmiştir. “Allah’ın laneti zâlimlerin üzerinedir”²⁷⁸ âyeti zâlimlerin lanete müstahak olduğunu, lanete müstahak olanın ise günahkâr olduğuna işaret eder.

f- Hz. Âdem (a.s) “Eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen hüsrâna uğrayanlardan oluruz”²⁷⁹ âyetiyle hüsrâna uğrayacağını itiraf etmiştir. Bu itiraf ise büyük günah işlediğine işaret eder.

g- Hz. Âdem’e (a.s) şeytan’ın vesvese vermesi ve onun ayağını kaydırmasına ceza olarak onun cennetten çıkarılması büyük günah sahibi olduğuna işaret eder.

²⁷¹ Bakara, 2/ 256.

²⁷² Bakara, 2/ 37.

²⁷³ Tâhâ, 20/ 122.

²⁷⁴ A’râf, 7/ 22.

²⁷⁵ Bakara, 2/ 35.

²⁷⁶ Bakara, 2/ 35.

²⁷⁷ A’râf, 7/ 23.

²⁷⁸ Hûd, 11 / 18.

²⁷⁹ A’râf, 7/ 23.

Hız. Âdem'in (a.s) günaha irtikâp etmekten masum olmadığını savunanlar, yukarıda ki istidlâllerin büyük günah işlediğine delâlet etmediğı farz edilse bile bu istidlâllerin toplamının bir şeye delâlet etmesinin mümkün olduğuna işaret etmişlerdir. Yani bu deliller tek başına bir şey ifâde etmediğı farz edilse de bir bütün olarak büyük günah işlediğı sonucuna götürür.²⁸⁰

Râzî yukarıda belirtilen delillerde dile getirilen bu hususların tamamı nübüvvet öncesinde olduğundan aleyhimize delil teşkil etmez diyerek cevap veriyor ve devamında nübüvvet öncesi de peygamberlerin masum olduğunu savunanların görüşünü aktarıyor. Bu görüşler şu şekildedir:

a- İsyân; emre muhalefet anlamına gelir. Emir ise bazen vâcip, bazen de nedb ifâde eder. Hız. Âdem'e (a.s) isyân isminin yakıştırılması, vâcibi terk ettiğinden değil mendûbu terk ettiğı içindir. Bu aynen filancanın oğluna bir konuda işarete bulunması, oğlunun onu yapmayarak isyân etmesine ya da doktorun hastasına ilaç içmesini emretmesi neticesinde hastanın ilacı içmeyerek doktora isyân etmesine benzer. Hastanın ilaç içmemesi kendisine zarar verir. Doktorun emri ise mecbûriyet ifâde etmez. Peygamberlerin masumiyetine muhâlif olanlar, Kur'ân'ın zâhirî ifâdesi âsî'nin azabı hak ettiğine işaret ediyor. Bu da âsî adının sadece vâcibi terk edene verilmesini mecbûrî kılıyor. Ayrıca âsî isminin kınamayı ifâde ettiğini belirtmiştik. Bu da şunu gösteriyor ki bu isim vâcibi terk edenı ihtivâ eder. Mendûbu terk eden âsî olarak isimlendirilseydi bütün peygamberler âsî olarak nitelendirilirdi. Çünkü peygamberler mendûbun terkenden hâlî olamazlar, görüşünü ortaya koyarlarsa, onlara cevabımız şöyle olur; "Mendûbu terk eden âsîdir" sözü mecaz ifâde eder. Buna göre asl olan böyle bir durumun olmadığıdır.

"filanca oğluna bir konuda işarete bulunup, oğlunun o iş yapmayarak isyân etmesi" hususuna gelince, Araplarda böyle bir cümle kurulduğuna dair herhangi bilgi yoktur. Böyle bir bilgi olsa da onlar bu tabiri karşı tarafın bir işi mutlaka yapacağı ve ihmal etmeyeceğı zaman kullanırlar. Bu durumda vâcip hâsıl olmasa da îcap hâsıl olur. Bu da âsî lafzının îcap tahakkuk ettiğinde kullanıldığını gösterir. Allah tarafından vâkî olan îcap vücûdu gerektirir. Dolayısıyla Hız. Âdem'in (a.s) âsî olarak nitelendirilmesi vâcibi

²⁸⁰ Râzî, **age.**, C. XXII, s. 127,128.

terk etmesindendir. Peygamberlerin masum olmadığını iddia edenlerin bu istidlâllerine peygamberlerin doğuştan itibaren masum olduğunu savunanlar ya cevap vermemişler ya da Râzî bu hususta bilgi vermemiştir.

b- Hz Âdem (a.s) tevbe etmiştir. Peygamberlere küçük günahı câiz görenler, büyük günah işlendiğinde tevbe gerekli olduğu gibi küçük günah işlendiğinde de gereklidir. Küçük günah işleyen kimse tevbe etmediği zaman günahında ısrar etmiş olur. Bu ısrar neticesinde küçük günah büyük günaha dönüşür.

Peygamberlere küçük günahı câiz görmeyenler, hiç günah işlemeyenlerde tevbe eder, tevbe etmek güzel bir haslettir. Tevbe etmek kendini tamamen Allah’a vermeyi ifâde eder. Biz de Allah’a “Ya Rabbi bizi tevbekârlardan kıl” diye duâ etmez miyiz? derler. ²⁸¹ İbn Teymiyye, bu konuda peygamberler, derecelerini yükseltmek ve iyiliklerini çoğaltmak için tevbe ederler. Tevbe etmek bir noksanlık değil, bilakis en üstün mükemmeliyeti ifâde eder. Bundan dolayı tevbe her mahlûkata vâciptir. Tevbe eden kimse, tevbe ettikten sonra günah işlediği anın öncesinden daha faziletli hale gelir. Yani tevbe kişinin Allah katındaki değerini yükseltir. Nitekim ensâr ve muhâcirler vahiyden önce hem büyük günah işliyorlardı hem de kâfir topluluğu içerisindeydi. Vahiy geldikten sonra tevbe edip, müslüman oldular ve gelmiş geçmiş en üstün ümmet olmaya nâil oldular. Onların tevbesi, önceki durumlarından daha faziletli olmalarına vesîle oldu. O halde tevbe kişinin fazîletini artırmaktadır. Bundan dolayı bütün peygamberler dâima tevbe etmişlerdir. Nitekim peygamber efendimiz; “Yâ rabbi! Doğu ile batı’yı birbirinden uzaklaştırdığın gibi benimle hatalarımı uzaklaştır. Beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi beni hatalarımdan temizle, Allahım! Beni hatalarımdan kar, dolu ve soğuk ile temizle, beni yıka.”²⁸² diye duâ etmiştir, diyerek peygamberlerin büyük ve küçük günahlardan masum olduğunu ifâde etmiştir. ²⁸³

c-Yasağın çiğnenmesi hususuna gelince, yasağın çiğnenmesi sadece tahrîm için değil, tahrîmle tenzîh arasında müşterek bir olaydır. Buradaki yasaklama ilgili olan

²⁸¹ Râzî, *age.*, C. XXI, s. 128; *İsmetü’l- Enbiyâ*, 1.bs. Kahire: 1406/1986, s.52; Bkz. Tûsî, *age.*, C.VII, s. 160-163.

²⁸² Buhârî, *Ezân*, Bab. 89.

²⁸³ Takiyyuddin Ahmet b. Abdulhalim İbn Teymiyye(v. 728/1328), *et-Tefsîrû’l- Kebîr*, C.IV , bsy., Beyrut: Dârü’l- Kütüb’il-İlmiyye, Ts., s. 284-287; Bkz. Tûsî, *age.*, C.I, s.169-171.

olayın yapılmasından, yapılmamasının ağır basmasıdır. Yapılması azabı gerektirir mi? diye sorulursa, bu husus lafzın mefhûmu dışındadır. Durum böyle olunca delillendirme düşer. Yasağın tahrîm için olduğu farz edilse bile “fakat unuttu. Onu azimli bulmadık.”²⁸⁴ âyeti unutarak işlediğini gösterir. Böyle durumlarda işlenen günah, günah olarak değerlendirilmez. Unutandan sorumluluk kalkar.

d- “Rabbinizin bu ağacı size yasaklaması melek olmanızı engellemek içindir”²⁸⁵ ve “Doğrusu ben size öğüt verenlerdenim diye yemin etti”²⁸⁶ âyetleri unutma olayının olmadığına işaret etmektedir. Unutmuş olsaydı böyle sert bir karşılık görmezdi ve âsî olarak nitelendirilmezdi. Çünkü Yüce Allah “Allah hiç kimseye gücünün yeteyeceğinden fazla yük yüklemeyiz”²⁸⁷ buyurmuştur. Bütün bunlar unutmadığını gösterir diyerek unutma hadisesine karşı çıkanların kendi mantıklarına göre haklı olduğunu Râzî ifâde etmektedir.²⁸⁸ Diğer taraftan Râzî, sert bir karşılığı, âsî olarak nitelenmeyi ve Hz. Âdem’in (a.s) azarlanmasını sadece unutma sebeplerinin korunmadığına bağlamış ve unutmanın bu çeşit sorumluluğunun bütün müslümanlardan kaldırıldığını, sadece yüce bir şerefe nâil olmalarından dolayı bu sorumluluğun peygamberlerden kaldırılmadığını ifâde etmiştir. Ve hemen ardından bu görüşü istidlâl etmek için şu âyetleri aktarmıştır: “Ey Peygamberin hanımları, siz diğer kadınlardan herhangi birisi gibi değilsiniz”²⁸⁹, “Sizden kim apaçık bir terbiyesizlik yaparsa, ona iki kat azap verilir.”²⁹⁰ Bu âyetlerin hemen peşinden şu hadisleri delil göstermiştir: “İnsanların en şiddetli imtihan edilenleri peygamberlerdir. Daha sonra veliler, sonra da sırasıyla onlara daha yakın olanların imtihanları gelir”²⁹¹, “Ben, sizden iki kişinin çektiği ızdırabın toplamı kadar ızdırıp (elem) çekiyorum.”²⁹² Peygamberlerin durumlarının yüceliği, makamlarının yüksekliği başkalarının sorumlu olmadığı şeylerden sorumlu tutulmaları yeterli sebep sayılır mı? sorusunu, Râzî, sen iyilerin hasenâtının mukarreb (Allah’a çok yakın) kullarının seyyiâtı sayıldığını duymadın mı? diyerek cevaplamıştır. Râzî görüşünü şöyle

²⁸⁴ Tâhâ, 20/ 115.

²⁸⁵ Tâhâ, 20/ 120.

²⁸⁶ A’raf, 7/ 21.

²⁸⁷ Bakara, 2/ 286.

²⁸⁸ Râzî, **İsmetü’l- Enbiyâ**, s. 52.

²⁸⁹ Ahzab, 33 / 32.

²⁹⁰ Ahzab, 33 / 30.

²⁹¹ İbn Mâce Hâfız Ebî Abdallah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (v. 273/886), **Sünen**, bsy., İstanbul: Çağrı Yay., 1401/1981, **Fiten**, 23.

²⁹² Müslim, **Birr**, 4,5 .

özetlemiştir; Hz. Âdem'in (a.s) hatası, küçük günah da olsa, Hz. Âdem'in (a.s) şanına nispetle büyük olarak telakkî edildiği için Yüce Allah tarafından isyân olarak zikredilmiştir. Hakikatte isyân yok belki içtihat hatası olarak telakkî edilir. Çünkü bütün peygamberler isyândan masumdur.²⁹³ Mehmet Vehbi Efendi, Peygamberlerden hem itikâtte hem de tebliğde günah'ın sadır olmadığını ifâde etmekle birlikte, onlardan kasten ve sehven de günah sadır olmaz, ancak, emr-i fetvâda sehven hata sadır olsa da derhal hakikat kendilerine vahyolunur. Bu hususta ulamânın ittifâkı olduğu beyan edilmiştir.²⁹⁴ Ayrıca Râzî, İbn Abbâs'ın bu husustaki görüşünü şu şekilde aktarmıştır: “İbn Abbâs'tan, Hz. Âdem'in (a.s) bu fiili kasten yaptığını gösteren rivâyet gelmiştir. Çünkü İbn Abbâs şöyle demiştir. Onlar o ağaçtan yiyip, edep yerleri açılınca, Hz. Âdem (a.s) cennetten çıkmak istedi de onu cennet ağaçlarından bir ağaç tuttu ve bırakmadı. Cenâb-ı Allah ona ‘Benden mi kaçırıyorsun?’ diye nidâ etti. Bunun üzerine Hz. Âdem (a.s) ‘ Hayır yâ Rabbi senden utanıyorum’ dedi. Cenâb-ı Hakk da ‘Cennetten sana verdiklerim arasında, haram kıldıklarımın daha fazlası yok muydu?’ buyurunca, O: ‘Evet yâ Rabbi! Fakat ben senin izzetine yemin ederim ki sana yalan yere yemin eden hiç kimse görmemiştim.’ (Onun için şeytanın yeminine kandım) dedi. Cenâb-ı Allah da: ‘İzzetime yemin ederim ki seni o cennetten indireceğim, sonra sen ancak sıkıntı ile yaşayacaksın’ dedi.”²⁹⁵ Râzî, unutmama ve İbn Abbâs'dan gelen rivâyetle ilgili hususları şu şekilde tenkît etmiştir: “Biz Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ'nın (r.a) iblisin bu sözüne inanıp tasdik etmiş olduklarını kabul etmiyoruz. Çünkü Onlar, iblisi tasdik etmiş olsalardı, onların bu husustaki günahları, o ağaçtan yemeleri günahından daha büyük olurdu. Zira Şeytan, onlara ‘ Rabbiniz sizi ağaçtan ancak iki melek olursunuz veya ebedi kimselerden olursunuz diye nehyetmiştir’²⁹⁶ diyerek, onlara Allah hakkında su-i zannı telkin etti. Ve onları emr-i ilâhîye uymamaya, hükmüne razı olmamaya, kendisinin o hususta onların iyiliğini istediğine inanmalarına ve Allah Teâlâ'nın ise onları – hâşâ- aldattığına inanmaya teşvik etti. Şüphe yok ki bütün bunlar, ağaçtan yemeden daha büyük günahlardır. Bu sebeple bu husustaki kınamanın daha şiddetli olması gerekir. Keza Hz. Âdem (a.s), iblisin secde etme hususunda isyânını, kendisine buğzunu, Allah'ın verdiği nimetlerden dolayı kendisine haset ettiğini biliyordu. Akıllı

²⁹³ Râzî, **age.**, C. III, s. 12-13; Hazin, **age.**, C. IV, s. 284-285 ; Vehbi Efendi, **age.**, C. I, s.101.

²⁹⁴ Vehbi Efendi, **age.**, C. IV, s. 3356.

²⁹⁵ Râzî, **age.**, C. III, s. 12-14.

²⁹⁶ A'râf, 7/ 20.

olan kimse için, bütün bu karînelere rağmen, düşmanın sözünü kabul etmesi nasıl düşünülebilir? âyette, Hz. Âdem (a.s) ile Hz. Havvâ'nın (r.a), şeytanın sözü esnasında veya daha sonra o fiili yaptıklarına dair bir şey yer almamıştır. Yine Hz. Âdem'in (a.s), iblisin kendisine düşman olduğunu bildiğini şu âyet gösterir: “Hiç şüphesiz ki bu (iblis) senin de, eşinin de düşmanıdır. Binâenaleyh sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra zahmete düşersiniz”²⁹⁷ İbn Abbâs'tan gelen rivâyet edilen habere gelince bu, âhâd olarak rivâyet edilmiş bir haberdir. O halde o, Kur'ân'a nasıl muaraza edebilir? ²⁹⁸ Râzî bu olayı, içtihat hatası olarak telakkî eder. Çünkü “Şu ağaca yaklaşmayın” âyetindeki “Şu” zamiri, şahsa işaret ettiği gibi nev'ine de işaret edebilir. Hz. Âdem (a.s) yasaklanan ağaca değil, nev'ine yaklaşmış²⁹⁹ ve içtihat hata etmiştir. Teferruatta yanılan müçtehit büyük günah sahibi olmaz şeklinde izâh etmiştir.

Peygamberlere küçük günahı câiz görenler, Yüce Allah'ın onu zâlim olarak nitelendirme hususunu, küçük günah işleyen her nefis, her mükellef, kendi nefsinin zâlimidir, şeklinde değerlendirmiştir. Küçük günahı câiz görmeyenler ise, daha iyiyi terk etmenin zulüm olduğunu ifâde etmişlerdir. Daha iyiyi yaparak büyük sevabı elde etme imkânı bulan kimse hiçbir sebep yokken böyle bir şansı kaçırdığı takdirde kendi kendinin zâlimi olur. Çünkü zulmün gerçek tanımı, bir şeyi ait olduğu yere koymamaktır.³⁰⁰

Âyet-i kerîmede Hz. Âdem'in (a.s) sadece söz konusu fiili işlemeye yöneldiği ifâde edilmektedir ve bundan dolayı cennetten çıkarıldığına atıfta bulunmaktadır. Bu cennetten çıkarılma olayı bir ibret, dışlama ve tahkir anlamına gelmez. Allah Teâlâ Hz. Âdem'i (a.s) yeryüzünün halîfesi tayin etmiştir. Hz. Âdem'in (a.s) hem yaratılış gâyesi yeryüzünün halîfesi olması olacak hem de içine düştüğü durum bir ceza ve tahkirin neticesi olacak. Bu Yüce Allah'ın hikmetine terstir. Diğer taraftan Hz. Âdem (a.s) gerçekten âsî ve zâlim olsaydı, “ Kim Allah ve Peygamberine baş kaldırırsa ona içinde sonsuz ve temelli kalacağı cehennem ateşi vardır.”³⁰¹ Ve “ iyi bilin ki Allah'ın laneti

²⁹⁷ Tâhâ, 20/ 117.

²⁹⁸ Râzî, **age.**, C. I, s. 209.

²⁹⁹ Kurtubî, **age.**, C. I, s. 209; Bkz. Râzî, **age.**, C. III, s. 13.

³⁰⁰ Râzî, **age.**, C. III, s. 13; Vehbi Efendi, **age.**, C. I, s. 102.

³⁰¹ Cin, 72/ 23.

zâlimleredir...”³⁰² âyetlerine göre cehennem azabını hak etmiş olması ve lanetlenmesi gerekirdi. Yüce Allah, cehennem azabını hak eden ve lanetlenen kimseye nübüvvet görevi vermesi imkân dâhilinde değildir. Kendisi cehennemi hak etmiş olan kimse halka nasıl tebliğde bulunabilir. Buna kim inanır. O halde âyetlerin te’vîl edilmesi kaçınılmazdır.³⁰³

Bazıları, Hz. Adem’in(a.s) ağaca kastî yaklaştığını zikretmişler ve beş görüş beyan etmişlerdir:

a-Bu nehiy tahrîm ifâde eden değil, tenzîh ifâde eden nehiydir. Bununla alakalı bilgi önceden verilmişti.

b-Bu fiil Hz. Âdem’den (a.s) kasıtlı olarak sadır olmuştur. Hz. Âdem (a.s) o an peygamber olduğu için bu eylemi yapması büyük günah olarak telakkî edilmiştir.

c-Hz. Âdem (a.s) bunu kasıtlı olarak yaptı. Ancak o anda bu eylemi küçük günah mertebesine indirecek korku ve ürperti içerisinde gerçekleştirdi. Böyle bir görüşün tutarlı bir tarafı yoktur. Çünkü vâcibi terk eden ya da kendisine yasaklanmış olan bir eylemi yapan kimse o eylemi korku ve ürperti içerisinde gerçekleştirse de, o kimse böyle bir eylemden dolayı lanetlenmeyi, azarlanmayı, ebedi ateşte kalışı hak eden bir âsî olarak telakkî edilir. “Unuttu da, biz onda bir azim bulamadık”,³⁰⁴ âyeti unutulduğunu ifâde etmiştir. O halde unutmak ile kastîlik birbirine ters düşer ve ikisi arasında zıtlık vardır.

d-Mu’tezilenin çoğunluğu içtihât hatası demiştir. “Fakat bu ağaca yaklaşmayın”³⁰⁵âyetindeki “bu” zamiri bazen şahsa bazen de nev’ine işaret eder. Mu’tezilenin ekseriyeti, bu görüşlerine delîl olarak Hz Peygamberden rivâyet edilen şu hadisi aktarmıştır. Hz Peygamber (a.s) eline bir ipek ve bir altın alarak “Bunlar ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helaldir.” Buradaki “bunlar” zamiri iki şeyin nev’ine işaret eder. Dolayısıyla Hz. Âdem kendisine yasak edilen ağaçtan değil de onun benzeri ağaçtan yedi. Bu ağacın yasaklanan ağaç olmadığı kanaatine sahip olarak

³⁰² Hûd, 11/ 18.

³⁰³ Râzî, **İsmet’ül- Enbiyâ**, s.54.

³⁰⁴ Tâhâ, 20/ 115.

³⁰⁵ Bakara, 2/ 35.

ondan yedi. Hâlbuki “bu” zamiri o ağacın bütün nev’ine tekâbül ediyordu.³⁰⁶ Ayrıca Kurtubî, bazı müfessirler’in, Hz. Âdem (a.s) ile Hz Havvâ (r.a) bu yasaklama şeklinin nedb ifâde ettiğini zannederek bu ağaca yaklaştığını söylediğini, bizlere nakletmiştir.³⁰⁷

e- Hz. Âdem (a.s) burada içtihat hatası yaptı. Bu görüş de içtihat hatası yapanın bağışlanmış küçük günah işlediğinden dolayı ceza ve laneti gerektirmediğinden tutarlı görülmemektedir. Râzî Mu’tezile’nin bu görüşünü şu şekilde devam ettirdiğini ifâde etmektedir.

“Bu” zamiri dilin aslında, hazır olan şeye işaret eder. Hazır olan şeyse ancak muayyen olandır. Yani “bu” zamiri muayyen bir şeye işaret eder. Bu duruma göre “bu” zamirinin nev’e işaret edilmesi dilin aslına aykırıdır. Ayrıca cenâb-ı Allah’a işarette bulunması da câiz değildir. Dolayısıyla Cenâb-ı Allah meleklerinin bazılarına muayyen ağaca işarette bulunmalarını emretmiş olması gerekir. Bu takdirde onun dışındakiler nehiy dışı kalmış olması gerekir. İşte bu durum sabit olunca, müçtehid lafzı hakîkatine hamletmek mecburiyetindedir. Hz Âdem de (a.s) lafzı hakîkatine hamledince olan oldu. Zaten nev’ine hamletmesi de câiz olmazdı. Bu görüş şu iki durumla te’kîd edilmektedir. Birincisi, “O cennetten dilediğiniz yerden bolca yiyiniz”³⁰⁸ âyeti, delilin tahsîs ettiği hariç cennette bulunan şeylerden tatmaya mezun olduğuna işaret eder. İkincisi ise, Akıl, delilin tahsîs ettiği şey hariç, bütün faydalı şeylerden istifâde etmenin mubah olmasını gerektirir. Tahsîs edici delil muayyen kısma delâlet eder. Bu da tahsîs edilen hariç, diğer ağaçlardan faydalanmanın mezun olduğunu gösterir. Bu sabit olunca Hz Âdem’in (a.s) kınanması ve hatalı olduğu kanaatine varılması imkânsız görülmektedir. Yani buna göre Hz. Âdem (a.s) hatalı değil de içtihadında isâbet etmesi gerekir ki bu te’vîl de pek makûl görülmemektedir.

Farzedelim ki “Bu” zamiri, hem nev’e hem de şahsa delâlet etmektedir. Yüce Allah “Bu” zamirden maksadın şahıs değil de tür olduğuna delâlet edecek ya da bunun yerine geçecek herhangi bir şey birleştirmiş midir? Birinci ihtimal söz konusu ise, Hz. Âdem’in (a.s) anlama da kusurlu olduğunu ifâde etmek gerekir ki, bu da günah olarak telakkî edilir. Eğer anlama da kusuru olmayıp, bundan maksadın nev’ i olduğunu

³⁰⁶ Kurtubî, **age.**, C. III, s. 209; Bkz. Râzî, **age.**, C. III, s. 13.

³⁰⁷ Kurtubî, **age.**, C. III, s. 210.

³⁰⁸ Bakara, 2/ 35.

anladıysa, bu türden bir ağaca yönelmesi de günah olması gerekir. Bu da bilerek günaha yönelmeyi ifâde eder.

Peygamberlerin içtîhât etmeleri câiz değildir. İçtîhât zan ifâde eder. Dolayısıyla peygamberlerin yakîn bilgiyi elde etme gücü varken zanna yönelmesi aklen de dinen de câiz değildir. Hz Âdem'in (a.s) içtîhâda yönelmesi de günahdır.

Yukarıda ifâde edilene göre bu eylem ya kat'i ya da zannîdir. Eğer kat'i ise bunda hata etmek büyük hata kabul edilir. Eğer bu zannî ise bizde "her müçtehit isâbet eder" derse o zaman hiçbir müçtehit yanılmaz. Eğer biri isâbet eder, yanılansa ittîfâkla mazur kabul edilirse, bu kadarcık hata Hz Âdem'in (a.s) elbisesinin soyulmasına, cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilmesine neden olur mu?

Râzî yukarıda ifâde edilenleri şöyle değerlendirmiştir;

"Bu" zamiri her ne kadar muayyen bir şahsa işaret etse de, yukarıda ifâde edildiği gibi bazen nev'e de işaret edebilir. Yüce Allah, ondan muradın tür olduğuna delâlet edecek şeyi ona bitirtmiştir.

Hiz. Âdem'in (a.s) bu delili anlamada hata etmiş olma ihtimaline gelince, Hiz. Âdem (a.s) belki hata etmiştir. Şöyle değerlendirilebilir; Yüce Allah, kendisine o ağacı nehyettiğinde delili anlamıştı. Aradan uzun müddet geçince unuttu. Çünkü haberde Hiz. Âdem'in (a.s) uzun bir müddet cennette kaldığı ve sonra cennetten çıkarıldığı belirtilmiştir. İçtîhât meselesine gelince, burada Hiz. Âdem'in (a.s) içtîhât ettiğini savunmaya gerek yok. Çünkü Hiz. Âdem (a.s) bu delili anlamada hata etse de ya da delili anlasa da âyet sonradan unuttuğunu açıklamıştır. Nehyin kat'î ya da zannî olması hususuna gelince, bu nehiy delâleti kat'î idi. Ancak Hiz Âdem (a.s) onu unutunca, bu unutma, günahın büyük sayılmaması hususunda özür kabul edildi. Bu delâlet-i zannî ise, diğer müçtehitlere tekâbül etmeyen şiddetli cezalar, buna tekâbül ediyordu. Çünkü o müçtehitlerin içtîhâtları, şahısların değişmesiyle değişebiliyordu. Nitekim şiddetli cezalar ve cezaların hafifletilmesi hususunda ümmet için mevzubahis olmayan şeyler Hiz Peygamber için söz konusu idi. Bu meselenin başka bir îzâh tarzı daha vardır. "İkiniz bu ağaca yaklaşmayın" nehyi aynı anda ikisinin o ağaca yaklaşmamasını ifâde

edebilir. Tek başlarına ağaca yaklaşmalarında yasak yoktur. Hz. Âdem (a.s) bu meseleyi böyle anlayıp içtihat hatası yapmış olabilir.³⁰⁹

8.2- Hz. Âdem’e(a.s) Şirk İsnadı:

8.2.1- Konu’yla İlgili Ayetler:

Râzî’nin naklettiğine göre bu hususa şu âyet-i kerîme delil gösterilmiştir:

“Sizi bir tek candan (nefis) yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondanda eşini yaratan O’ dur. Erkek eşine yaklaşınca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah’a şu sözlerle yakarır: ‘Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız.’ Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince Allah’ın kendilerine verdiği şeyler hususunda ona ortak koşarlar. Allah insanların ortak koştuğu şeylerden münezzehtir. Onlar, kendileri de yaratılmış olup hiçbir şeyi yaratmayan şeyleri Allah’a ortak mı koşuyorlar? Oysa bu varlıkların ne onlara tapanlara yardımı dokunur ne de kendi kendilerine yardımcı olabilirler.”³¹⁰ Râzî’nin naklettiğine göre, Hz Âdem’e(a.s) şirk isnadında bulunanlar, bu âyet-i kerîmedeki “bir nefis” kelimesinin Hz Âdem’e (a.s) isnat ettiğini, “ondan yaratılan eşin” ise Hz Havvâ (r.a) olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre buradaki “kendilerine verdiği şey hakkında Allah’a ortak koşular. Allah onların ortak koştuğu şeylerden yücedir.”³¹¹ ayeti Hz. Havva’ya işaret etmektedir.

8.2.2- Ayetlere Genel Yaklaşımlar:

Bu âyetin Hz. Âdem (a.s) ile Hz Havvâ’nın (r.a) şirke düştüğüne işaret ettiği zikredilmiştir. Râzî, onların bu iddialarını şu rivâyeti delil göstererek devam ettirdiğini ifâde etmektedir. Hz Havvâ’nın (r.a) hamileliği esnasında şeytan ona bir erkek çocuğu arz ederek, çocuğun olduğunda onun yaşamasını istiyorsan adını Abdülhâris koy diye hitapta bulundu. Hâris şeytanın adıydı. Hz Havvâ (r.a) şeytanın bu telkinine uyup çocuğun adını Abdülhâris koydu. Bundan dolayı Hz. Âdem(a.s) ve Hz. Havvâ (r.a)

³⁰⁹ Râzî, **age.**, C. III, s. 13-14.

³¹⁰ A’râf, 7/ 189-192.

³¹¹ A’râf, 7/ 190.

hakkında Yüce Allah, “Kendilerine verdiği şey hakkında Allah’a ortak koştular”³¹² buyurdu.³¹³ Abdullah Aydemir, bu konuyla alakalı üç değişik nakli eserinde zikretmiştir. Tirmîzî, Ahmet b. Hanbel, Taberî ve diğer bazı bilginlerden naklettiği bu rivâyetin Hz. Peygambere ait olmadığını zikretmiştir. Tirmizî tarafından “ Hasendir. Gariptir” tarzında nitelenen bu rivâyetin araştırmacılar tarafından mevkûf olarak zikredildiğini belirtmiştir. Bu rivâyetlerin Ka’bu’l-Ahbar, Vehb İbn Münebbih gibi sonradan müslüman olmuş ve Ehli Kitaptan olan kişiler tarafından İslâm’a sonradan sokulmuş bir İsrâiliyyât örneği olduğu nakledilmiştir. Özellikle Said İbn Cübeyr ve Suddî kanalıyla nakledilen rivâyetlerin tam bir İsrâiliyyât olduğu belirtilmiştir. Çocuğa Abdulhâris isminin verilmesi işine Hz. Âdem’in karıştırılması kınanmıştır. Böyle bir işin açık bir şirk olduğu zikredilmiş ve bir peygamberin böyle bir şirke karıştırılmasının imkânsızlığı vurgulanmıştır. Peygamberlere mahsus olan sıfatlarla bu şirk olayın bağdaştırılamayacağı açık bir şekilde ifâde edilmiştir.³¹⁴ Râzî Hz. Âdem(a.s) ile Hz. Havvâ’ya (r.a) şirk isnat edenlerin görüş ve delillerini belirttikten sonra, onlara şu şekilde cevap vermiştir. Âyet-i kerîmede geçen “ bir nefis” lafzının Hz. Âdem’e (a.s) nispet edildiğine dair hiçbir delil yoktur. Âyetteki hitap Kureyş’in Kusayy koluna aittir. Buna göre anlam şu şekildedir: Allah sizi Kusayy’ın bizzat kendisinden yarattı. Ondan da huzur bulsun diye eşini varetti. Diledikleri sâlih evladı da kendilerine vermişti. Allah onlara dört çocuk verdi. Onlar da çocukların adını Abdülmenaf, Abdüluzza, Abdülkusayy ve Abdüddar isimlerini verdiler ve Allah’ın kendilerine vermiş olduğu bu çocuklar hakkında onlara bu isimleri (put isimleri) vermek suretiyle Allah’a ortak koştular. ³¹⁵ Buradaki (yüşrikûn) lafzı Kusayy ve eşi Minha’ya “onların ortak koştukları” cümlesindeki zamir ise, şirk hususunda onlara tâbî olan zürriyetlerine ve bu iki kabîle ve onlardan sonra gelenleri işaret etmektedir. Ayrıca Râzî, “onlar neyi ortak

³¹² A’râf, 7/ 190.

³¹³ Bu rivâyet değişik nakillerle ve farklı anlatımla şu kaynaklarda zikredilmiştir: et-Tirmîzî, **Tefsir**, 8; Ahmet b. Hanbel, **el-Müsned**, C.V, s.11; et Taberî, **Câmiu’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’ân**, C.IX, Mısır: Ahmet Muhammed Şakir Neşri, 1373/1954, s. 146; Bkz. Aydemir, **age.**, s. 35-37; Bkz. Ebû’l-A’la el-Mevdûdî, **age.**, C.II, s.119.

³¹⁴ et- Taberî, **age.**, C.XIII, s. 307; Ebû Bekr Muhammed İbn Abdillâh İbnü’l- Arabî(v. 543/1148), **Ahkâmü’l-Kur’ân**, (Thk.: Ali Muhammed el-Becavî) C. III, Mısır:1378/1957,s. 809; Ebû Ali et-Tabresi, (543/1148) **Mecmeu’l-Beyan**, C.II, Beyrut: 1379, s. 509, 510; Kurtubî, **age.**, C. VII, s. 215;Bkz. Aydemir, **age.**, s. 35-37.

³¹⁵ Râzî, **age.**, C. XV, s. 87 ; Bkz. ez- Zemahşerî, **age.**, C. II, Kahire: Matbaatü’l-İstikâme, , 1946, , s. 186-188; Vehbi Efendi, **age.**, C. IV, s. 3352; Şevkânî, **age.**, C. III, s. 393 ; Bkz. Süleymân Ateş, **age.**, C.III, İstanbul:Yeni Ufuklar Neşriyât, , 1989, s.430.

koşuyorlarsa Allah onlardan münezzehtir, yücedir”³¹⁶ âyetinde ifâde edildiği gibi ortak koşanların ikiden fazla olduğuna işaret etmiştir.³¹⁷ Aslında bu âyet-i kerîme’nin putları Allah’a ortak koşanlara reddiye olduğunu³¹⁸, bu âyette lanetlenmiş iblis ile ilgili bir husus geçmediğine Râzî dikkat çekmiştir. Râzî bu konudaki görüşlerini şöyle devam ettirmiştir; Bu Allah’a ortak koşulandan kasıt, iblis olsaydı âyet-i kerîme “Hiçbir şeyi yaratmayanı mı?” ortak koşuyorlar?³¹⁹ buyurur. “Hiçbir şeyi yaratmayan şeyi demezdi. Yani “mâ” yerine “men” edatını getirirdi. Akıllı varlıklar “men” edatı ile zikredilir.³²⁰ Buna göre âyetin mânâsı şöyle olmaktadır: Hz. Âdem (a.s) ile Hz. Havvâ’ya (r.a) istedikleri sâlih evlat yüce Allah tarafından verilince, o evlatlardan üreyen kâfir nesil bunu Allah’tan başkasına mal ettiler. Âyette bunların tesniye olarak zikredilmesinin sebebi, erkek ve dişi olmak üzere iki cins olmalarıdır. Râzî, yukarıdaki ifâde edilen görüşlere ilâveten ikinci olarak şöyle demektedir, “bir nefisten kastedilen” Hz. Âdem’dir(a.s). Bu nefisten yüce Allah, Hz. Havvâ’yı (r.a) yaratmıştır. Yüce Allah, daha sonra Allah’tan birçok istekte bulunan, Allah’ın yüce zâtına ortaklar koşan, Hz. Âdem’in (a.s) müşrik evladından özel bir şekilde bahsetmektedir. Elbette genel bir ifâdeden sonra ismi zikredilenlerin bir bölümü özel bir ifâde tarzıyla yeniden zikredilebilir. Konuşma dilinde bunun birçok örneği vardır. “Sizi karada ve denizde yürüten Allah’tır. Bulunduğunuz gemi içindekileri güzel bir rüzgârla götürürken...”³²¹ âyetinde başlangıçta bütün yaratıklar genel bir üslûpla zikredilirken âyetin sonunda özel bir üslûp kullanılmıştır. Hz. Âdem’e (a.s) nisbet edilen şirke delîl gösterilen âyette kullanılan usûl de aynen bu âyetteki gibidir.

Râzî’nin dikkat çektiği, özellikle bilinmesi gerektiğini ifâde ettiği diğer bir husus ise, yukarıda zikredilen bu iki şık, zikredilen bir şeyin hemen ardından gelen zincirleme kinâyelerinin bir bölümünün o zikredilene, bir bölümünün de başka bir şeye bölünmesini gerektirir. Bu durum nazmı parçalayan bir faktör olarak karşımıza çıkar.

³¹⁶ A’râf, 7/ 190.

³¹⁷ Bkz. Râzî, **age.**, C. XV., s. 91, 92; **İsmetü’l-Enbiyâ**, s.21; Kadi Beydâvî, Nasiruddin Ömer(v. 682/1284) **Envârü’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl**, C.I, İstanbul: 1285h., s. 206; en-Nesefî, **age.**, C.II, Mısır: Ts. , s. 90; Ebû’s- Suud el- İmadi, (982/1574), **İrşâdü’l-Akl-ı Selîm ilâ Mezâye’l- Kitâbi’l-Kerîm**, C.IV, Mısır, 1372/1952, s. 488.

³¹⁸ Râzî, **age.**, C.XV, s. 91, 92; Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan Bkz. et- Tabresi (548/1153) **Mecmeu’l-Beyan fi Tefsiri’l-Kur’ân**, C.IV, Tahran, 1390h., s. 510

³¹⁹ A’râf, 7/ 191.

³²⁰ Râzî, **age.**, C. XV, s. 90.

³²¹ Yûnus, 10/ 22.

Üçüncü olarak Râzî şöyle demiştir: “onlar ortak koştular” lafzında ki (hû) zamiri, Allah’a değil de çocuğa işaret eder. Buna göre onlar, Allah’tan sâlih bir evlad değil, sadece çocuk istediler. Bu aynen “sen benden bir dirhem istedin, ben o dirhemi verince, ona bir başkasını karıştırdın, yani ona ilâveten başka bir şey daha istedin” sözüne benzer. Râzî, bu görüşü iki sebepten zayıf olarak telakkî etmiştir. Birincisi, (lehû) deki zamir çocuğa aitse, ikincisi; “Allah, onların ortak koştuklarından yücedir.” İlâhî kelâm öncesinden kopuk düşer. Bu da âyetin ahengini bozar.³²²

Râzî, Hz. Âdem’e (a.s) şirk isnat edenlerin zikrettikleri rivâyetlerin zayıf olduğunu işaret etmektedir. Bunun için de üç sebebe işaret eder.

a- Bu rivâyet, nadir nakledilen rivâyettir. İlmî planda kabul görececek nitelikte değildir.

b- Burada iki şey söylenebileceğini zikreden Râzî, birinci olarak, Hz. Âdem (a.s) ile Hz. Havvâ (r.a) çocuğu iblisin yarattığına inanıyorlar ya da inanmıyorlar. Bu durumda onlar, iblisin tanrı olduğuna inanıyorlardı ki bu mümkün değil, akıl sahibi olan kimse buna inanmaz ve ihtimal vermez. Böyle bir şey söz konusu olsaydı, Hz. Âdem’in(a.s) yaratma da yoktan var etme de ve meydana getirme de, Allah’ın ortağı olduğuna dair hüküm ortaya çıkar ki bu da Hz. Âdem’e (a.s) küfür isnat etmeyi gerektirir ki, akli başında olan böyle bir isnatta bulunamaz. İkinci şıkka göre, yani kendilerini şeytan yarattığına inanmıyorlar, bu durumda küfür ve şirk sonucu çıkmaz. Çocuğun isminin Abdülhâris konması, Hâris’in kulu olduğu anlamına gelmez ve isimler sadece işaret ve sembol ifâde eder. Dolayısıyla bundan küfür ve şirk sonucu çıkmaz, diyor.

c- Daha Hz. Âdem’in (a.s) yaratılıp, bütün meleklerle ve şeytana secde etme emri verildiğinden itibaren hamilelik anına kadar Hz. Âdem (a.s) ile iblis arasındaki şiddetli düşmanlık onun iblise aldanmasına engeldir. Bu olacak bir iş değil, farzedelim ki Hz. Âdem (a.s) peygamber değildi, hatta müslüman da değildi, lakin o akıllı bir insan da mı değildi? Böyle bir durumu değil müslüman, akli başında olan bir insan dâhi kabul etmeyeceği görüşünü Râzî, İmâm Hâfız Ebû Muhammed b. Hazm’ın ‘‘el-Milel Ve’n-Nihâl’’ adlı eserinde naklettiğini aktarmıştır. İbn Hazm, Hz. Âdem’in (a.s) oğluna

³²² Râzî, *age.*, C. XV, s.88-89; *İsmet*, s. 56.

Abdülhâris ismini verdiği yolundaki rivâyetlerin, dînî olmayan, hayâsız kimselerin uydurduğu bir yalan olduğunu, zikretmiştir. İbn Cerîr'in bu rivâyet konusunda icmâ olduğunu iddia etmesine de şaşırılmış olup, İbn Cerîr için bu saçma görüşüne bir takım saçma deliller getirdiğinden Allah onu affetsin demiştir.³²³ Râzî, "Yüce Allah Hz. Âdem'e (a.s) bütün isimleri öğretmişti"³²⁴ âyetini istidlâl göstererek Hz. Âdem'in (a.s)engin bilgisiyle iblisi iyi tanıdığını, onun adının hâris olduğunu çok iyi bildiğini ve bile bile çocuğuna iblisin ismini vermesinin makûl olmadığını, ifâde etmiştir.³²⁵ Râzî, Hz. Âdem'e (a.s) şirk isnat edenlere cevap vermeye Kaffâl'ın görüşlerini aktararak devam etmektedir. Râzî'nin belirttiğine göre Kaffâl bu âyetin bir darb-ı mesel olduğunun ifâde etmiştir. Allah bu âyetle şunu îzâh ediyor; ben bir canlı yarattım ondan da kendinin eşi ve benzeri olan bir eş yarattım, kocası hanımını bürüyüp, eşi hamile kalınca, Allah'tan düzgün bir evlat olmasını dilediler. Allah da onlara sapasağlam evlat verince, Allah'ın vermiş olduğu şey hususunda Allah'a ortak koştular. Tıpkı tabiatçıların dediği gibi tabiata, münecimlerin dediği gibi Yıldızlara, bazen de putperestlerin dediği gibi putlara ve ibâdet edilen heykellere mal ettiler. Daha sonra Yüce Allah "onlar neyi eş tutuyorlarsa Allah onlardan münezzehtir" buyurmuştur. Kaffâl'ın ifâde ettiğine göre Allah burada müşriklere darb-ı mesel getirerek kendinin onların ortak koştuğu tabiatan, Yıldızlardan, putlardan ve heykellerden münezzehtir olduğunu ifâde etmiştir. Kaffâl bu âyet'in insanların ekserisinde vâkî olan halleri temsîl ettiğini işaret edip bu âyet Hz. Âdem (a.s) ile Hz. Havvâ(r.a) hakkında olmadığını ifâde etmiştir.³²⁶

Râzî, bu âyet-i kerîmenin Hz. Âdem (a.s) kıssasını anlattığını kabul etsek de buna birkaç îzâh getirilebileceğini ifâde edip bu hususta şöyle demiştir:

a- "Fakat Allah onlara düzgün çocuk verince, bu çocuk hakkında O'na eşler tutmaya başladılar"³²⁷ ifâdesini, hoş karşılamama ve uzak görme üslûbunda istifhâm mânâsında olduğunu Râzî ifâde etmiştir. Bunun îzâhı, Allah onlara düzgün evlat verince, o evlat hususunda Allah'a ortak mı koştular? Allah şirk inancında olan ve Hz. Âdem'e (a.s) şirk isnat eden müşriklerin şirkinden münezzehtir, şeklindedir. Mehmet Vehbi Efendi,

³²³ Râzî, *İsmetü'l- Enbiyâ*, s. 56.

³²⁴ Bakara, 2/ 31.

³²⁵ Râzî, *age.*, C. XV, s. 86; Bkz. *age.*, s.56.

³²⁶ Râzî, *age.*, C. XV, s. 86-87 ; Bkz. Vehbi efendi, *age.*, C. I, s. 103.

³²⁷ A'râf, 7/ 190.

Müşrikler Hz. Âdem'e (a.s) şirk isnat ettiler ve kendileri de Hz. Âdem'i (a.s) taklîd ettiklerini ifâde edince Allah Teâlâ da Hz. Âdem (a.s) kıssasını onlara hikâye etti. Ve buyurdu ki, “ Hz. Âdem (a.s) ile Hz. Havvâ'ya (r.a) sâlih evlat verince Allah'ın verdiği evlatta Allah'a ortak mı koştular?” mânâsında olduğunu söylemiştir ve buradaki (onu ortak koştular) lafzı istifhâm hemzesi, takdir ve inkâr içindir. Buna göre, mânâ Allah onlara evlat verdi de Allah Teâlâ'ya şirk mi koştular? Onlarda şirk gibi bir şey hâsıl olmadığı halde onlara şirk mi isnat ediyorsunuz. Hz. Âdem'in (a.s) hâlini siz mi iyi biliyorsunuz Yoksa Allah mı iyi biliyor? şeklinde olduğunu ifâde etmiştir.³²⁸ Bunu bir örnekle Râzî şu şekilde îzâh etmiştir: Bir adam başka bir adam'a iyilikte bulunuyor. Bir başkası da iyilikte bulunan kimseye, sen ona iyilik ediyorsun ama o adam senin hakkında gıybet ediyor, seni kınıyor, sana kötülük yapmaya çalışıyor, denildiğinde iyilik yapan kimsenin “ben ona bunca iyilik yapayım, bunca nimet vereyim, o da bana kalksın kötülük yapsın ve isyân etsin, bu olacak şey değil!” demesidir. İşte bu âyette de durum böyledir.

b- Râzî, bu kıssanın başından sonuna kadar Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ (r.a) hakkında olduğunu kabul edelim. “Fakat Allah onlara düzgün çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında ona eşler edinmeye başladılar” âyetinin hâricinde ortada müşkül bir durum söz konusu değildir. Bu âyete gelince, buradaki (evlat) lafzı hazfedilmiş, muzâfun ileyh olan (o ikisi) ifâdesi,(ceale) fiilinde muzâf yerine geçmiştir. (kendilerine verdiğinde) ifâdesi de böyledir. Bu âyetin mânâsı, “o ikisinin evladları Allah'a şirk koşmaya başladılar” şeklindedir. (kendilerine verdiğinde) lafzının mânâsı da, o ikisinin evlatlarına verdiği şeylerde, mânâsında olduğunu ve bu durumu Râzî, “Köy'e sor”³²⁹ âyetinin “köy halkına, ahalisine sor” mânâsında olduğunu ifâde etmek suretiyle, Hz Âdem'e (a.s) isnat edilen âyetle bu âyetin anlam bakımından benzerlik gösterdiğini ifâde etmiştir. Râzî, (ceale) fiilindeki tesniye zamirinin hikmeti nedir? sorusuna ise, Hz Âdem'in (a.s) çocukları erkek ve dişi olmak üzere iki kısımdı. Bu tesniye den maksat, erkek ve dişi çocuklar olup, bunlar iki sınıf ve iki çeşit olduğundan bunlardan bir yerde tensiye zamiri, başka yerde çoğul zamiri olarak bahsedilmiştir, şeklinde cevap vermiştir.

³²⁸ Vehbi Efendi, **age.**, C. I, s. 102.

³²⁹ Yûsuf, 12/82.

c- Râzî, (ceale)'deki tesniye zamirinin Hz. Âdem (a.s) ile Hz. Havvâ'ya (r.a) işaret ettiğini kabul edilmesi durumuna da farklı bir îzâh şekli getirmiştir. Râzîye göre, Allah onlara düzgün evlat verince bu çocuğu, Allah'a tâate ve onun hizmetine adamayı ahdetmişlerdi. Çocuk düzgün olunca onu bazen dünya işlerinde kullanmayı³³⁰, bazen de onun Allah'a tâatte ve hizmette bulunmasını istiyorlardı. Bu durum, ancak, iyi kulların (ebrârın) hasenâtı, mukarreb (Allah'a çok yakın kulların) seyyiâtı sayılır, şeklinde îzâh edilir. “Onlar neyi eş tutuyorlarsa, Allah onlardan münezzeh ve yücedir” tabirinden kastedilen şu hadîs-i kudsînin ifâde ettiği şeyle îzâh edilir; “Ben şirkten müstağnî olanların, en beri ve en müstağnî olanıyım. Binâen aleyh, kim bir amel yapar ve o amelde başkasını bana ortak koşarsa, ben onu şirki ile baş başa bırakırım.” Bu hadîs-i kudsînin bu âyetteki müşkili bertaraf ettiğini Râzî, ifâde etmiştir.

d- Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ (r.a) el-Hâris ismiyle müsemmâ olan şahsın duâsı sebebiyle o çocuğun, belâlardan, hastalıklardan ve musîbetlerden uzak olacağına inandıkları için çocuğuna Abdülhâris ismini vermiştir. Bazen lûtûfta bulunan kimsenin kulu, kölesi vasfı verilebilir. “Ben kendinden bir harf öğrendiğim kimsenin kuluyum” darb-ı mesel'i buna örnek gösterilebilir. Bu kimse kendini, kendisine lûtûfta bulunanın kölesi, kulu olarak telakkî edebilir. Bu ise, Allah'ın memlûkü ve mahlûku olması açısından onun kulu olmasına zarar vermez. Daha önce ebrârın hasenâtının, mukarreb kulların seyyiâtı mesabesinde olduğunu ifâde ettiğini, söyleyen Râzî, Hz. Âdem'in (a.s) müşterek bir lafız olan (abd) lafzındaki müştereklîğe tutunduğunu ifâde ederek sözlerine devam etmiş, bu görüşüne de şâirin “Ben muhakkak ki nezdimde ikamet ettiği sürece, misâfirin kulu kölesiyim. Benim bundan sonrada bir köleye benzemekten başka bir huyum yok” sözüyle delillendirmiştir.³³¹

Sonuç olarak;

a-A'raf 7/ 189-190. âyetlerin Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'ya işaret ettiğini ve buna bağlı olarak onların Allah'a şirk koştuğunu savunanlar yanılmıştır. Bir peygamberin

³³⁰ Müslim, **Zühd**, 46.

³³¹ Râzî, **age.**, C. III, s. 88.

Allah’a şirk koşması asla düşünülemez. İslâm ümmeti nübüvvetten önce ve nübüvvetten sonra peygamberlerin küfr ve şirkten masum olduklarında ittifâk etmişlerdir.³³²

b- Hz. Âdem ile Hz. Havvâ’nın şeytana uyarak Allah’a ortak koştuklarına dair rivâyetlerin peygamberimize ait olmayan tam bir isrâiliyyât olduğu yukarıda aktarılmıştır. Âyette kastedilenin Hz. Âdem’in soyundan gelen müşrikler olduğu nakledilmiştir.³³³

c- Âyette geçen “nefs-i vâhide” nekredir. Bu ferd-i münteşire delâlet eder. Bundan dolayı, her şeyden önce insan türünün başlangıcı olan Âdem’in şahsı için geçerli olduğu kadar sonuç itibariyle muhatapların sınıflarına göre zürriyet babası olan her kişi içinde geçerlidir. Yani ifâde yalnızca geçmiş zamandaki Âdem’i değil şimdiki zamandaki olayları da tek tek içine alır.³³⁴

Dolayısıyla kıssanın baş tarafı Âdem ile Havvâ’nın bizzat şahsıyla alakalı iken sonu evlatlarının şirk halini tasvir etmektedir. Buradaki “nefs-i vâhide” den maksat Kureyş’in atası olan Kusayy olduğu da zikredilmiştir ki bu da kıssanın Kureyş müşriklerine işaret ettiğini göstermektedir.³³⁵

9- HZ. NÛH’UN(A.S) MASUMİYETİ

Hz. Nûh’un masumiyeti’yle alakalı olarak zikredilen, itab âyetlerinden biri olarak telakkî edilen âyet şöyledir: “Nûh bu arada rabbine yakarır ‘rabbim’ dedi. ‘o benim kendi oğlumdu, ailemden biriydi, ama senin verdiğin söz, herkes için geçerli bir gerçektir ve sen hüküm verenlerin en adaletlisi ve en güzel hüküm verensin’. Allah, Ey Nûh! dedi. ‘o senin ailemden sayılmazdı; çünkü iyi ve doğru olmayan bir şey olan inanmamayı tercih etti. Artık iç yüzünü bilmediğin bir şeyi benden isteme! Bilgisizlerden olmasın diye sana öğüt veriyorum.’”³³⁶ Bu âyeti dikkate alan ismetu’l-

³³² Kemal b. Ebi Şerif, Ebû’l- Meali Muhammed b. Muhammed (905/1499), **el- Mûsâmere fi Şerhi’l- Mûsâyere**, C. II, Mısır:1348h., s. 81;Aliyyülkârî, Nureddin b. Ali b. Sultan el- Herevi (1014/1606), **Şerhu’l-Fıkhi’l- Ekber**, İstanbul: 1303h., s. 107, 269;Bulut, **age.**, s. 46.

³³³ İbn Kesir, İmameddin İsmail b. Ömer b. Kesir (773/1371), **Tefsiru’l-Kur’âni’l- Azim**, Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâsi’l- Arabî, 1388/1969, C. II, s. 275; Mehmet Bulut, **age.**, s. 48; Bkz. Mevdûdî, **age.**, C.II, s.119,120.

³³⁴ Bkz. Nisâ, 4/1.

³³⁵ Elmalılı, **age.**, C. IV, s. 189.

³³⁶ Hûd, 11/45-46.

Enbiyâ karşıtları bu âyet’e muhtelif yorumlar yaparak Hz. Nûh’un günah işlediğini zikretmişlerdir.³³⁷

Vehbi efendiye göre, âyette ifâde edildiği üzere, Hz. Nûh Yüce Allah’ın, ailesinin kurtulacağı vaadine rağmen, oğlu Ken’anın garkolunmasına hüküm vermesinin hikmetini öğrenmek istemiştir. Bu husus onu şüpheyne düşürmüştür. Ve oğlu Ken’an hakkındaki durumu Allah’a arz edince Allah tarafından onun ailesinden olmadığına dair ikaz geldi ve Hz. Nûh bu talebindeki zellesinden dolayı istiğfâr istedi. Vehbi Efendi, Râzî ve Hâzin, Allah Teâlâ nesebî yakınlıktan ziyade dînî yakınlığın manevî hayatta daha muteber olduğuna bu âyetle işaret etmiştir. Vehbi Efendi, Hz. Nûh’un bu hadisesini “zelle” olarak nitelemiştir. Burada Hz. Nûh için evlâ olanın oğlu Ken’an hakkında sual etmemesiydi, demiştir. Evlâ olanı terk ettiği için peygamberler hakkında câiz olan zelle bu hadiseyle Hz. Nûh’tan sadır olmuştur, demişlerdir. Hz. Nûh bu sualinden dolayı Allah tarafından itap edilince, hemen Allah’a ‘ya rab! bu zelleyi mağfiret edip merhamet buyrumazsan ben zarar edenlerden olurum’ diye istiğfârda bulunmuştur. Vehbi efendiye göre, buradaki zarar, itikâdda değil; amelde yapılan zarardır. O peygamberlerin îtikadda zarar yapmaktan masum olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca Vehbi efendinin, Tefsîr-i Medârikten naklettiğine göre, Hz. Nûh oğlu Ken’anı evlâd-ı sâlihînden zannetti. Zira Ken’an münafık olup, küfrünü ızhar etmeyip babasından gizlediğinden dolayı Hz. Nûh onu mü’min zannedip ehlinde addetmiş ya da helâkın hikmetini öğrenmek istemiştir. Bu hususta şöyle bir görüş de aktarılmıştır. Ken’an Tufanın zuhurunda küfrünü ızhar etmiş veya evvelden küfrünü ızhar etmiş ve bunu babası Hz. Nûh da öğrenmiştir. Ancak Hz. Nûh son defa merhametinden dolayı onun iman edip, gemiye binmek suretiyle kurtulanlardan olmasını temennî etmiştir. Fakat Ken’anın hali bu temennînin husûlüne müsaade etmemiştir.³³⁸

Muhammed b. Hazm’dan nakledildiğine göre, bu hadisede kastî bir günah işleme olayı yoktur.³³⁹ Râzî, “Artık iç yüzünü bilmediğin bir şeyi benden isteme! Bilgisizlerden

³³⁷ Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 4.

³³⁸ Vehbi Efendi, **age.**, C. VI, s. 2351-2353; Hâzin, **age.**, C. III, s. 235; Muhammed Mahmud Hicâzî, **Furkân Tefsîri**, (Terc.: Mehmet Keskin) C. III, İstanbul: İlim Yay., Ts. s. 122; Râzî, **age.**, C. XVIII, s.4; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 72.

³³⁹ Râzî, **İsmet**, s. 57.

olmasın diye sana öğüt veriyorum”³⁴⁰ âyetine Kur’ân’da Hz. Peygamberle alakalı: “eğer ortak koşarsan elbette amellerin boşa gider” âyetini delil getirerek Hz. Nûh’un bu istekten menedilmesini bu âyette zikredilen Hz. Peygamberin şirkten menedilmesi’yle kıyâs etmiştir. Dolayısıyla bu âyetin Hz. Peygamberin ilerde şirke düşeceğine işaret ettiği anlamı taşımadığını zikretmiştir. Râzî, bu hususta Hz. Nûh’un hata yaptığı farzedilse de bu yapılan hatanın büyük günah kabilinden yapılan bir hata olmadığını, zikretmiştir.³⁴¹

Hicâzî, Hz. Nûh, bu meseledeki anlayış ve içtihadında yanılmış; Allah da onu kınamıştır. Çünkü O, bir peygamberdi, iyi kimseler için güzel sayılan davranışlar, Allah'a çok yakın olan kimseler için günah ve kötülük sayılabilir, şeklinde îzâh etmiştir.³⁴² Kısacası, Hz. Nûh’un bu hareketi günah işlediği anlamına gelmez. Burada mânâyı “daha efdâl olanı terk etmek” şeklinde hamletmek elzemdir. Hz. Nûh’un istiğfâr etmesi de günah işlediği anlamına gelmez. Nitekim "Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde... O'na istiğfâr et"³⁴³ âyetlerinde olduğu gibi, daha önce bir günah işlenmiş olduğuna delâlet etmez. Zira bilindiği gibi Allah'ın yardımının ve fethin gelişi, insanların Allah'ın dinine bölük bölük girişleri istiğfârı gerektiren bir günah değildir. Bundan dolayı ihtar ve istiğfâr etme emri verilmiştir. Bu emir Yine Cenâb-ı Hakkın bir başka âyet-i kerîmede "Günahın için, mümin erkek ve kadınlar için istiğfâr et"³⁴⁴ şeklinde buyurduğu emir gibidir. Bütün müminler günahkâr değildirler, içlerinden günahkâr olmayanlar da vardır. Dolayısıyla buradaki emir daha faziletli bir şeyin terk edilmesi sebebiyle istiğfâr etmeye delâlet etmektedir.³⁴⁵

Burada Hz. Nuh (a.s) hakkında vahiy olmayan bir hususta içtihadını yapmış; Allah’tan niyazda bulunmuş; efdal olanı terk etme niteliğinde olan içtihat hatasında yanılmış ve Allah tarafından itap edilmiştir. Bu hatasında da ısrar etmemiştir. Tevbe istiğfarda bulunması da günah işlemesi anlamına gelmez.

³⁴⁰ Hûd, 11/45-46.

³⁴¹ Râzî, **İsmet**, s. 59,60.

³⁴² Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 5; Hicâzî, **Furkan Tefsiri**, C. III, s. 122; ayrc.Bkz. Vehbe Zühayli, **Tefsiru’l-Münir**, (Terc.: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, M. Beşir Eryarsoy, H. İbrâhîm Kutlay, Nurettin Yıldız), C.VI, 2.bs., İstanbul: Risâle Yay. 2005, s. 325.

³⁴³ Bkz., Nasr, 110/ 1-3 .

³⁴⁴ Muhammed, 47/19.

³⁴⁵ Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 6.

10- HZ. İBRÂHÎM'İN(A.S) MASUMİYETİ

Hız. İbrâhîm'e (a.s) isnat edilen bazı olaylar, Kur'ân ve sünnette geçmektedir. Hız. İbrâhîm'e (a.s) isnat edilen olayların zâhirine göre, masumiyetin olmadığı söylenebilir. Ancak dış görünüşü itibariyle bu rivâyetler, kastedilenin dışındadır. Çünkü bu rivâyetler, diğer naslarla dış görünüşü itibariyle çelişkilidir. Buna göre bu rivâyetler, Peygamberlerin masumiyetiyle ilgili müslümanların akîdesinde ittifak edilen şekil üzere anlaşılmasında bu naslar arasında bir uyuşma sağlanması gerekmektedir.

10.1-Yıldız, Ay ve Güneş'e İlahlık İsnadı:

Hız İbrâhîm'in (a.s) masum olmadığını vehmettiren naslardan bir tanesi, En'âm Suresinde geçen Yüce Allah'ın şu âyetleridir: “(İbrâhîm,) karanlık çökünce bir Yıldız görmüş, 'Bu mu imiş benim Rabbim?' demiş, o sönüp gidince, 'Ben böyle sönüp batanları sevmem' demişti. Daha sonra da ayı doğarken görünce, 'Bu mu imiş benim Rabbim? Bu (diğerine göre) daha büyük' demişti. Fakat O da batıp gidince, 'And olsun ki eğer Rabbim bana hidâyet etmemiş olsaydı, muhakkak sapıklığa düşen topluluklardan olurdum. demişti. Daha sonra da Güneş'i doğarken görünce, 'Bu mu imiş benim Rabbim! Bu, hepsinden de daha büyük' demiş. (Bu da diğerleri gibi) batınca, 'Ey kavmim! Ben, sizin Allah'a ortak koştuğunuzdan katiyen uzağım, şüphesiz ki ben yüzümü, Tevhîde yönelmiş bir kişi olarak, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben, (Allah'a, yaratıklarından herhangi birisini ortak koşan) müşriklerden değilim” demişti.³⁴⁶

Bu âyeti kerîmelerin zâhirî anlamı; "Hız. İbrâhîm'in (a.s), Allah'ın varlığı hakkında şüpheyeye düştüğü, büyüklüğünde ve yüceliğinde câhil olduğu ve asıl ibadete müstahak olan ilâhın, kim olduğunu bilmediği, Allah'ı bulana kadar şirk'e düştüğü" şeklinde anlaşılıp, Hız. İbrâhîm'i (a.s), zâhirde zan ve töhmet altına sokmaktadır!

Bazı insanlar zann ediyor ki, “Hız. İbrâhîm (a.s), kavminin durumundan etkilendi, çocukluğunun başlangıcında kavmiyle birlikte Yıldızlara tapan bir kimseydi ve onlar

³⁴⁶ En'âm, 6/76-79.

gibi Güneş'e ve Ay'a tapıyordu.” “Ben müşriklerden değilim”³⁴⁷ âyeti, Hz. İbrâhîm (a.s) hakkında düşünülen bu zannın, yanlış ve apaçık bir hata olduğuna işaret etmektedir.

Yüce Allah, (aşağıda gelecek olan âyette), onu, göklerin ve yerlerin yaratılışındaki inceliklere muttalî kıldığını, Hz. İbrâhîm'in (a.s) bizzat kendisinin Tevhîde yönelmiş müminlerden biri olduğunu ve iman ile kesin bilgi hususunda kâmil kimselerden olduğunu, nebîsi ve dostu olan Hz. İbrâhîm'e (a.s) haber vermiştir. Zira Yüce Allah, Hz. İbrâhîm'i (a.s) küçüklüğünden itibaren olgunluk çağına kadar her türlü şirk, küfür vb. şeylerden korumuş ve ona, her inatçının ve kibirlinin sırtını yere vuracak kesin hücceti vermiştir. Bu, hiçbir kimsenin galip olamayacağı bir Allah'ın varlığı hususundaki kanıtların ve delillerin yerine getirilmesi makamındadır. Şimdi de Yüce Allah'ın, Hz. İbrâhîm'in (a.s) kesin bilgiyle kavmine karşı delillerini nasıl getirdiğini -konuyla ilgili En'âm Süresindeki- âyeti kerîmelerin baş tarafında ifâde edilmektedir.

Buna göre, Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Hani İbrâhîm, babası Âzer'e, 'Sen, (ilâh olmaya layık olmayan) bir takım putları ilâh mı ediniyorsun? Doğrusu Ben, seni ve (bağlı bulunduğun) kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.' demişti, işte böylece (ona, şirkin çirkinliğini gösterdiğimiz gibi) Biz İbrâhîm'e, göklerin ve yerin yaratılışlarındaki incelikleri gösteriyorduk ki, kesin bilgi sahibi olanlardan olsun diye.”³⁴⁸

Böylece Yüce Allah, Hz. İbrâhîm'e (a.s), yaratıcının varlığını delillendirebilecek kesin kanıtlar ve razı olacağı hüccetler vermiştir. Kendisine verilenlerden sonra Hz. İbrâhîm (a.s), babasıyla şöyle mücadele ediyordu.

“Sen, (İlah olmaya layık olmayan) birtakım putlara mı tapıyorsun.”³⁴⁹

Bunun ardından ise işitmeyen, görmeyen ve sahibine hiçbir fayda sağlamayan putlara tapma hususunda babasını ve kavmini sapıklıkla şöyle suçlamaktadır: “Doğrusu

³⁴⁷ En'âm, 6/79.

³⁴⁸ En'âm, 6/74-76.

³⁴⁹ En'âm, 6/74.

ben, seni ve (bağlı bulunduğun) kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.”³⁵⁰

Daha sonra Hz. İbrâhîm (a.s), yakînen bildiği -mükemmel bir tavırla- delilini, Yüce Allah'ın da şahitlik etmesiyle şöyle getirmektedir: “İşte böylece (ona, şirkin çirkinliklerini gösterdiğimiz gibi) Biz İbrâhîm’e göklerin ve yerin yaratılışlarından incelikleri gösteriyorduk ki, kesin bilgi sahibi olanlardan olsun diye.”³⁵¹

Bu âyetlerden sonra gelen âyetler konunun girişinde geçmişti, Hz. İbrâhîm'in (a.s) sadece delillerini kavminin idrâki ve anlayışı seviyesine indirgemek, onların inançlarına göre tadrîci olarak yöneltmek suretiyle Allah'ın varlığını delil gösterme makamında ve kavmine kanıtını kabul ettirme konusundadır. Bundan dolayı Hz. İbrâhîm (a.s), akl-ı selîm bir düşünceyle hüccet ve delille ortaya çıkarılmış bu ilâhlara tapma konusundaki kavminin inancını batılaştırmak için ilk önce Yıldız'a dair; “Bu mu imiş benim Rabbim”³⁵²; ardından Ay'a ve daha sonra da Güneş'e aynı şeyi söylemektedir... İşte bundan dolayı Allah, bu kıssayı, şu sözleriyle bitirmiştir: “İşte bu (zikredilenler), kavmine karşı İbrâhîm'e verdiğimiz delillerdir. Dilediğimizi (ilim ve hikmetle) derecelerle yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin, tam hikmet sahibidir ve (bunlara kimlerin layık olduğunu da) hakkıyla bilendir.”³⁵³

Zemahşerî, bu âyeti kerîmenin bitiminde çok güzel bir açıklama yapmıştır ki, bu açıklamanın bir kısmı şöyledir: "Hz. İbrâhîm'in (a.s) babası ve kavmi; putlara, Güneş'e, Ay'a ve Yıldızlara tapmaktaydılar. Bundan dolayı Hz. İbrâhîm (a.s), görme ve delil getirme yoluyla onların üzerinde bulundukları şirk dininin bir hata üzerine kurulduğunu haber vermeyi, onlara doğruyu göstermeyi ve Hudus Delilini getirerek ilâh olması mümkün olmayan putları vb. şeyleri, sahîh ve doğru olan delillerle onlara tanıtmak istedi. Hemen akabinde, onları yaratan, doğuşlarını ve batışlarını bir yerden diğer bir yere gidiş ve intikâllerini idare eden birinin (Allah'ın) varlığını onlara öğretmek istedi. Hz. İbrâhîm'in (a.s), 'Bu mu imiş benim. Rabbim'³⁵⁴ sözü, muhatabının batıl yolda olduğunu bildiği halde, ona insaf ile davranan kimsenin sözü gibidir. Kendi görüşünde

³⁵⁰ En'âm, 6/74.

³⁵¹ En'âm, 6/75.

³⁵² En'âm, 6/76.

³⁵³ En'âm, 6/73.

³⁵⁴ En'âm, 6/76.

mutaassıp değilmiş gibi, muhatabının sözünü aynen naklediyor. Zira bu davranış karşısındaki muhatabını hakka daha iyi götürür. Daha sonra da muhatabına tekrar dönerek onun iddiasını kendisinin ileri sürmüş olduğu delil ile boşa çıkarır... Yıldız batınca Hz. İbrâhîm (a.s); 'Ben böyle sönüp batanları sevmem'³⁵⁵ dedi. Çünkü kendisine tapılan ilâhların durumunun değişmesi ve bir yerden başka bir yere intikâli doğru değildir. Esasen bunların durumu, günah sahibi kimselerin (yani bir bakıyorsun günah işliyor, bir de bakıyorsun günah işlemiyor) özelliklerindendir. Yüce Rabbim Eğer bana doğru yolu göstermemiş olsaydı, muhakkak sapıklığa düşen topluluklardan olurdum³⁵⁶ âyetine gelince ise; Hz. İbrâhîm (a.s), Ay'ın, doğup etrafa ışık saçtığını görünce, bu sözüyle kavminin taptıkları put, Güneş, Ay vb. şeylerin, batıl olduğuna dikkatleri çekmek ve beyinsiz olduklarını göstermek istiyordu. Fakat Ay da batıp gözden kaybolunca Hz. İbrâhîm (a.s); 'Bu mu imiş benim. Rabbim' dedi.³⁵⁷ Burada Hz. İbrâhîm (a.s) karşı koyma yöntemiyle kavminin sapıklık içerisinde bulunduğunu göstermek istemiştir.³⁵⁸

Yukarıdaki âyetlerde de geçtiği üzere- bu kıssayı -Kur'ân-ı Kerîm anlatmıştır. Yalnız Yüce Allah bu kıssayı, peygamberi ve dostu olan Hz. İbrâhîm'e (a.s) verdiği ikna edici bir yöntem ve güçlü bir hüccetle yol gösterici olarak haber vermiştir. Zira Hz. İbrâhîm (a.s), Allah'ın varlığına dair delil getirerek kavmini aciz bırakmaya ve kavminin -Allah'ın dışında- Yıldızlara, Ay'a, Güneş'e vb. şeylere tapmaları konusundaki sapıklıklarını ve yanlış bir yol üzerinde olduklarına dair delil getirmeye nasıl güç yetirdi?

Hz. İbrâhîm (a.s), amacına ulaşabilmek için yolların en kolayını tutarak açıklamıştır. Bundan dolayı Hz. İbrâhîm (a.s), kavmini ilk önce direkt olarak suçlamayıp onlara tedricî bir şekilde yaklaşıp -âyetlerdeki sıralamaya göre- hareket etmiştir. Hz. İbrâhîm (a.s), kavminin; Allah'ı bırakıp putlara, Yıldızlara, Ay'a, Güneş'e vb. şeylere tapmaları hususundaki cehâlet ve hatalarını kendilerine göstermek amacıyla ilk önce gökyüzünde

³⁵⁵ En'âm, 6/77.

³⁵⁶ En'âm, 6/77.

³⁵⁷ En'âm, 6/77.

³⁵⁸ Zemahşerî, **age.**, C. II,1.bs., Riyat:Mektebetu'l- Ubaykân, 1418/1988, s. 366; Bkz. Kurtubî, **age.**, C.VII, s.16-17.

parlayan bir Yıldız'ı görüp, 'İşte bu mu imiş benim Rabbim'³⁵⁹ dedi.

Hız. İbrâhîm (a.s) bu sözüyle onları reddetmek, kınamak, tenkit etmek ve tadrîcî bir şekilde onları tevhlde götürmek için böyle söylemişti.³⁶⁰ Daha sonra Yıldız'ın kaybolup gittiğini, görünce, bu -kaybolup giden- Yıldız'ın "Rab" olmaya uygun bir varlık olamayacağını söyledi. Çünkü Rab olarak kabul ettikleri varlığın durumu değişmiş ve bir yerden başka bir yere intikâl etmişti. Hız. İbrâhîm böylece kaybolup giden bir ilâhın ilâh olamayacağını kavmine anlatmaya çalışıyordu. İşte bu Hudûs'e yani ilâh olarak kabul ettikleri varlıkların sonradan meydana geldiğine işaret etmekteydi. Daha sonra da Hız. İbrâhîm (a.s) gökyüzünde ayın doğup etrafa ışık saçtığını görünce –önce de dediği gibi-, "Bu mu imiş Benim Rabbim"³⁶¹ dedi. Ay'ın da batıp gözden kaybolduğunu görünce, bunu da kendisine fayda sağlayıcı bir ışık olarak kabul etmeyip böyle kaybolup giden ve kendisine tapınılması gereken bir varlığın "Rab" olamayacağını söyledi.

Hız. İbrâhîm (a.s) burada da onların sapıklık ve hatalı bir yol üzerinde olduklarını gördü. Fakat bunu direkt olarak söylemeyip hikmetinin gereği bir yöntemle şöyle anlatmak istedi: "Eğer Rabbim bana doğru yolu göstermemiş olsaydı, muhakkak sapıklığa düşen topluluklardan olurdum."³⁶²

Hız. İbrâhîm (a.s) bu sözüyle, onların sapıklık içerisinde olduklarını direkt açıklama metodunu seçmeyip böyle bir ilâhı ve benzerlerini kabul etmekle kendisinin de -onlar gibi- sapıklık içerisinde olacağını belirtmiştir. Çünkü taptıkları bu ilâhlar, devamlı olarak doğuşları ve batışları değişmekte olup bir yerden başka bir yere geçmek suretiyle dönüp dolaşmaktadırlar. Bunu da onlara, taptıkları ilâhların sonradan yaratıldıklarını göstermek için yapmıştı.³⁶³

Hız. İbrâhîm (a.s) "sapıklığa düşen topluluklardan" sözüyle Ay'a tapmanın doğru yolu şaşırmış yani sapıklık içerisinde olmakla açıklamak istemiştir.

³⁵⁹ En'âm, 6/76.

³⁶⁰ Said Havvâ(v.1989), **el-Esas fi't-Tefsîr**, (Terc.: M. Beşir Eryarsoy), C.IV, İstanbul: Şamil Yay., 1990, s.428.

³⁶¹ En'âm, 6/77.

³⁶² En'âm, 6/77.

³⁶³ Kurtubî, **age.**, C. VII, s.17,18.

Daha sonra Güneş'in doğduğunu, ışığının kâinata yayılması suretiyle parlaklığını görünce, Hz. İbrâhîm, "İşte bu mu imiş benim Rabbim"³⁶⁴ dedi. Çünkü Güneş, yaratılmışların en büyüğü, diğerlerinden daha parlak ve daha faydalı olanıydı. Buna göre Güneş, diğer Yıldızlara ve Ay'a nazaran tapılmaya daha hak sahibiydi. Hz. İbrâhîm (a.s) bu sözünü, onların sapıklık üzerinde bulunduklarına dair onlara karşı delil getirmek için ve Güneş'in de diğerleri gibi sonradan yaratılmış olduğunu göstermek için bu şekilde söylemiştir. Bir müddet sonra Güneş de kaybolup ufkun arkasına geçince, ışığını ve parlaklığını kaybetmişti.

Hz. İbrâhîm (a.s), kavmi ile münâzara halinde bulunduğundan dolayı onların, putlara, Yıldızlara, Ay'a ve Güneş'e vb. şeylere tapmaları ile sonradan yaratılmış olan bu varlıklara tapmalarını sapıklıkla suçladı. Daha sonra da kavminden ve onların taptıklarından uzaklaştı. İşte bu, gözlerin gördüğü bu en parlak üç cismin ilâh olmadığı anlaşılıp kesin delillerle ortaya çıktıktan ve gerçek, sabah aydınlığı gibi ortaya çıktıktan ve kastettiği gayeye ulaştıktan soma Hz. İbrâhîm (a.s): "Ey kavmim! 'Ben, sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan katiyen uzağım. Şüphesiz ki ben yüzümü, Tevhîde yönelmiş bir kişi olarak gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben (Allah'a, yaratıklarından herhangi birisini ortak koşan) müşriklerden değilim'³⁶⁵ demişti. Kavmi (Allah'ın birlenmesi ve O'nun ortağının olmadığı hususunda) İbrâhîm'le tartışmaya girişti. O demişti ki: Allah beni hidâyete (Tevhîde) iletmışken, siz benimle Allah hakkında (O'nu tevhîd etmem hususunda) mı tartışıyorsunuz? Ben, O'na ortak koştuğunuz (putlardan, ilâhlardan vb.) şeylerden korkmam. Ancak Rabbim bir şey dilerse, o (dilediği şey) müstesna. Rabbimin ilmi, her şeyi sarıp kuşatır. Hala düşünüp öğüt almayacak mısınız? Hem Allah'ın size (haklarında) hiçbir delil ve bürhân indirmediği şeyleri siz O'na eş koştuğunuzdan korkmazken, ben eş koştuğunuz o varlıklardan niye korkayım? Şimdi bu iki zümreden (Tevhîde yönelmişlerin grubu mu? Yoksa müşriklerin grubu mu?) hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım?) Bunlar, iman edenler ve imanlarını zulüm ile bulaştırmayanlar (yok mu?) İşte güven duyma hakkı ancak onlarıdır. Ve onlar, doğru yolu bulmuş kimselerdir. İşte bu (zikredilenler), kavmine karşı İbrâhîm'e verdiğimiz delillerdir. Dilediğimizi (ilim ve hikmette)

³⁶⁴ En'âm, 6/78.

³⁶⁵ En'âm, 6/79.

derecelerle yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin, tam hikmet sahibidir ve (bunlara kimlerin layık olduğunu da) hakkıyla bilendir."³⁶⁶

Bu (âyetlerde geçen) sözler, Allah'ın varlığı konusunda şüphe etmeyen ve yüce yaratıcının varlığı konusunda bilgisiz olmayan Hz. İbrâhîm (a.s) tarafından söylenmiştir. Ancak bu sözler, delil getirme ve kanıt yoluyla kavminin sapıklık üzerinde bulunduğunu delillendirmek ve kesin hüccetlerin en büyüğüyle onları aciz bırakmak için söylenmişti.³⁶⁷

İbnü'l-Arabî, "Ahkâmu'l-Kur'ân" adlı tefsirinde bu konuyla ilgili olarak şöyle der: "Hz. İbrâhîm'e (a.s) verilmiş olan Tevhîd davasını açıklama ve delil getirme bilgisinin sonucu olarak kavmi ile arasında geçen olaylar, onun, Yüce Allah'ı bilmemesi ve bu husustaki şüphesi sadece Allah'ı onlara(kavmine) tanıtmak içindir. Yoksa Hz. İbrâhîm (a.s) gerçekten Allah'ı bilmiyor da değil; Allah hakkında şüpheye düşmüş de değildir."³⁶⁸

Buna göre bir kimsenin, Hz. İbrâhîm'in (a.s), Allah'ın varlığı konusunda şüphe ettiğini zannetmesi ve onun, Yıldızlara, Ay'a ve Güneş'e taptığına inanması, Peygamberler ve Nebîlerin ismet sıfatına sahip olduğu ve bir sonraki âyet dikkate alındığında hatalı görülmektedir. Çünkü Yüce Allah, Hz. İbrâhîm'e (a.s), peygamberlikten önce, doğru yolu ve hidâyeti bulma (rüşd) kabiliyeti vermiştir:

"And olsun ki daha önce (Peygamberlikten önce) İbrâhîm'e de doğru yolu bulma imkânı (rüşd) verdik. Biz İbrâhîm'in (buna ehil olduğunu) biliyorduk."³⁶⁹

Bu, yukarıda da görüldüğü gibi asırlarca âlimlerimizin mesailerini ayırdığı, îzâhlar getirdiği, anlaşılması için en sarîh lafızların kullanıldığı âyettir. Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması en zor bölümlerindendir. En geniş îzâhlar, en net ifâdeler kullanılmasına rağmen bu bölümdeki kuşkular ortadan kaldırılamamıştır.³⁷⁰ Yapılan açıklamalarda farklı neticeler ortaya çıkmıştır.

³⁶⁶ En'âm, 6/78-83; Bkz. Kurtubî, **age.**, C.VII, S. 16-20.

³⁶⁷ Kurtubî **ay.**

³⁶⁸ İbnü'l-Arabî, **age.**, c. II, s. 732.

³⁶⁹ Enbiyâ, 21/51.

³⁷⁰ Ebû'l-A'lâ el – Mevdûdî, **İtikâdî ve İktisâdî, Sosyal ve Fıkı Meselelere Fetvalar**, İstanbul, 1992, C. IV, s. 25.

Hiz. İbrâhîm'in (a.s) bu sözleri söylediği zaman ve bu sözlerle maksadın ne olduğu hususunda iki görüş vardır: **a-** Hiz. İbrâhîm bu sözleri nübüvvetten önce söyledi. **b-** Nübüvvetten sonra söyledi.

10.1.1- Nübüvvetten Önce:

Bazı Âlimler bu hadisenin bülûğdan önce, bülûğa ermeden, bülûğa yaklaştığı bir sırada hâsıl olduğunu zikretmişlerdir. Bunun îzâhı ise şöyledir: Hiz İbrâhîm'in (a.s) bu sözü henüz bülûğa ermeden önce söylediği nakledilir. Çünkü O mükellef olmadan az bir zaman önce yaratıcının ispâtı konusunu düşünmüş ve düşünürken Yıldızları görmüş ve ‘‘ işte bu benim rabbim’’³⁷¹ demişti. Yıldızların hareket ettiğini görünce de ‘‘bunlar tanrı olsa gerek’’ demişti. Güneş ve Ay’la alakalı da aynı şeyleri düşünmüştü. Tam bu esnada Allah ona mükellefiyet çağına girdiğini duyurdu. Bunun üzerine ‘‘ şüphesiz ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım’’³⁷² dedi.

En’âm 6/76-79. âyetlerde ifâde edilen Hiz. İbrâhîm'in bu hadisesinin, henüz peygamberlik gelmeden hâsıl olduğu ve rabbini aradığı kabul edilir. Bu olay husûle geldiğinde Hiz. İbrâhîm'in(a.s) yaşının kaç olduğu hususunda ihtilaf vardır. Kurtubî'nin naklettiğine göre İbn-i İshâk, Hiz. İbrâhîm'in (a.s) 15 yaşında bir çocuk olduğunu söyler.³⁷³ Taberî'nin nakline göre 15 aylıktır.³⁷⁴ Bazılarına göre 7 yaşında, bazılarına göre de 17 yaşındadır.³⁷⁵

İbnü'l- Esîr Hiz. İbrâhîm'in (a.s) başından geçen bu hadisenin nübüvvetten önce meydana geldiğini iddia eder. İbnü'l- Esîr Hiz. İbrâhîm'in (a.s) doğumunu ve annesinin onu Nemrud'un zulmünden korumak için mağaraya saklayıp belirli yaşa kadar mağarada ona baktığını naklettikten sonra, bu rivâyeti destekleyen ilginç bir rivâyeti nakleder. Hiz. İbrâhîm (a.s)15 aylık iken akıllı çalışmaya başlamış, anasına "etrafta ne var ne yok görmek istiyorum, beni dışarı çıkar’’ demişti. Anası onu yatsı vakti dışarı çıkarmış, Küçük İbrâhîm gökteki Yıldızları görünce yukarıda açıklandığı gibi "Bu

³⁷¹ En’âm, 6/76.

³⁷² En’âm, 6/77.

³⁷³ Kurtubî, **age.**, C. VII, s. 16.

³⁷⁴ Taberî, **age.**, C. VII, s. 165.

³⁷⁵ Kurtubî, **age.**, C. VII, s. 18-20.

benim Rabbim " der. Yıldız kaybolunca "ben böyle batan Yıldızları sevmem"der.³⁷⁶ Daha sonra gökte doğmuş olduğu halde ayı görünce, "İşte bu benim Rabbim" der. Ayda batınca "Rabbim beni hidâyete yöneltmezse ben sapanlardan olurum" der.³⁷⁷ Gündüz olup da Güneş doğunca onu öncekilerden daha parlak olarak görmüş, " bu benim rabbimdir" der. Güneş de batınca çevresindekilere: " Ey Kavmim ben ortak koştuğunuz şeylerden ilişigimi kestim" demiştir.³⁷⁸

İbnü'l- Esîr bu rivâyetlerin dışında başka nakilde bulunmamıştır. Hz İbrâhîm'in hayatını anlatmaya devam etmiştir. Gençliğini, babasının yanında çalışmasını ve başından geçen diğer olayları anlatmıştır. Hz İbrâhîm'in Yıldızlara rabbim demesi müellife göre, onun rabbini arayıp bulması olayıdır.

Taberî, İbn Abbâs'tan da şu rivâyeti nakleder: Bu olay Hz. İbrâhîm'in (a.s) çocukluğunda ve bülûğa ermeden meydana geldi. O Yıldız'a ibadet etti. O kaybolunca Ay'a, o kaybolunca batıncaya kadar Güneş'e ibadet etti. Sonra kavminden ve putlarından uzaklaştı. Bazıları bu hadisenin Hz. İbrâhîm (a.s) bülûğa erdikten, mükellef olduktan sonra meydana geldiğini söylerler. Fakat onların bu düşüncelerinin hiçbir değeri yoktur.³⁷⁹ Taberî, İbn Abbâs'ın bu rivâyetini naklettikten sonra "'rabbim beni hidâyete erdirmeseydi",³⁸⁰ âyetini, eğer rabbim yol göstermeseydi, haktan sapar, doğru yolu bulamaz ve Allah'tan başkasına ibadet ederdim şeklinde yorumlayarak, Hz İbrâhîm'in bu olayda hakkı aradığını, Yıldız, Ay ve Güneş vasıtasıyla da delîl getirerek tek olan Allah'ı bulduğunu kabul eder.³⁸¹

Taberî isim vermeden bir görüş daha nakleder: Bu olay Hz. İbrâhîm'in (a.s) çocukluğunda ve ona hüccet (vahiy) gelmeden önce cereyan etmiştir. Bu hal ne küfür ne de iman halidir. Bu görüşün sahipleri, Hz. peygamber için Kur'ân'da "Seni şaşırmış bulduk da sana yol göstermedik mi?"³⁸² ve "Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin"³⁸³

³⁷⁶ En'âm, 6/76.

³⁷⁷ En'âm, 6/77.

³⁷⁸ İbnü'l- Esir(v. 630/1233), **el- Kamil fi't-Tarih**, C. I, Lübnan: Beyt'ül-Efkârî'd-Devliyye, Ts., s. 34 ; En'âm, 6/78.

³⁷⁹ Ebû Hayyan Muhammed b. Yûsuf'u's- Şehri el- Endülüsî, (v. 754/1354), **Tefsîru'l- Bahri'l- Muhît**, C. IV,1.bs., Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993, s. 171; ayrc, Bkz. Taberî, **age.**, C.VII, s.175.

³⁸⁰ En'âm, 6/77.

³⁸¹ Taberî, **age.**, C. VII, s. 175; İbn Kesir, **age.**,C.II, s.151.

³⁸² Duhâ, 93/7.

âyetlerinden ilham alarak bu fikre sahip olmuşlardır.³⁸⁴

Kurtubî, tefsirinde “KÎLE” şeklinde bir rivâyet vardır: Hz İbrâhîm (a.s) mağaradan çıktığında rabbini arıyordu. Yıldız’ın ışığını gördü ve ona “rabbim” dedi, o batınca Ay’ın ışığını, o da batınca Güneş’in ışığını gördü ve bu ışıkları rabbine nispet etti. Sonra anladı ki onlar yok olanlardır ve rab olmaya layık değildir. Hz İbrâhîm’in (a.s) bu olayı şirk değildir.³⁸⁵

Kurtubî, bu hususta Nahhâs’tan şu ifâdeleri nakleder: Bu olayda en doğru söz İbn Abbâs’ın sözüdür. Mü’minin kalbi Allah’ı bilir ve kalbiyle onu bulur. Allah’ı bulduğunda nur üzerine nur olur. İbrâhîm’in kalbi de bu şekilde Allah’ı bulmuştur. Onun rab ve yaratan olduğunu anlamıştır. Allah’ı bulunca nefsindeki marifet artmıştır. Böylece “nur üzerine nur”³⁸⁶ âyetinde olduğu gibi nur üzerine nur olmuştur.³⁸⁷

Abdulazîz ed- Debbâğ bu olayı delîl getirerek, ama farklı bir yorumla ele alanlardandır. O bu olaya tasavvufî (iş’ârî) bir yorum getirir ve şöyle der: Hz. İbrâhîm’in (a.s)bu istidlâli kendisi içindir. Fakat bu başkalarının istidlâli kabilinden değildir. Çünkü Peygamberler marifet-i ilâhîyye’nin hadd-i gayesine mazhar olmuş zatlardır. O peygamber batında ve basiretinde görüp tanıdığı marifetullah’ı maddi gözüyle de görmek basiretine basarını intikâl ettirmek istiyor. Bu mevcudat içinde basiretiyle tanıdığına münasip şeyleri maddi gözleriyle arıyor, binâenaleyh Yıldızlara, Ay’a, Güneş’e bakıyor. Fakat görüyor ki bunlar basiretiyle müşâhede ettiği hakîkate asla uymuyor. O hakikat bütün gökleri ve yeri yaratanın zatıdır. Binâenaleyh bütün o mevcudattan yine zat-ı hakka dönüyor.³⁸⁸

Neysâbûrînin tefsîrinde naklettiğine göre birçok müfessir bu âyetle alakalı şunları ifâde eder. Zamanın meliki bir rüya görür, rüya tabircilerinin yorumuna göre onun mülkünü parçalayacak bir erkek çocuk dünyaya gelecektir. Melik de doğan bütün erkek

³⁸³ Şûrâ, 42/52.

³⁸⁴ Taberî, **age.**, C. VII, s.176.

³⁸⁵ Kurtubî, **age.**, C.VII, s.19-20.

³⁸⁶ Nûr, 27/35.

³⁸⁷ Kurtubî, **ay.**

³⁸⁸ Abdulaziz Debbağ(v. 1132/1720), **Kitabu'l- İbriz**, İstanbul: 1961, s. 160-161; Hasan Basri Çantay(v. 1964), **K. Kerim ve Meali, Hakîm**, İstanbul:1985, s. 194.

çocukların öldürülmesini emreder. İbrâhîm'in annesi ona hamiledir ve hamile olduğunu insanlara açıklamaz. Doğum vakti gelince dağda bir mağaraya gider ve İbrâhîm'i dünyaya getirir. Kapıyı taşla kapatır. Cebrâîl gelir parmağını ağzına kor. O da emer. Cebrâîl rızkını verir ve onu yoklar. Annesi geldiğinde onu sağ bulur ve emzirir. Sonunda büyür. Kendisinin bir rabbi olduğunu anlar. Ve annesine sorar: " benim rabbim kim?" der. O da "benim" der. "Senin Rabbin kim" der. O da "baban" der. İbrâhîm onun ki kim? der. O da "şehrin kralı" der. İbrâhîm ikisinin rablerini bilmediklerini anlar ve mağaranın kapısından bakar, rab subhanehunun varlığını bulmak için gökteki en küçük Yıldız'ı görür ve " benim rabbim" der ve olayın devamı gerçekleşir. Bazıları bu olayın buluşdan önce bazıları da sonra gerçekleştiğini iddia eder.³⁸⁹

Seyyid Kutub da bu âyetlerin tefsirinde şu ifâdelere yer veriyor: Bu âyet Hz.İbrâhîm'in (a.s) ruh halini tasvir etmektedir. Babasının ve milletin tapındığı putlara karşı içinde şüphe izleri belirmeye başlamıştır. Artık kafasını meşgul eden kendi dünyasını dolduran tek şey akîde davası olmuştur. Ama âyet-i kerîmenin ifâdesi bu ruh halini daha da müşahhas hale getiriyor ve şöyle diyor: "Gece basınca" sanki gece her taraftan onu çepeçevre sarıp baskısı altına almaktadır. Sanki gecenin karanlığı onu insanlardan ayırmakta kendi ruh âleminde düşünce ve duygularıyla ve kafasını meşgul eden hatırasını kuşatan yeni problemiyle yaşamasını temin etmektedir.

"Gece basınca bir Yıldız gördü. İşte bu mu imiş Rabbim"³⁹⁰ dedi. Hz İbrâhîm'in (a.s) kavmi daha önce belirttiğimiz gibi Yıldızlara ve gök cisimlerine tapınıyordu. Hz İbrâhîm (a.s) şuur haline gelmemiş tamamen idrak edilmemiş şekilde fıtratında hissettiği gerçek ilâhın o nevi putlardan bir put olmasını imkânsız görünce kavmini ibadet ettirmek hususunda yönelebileceği bir başka şeyi bulduğunu ümit etti.

Şu kadar ki, Hz. İbrâhîm (a.s) kendi milletin Yıldızlara ve gök cisimlerine tapındığını ilk defa fark etmiş değildi. Hatta Yıldızları ilk defa görüyor da değildi. Ama o gece Yıldız, Hz. İbrâhîm (a.s) peygambere daha önce konuşmadığı bir dille konuşuyor ve zihnini meşgul eden yaşadığı âlemi kuşatan esas problemine uygun düşünceler ilham

³⁸⁹ Nizamuddin b. Muhammed b. Hüseyin en- Neysâbü'rî(v. 728/1328), **Tefsirü'l- Garibu'l- Kura'n ve Ragâibü'l- Furkan**, Beyrut: 1987, C. VII, s.174, 175.

³⁹⁰ En'âm, 6/76.

ediyordu. "İşte bu mu imiş Rabbim"³⁹¹ dedi. Yıldızlar parlaklığı, yüceliği ve aydınlığı itibariyle putlardan daha çok rab olabilme kabiliyetine sahiptirler. Ama değil... Yıldız da onun zannını tekzip ediyor "Yıldız batınca batanları sevmem"³⁹² dedi.

İşte o da kayboluyor... Onun da farkına varmıyor, bütün mahlûkât. Kimdir öyleyse kendisini koruyup her şeyini idare edecek olan. Yaratıcı kaybolunca kim kendisini koruyacak. Hayır, hayır o rab olamaz. Çünkü Rab kaybolmaz. İşte fıtrata en yakın olan bedîhî mantık. Hz. İbrâhîm'in (a.s) fıtratı batanları sevmiyor ve batıp giden şeyleri ilâh olarak kabullenmiyor. Çünkü fıtratın sevdiği ilâh asla kaybolup gitmez.

Ay'ı doğarken görünce "bu mu imiş rabbim"³⁹³ dedi. Batınca Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi and olsun ki sapıklardan olurum"³⁹⁴ dedi. İşte burada Hz. İbrâhîm (a.s) peygamber kendi fıtratında ve vicdanının derinliklerinde hissettiği gerçek Rabbî'nin avnî inâyetine muhtaç olduğunu fark ediyor, ne var ki onu şuur ve idrak âleminde hâlâ bulmuş değil. Ve hissediyor ki, Şâyet o kudret elini kendine uzatmazsa ve yolunu aydınlatmazsa yok olacak.

"Güneş'i doğarken görünce işte bu mu imiş benim rabbim. Bu daha büyük dedi. Batınca Ey Milletim! doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım"³⁹⁵ dedi. Üçüncü bir tecrübe daha elde etti. Güneş her gün doğar ve batar. Ama bu gün Hz. İbrâhîm'in (a.s) gözüne yeni bir yaratılmış gibi görünüyor. Ve o bu gün bütün eşyayı kendisinin mutmain olduğu ve güvendiği bir ilâha doğru götüren varlıklarıyla görüyor. Böylece Hz. İbrâhîm (a.s) rabbini buluyor. Onu gözlerin görebildiği, hislerin kavrayabildiği şekli ile görmüyor. Gözlerin gördüğü her şeyi yaratanın o olduğunu görüyor. Hissediyor ve aklen kavıyor. Ve işte o zaman kavminin taptığı sahte putları reddediyor.³⁹⁶

Mevdûdî, Hz. İbrâhîm'in (a.s) henüz peygamber olarak görevlendirilmeden gerçekliğe götüren düşünce şekline dikkat çekmektedir. Bu hadise beynini, aklını ve

³⁹¹ En'âm, 6/76.

³⁹² En'âm, 6/76.

³⁹³ En'âm, 6/77.

³⁹⁴ En'âm, 6/77.

³⁹⁵ En'âm, 6/78.

³⁹⁶ Seyyid Kutub(v. 1966), **Fi Zilâli'l- Kur'ân**,(Terc.: Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, Lutfullah Bender) C. IV,İstanbul: Dünya Yay. 1991, s. 83-87.

gözlerini doğru biçimde kullanan insanların Hz. İbrâhîm (a.s) gibi Allah'ın birliği hakkında herhangi bir şey öğrenme imkânı bulamadığı bir zaman ve mekânda, yani şirkin egemen olduğu bir çevrede büyümüş de olsa gerçekliğe ve hakka ulaşabileceğini ortaya koymuştur. Burada ki tek şart kişinin tabiattaki olayları doğru olarak gözlemleyip onlar üzerinde dikkatlice düşünmesi ve bağlantılı, mantıkî bir düşünce zinciriyle gerçeğe ulaşmak için akli kullanmasıdır. Önceki âyetlerden, Hz. İbrâhîm (a.s) peygamberin hayatına bilinç kazandırmasından itibaren Yıldızlara, Ay'a ve Güneş'e tapan bir halkın içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Onun hakîkati araştırmada ki kalkış noktası bu nesnelerden rab olabilir mi? sorusu olmuştur. İşte onun düşüncesi bu soru çerçevesinde merkezileşmiş ve halkının tüm tanrılarını değişmez bir kanuna göre hareket ettiklerini fark edince kaçınılmaz olarak bu tanrılardan hiç birisinin rab adını alabilecek herhangi bir niteliğe sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Akla şöyle bir soru gelebilir: Hz. İbrâhîm (a.s) Yıldız'ı, Ay'ı ve Güneş'i daha önce görmemiş miydi? Buna cevaben Newton'un yerçekimi kanununu örnek verebiliriz. Newton öncede düşen bir elma görmüştü ama o anda düşünememiştir. Hz. İbrâhîm de (a.s) Yıldız'ı Ay'ı ve Güneş'i daha önce görmüştür ama o gün böyle bir istidlâl gerçekleşti.

Bu konuda başka bir soru daha vardır: Hz. İbrâhîm (a.s) bu hadise neticesinde şirke düşmüş müdür? Yani "Bu benim rabbimdir" sözüyle şirk hâsıl olmuş mudur?

Tanrıyı aramada ufak bir beyin fırtınası kaçınılmaz olarak şirk hakkında çeşitli akıl yürütme aşamalarından geçeceği için bu onun şirk suçunu işlemediği konusunda kişiyi ikna etmeye yetecektir.

Onun akîdesini belirleyen geçici akıl yürütmeler değil, araştırmanın yönü ve sonunda durduğu noktadır. Bu tür ara akıl yürütme aşamalarından, her gerçek arayıcısı geçecektir. Bunlar gerçek uğrunadır, nihâî karar değildir. Şirkin her biçimi üzerinde akıl yürütme bir sorgulama olup asla uygulama değildir. " bu böyledir" dediği zaman bu bir yargı değildir. Buradaki bu böyledir, bu böyle midir? anlamındadır. Bu yüzden de geçiş aşamalarında ki soruların olumsuz cevap verildiğinde hemen araştırmasında bir ileri ki

noktaya yönelir.³⁹⁷

Râzî, Hz İbrâhîm'in bu sözüyle ilgili bir iddiayı şöyle değerlendirmiştir:

Yüce Allah'ın İbrâhîm'in (a.s) ağzından anlattığı “işte bu mu imiş benim rabbim”³⁹⁸ sözünden hareket eden muhalifler bu âyeti şöyle yorumluyorlar: “bu sözü ya nazar ve istidlâl ile ilgili olarak söylemiştir ya da ait olduğu anlamda. Birinci şıkka göre gerçeğin bunun tam zıddı olabileceğini kabul etmiş olduğu halde böylesine kesin konuşması, kendisinin yalancı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu câiz değildir. İkinci şıkka göre bu sözü kesin yalandır. Dahası kesin küfürdür.”

Bu yorumu Râzî şöyle cevaplandırıyor: Hz İbrâhîm'in (a.s) bu sözü henüz bülûğa ermeden önce söylediği nakledilir. Çünkü O mükellef olmadan az bir zaman önce yaratıcının ispatı konusunu düşünmüş ve düşünürken Yıldızları görmüş ve “ işte bu mu imiş benim rabbim”³⁹⁹ demişti. Yıldızların hareket ettiğini görünce de “ bunlar tanrı olsa gerek” demişti. Güneş ve Ay’la alakalı da aynı şeyleri düşünmüştü. Tam bu esnada Allah ona mükellefiyet çağına girdiğini duyurdu. Bunun üzerine “ şüphesiz ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım”⁴⁰⁰ dedi. Yıldızlar, Ay ve Güneş’i gördüğünde bu kanaate sahip olma sebebi ise onları yüksekte görmesi ve onlardaki ışıktır.⁴⁰¹

Hz İbrâhîm'in bu sözü nübüvvetten önce söylediğine dair düşünceler ve bu sözlerle kastettiği anlama dair görüşler aktarıldı. Şimdi sıra bu görüşlerin değerlendirilmesine geldi.

Değerlendirme:

a- Peygamberler, nübüvvetten önce ve sonra, ümmetin ittifakıyla masumdur. Hz. İbrâhîm'in (a.s) çocukken bile olsa Yıldız’a, Ay’a ve Güneş’e rabbim hitabında bulunması küfürdür. Çok kısa bir zaman dilimi de olsa bir peygamberin küfrü kabul ve

³⁹⁷ Ebû'l-A'lâ el- Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, (Terc.: Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), C. I, İstanbul: İnsan Yay. 2005, s. 568, 569.

³⁹⁸ En'am, 6/76.

³⁹⁹ En'am, 6/76.

⁴⁰⁰ En'am, 6/77.

⁴⁰¹ Râzî, **age.**, s.61-68.

ikrar etmesi caiz değildir.⁴⁰²

Peygamberlerin tamamının nübüvvet öncesi ve sonrası günahattan masum olduklarının en güzel örneğini peygamberimizde görmekteyiz. O nübüvvetten önce de korunmuştur sonra da korunmuştur. Bu olayla alakalı İbn Kesîr siyerin de şu hadiseyi anlatır: Hz Peygamber amcası ile Şam yolculuğuna çıkar ve yolda Rahip Bahira'yı görürler. Rahip ondaki farklılıkları gördüğünde O'na bazı sorular sorar ve doğruyu söyleyeceğine dair Lat ve Uzza'ya yemin etmesini ister. Hz. Peygamber bu sözleri söylemez ve putlardan hoşlanmadığını belirtir.⁴⁰³ Bunun hâricinde peygamberlerin buna benzer birçok hadiseleri vardır. Bu şunu gösteriyor ki Peygamberler henüz çocuk denebilecek yaşlarda dahi küfür, şirk ve günahlardan Allah'ın koruması altındadır.⁴⁰⁴

b- Hz. İbrâhîm'in (a.s) doğumu, mağara da kalması ve mağaradan çıkması, Yıldız'a, Ay'a ve Güneş'e rabbim demesi ile ilgili olarak nakledilen rivâyetler kendi aralarında farklılıklar ve bazı noktalarda da tamamen birbirine zıt ifâdeler kullanılmaktadır. Mesela, İbnü'l- Esîr'in rivâyetinde Hz. İbrâhîm'in (a.s) annesi oğlu İbrâhîm'i mağarada bırakırken o'nu Allah'a emanet etti derken,⁴⁰⁵ Neysâbûrî'nin aynı olayı anlatan rivâyetinde ise Hz. İbrâhîm (a.s) annesine "Benim rabbim kim" dediğinde "benim" der. "senin rabbin kim" dendiğinde ise "baban" ve O'nun Rabbinin de şehrin kralı olduğunu söyler.⁴⁰⁶ Bu rivâyetlerde büyük farklılıklar var hatta İbnü'l- Esîr'in rivâyetinde olduğu gibi bazen rivâyetin kendi içinde dahi farklılıklar var.

c- Bu hadise ile alakalı olarak Mevdûdî'nin yaptığı yorum bir peygamber için düşünülemeyecek tarzdadır. O şu şekilde olayı yorumluyor: " Gerçeğin arayıcısı akıl yürütme sırasında durup bu böyledir dediği zaman bu nihai yargı değildir." Hakkı arayan sıradan bir insan için anlık olsa belki mazur görülebilir. Ama yaşarken de öldükten sonrada insanlığa örnek olacak bir peygamberin bir anlık dahi olsa küfre düşeceğini kabul edemeyiz. Bu hususla alakalı şu söylenebilir. Hz. İbrâhîm (a.s), Allah'ı ispat hususunda kendisine hüccet verilenlerdendir. Dolayısıyla burada Hz.

⁴⁰² Taberî, **age.**, C. VII, s. 164; Kurtubî, **age.**, C. VII, s. 18-20; bkz. Ömer Nasuhi Bilmen(v. 1971), **Kur'ân-ı Kerîm Meâlî Âlîsi ve Tefsîri**, C.II, İstanbul: İpek Yayınları, Ts., s.360.

⁴⁰³ İbn Kesir, İsmail b. Ömer(774/1372), **Siretü'n- Nebevi**, , Beyrut: C. I, bsy., byy, Ts., s. 241.

⁴⁰⁴ Bkz. İbn Kesir, **Siret**, C. 1, s. 250; Meryem 19/12, 30.

⁴⁰⁵ İbnü'l- Esîr, **age.**, C. 1, s. 88.

⁴⁰⁶ Neysâbûrî, **age.**, C. VII, s. 174.

İbrâhîm (a.s) kendisine vahiy ulaşamayan insanların akıl yürütme ile Allah'ı bulabileceğine dair, istidlâl (delillendirme) metodunu göstermiştir.

d- Semâdaki cisimlerin yaratılmış olduklarını en âlim, en akıllı şöyle dursun, akıl ve anlayış bakımından akli çok az olan insan dahi bilebilir ve Yıldızlar için bu rabbimizdir demesi makûl değildir.⁴⁰⁷

e- Allah Teâlâ Hz. İbrâhîm'i (a.s) anlatırken Kur'ân'da "Çünkü O rabbine tertemiz bir kalp ile gelmiştir"⁴⁰⁸ buyurmuştur. Bir kalbin temiz ve salim oluşu küfürden ve şirkten salim olmasıdır.⁴⁰⁹

f- Bazı rivâyet ve yorumlarda Hz. İbrâhîm'in (a.s) mağarada iken Yıldızlara Ay'a ve Güneş'e baktığı söylenmektedir. Hz. İbrâhîm (a.s) mağarada put olmadığı, putları görmediği halde ve kavmi orada olmadığı halde "Ey Kavmim ben sizin şirk koştüğunuz şeyden kesinlikle uzağım" demesini nasıl açıklarız.⁴¹⁰

g- Hz. İbrâhîm (a.s) Yıldızlardan sonra Ay'ı görüp o'nun da rab olmayacağını anlayınca "Eğer rabbim bana yol göstermeseydi ben muhakkak sapıtanlardan olurum"⁴¹¹ dedi. Şâyet iddia edildiği gibi Hz. İbrâhîm (a.s) doğru ve hakkı arıyor ise, Ay'ın batmasıyla hakkı bulmuştu. Rabbini bulan bir insan yeniden Güneş'e neden rabbim desin? Yoksa Hz. İbrâhîm (a.s) " Rabbim bana yol göstermeseydi..." ifâdelerinde samimi değil miydi de yeniden rab aradı ve Güneş'e bu benim rabbim dedi? Buradan hareketle bir peygamberden önce imanın, sonrada şirkin var olduğunu iddia etmek pek sıhhatli değildir. Bu hadise de Hz. İbrâhîm (a.s) istidlâl yoluyla hakkı aradığı değil; kavmine bir şeyler öğretmeye çalıştığını düşünmemiz en makûl olanıdır.

h- Bu istidlâl olayının geçtiği geceden önce bir gündüz geçmiştir ve Güneş gündüz de doğup batmıştır. Hz. İbrâhîm'in (a.s) Güneş'in o geceden önceki gündüzde batışı ile bir ilâh olamayacağına istidlâl etmiş olması gerekirdi. Bu delil ile Güneş'in ilâh olamayacağı anlaşılınca, bu ay ve Yıldızlar hakkında da söz konusudur. Bu îzâh ancak

⁴⁰⁷ Râzî, ay.

⁴⁰⁸ Saffat, 37/84.

⁴⁰⁹ Râzî, ay.; age., C. XXVI, 1.bs. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981, s.145.

⁴¹⁰ Râzî, ay.

⁴¹¹ En'âm, 6/77.

"bu hadiseden maksat Hz. İbrâhîm'in(a.s) kendisi için Marifetullah'ı elde etmesidir" dersek geçerli olur. Ama bundan maksat Hz. İbrâhîm'in(a.s)' kavmini hakkı kabule mecbur bırakmasıdır dersek, bu soru ortaya çıkmaz.

Çünkü şöyle denebilir: Hz. İbrâhîm'in (a.s) kavmi ile münazarası Yıldızlar doğarken başlamış ve ay ile Güneş doğuncaya kadar devam etmiştir. Mânâ'nın böyle olması halinde bu soru ortaya çıkmaz.⁴¹²

I -Allah Teâlâ Hz. İbrâhîm'in (a.s) kavmine " Hem siz Allah'ın hiçbir delil ve bürhân indirmediği şeyleri ona eş tanımış olmanızdan korkmazken, ben sizin Allah'a eş tuttuğunuz o nesnelerden niçin korkayım"⁴¹³ dediğini nakletmiştir. Bu ifâde kavminin onu putları ile korkuttuklarını gösterir. Bu sözün henüz mağarada iken söylenemeyeceği malumdur.⁴¹⁴

İ - Allah (c.c) Hz. İbrâhîm'in (a.s) babasını putlara ibadeti bırakıp tevhîde gelmeye yumuşaklıkla çağırdığını nakletmiştir. Çünkü Hz. İbrâhîm (a.s) babasına: “babacığım, işitmez, görmez ve sana hiçbir faydası olmaz şeylere niçin ibadet ediyorsunuz.”⁴¹⁵ Hâlbuki Allah burada O’nun babasını sert sözlerle kırıcı kelimelerle tevhîde davet ettiğini ifâde etmiştir. Malumdur ki Allah yoluna davet eden davetçi sertliğe ve kabalığa uzun bir tebliğ döneminden ve muhataplardan tamamen ümit kesildikten sonra müracaat eder. Hz. İbrâhîm (a.s) şüphesiz kendi işini hallettikten sonra babasını tevhîde çağırmıştır. Bu da bu hadisenin nübüvvetten sonra meydana geldiğini gösterir.⁴¹⁶

J - Bu hadise Hz. İbrâhîm'e (a.s) Allah'ın göklerin ve yerin melekûtunu gösterdikten sonra meydana gelmiştir. O böylece Arş'ın ve Kürsü'nün üstünde olanları ve bu ikisinin altından yerin altına kadar olan şeyleri de görmüştür. Dînî bakımdan böyle bir mertebe de bulunan ve Allah'ı bu şekilde bilen bir insanın Yıldızların ilâh olabileceğini düşünmesi nasıl mümkün olur.⁴¹⁷

k- Allah Teâlâ "böylece Hz. İbrâhîm'e (a.s) kesin ilme erenlerden olması için

⁴¹² Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 145.

⁴¹³ En'âm, 6/81.

⁴¹⁴ Râzî, **ay.**

⁴¹⁵ Meryem, 19/43.

⁴¹⁶ Râzî, **ay.**

⁴¹⁷ Râzî, **ay.**

göklerin ve yerin melekûtunu gösterdik" ⁴¹⁸ buyurmuştur. Bu âyet İbrâhîm, bu gösterme sebebi ile mukininden olsun diye, demektir. Allah bundan sonra " Felemmâ cenne aleyhil-leylü" ⁴¹⁹ buyurmuştur ki ifâdenin başındaki fa harfinin tertîp olduğunu gösterir. Böylece bu hadisenin Hz. İbrâhîm (a.s) Rabbını tanıyan, kesin ilim sahibi kimselerden olduktan sonra vâkî olduğu sabit olur. ⁴²⁰

l- Bu olay Hz. İbrâhîm'in (a.s) kavmi ile münazara etmesi sebebiyle olmuştur. Bunun delili şudur: Allah bu hadiseden bahsettikten sonra: "İşte kavmine karşı İbrâhîm'e verdiğimiz hüccetimiz idi." ⁴²¹ buyurmuştur ve kavmine karşı demiş ama kendine karşı kendisi için dememiştir. Bu münazaranın onun kendisi için dini ve marifetullah'ı elde etmek için değil kavmini imana ve tevhîde götürmek üzere yapılmış olduğunu gösterir. ⁴²²

m- Allah (c.c), "Kavmi ona hüccet getirmeye kalkışmıştı. O dedi ki, Allah beni doğru yola iletmışken, siz benimle onun hakkında hala çekişiyor musunuz?" ⁴²³ buyurmuştur. Hâlbuki ne Hz. İbrâhîm (a.s) onları, ne de onlar Hz. İbrâhîm'i (a.s) görmemişken onlar nasıl olurda onunla çekişip tartışabilirler? Bu da Hz. İbrâhîm'in (a.s) kavmini içine girip onların putlara taptıklarını gördükten sonra Yıldızlara Ay'a ve Güneş'e bakarak istidlâl etmekle meşgul olduğunu gösterir. İşte O onların dikkatlerini çekmek için, "ben batanları sevmem" demiştir. ⁴²⁴

10.1.2- Nü büvvetten Sonra:

Âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir. Hz.İbrâhîm'in (a.s) Yıldız'a, Ay'a ve Güneş'e rabbim şeklindeki hitabı rabbini araması değil bilakis onun, kalbi imanla ve hidâyetle dolu iken, kavminin inançlarının batıllığını ispat etmek için bu şekilde bir dâvâ metodu ve istidlâl yolu kullandığı ifâde edilmiştir. Bu görüşteki âlimlerimiz hadiseyi farklı yorumlarla anlatmışlardır. Âlimlerimizin farklı bakışları şöyledir:

⁴¹⁸ En'âm, 6/75.

⁴¹⁹ En'âm, 6/76.

⁴²⁰ Râzî, ay.

⁴²¹ En'âm, 6/83.

⁴²² Râzî, ay.

⁴²³ En'âm, 6/80.

⁴²⁴ Râzî, ay.

Ebû's- Suud bu hususta şu ifâdeleri kullanıyor; Hz. İbrâhîm (a.s) Yıldızlara tapan kavmi ve babasıyla olan yakınlığı sebebiyle varsayalım ki "bu benim rabbimdir" dedi. Çünkü bir sözün yanlışlığını delillendirmek isteyen kişi, rakibinin görüşünü ona hikâye eder, sonra da onun batıllığını ortaya koyar. Yıldızların ilâhlığının muhalliğinin ortaya konulması değil de Yıldızların rabliğinin imkânsızlığının açıklanması yolunun tercih edilmesi Yıldızların ilâh olabilmesinin imkânsızlığının daha zor olmasından olabilir. Putlara ibadet hususunda yaptığı gibi Yıldızlara ibadetin yanlışlığını işin başında ifâde etseydi onlar kibir ve inada sürüklenirler, azgınlık içerisinde kalırlardı.

Ebû's-Suud tefsirinde isim vermeden şu şekilde bir görüş naklederek tefsirine devam eder. Hz. İbrâhîm (a.s) bu sözleri nazar(düşünme) ve istidlâl (hakkı bulmak) yönüyle söylemiştir. Bu ya olgunlaşınca ya da bülûğ çağının başında olmuştur. Bu görüş yerin ve göğün melekûtunun birer âyet olduğu düşüncesine dayanır. Mukadder olan sebepten dolayı anlatılanların olması için de Allah Teâlânın sözü atfedilmiştir.

Allah Teâlâ istidlâlî açıklamak ve görme olayını ifâde etmek için "gece basınca..." âyetini açıklayıcı kıldı. Sonunda Ebû's- Suud, bu yorumun yanlışlığını şöyle ifâde eder: "Sen bilirsin ki bütün bu yorumlar, nazm-ı celîlin güzelliğini, yüceliğini ve Halîl'in (a.s) konumunu ihlal eder."⁴²⁵

Züccac bu olayı şu şekilde îzâh eder. Hz. İbrâhîm'in (a.s) bu hadisesini şöyle cevaplar: "Sizin sözünüze göre bu benim rabbim" der. Çünkü Onlar putlara, Güneş'e ve Ay'a ibadet ediyorlardı. Bunun benzeri Allah'ın şu sözüdür." Ortaklarım nerede?" Hâlbuki O Allah tek ve ortağı olmayandır. Bu sözün anlamı sizin sözünüze göre ortaklarım nerededir.⁴²⁶

Âlûsî, tefsirinde şöyle ifâde etmiştir: Kavmi Hz. İbrâhîm'i (a.s) Yıldızlara çağırmışlardı. Yıldız ansızın doğuncaya kadar aralarındaki tartışma devam eder. Hz. İbrâhîm'de (a.s) sizin beni çağırdığınız bu düşünceye göre bu benim rabbimdir der ve diğer konuşmalar cereyan eder. Bu ifâdeler bu konuşmaların bülûğdan ve kavmini tevhîde çağırdıktan sonra meydana geldiğini ortaya koyar. Âyetin siyak ve sibâkı da

⁴²⁵ Ebû's-Suud, Muhammed b. Muhammed (v. 982 /1574), **İrşâdü'l- Aklî Selîm ilâ Mazâyii'l- Kur'ânî'l- Kerîm**, C. III, Beyrut: 1990 , s. 153.

⁴²⁶ Kurtubî, **ay.**, Ebû Hayyan, **age.**, C. IV, s. 166.

buna delâlet eder.⁴²⁷

Elmalılı da bu âyeti şöyle tefsir eder: " Bu benim rabbim ha dedi. Evvela bir Yıldız'ın bir insanı terbiye edebileceğini uzak görerek etrafındakilere bir tariz yaptı. Çok geçmeden o Yıldız batınca ben batanları sevmem dedi. Bununla ilâhlık ve kulluk da sevginin en mühim esas olduğunu ve bundan dolayı batanın tanrı olamayacağını ve batana sevgi göstermenin sonu, boşa çıkacak bir sapıklık olduğunu ve rabbın bunda etkili ve bunu hareket ettirici olan ve zevalden uzak bulunan bir yaratıcı kudret olması gerektiğini anlattı. Ve özellikle batma ve doğmaya dikkati nazarını çekmekle Yıldızların batmalarından dolayı onların yerine putları koyarak sapıklıklarını ve çelişkilerini gösterdi. Zira batmalarından dolayı asıllarının yeterli olmadığını teslim ettikleri halde o batanların yapılmış heykellerine saygı göstermek ne kadar çelişkilidir.⁴²⁸

Sâbûnî de tefsirinde olayı öz bir şekilde yorumlayarak şunları dile getirir; Sizin zannınıza göre bu benim rabbimdir. Hz. İbrâhîm (a.s) bunu, kavminin Allah'tan başkasına ibadetlerinin yanlışlığını ortaya koymak, onların bu yolunu kınamak ve reddetmek için bu ifâdeleri kullanmıştır."⁴²⁹

Râzî'nin "İsmetü'l-Enbiyâ" isimli eserinde ve "Mefâtihü'l- Gayb" adlı tefsirinde zikrettiğine göre bazı Âlimler, Hz İbrâhîm'in (a.s) bu sözü bülûğa erdikten sonra; bazıları da bülûğdan önce söylediğini iddia ederler. Bu noktada da ihtilafa düşmüşler ve farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Fakat Muhakkik Âlimler'in pek çoğu ikinci görüşün hatalı olduğu hususunda ittifak ederek şu delilleri getirmişlerdir. Delillerin birincisi, Yıldızların rab olduğunu söylemek ittifakla küfürdür. Hâlbuki peygamberlerin kâfir olması, icmâ ile mümkün değildir.⁴³⁰ İkincisi, Hz İbrâhîm rabbini bu hadiseden önce delillerle tanıyıp bilmişti. Bunun doğruluğunun delili, Cenab-ı Allah'ın bu hadiseden önce onun babası Azer'e "sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu seni ve kavmini apaçık bir dalâlet içinde görüyorum."⁴³¹ demiş olduğunu haber vermesidir. Üçüncüsü,

⁴²⁷ Ebû'l- Fadl Şihabeddin Mahmut el- Bağdâdî el- Âlûsî, (v. 1270 /1854), **Ruhu'l- Meani Fi Tefsiri'l- Kur'âni'l- Azim ve's- Seb'il- Mesani**, C. IV,2.bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2005, s. 188.

⁴²⁸ Elmalılı, **age**, C.III, s. 1966.

⁴²⁹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü't- Tefâsir**, C.I, İstanbul: s. 401; Said Havva, **ay**.

⁴³⁰ Ömer Nasûhi Bilmen, **Kur'an-ı Kerîm Meâlî Âlisi ve Tefsîri**, C.II, İstanbul: İpek Yayınları, Ts., s.360.

⁴³¹ En'am, 6/73.

Allah Teâlâ Hz İbrâhîm'in (a.s) babasını, putlara ibadeti bırakıp tevhîde gelmeye yumuşaklıkla davet ettiğini nakletmiştir. Çünkü Hz İbrâhîm babasına: ‘‘babacığım! İşitmez, görmez ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?’’⁴³² demişti. Hâlbuki Cenâb-ı Allah burada, onun, babasına putlara ibadeti bırakmaya ve tevhîde davetinin sert sözlerle ve kırıcı kelimelerle olduğunu anlatmıştır. Malumdur ki, başkasını Allah yoluna davet eden, yumuşaklığı sertliğe; iyi ve güzel davranmayı kabalığa tercih eder. Sertliğe ve kabalığa ancak uzunca süren bir tebliğ döneminden ve muhataptan tamamen ümit kesildikten sonra başvurur. Dolayısıyla bu istidlâl hadisesinin Hz İbrâhîm'in(a.s) babasını defalarca tevhîde çağırmasından sonra olduğunu gösterir. Yani Hz İbrâhîm kendi işini hallettikten sonra babasını tevhîde davet etmiştir. Bundan dolayı bu hadisenin Hz İbrâhîm'in Allah'ı bilip tanımasından bir müddet sonra meydana geldiği anlaşılmaktadır. Dördüncüsü, bu hadise Cenab-ı Allah'ın Hz İbrâhîm'e göklerin ve yerin melekûtunu gösterdikten sonra meydana gelmiştir. O böylece Arş'ın ve Kürsi'nin üstünde olanları ve bu ikisinin altından, yerin altına kadar olan şeyleri de görmüştür. Dini bakımdan, böyle bir mertebede bulunan ve Allah'ı bu şekilde bilen bir kimsenin, Yıldızların ilâh olabileceğini düşünmesi nasıl uygun olabilir? Beşincisi, gök cisimlerinin mahlûk olduklarının delilleri, onbeş ve hatta daha fazla yönden açık olarak mevcuttur. Bu kesin delillere rağmen, en akıllı ve en âlim şöyle dursun, akıl ve anlayış bakımından nasibi çok az olanlara bile, Yıldız'ın rab olduğunu söylemek uygun değildir.

Altıncısı, Cenab-ı Allah Hz İbrâhîm'i (a.s) anlatırken, ‘‘ çünkü o rabbine tertemiz bir kalp ile gelmişti’’⁴³³ buyurmuştur. Derece bakımından kalbin temiz ve selim oluşunun en azı, küfürden temiz ve selim olmasıdır. Yine Cenab-ı Allah Hz İbrâhîm'i (a.s) överek, ‘‘celalim hakkı için, biz, daha evvel İbrâhîm'e rüştünü verdik ve biz o'nun her türlü halini biliyorduk.’’⁴³⁴ Yani ‘‘Ona rüştünü, tefekkür çağına gelmeden önce verdik’’ buyurmuştur. ‘‘biz onun her halini biliyorduk’’ buyruğu, ‘‘biz onun temizliği ve kemalini biliyorduk’’ demektir. Yedincisi, Allah Teâlâ, ‘‘böylece biz İbrâhîm'e kesin ilme erenlerden olması için, göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk’’⁴³⁵

⁴³² Meryem, 19/43.

⁴³³ Saffat, 37/84.

⁴³⁴ Enbiyâ, 31 /51.

⁴³⁵ En'âm, 6/75.

buyurmuştur. Bu âyet, bu gösterme sebebiyle “mûkinînden (kesin ilme erenlerden) olsun diye...” demektir. Cenâb-ı hak bundan sonra, “felemma cenne aleyhilleylü”⁴³⁶ buyurmuştur ki buradaki “fa” tertîbî olduğunu gösterir. Böylece bu hadisenin, Hz İbrâhîm, (a.s) rabbini tanıyan kesin ilim sahibi kimselerden olduktan sonra vaki olduğu sabit olmuştur. Sekizincisi, bu hadise İbrâhîm(a.s), kavmi ile münazara etmesi sebebiyle olmuştur. Bunun delili ise, Allah Teâlâ bu hadiseden bahsettikten sonra, “işte kavmine karşı İbrâhîm’e verdiğimiz hüccetimizdi”⁴³⁷ buyurmuş. Ve kavmine karşı olduğunu belirtmiş, dolayısıyla bu münazara onun kendisi için dini, marifetullah’ı elde etmek için değil, kavmini imana ve tevhide götürmek üzere yapılmış olduğu anlaşılır. Dokuzuncusu, bu müfessirler, Hz İbrâhîm’in(a.s) mağarada iken Yıldızlara, Ay’a ve Güneş’e bakmakla meşgul olduğunu söylemektedirler ki bu yanlıştır. Zira durum böyle olsaydı, mağarada ne onun kavmi nede herhangi bir put olmadığı halde, o daha nasıl “Ey Kavmim, ben sizin şirk koştüğünüz şeylerden uzağım”⁴³⁸ demiştir. Başka bir âyette Cenâb-ı Allah, “kavmi kendisine karşı mücadeleye kalkıştı ve O dedi ki Allah beni doğru yola iletmışken, siz benimle onun hakkında hala çekişiyor musunuz?”⁴³⁹ buyurmuştur. Buna göre ne onlar Hz İbrâhîm’i ne de Hz İbrâhîm onları henüz görmemiş iken, nasıl birbirleriyle münâkaşa edebilirler? İşte bu, Hz İbrâhîm’in (a.s) kavminin içine girip, onların putlara taptıklarını gördükten ve kendisini de o putlara ibadete çağrılmalarından sonra, Yıldızlara, Ay’a ve Güneş’e bakarak istidlâl etmekle meşgul olduğunu gösterir. İşte böylece O, onları reddetmek ve görüşlerinin batıllığına onların dikkatini çekmek için, “ben böyle batanları sevmem” demiştir. Onuncusu, Allah Teâlâ, kavmine Hz İbrâhîm’in (a.s) “hem siz, Allah’ın (tanrılıklarına) hiçbir delil ve bürhân indirmedigi şeyleri o’na eş tanımış olmanızdan korkmazken, ben sizin Allah’a eş tuttuğunuz o nesnelerden niçin korkayım”⁴⁴⁰ dediğini nakletmiştir. Bu ifâde kavminin onu putlarla korkuttuğunu gösterir. Bu sözün Hz İbrâhîm (a.s), henüz mağarada iken söylenemeyeceği malumdur. Onbirincisi, “gece basınca bir Yıldız gördü...” âyeti. Bu âyetten hareketle şöyle denilebilir. O önce Yıldızların, sonra Ay’ın ve daha sonra da Güneş’in hallerini gözledi. Şüphesiz o gecedan önce gelen bir gündüz vardı. Dolayısıyla

⁴³⁶ En’âm, 6/76.

⁴³⁷ En’âm, 6/ 83.

⁴³⁸ En’âm, 6/77.

⁴³⁹ En’âm, 6/80.

⁴⁴⁰ En’âm, 6/80.

Hz İbrâhîm'in (a.s) Güneş'in o geceden önceki gündüzde batışı ile bir ilâh olamayacağını istidlâl etmiş olması gerekir. Çünkü Güneş, Aydan ve Yıldızdan daha büyüktür. En büyüğü tanrılığa layık olmazken nasıl olurda en küçüğü tanrılığa layık olabilir!

Bunun îzâhı şöyle yapılmıştır: Bu hadiseden maksat, “Hz. İbrâhîm'in (a.s) marifetullahı kendisi için elde etmesidir” denilirse geçerli olur. “Ama bundan maksadın Hz. İbrâhîm'in (a.s) kavmini hakkı kabule mecbur kılmasıdır” denilirse böyle bir soru varit olmaz. Çünkü şöyle denilebilir: Hz İbrâhîm'in (a.s) kavmi ile münâzarası, Yıldızlar doğarken başlamış ve Ay ile Güneş doğuncaya kadar devam etmiştir. Mânânın böyle olması halinde bu soru varit olmaz. Binâen aleyh bütün bu açık delillerle, Hz İbrâhîm'in (a.s), (kesin böyle olduğuna inanarak), “bu benim rabbimdir” demiş olmasının söylenemeyeceği sabit olur.

Yukarıda ifâde edilene göre, Hz İbrâhîm (a.s) bu sözü şüphe götürmez bir imana sahip olduktan sonra, nazar ve istidlâl ile meşgul olduğu esnada söylemiştir. Onun bu sözü haber verme şeklinde değil varsayım tarzındadır. Nitekim herhangi birimiz cisimlerin var oluş hususunu incelerken: cisim kadimdir? deriz. Bu sözle kastedilen anlam cisimlerin eksikliğini bildirmek değil, aksine onları kadim varsayıp daha sonra da bu varsayımla aynı düşünceyi geçersiz kabul etmektir. İşte İbrâhîm'in sözündeki durum da böyledir. Önce varsayımla yola çıkıp hemen ardından da “ben batanları sevmem” sözü ile düşüncenin bozuk ve geçersizliğini ortaya koymuştur.⁴⁴¹

Râzî, bu münâzaranın Hz İbrâhîm'in(a.s), kavmini tevhîde davetle meşgul olduğu sırada geçtiğine dair pek çok delilden dolayı, bu hadisenin bülûğdan sonra sadır olduğu ihtimali daha fazla kabûle şâyân ise de, bülûğdan önce sadır olma ihtimalinde de bir beis yoktur, demiştir. Allah en iyi bilendir.⁴⁴²

Râzî'nin zikrettiğine göre bu konuda Ebû Muhammed b. Hazm şöyle demiştir: “ Hz. İbrâhîm'in (a.s) Güneş'i ve Ay'ı gördüğünde söylediği: “ işte bu benim rabbim...” sözüyle ilgili olarak bazıları, onun bunu mağaradan ilk çıkışında söylediği görüşündedir. Ancak bu hurâfedir, uydurmadır. Saçmalığı ortada bir yalandır. Bir kere

⁴⁴¹ Râzî, **ay.**; Râzî, **a.g.e.**, C. XXVI, s. 145.

⁴⁴² Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 145.

hiç kimse bu şekilde, yani Güneş, Ay ve Yıldızları görmeden bülûğ çağına ermez, bu imkânsız bir şeydir. Çünkü Allah bu asılsız zannı “ andolsun ki, daha önce İbrâhîm’e akla uygun olanı göstermiştik. Biz onu biliyorduk”⁴⁴³ âyetiyle yalanlamıştır. Bu olayın gerçek yüzü, o kavmini kınamak için bu sözü söylemiştir. Tıpkı benzeri sözü büyük putlar için söylediği gibi. Arada fark yok. Bu sözümün delili şu ki, yüce Allah onu sözünden ötürü asla kınamadığı gibi aksine “ bu İbrâhîm’e kavmine karşı verdiğimiz hüccetimizdir. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz”⁴⁴⁴ âyetiyle onu doğruluyor. Artık sabittir ki, bu olay Hz. Âdem (a.s) ve diğerlerinin maruz kaldığı olaylara benzememektedir. Hatta tam zıddına Allah’ın muradına uygun bir olaydır. ’’⁴⁴⁵

Râzî, bu görüşleri zikrettikten sonra en doğru görüş olarak kendi görüşünü beyan etmiştir. Ona göre, Hz. İbrâhîm’in (a.s) bu sözü bir haber verme ve bildirme niteliğinde olmayıp tamamıyla itibar ve istidlâl şeklindedir. Hz. İbrâhîm (a.s) ‘rabbim bu mu’ sözüyle Yıldızlara tapan kavmiyle münâzara etmiştir. Çünkü yüce Allah bu sözünden dolayı Hz. İbrâhîm’i (a.s) kınamamış, aksine övmüş ve yüceltmıştır. Onu söz konusu merhaleden geçirişi de şüpheden uzak bir imana sahip olunması içindir.⁴⁴⁶

Bu hususta düşüncelerini açıklamaya devam eden Allâme Fahreddin Râzî, Hz. İbrâhîm’in (a.s) bu sözlerinden maksadı Yıldızların rab olduğunu söylemek değil aksine şu yedi şeyden birisi olduğunu zikretmiş, fakat beş şeyi nakletmiştir:

a- Hz. İbrâhîm (a.s) bu benim rabbimdir ifâdesini bir haber olarak söylememiştir. Aksine bundan maksadı Yıldızlara tapanlarla münâzara etmektir. Çünkü Onların inancına göre, onların rableri ve ilâhları Yıldızlardır. Bundan dolayı Hz. İbrâhîm (a.s) onların söyledikleri bu sözü onların kelimeleri ve ifâdeleri ile aynen söylemiş ki böylece o söze dönüp onu iptal edebilsin.

b- Hz. İbrâhîm’in (a.s) bu benim rabbimdir sözü bu sizin inancınıza ve iddianıza göre benim rabbimdir mânâsına gelir. Bu tür örnekler Kur’ân’da çokça geçmektedir.

⁴⁴³Enbiyâ, 21/51.

⁴⁴⁴En’âm, 6/83.

⁴⁴⁵Râzî, ay.

⁴⁴⁶Râzî, ay. ; Râzî, age., C. XXVI, s.145; Bkz. Kurtubî, ay.

Örneğin "Üstüne düşüp taptığın tanrına bak."⁴⁴⁷

c- Bu Sözün başında mahzûf bir kavî (söz) maddesi vardır. Buna göre ifâdenin takdiri Hz. İbrâhîm(a.s) " Onlar bu benim rabbimdir derler" demiştir şeklindedir. Yine bunun örnekleri Kur'ân'da pek çoktur. Örneğin Allah (c.c) "Hani İbrâhîm O beytin temellerini İsmâîl ile birlikte yükseltiyordu: Ey Rabbimiz bizden kabul buyur"⁴⁴⁸ âyeti böyledir.

d- Hz. İbrâhîm (a.s) bu sözü istihzâen söylemiştir. Nitekim bir topluluğa önder olan aciz bir kimseye istihzâ yoluyla " bu sizin liderinizdir, önderinizdir" denebilir.

e- Hz. İbrâhîm (a.s) onların Yıldızların rab olduğu şeklindeki görüşlerini iptal etmek istemiştir. Ancak Hz. İbrâhîm onların, atalarını taklit edip onların tabiatlarının, delilleri kabul etmekten uzak olduğunu biliyordu. Eğer Hz. İbrâhîm (a.s) Allah'ı tanımaya davet etme işini açıktan açığa yapmış olsaydı, onlar onun sözünü kabul etmez ve ona iltifat etmezlerdi. İşte o sebeple tedricî olarak onların delili dinlemelerine imkân verecek bir metoda yöneldi. Çünkü Hz. İbrâhîm(a.s) kalbi imanla mutmain olduğu halde önce onların Yıldızların rubûbiyetine inanma şeklindeki dinlerini reddetmediği zannını uyandıran bir söz söylemiştir. Bundan maksadı ise, bunun batıl ve bozuk olduğuna delil getirmek, böylece onların da kendi sözünü dinlemelerine tatmin etmektir.⁴⁴⁹

Değerlendirme:

Âyette bahsedilen hadisenin nübüvvetten sonra hâsıl olduğu ve Hz. İbrâhîm'in (a.s) kalbinin imanla dolu olduğu bir dönemde meydana geldiğini kabul etmek zorundayız. Hz. İbrâhîm'in (a.s) rabbini araması ve sonunda Allah'ı bulması şeklinde âyeti yorumlamamız ise birçok sebepten dolayı imkânsızdır. Bu sebepleri âlimlerin sözleriyle geniş bir şekilde îzâh ettik. Acaba Hz. İbrâhîm (a.s) bunu niçin kullanmıştır sorusu akla gelmektedir. Bunun muhtemel cevaplarını daha önce naklettik. Bu cevapların tamamı kabul edilebilecek niteliğe sahiptir. Hz. İbrâhîm'in (a.s)Yıldızlara rabbim demesini şöyle özetleyebiliriz.

⁴⁴⁷ Tâhâ, 20/82.

⁴⁴⁸ Bakara, 2/127.

⁴⁴⁹ Râzî, **age.**, C.XXVI, s. 145, 146.

Hız. İbrâhîm (a.s) Nübüvvet kendisine verildikten sonra kavmini ve babasını tek olan Allah'a kulluğa çağırdı. Fakat onlar bunu kabul etmediler ve kendi dinlerinde ısrar ettiler. Hız. İbrâhîm'in (a.s) kavmi Yıldızlara kutsiyet izafe eden, onlardan medet uman putperest bir kavim idi. Onların aklî îzâh tarzları ile ikna edilmesi en azından onların dinlerinin batıllığının ispat edilmesi ve susturulması gerekiyordu. O da onlarla tartışmaya girdi. Bu tartışma gece vaktine kadar sürdü. O esnada gökte Zühre Yıldız'ı gözüktü. Hız. İbrâhîm'e (a.s) aradığı fırsat doğmuştu ve bunu çok iyi değerlendirdi. Kavmine dedi ki farzedelim ki sizin inandığınız gibi bu Yıldız benim rabbimdir. Fakat aradan zaman geçince Yıldız kayboldu. Hız. İbrâhîm (a.s) hemen fırsatı değerlendirdi ve dedi ki ben batanları sevmem, yani batanlar benim rabbim olamaz. Çünkü batan, değişime uğrayan bir şey rab olamaz. Değişim acizliğin ve muhtaç olmanın ifâdesidir. Eğer sizin dediğiniz gibi bir rab olsaydı hiç değişmemeliydi. Çünkü değişkenlik mahlûkatın özelliğidir. Sonra aynı şeyleri Ay ve Güneş için söyledi. Böylece kavmini susturmuş kendisine verecek cevap bulamaz bir konuma sokmuş oldu. Bu olay bize şu mesajı verir: Hız. İbrâhîm (a.s) kelamcılar ve İslâm filozoflarının, Allah'ın varlığını ispatta (ispât-ı vâcib) kullandığı delilleri hasımlarına karşı kullanmış ve onları susturmuştur.

Kur'ân'da ifâde edildiğine göre, Hız. İbrâhîm (a.s), inkârcılara karşı tevhîd dinini tebliğle vazifelendirilen bir peygamberdir. Bu vazifeyi ifa ederken de bir anlık dahi olsa asla şirke, küfre meyletmemiştir. O doğduğundan itibaren insanların üzerinde yaratıldığı fıtrat dini olan tevhîd dininden yüz çevirmemiştir. Âyette şöyle ifâde edilmiştir: “ İnsanların üzerinde yaratıldığı Allah'ın fıtratına yönelin. Allah'ın yaratışında tebdîl, tağyîr yoktur.”⁴⁵⁰ Bir başka âyette ise, “ Hani Rabbin âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış, onları kendisine şahit tutup; ‘ben sizin rabbiniz değil miyim?’ diye buyurmuştu. Onlar da ‘evet senin rabbimiz olduğuna şahit olduk’ demişlerdi.”⁴⁵¹ Hız. Peygamber (a.s) ise bir hadisinde, “ Her doğan fıtrat üzere doğar”⁴⁵² buyurmuştur.⁴⁵³

Bu âyetler ve hadîs-i şerif her insanın fıtrat (tevhîd dini) olan İslâm üzere doğduğunu zikretmektedir. Bütün insanlar gibi Hız. İbrâhîm (a.s) da fıtrat dini olan

⁴⁵⁰ Rûm, 30/30.

⁴⁵¹ A'râf, 7/172.

⁴⁵² Müslim, **Kader**, 6.

⁴⁵³ Vehbe Zuhaylî, **age.**, C.IV, s.252.

İslâm üzere doğmuştur. Doğumundan sonra Hz. İbrâhîm'in (a.s) şirke ya da küfre düştüğüne dair âyet ve hadis bulunmamaktadır. Fakat onun müşriklerden olmadığına dair birçok âyet vardır. Bu âyetler şöyledir: “ And olsun ki biz İbrâhîm'e daha önceden (bülûğdan önce) hidâyet vermiştik. Ve biz onun buna (peygamberliğe) ehil olduğunu biliyorduk. O zaman kavmine ve babasına şöyle demişti: ‘ sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir?’”⁴⁵⁴

Başka âyette ise, “Gerçekten İbrâhîm (başlı başına) bir ümmetti. Allah'a itaatkâr hanif bir müslüman idi. O (asla) müşriklerden olmamıştır. O nimetlerine şükredendi. Rabbi de onu seçmiş ve doğru yola iletmmişti. Biz ona dünyada bir güzellik (iyi hal ve mevki) verdik. Şüphesiz ki o ahirette mutlaka salihlerdendir. Sonra (habibim) sana: ‘ doğru yola yönelerek İbrâhîm'in dinine uy. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı’ diye vahyettik”⁴⁵⁵ buyrulmuştur.

Diğer âyette ise, “ De ki: ‘ şüphesiz rabbim beni dosdoğru bir yola, sağlam ve gerçek bir dine, muvahhid olan İbrâhîm'in dinine iletti.’ O müşriklerden olmadı.”⁴⁵⁶

Buradan hareketle, âyette geçen ve Hz. İbrâhîm'e (a.s) nispet edilen “ bu mu rabbim?” sözüyle Hz. İbrâhîm (a.s) müşrik olan kavmine tevhiid dinini tebliğ etmiştir. Bunun için onlarla münâzara etmiştir. Bu münâzara esnasında üç örnek seçmiştir. Seçmiş olduğu bu üç örnek Yıldız, Ay ve Güneştir. Adım adım bu üç örneğin ilâh olamayacağını istidlâl ederek kavmine göstermiştir. Buradan da Allah'ın ulûhiyet ve rubûbiyetini ispatlamaya doğru ilerlemiş ve “ şüphesiz ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratan rabbime hanif (Müslüman) olarak yöneldim” diyerek son noktayı koymuştur. Hz İbrâhîm bu üslûbuyla bizi atalarımızın dininden mi çevireceksin diyen kavmine dinin taklîde değil de delile dayalı olması gerektiğini göstermiştir.⁴⁵⁷

Hz. İbrâhîm (a.s) Allah'ın rablığını ve ilâhlığını ispatlamak için dört kişi veya gurupla münâzara yapmıştır:

a- Önce yakını olan babasıyla münâzara etmiştir. Ona “ Babacığım! İşitmeyen,

⁴⁵⁴ Enbiyâ, 21/51-52.

⁴⁵⁵ Nahl, 16/ 120-123.

⁴⁵⁶ En'âm, 6/ 161.

⁴⁵⁷ Vehbe Zuhaylî, *age.*, C. IV, s. 255.

görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere ne diye tapıyorsun?”⁴⁵⁸ diye karşı çıkmıştır. Kur’ân-ı Kerim bu münâzaranın haberini bize naklederek “ hani, İbrâhîm babası azer’e, demişti”⁴⁵⁹ şeklinde zikretmiştir.

b- Hz. İbrâhîm (a.s), kavmiyle münâzara etmiştir. Bu da Yüce Allah’ın “ Gece onu bürüyüp örtünce,”⁴⁶⁰ buyruğundan itibaren anlattıklarıdır.

c- Çağın kralı nemrudla münâzarasıdır. Hz. İbrâhîm O’ na şöyle seslenmiştir: “ Benim rabbim diriltten ve öldürenidir.”⁴⁶¹

d- O’nun bilfiil kâfirlerle yapmış olduğu münâzaradır. Bu da Cenâb-ı Hakkın “ Derken O, bunları (putları) parça parça etti. Yalnızca onların büyüğünü bıraktı. Bel ki ona müracaat ederler diye,”⁴⁶² âyetinde ifâde edilen husustur.⁴⁶³

Hz. İbrâhîm münâzarasının sonunda “ Ben öyle kaybolup gidenleri sevmem”⁴⁶⁴ sözünü zikretmiştir.

Râzî, bu sözün bir takım hükümlere delâlet ettiğini ifâde etmiştir:

a- Bu âyet-i kerîme, Yüce Allah’ın cisim olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü cisim olsaydı ebediyen bize görünmemesi (gaip olması) ve ebediyen önümüzden kaybolması gerekirdi.

b- Bu âyet Yüce Allah’ın zatında muhdes sıfatının söz konusu olamayacağını göstermektedir. Aksi takdirde değişip duran bir varlık olurdu. Bu da kaybolup gitme anlamına gelir ki, onun hakkında imkânsızdır.

c- Âyet dinin delîle dayalı olması, taklîde dayalı olmaması gerektiğini göstermektedir. Aksi takdirde hiçbir şekilde bu çeşit delillendirmenin faydası olmazdı.

d- Âyet-i kerîme, peygamberlerin rablerini tanımanın bedahat ve zorunluluk esasları

⁴⁵⁸ Meryem, 19/42.

⁴⁵⁹ En’âm, 6/74.

⁴⁶⁰ En’âm, 6/76-83.

⁴⁶¹ Bakara, 2/ 258.

⁴⁶² Enbiyâ, 21/58.

⁴⁶³ Râzî, **age.**, C. IX, s. 504; bkz. Zuhaylî, **age.**, C. IV, s.253.

⁴⁶⁴ En’âm, 6/76.

üzere değil de, istidlâl üzere yükseldiğini göstermektedir. Aksi takdirde Hz. İbrâhîm'in (a.s) istidlâle bir ihtiyacı olmazdı.

e- Yine âyet-i kerîme, Yüce Allah'ı tanıma bilgisi elde etmenin, yaratılanlardan başka bir yolu olmadığını göstermektedir. Zira Yüce Allah'ı bir başka yolla tanıma imkânı bulunsaydı herhalde Hz. İbrâhîm (a.s) böyle bir yola başvurmazdı.⁴⁶⁵

Kısaca, kalbini irfâna (marifetullah), dilini bürhâna (delil, hüccet), bedenini ateşe, çocuğunu kurban etmeye, malını misâfirlere teslim eden Hz. İbrâhîm'in Allah'ın kudreti hususunda herhangi bir şüpheyne, Allah'a herhangi bir mahlûku ortak koşmaya ya da küfre meylededeğini kabul edemeyiz. O'nun masumiyetinde tereddüdümüz yoktur. Bu hadise olduğunda Hz. İbrahim peygamberdi. O kavmine alayvari bir tavırla tevhi'd'i anlatan deliller getiriyordu.

10.2- Allah'ın Ölülere Diriltmesinde Şüphe Duyduğuna Dair İsnad:

Hz.İbrâhîm'in (a.s) masum olmadığını vehmettiren ikinci nassa gelince; o da, yüce Allah'ın şu sözüdür:

"Hani İbrâhîm: 'Ey Rabbim! Ölülere nasıl dirilttiğini bana göster' demişti. (Allah da) 'İnanmadın mı yoksa?' demiş. O da: 'İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (bunu istiyorum)' demişti. Allah'ta, 'Öyleyse dört (çeşit) kuş al, onları kendine alıştır (sonrada onları parçala ve) her dağ başına onlardan birer parça bırak Sonra onları (Allah'ın izniyle geliniz diye) çağır. (Onlarda) hızlıca sana geleceklerdir' demiş. Bil ki şüphesiz Allah, Aziz'dir ve Hâkimdir."⁴⁶⁶

Sanki bu âyeti kerîme; Hz. İbrâhîm'in (a.s), "ölülere diriltmesine dair Allah'ın kudreti konusunda" şüphe ettiğini yansıtmaktadır. Böyle bir anlayış şekli, uygun olmayan bir anlayış şeklidir. Buna göre Hz. İbrâhîm'in (a.s), Rabbi konusunda ve yüce Allah'ın ölülere diriltmesine dair olan kudreti konusunda şüphe ettiği şeklinde bir anlayışa varmaktan Allah'a sığınırız. Zira Hz. İbrâhîm (a.s), tevhid inancını insanlar arasına yerleştirmeye çalışan ve insanların, yalnızca bir olan Allah'a ibadet etmelerini

⁴⁶⁵ Râzî, **age.** C. XXVI, s.145.

⁴⁶⁶ Bakara, 2/260.

sağlamak için Kâbe'yi ilk önce inşa eden ve aynı zamanda da Peygamberlerin atası olan bir kimsedir. Hz. İbrâhîm (a.s), Rabbinden yalnızca, "ölüleri nasıl dirilttiğinin" keyfiyetini sormuş, "mahiyetini" sormamış ve ayrıca "Ey Rabbim! Ölüleri diriltmeye gücün yeter mi?" şeklinde bir soruda sormamıştır. Hz. İbrâhîm'in (a.s), Rabbine olan sorusu, "Ölüleri diriltmesinin keyfiyetine dairdir." Yalnız bu da, Hz.İbrâhîm'in (a.s) (Allah'ın varlığına kesin olarak inanmakla birlikte), kalbinin kesin olarak inandığı bir rahata kavuşması ve ilâhî yaratıcının sırları ile gizemlerini görmeyi bilmek maksadıyladır.⁴⁶⁷

Üstad Ahmed el-Münir, "Keşşâf" tefsirine yaptığı açıklayıcı bilgide bu âyetle ilgili olarak şöyle der: "Hz. İbrâhîm'in (a.s), Allah'a 'ölüleri nasıl diriltirsin'⁴⁶⁸ şeklindeki sorusuna gelince bu soru, ölüleri diriltmeye dair Allah'ın bu konudaki kudretinden şüpheyne düşme şeklinde değildir. Fakat Hz. İbrâhîm'in (a.s) bu sorusu ölülerin nasıl diriltileceğine dairdir. İmanda ise ölülerin diriltme biçimini ve şeklini kavramak şart değildir. Çünkü bu soru, imanda bilinmesi şart olmayan bir hususu bilmeyi sorup öğrenmek istemekten ibarettir. Sorunun "nasıl" anlamına gelen "keyfe" ' edatıyla gelmesi ve sorunun, o anki durumuna dair olması, bunu göstermektedir. Bu sorunun görünüşü itibariyle birisinin; "Zeyd, insanlar hakkında nasıl böyle hükmediyor?" demesi şeklindedir. Bunu söyleyen kimse, Zeyd'in; insanlar hakkında hükmettiğinden şüphe etmiyor. Yalnızca hükmün keyfiyetini yani nasıl hükmedeceğini soruyor, yoksa hükmün nasıl sabit olacağını sormuyor. Olabilir ki bu şüphe, akla veya kalbe gelen bazı vesveselerle bazı zihinleri bulandırır da Hz. İbrâhîm'in (a.s) şüphe ettiğine dair bir yol bulur diye... Hz. Peygamber (s.a.v), şu sözüyle akla ve kalbe gelen bu vesveselerin, kökünü kazımıştır: "Biz, şüpheyne, İbrâhîm'den daha yakınız."⁴⁶⁹ Yani biz şüphe etmiyorsak, Hz. İbrâhîm'in (a.s) şüphe etmemesi daha evlâdır, demektir.

Yüce Allah, "(ölüleri diriltmeye gücünün yettiğine) inanmadın mı?"⁴⁷⁰ sözüyle ise Hz. İbrâhîm'in (a.s) birinci ifâdesinde (ölüleri nasıl dirilteceğine dair Allah'a sormasında) yer alan lafız, şüphe ihtimalini ondan uzaklaştırıp işiten herkesin

⁴⁶⁷ Taberî, **age.**, C.II s.129; İbn Kesir, **age.**, C. I, s. 315; Kurtubî, **age.**, C. III, s.193-194.

⁴⁶⁸ Bakara, 2/260.

⁴⁶⁹ Buharî, **Enbiyâ II, Tefsîru Sûre-i Bakara** 46; Müslim, **İman** 238; **Fezâil** 152; İbn Mâce, **Fiten** 23; **Müsned**: 27 326; Geniş bilgi için bkz. Hafız Ahmet b. Ali ibn Hacer' el- Askalânî'nin(v.852/1449), **Felhü'l-Bâri bi Şerhi Sahih-i Buhârî**, C.VI, Beyrut: Dâru'l-Maârif, Ts. s.294.

⁴⁷⁰ Bakara, 2/260.

anlayabileceği ve bu konuya şüpheyi katmayacak bir ifâdeyle onun imanını sağlamlaştırmak ve şüpheden uzaklaştırmak için Hz. İbrâhîm'in (a.s) : "Evet, (senin ölüleri dirilteceğine dair gücüne) inandım"⁴⁷¹ şeklinde konuşmasını istemiştir."⁴⁷²

Seyyid Kutub, "fi Zılâli'l-Kur'ân" adlı tefsir kitabında bu âyeti kerîmenin tefsirinde şöyle der: "Bu, ilâhî sanatın girift esrârına muttalî olma arzusudur. Bu arzu Allah'ın dostu, huşû sahibi, rıza vasfıyla ilintili, mü'min, hayâ ve hilm sahibi kul İbrâhîm'den gelmiştir... Evet bu arzu, Hz. İbrâhîm'den (a.s) geldiğine göre, Allah'a yakın olan kulların en yakını, kalplerde ilâhî sanatın sırlarını görmek ve buna muttalî olmak için zaman zaman gelen şevk ve heyecan mevcut olunca Cenâb-ı Allah'ta bu esrar perdesinin bir kısmını açmaktadır.

Bu arzu, imanın sebata erip istikrar kazanması, mevcudiyeti ve kemâli ile alakalı değildir. Bu arzu, daha başka bir haldir. Onun ayrı bir zevki vardır. Bu, ilâhî esrârın amelî olarak meydana gelme esnasında bizzat görmek iştîyâkından doğan rûhî bir arzudur. İnsan benliğinde tecrübenin bahsettiği zevk, gayba imanın verdiği zevkten farklıdır. Bunun gerisinde artık başka bir iman şekli veya iman etmek için bürhân (delil) şekli düşünülemez. Hz. İbrâhîm (a.s) sadece Allah'ın kudretinin faaliyet halini müşahade edip o esrarlı âlemin zevkine ulaşarak rahatlamayı arzu etmektedir. O havayı teneffüs etme, o ruh ikliminde yaşama arzusudur bu... İmanın varacağı son noktanın ötesinde bambaşka bir haldir bu..."⁴⁷³

Bunun dışında bu âyetle alakalı birçok yorum yapılmıştır. Bu yorumlar sırasıyla şöyle zikredilmektedir:

a- Hz. İbrâhîm (a.s) deniz kenarında bir leş görür. Deniz kabardığında o leşi götürür ve onu deniz canlıları yer. Med olmadığında o leşi vahşi hayvanlar yer. Vahşi hayvanlar çekilip gittiğinde de kuşlar kalan kısmını yer ve uçar giderler. Yani leş hem deniz hayvanlarının hem kara hayvanlarının hem de hava hayvanlarının midesine dağılır. Bundan dolayı, Hz İbrâhîm şaşkınlık ve hayranlık içerisinde rabbinin bu parçaları nasıl bir araya getirdiğini tefekkür eder ve “Ya Rabbi (leş olan bu) canlıların parçalarını,

⁴⁷¹ Bakara, 2/260.

⁴⁷² Zemahşerî, **age.**, C.I, s.492; Bkz. Kurtubî, **age.**, C. III, s. 194.

⁴⁷³ Seyyid Kutub, **age.**, C. I, s.481.

yırtıcı hayvanların, kuşların ve denizdeki canlıların karnından toplayarak tekrar nasıl bir araya getireceğini bana göster” der. Bunun üzerine kendisine, “ Yoksa iman etmedin mi? denildiğinde O, evet iman ettim der. Ancak istidlâl ile elde ettiğim ilmimin zarûrî bir bilgi haline dönüştürmek istedim, der. Bu görüş, Hasan el-Basrî, Dahhâk, Katâde, Ata ve İbn Cüreyce aittir.⁴⁷⁴

Bu rivâyet, olsa olsa Hz. İbrâhîm’in böyle bir soru sormasının nedeni olabilecek durumlara ilişkin bir varsayım olabilir. Ne peygamberimizden ne de bir başkasından böyle bir söz aktarılmış değildir.⁴⁷⁵

b- Hz. İbrâhîm (a.s) “ Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür, der. Nemrud da ben de diriltir ve öldürürüm’’⁴⁷⁶ der ve iki kişi’yi tutuklatıp, onlardan birini salıverip diğerini de öldürmek suretiyle Hz. İbrâhîm ve Nemrud münâzara ederler. Buna müteâkiben de bu mesele hem Nemrud hem de taraftarları huzurunda ortaya çıksın ve açıklık kazansın diye Hz. İbrâhîm “ Rabbim nasıl dirilttiğini bana göster” der. Rivâyete göre, Nemrud, “ Rabbine söyle diriltsin. Aksi halde seni öldürürüm’’ der. Bunun üzerine Hz İbrâhîm de Allah Teâlâ’dan bunu ister. Buna göre, “Liyatmeinne kalbi” sözünün mânâsı “öldürmekten kurtulmam için” veyahut da “ delilim kuvvetli olsun diye” şeklinde olur. Hz. İbrâhîm bunu isterken Allah Teâlâ’nın kuvvet ve kudretinden şüphe ettiği için ya da delilin zayıflığından değil, olayı bizzat gözüyle görüp kesin bilgisinin pekişmesini arzuladığı için ve dinleyen kişinin cehaleti sebebiyledir. Bu görüş Muhammed b. İshâk ile Kâdî’ye aittir.⁴⁷⁷

Bazı Müfessirler, “Liyatmeinne kalbi” sözündeki “lam”ın emir ve duâ “lam”ı olduğunu zikretmişlerdir. Buna göre, “adeta kalbinin mutmain olması için dua etmiş” anlamında olduğunu zikretmişlerdir.⁴⁷⁸

c- Allah Teala, Hz İbrâhîm’e (a.s) “Ben bir beşeri dost, halîl edineceğim” diye vahyettiğinde Hz. İbrâhîm (a.s) bunu gözünde büyütürerek Allahım! Bunun alameti ve

⁴⁷⁴ Râzî, **age.**, C.VII, s.41; Taberî, **age.**, C.II s.130; bkz. Kurtubî, **age.**, C.III, s.194; bkz. İzzet Derveze(v.1984), **et-Tefsîrü’l-Hadis**,(Terc.: Vahdettin İnce), C. V, İstanbul: Ekin Yay., 1998, , s. 920.

⁴⁷⁵ İzzet Derveze, **age.**, C. V, s. 920.

⁴⁷⁶ Bakara, 2/258.

⁴⁷⁷ Râzî, **İsmet.**, s. 72-78.; Taberî, **ay.**; bkz. İbn Kesir, **ay.**

⁴⁷⁸ Zuhayli, **age.**, C.II, s.38; bkz. İsmail Hakkı Bursevî(v. 1136/1725), **Tefsîru Rûhu’l-Beyân**, C.I, Terc.: Komisyon, İstanbul: Damla Yay., 2004, s. 453.

nişanı nedir? der. Bunun üzerine Allah Teâlâ, “ bunun emaresi, o kimsenin duâ ederek, ölüleri diriltmesidir” buyurur. Hz. İbrâhîm’in (a.s) kulluğun derecelerinde ve peygamberliğin ifasında makamı yükselince, onun hatırına, “ belki de o dost ben olurum” düşüncesi gelir. Bunun üzerine, Hz. İbrâhîm (a.s) Allah’tan ölüleri diriltmesini ister. Allah Teâlâ da “inanmadın mı yoksa?” deyince, O, “ inandım, fakat benim, senin dostun olduğuna kalbim tam itminan duysun diye” sordum der. Bu görüş, İbn Abbâs, Said ibn Cübeyr ve Süddî’ye aittir.⁴⁷⁹

d- Hz. İbrâhîm bunu kavmi için ister. Çünkü Peygamberlere tâbî olan kimseler, onlardan bazen batıl, bazen de hak olan şeyler talep ederler. Tıpkı kavminin Hz. Mûsâ’dan “ Nasıl onların ilâhları var ise, sen de bize bir ilâh yap”⁴⁸⁰ demeleri gibi.

Bunun gibi Hz. İbrâhîm(a.s) de bunu talep eder. Bundan maksadı ise, kavminin bunu müşâhede etmesi ve böylece kalplerinde ki inkârın yok olmasıdır.⁴⁸¹

e- Şüphesiz bu ümmet, peygamberin peygamberlik iddiasının doğru olup olmadığını anlama hususunda, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin elinde zuhur edecek bir mucizeye muhtaçtır. Hz. İbrâhîm de melek yanına gelip ona, peygamberlik vazîfesini müjdelediğinde, o peygamber de kendisine gelenin kovulmuş bir şeytan değil de kerîm bir melek olduğunu bilebilmesi için o meleğin elinde zuhur edebilecek bir mucizeye muhtaçtır. Hal böyle olunca; Melek Hz. İbrâhîm’e gelerek ona Allah’ın onu peygamber olarak vazîfelendirdiğini haber verince, Hz. İbrâhîm bir mucize talebinde bulunarak “ Ya rabbi, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster” der, Allah da ona “ inanmadın mı yoksa?” deyince, O da “inandım. Fakat gelen zatın kovulmuş şeytan değil, kerîm bir melek olduğuna kalbim itminan duysun” istiyorum, der.⁴⁸²

Bu görüşte çok isabetli bulunmamaktadır. Nübüvvet vazifesiyle görevlendirilmiş bir Peygamberin kendine gelenin kerîm bir melek mi? Yoksa kovulmuş bir şeytan mı? olduğunu bilememesi düşünülemez.

⁴⁷⁹ Râzî, **age.**, C. VII, s. 41; Kurtubî, **age.**, C. III, s. 195; Taberî, **age.**, C. II, s. 131.

⁴⁸⁰ A’râf, 7/138.

⁴⁸¹ Râzî, **ay.**

⁴⁸² Râzî, **ay.**

f- Tasavvuf ehlinin görüşü, âyette geçen “el-Mevtâ” kelimesinden maksat, mükâşefe ve tecellî nurlarına karşı perdelenmiş kalplerdir. “Diriltmek” ise, bu ilâhî tecellî ve nurların zuhur etmesinden ibarettir. Buna göre, Hz İbrâhîm’im “erini keyfe tuhyî’l-mevtâ” demesi, o tecellî ve mükâşefeleri talep etmektir. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, ona, “iman etmedin mi yoksa?” deyince, O “ evet, ona, gaybî bir imanla iman ettim. Ne var ki o tecellî’nin meydana gelmesi sebebiyle kalbim mutmain olsun diye, onun husûle gelmesini istiyorum..” der.⁴⁸³ Kelamcılara göre, istidlâlî olan ilme, bazen şek ve şüpheler arız olabilir... Böylece Hz. İbrâhîm, kendisine şek ve şüphenin arız olmayacağı ve kendisiyle, kalbin tam bir istikrâra kavuşacağı zarûrî bir ilim talebinde bulunmuştur.⁴⁸⁴

g- Belki de Hz. İbrâhîm (a.s) Allah’ın kendisine indirmiş olduğu sahifelerden, soyundan gelecek olan Hz. Îsâ’nın duası sayesinde ölüleri diriltme payesiyle Allah tarafından şereflendirileceğini öğrenince, O da bunu istedi. Bunun üzerine, kendisine “inanmadın mı yoksa?” denilince o “evet, inandım fakat benim mertebemin senin yanında, torunum Îsâ’nın mertebesinden daha az olmadığına kalbim mutmain olsun diye...” dedi.⁴⁸⁵

h- Yüce Allah Hz. İbrâhîm’e (a.s) oğlunu kurban etmesini emretmişti. O da bu emre uyarak, sonra da, “bana canlıyı cansız kılmamı emrettin” ben de yaptım. Ben de senden “cansız olanları canlı kılmamı istiyorum” demişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, “yoksa inanmadın mı?” deyince de “ne demek, inandım. Ne var ki beni dostun edindiğine kalbim mutmain olsun..” demiştir.⁴⁸⁶

I- Hz. İbrâhîm(a.s) kendi kalbine nazar ettiğinde, oğlunu sevmesinden dolayı kalbini adeta ölü olarak gördü de, Allah’tan utanarak, “ ya rabbi, ölüleri nasıl diriltirsin?” demişti. Yani “ gafletinden dolayı kalp öldüğü zaman, o kalbin, Allah’ın zikriyle ihyâsı nasıl olur?” demektir. Bunu el-Mâverdî’nin zikrettiğini söyleyen Kurtubî, böyle bir açıklamanın yanlış olduğunu söyledikten sonra, bundan sonra gelen diğer buyrukların bu tefsiri reddettiğini ifâde eder.⁴⁸⁷

⁴⁸³ Râzî, ay.

⁴⁸⁴ Râzî, ay.

⁴⁸⁵ Râzî, ay.

⁴⁸⁶ Râzî, ay.

⁴⁸⁷ Râzî, ay.; Kurtubî, age., C.III, s.195.

i- Hz. İbrâhîm (a.s) her işe bütünüyle müttalî olmayı seven birisiydi. Yüce Allah ona, iyilik yapana iyilikle; kötülük yapana da kötülükle karşılık vermek üzere ölülerini kıyamet gününde haşredeceğini vahyedince, Hz. İbrâhîm (a.s) ölmüş olan kimsenin dirilme keyfiyetini henüz bu dünyada görmek istediğinden Allah'tan kalbi mutmain olsun diye böyle bir dilekte bulundu. Buna göre âyetin takdirinin: “bütün canlılar, kıyamet gününde ‘haşr’ı müşâhade ederler. Sen bunu bana bu dünyada da göster...” deyince, Cenâb-ı Hak, “ yoksa iman etmedin mi?” der. O da “ Evet iman ettim. Fakat bana bu dünyada böyle bir şerefi tahsîs edip, verdiğine dair kalbim mutmain olsun istedim” şeklinde olduğu zikredilmiştir.⁴⁸⁸

j- Hz. İbrâhîm'in (a.s) maksadı, Allah'ın ölülerini diriltmesi değildir. Aksine onun maksadı, arada hiçbir vasıta olmaksızın, ilâh-i kalamı dinlemektir.⁴⁸⁹

k- Bazı müfessirlere göre, Hz. İbrâhîm'in (a.s) Allah'tan ölülerini nasıl dirilteceğini kendisine göstermesini isteme sebebi, Şeytan'ın Hz. İbrâhîm'in (a.s) kalbine, Allah'ın ölülerini dirilttiğine dair kudreti hakkında şek ve şüphe sokmasıdır. Hz. İbrâhîm kalbine doğan bu şüpheyi bertaraf etmek için Allah Teâlâ'nın, ölülerini nasıl dirilteceğini kendisine göstermesini istemiştir. Ata b. Ebî Rebah bu hususta şöyle der: “ Hz İbrâhîm'in (a.s) kalbine, bir kısım insanların hatırına gelen şeyler gelmiş, o da ‘ Rabbim, göster bana sen ölülerini nasıl dirilteceksin?’ demiştir. Rabbi de ona: ‘ İnanmadın mı?’ demiş, o da ‘ Evet inandım. Fakat kalbim mutmain olsun diye bunu görmek istiyorum’ demiştir.”⁴⁹⁰ Taberi de bu görüşün tercîhe şâyân olduğunu söylemiş, delil olarak da peygamberimizden rivâyet edilen sahîh bir hadisin varlığından bahsetmiş, fakat bu hadisin ne metni ne de anlamını zikretmemiştir.⁴⁹¹

Râzî, bu görüşün son derece zayıf, hatta küfür olduğunu zikretmiştir. Allah'ın ölülerini diriltebileceğini bilmeyen kimse, kâfirdir, der. Masum olan peygambere böyle

⁴⁸⁸ Vehbe Zühaylî, **et-Tefsîrü'l-Münîr**, 2.bs. C.II, (Terc.: Komisyon.), İstanbul: Risâle Yay., 2005, s.39; Râzî, **ay.**

⁴⁸⁹ Razi, **ay.**

⁴⁹⁰ Taberî, **age.**, C. II, s.132; Kurtubî, **age.**, C.III, s.195; Râzî, **age.**, C.VII, s.42.

⁴⁹¹ Taberî, **ay.**; Kurtubî, **ay.**

bir şey nispet eden kimse, o masum peygambere küfrü yakıştırmış olur ki, asıl böyle diyen kimse kâfir olur, der.⁴⁹²

Kurtubî, Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyreden naklettiği şu hadisi, delil getirerek, Şeytan'ın Hz. İbrâhîm'in (a.s) kalbine, Allah'ın ölüleri dirilttiğine dair kudreti hakkında şek ve şüphe soktuğuna dair görüşü reddetmiştir. Hadis şöyledir: "Biz, şüpheye, İbrâhîm'den daha yakınız."⁴⁹³ Yani biz şüphe etmiyorsak, Hz. İbrâhîm'in (a.s) şüphe etmemesi daha evlâdır, demektir.⁴⁹⁴

Râzî, yukarıda küfür olarak telakki ettiği görüşlerin batıl olduğuna delâlet eden hususları sırasıyla zikretmektedir:

a- Hak Teâlâ'nın "evelem tü'min. Kale bele velâkin liyatmeinne kalbi" sözü, Şâyet Hz İbrâhîm şüphe etmiş olsaydı bu şekilde söylemesi doğru olmazdı.

b- Cenab-ı Hakk'ın Hz. İbrâhîm'e (a.s) nispet ettiği "velâkin liyatmeinne kalbi" sözü, daha fazla yakın isteyen arif bir kişinin sözüdür.

c- Allah'ın kudreti hususunda şüphe etmek "nübüvvet" hususunda da şüphe etmeyi gerektirir. Allah'ın kudreti hususunda şüphe eden bir kimse, kendi nübüvvetini nasıl bilebilir?⁴⁹⁵

Râzî, Yüce Allah'ın " yoksa inanmadın mı?" sözüyle ilgili şu iki açıklamanın yapıldığını zikretmiştir:

a- "evelem tü'min" âyetinin başındaki hemze, istifhâm hemzesi değil; olumluluk ve takrir hemzesidir. Yani bu hemzeyle gerçek karşı tarafa söylenilip, kabul ettirilir.⁴⁹⁶

İbn Cerîr, hemzeden hemen sonra gelen "vav" ın hal için olduğunu zikretmiştir. "inanmadın mı?" buyruğunda anlatılmak istenen, mutlak bir imandır. Ve bunun kapsamına ölülerin diriltilmesinin üstünlüğü de dâhildir. " O da: inandım, fakat

⁴⁹² Râzî, **age.**, s. 72-78.; Vehbe Zühaylî, **ay.**

⁴⁹³ Buhârî, **Enbiyâ II, Tefsirii Sure-i Bakara** 46; Müslim, **İman**, 238, **Fezâil**, 152; İbn Mâce, **Fiten** 23; **Müsned**, 27 326; Kurtubî, **ay.**

⁴⁹⁴ Zemahşerî, **age.**, C.I, s.492; Bkz. Kurtubî, **age.**, C.III, s. 195; Râzî, **age.**, C.VII, s. 42.

⁴⁹⁵ Râzî, **age.**, C.VII, s. 42.

⁴⁹⁶ Râzî, **age.**, s. 72-78; Kurtubî, **age.**, C.III, s.195.

kalbimin mutmain olması için, demişti.” Yani ben delil vasıtasıyla bilinen ile görerek bilinen arasındaki farkın ortaya çıkmasıyla kalbimin mutmain olması için bunu senden istedim.⁴⁹⁷

b- Bu sorudan maksad, etraftaki kimselere karşı onun buna inanıp, bilen olduğunu ispatlamaktır. Böylece bu sorudan başka bir maksad güdülmüştür.⁴⁹⁸

Bu âyetle alakalı müfessirler tarafından Abdullah b. Abbâs’a nispet edilen ilginç ve farklı bir yaklaşım vardır. İbn Abbâs, Hz. İbrâhîm’in (a.s), Allah’tan, ölüleri nasıl dirilteceğini göstermesini isteme sebebinin, hatırına gelen bir şüpheden dolayı olduğunu zikretmiştir. Bu âyet hakkında da şöyle demiştir: “ Kul belirli hususlarda şüpheye düşse dahi bu âyet-i kerîme kulun dinden çıkmış olmayacağını, bu şüphesini giderme yollarını aramasının gerektiğini beyan etmektedir ki bu da devamlı olarak şeytanın vesvesesine maruz kalan insan için en büyük ümit kaynağıdır.” Hz. İbrâhîm’e şüphe nispet eden İbn Abbâs, “Kalbim mutmain olsun” ifâdesinden maksadın “kalbim senden bir şey dilediğinde dileğini kabul ettiğini ve bir şey istediğinde de istediğini verdiğini bilmiş olsun” şeklinde olduğunu zikretmiştir.⁴⁹⁹

Değerlendirme:

Hz. İbrâhîm (a.s), Allah’ın ölüleri diriltmesinde ve Allah’ın kudretinde asla şüphe etmemiştir. Sadece diriltmenin keyfiyetini gözleriyle görmek istemiştir. Çünkü insan ruhu her zaman kendisine haber verilen şeyi görmeyi ve bilmediklerine muttâlî olmayı arzulamıştır. Bu bakımdan, Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: “ Haber vermek gözle görmek gibi değildir.”⁵⁰⁰ Kurtubî, bu hadisi sadece İbn Abbâs’ın rivâyet ettiğini haber vermektedir.

“Benim diriltmeye kâdir olduğuma inanmadın mı yoksa?” mealindeki âyete gelince, aslında Yüce Allah, Hz. İbrâhîm’in imanını biliyor. Sorulan bu soru ve bu soruya verilen cevap, bu kıssayı dinleyenlere Allah’ın varlığını, birliğini ve kudretini öğretmek içindir. “inandım fakat kalbimin mutmain olması için” sözü ise, istidlâle ilave olarak

⁴⁹⁷ Kurtubî, **age.**, C.III, s. 195.

⁴⁹⁸ Râzî, **ay.**

⁴⁹⁹ Taberî, **ay.**; Kurtubî, **age.**, C.III, s. 194-195

⁵⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, C.I, s. 215-217.

gözümle görerek kalbim yatışsın diye sordum, anlamındadır. Yani ilme'l-yakînden ayne'l-yakîne yükselmek için istedim, şeklindedir.⁵⁰¹

Peygamberler hakkında böyle bir şüphe düşünülemez. Çünkü bu bir küfür olur. Peygamberler öldükten sonra dirilmeye iman hususunda ittifak etmişlerdir.

Ayrıca Yüce Allah, Peygamberlerin ve veli kullarının aleyhine Şeytan'ın bir yol bulamayacağını haber vermiştir. Âyet şöyledir: “şüphesiz benim kullarımın üzerinde senin(Şeytan'ın) herhangi bir yetkin ve otoriten yoktur. Ancak azgınlığa kapılıp sana uyanlar müstesna”⁵⁰² başka bir âyette ise şöyle buyrulmuştur: “ benim gerçek kullarım var ya! Senin onlar üzerinde hiçbir hâkimiyetin yoktur.”⁵⁰³

Bir diğer âyet ise şöyledir: “ İblis: ‘Rabbim! Beni azdırmama (rahmetinden kovmana) karşılık yemin ederim ki, muhakkak ben, yeryüzünde kullara, (günahları) süslü göstereceğim. Onların hepsini birden azdıracam. Ancak içlerinde ihlâslı olan kulların müstesnadır.”⁵⁰⁴

Buna göre, Peygamberlerin atası,⁵⁰⁵ muttakilerin imamı,⁵⁰⁶ gönderilmiş bütün peygamberlere örnek,⁵⁰⁷ Rasûl ve nebîler içerisinde Yüce Allah tarafından Halîl(dost)⁵⁰⁸ seçilmiş olan Hz İbrâhîm'e (a.s) Şeytan'ın musallat olması nasıl düşünülebilir. Âyetlerde bahsedilen ‘Allah'ın ihlâslı kulları ve gerçek kulları müstesna’ sözüne Hz. İbrâhîm'den daha layık kim olabilir.

10.3- Putperest Olan Babasına Duâ Etmesi:

Hız İbrâhîm'in (a.s) masum olmadığını vehmettiren diğer nass ise, putperest olan babasına duâ etmesidir. Hız İbrâhîm'in (a.s) müşrik olan babasına dua meselesi şu âyetlerde zikredilmiştir:

⁵⁰¹ Vehbe Zuhaylî, **age.**, C. II, s.38; Kurtubî, **age.**, C.III, s.193-194; bkz. Bursevî, **age.**, C.I, s. 453; bkz. İzzet Derveze, **age.**, C. V, s. 919-920.

⁵⁰² Hicr, 15/42; ayrc. Bkz. Vehbe Zuhaylî, **age.**, c.II, s.38; Kurtubî, **age.**, C.III, s.193-194.

⁵⁰³ İsrâ, 17/65; ayrc. Bkz. Vehbe Zuhaylî, **age.**, C. II, s.38; Kurtubî, **age.**, C.III, s.193-194.

⁵⁰⁴ Hicr, 15/ 39-40.

⁵⁰⁵ Ankebût, 29/27.

⁵⁰⁶ Bakara, 2/124.

⁵⁰⁷ Nahl, 16/ 120- 122.

⁵⁰⁸ Nisâ, 4/ 125; İsrâ, 17/ 73; Nahl, 16/ 121.

a-“Hesabın görüleceği gün beni, anamı ve babamı, bütün mü’minleri bağışla.”⁵⁰⁹ “
Ve hesap gününde hatalarımı bağışlamasını umduğum kimse de O’ dur.”⁵¹⁰

b-“İbrâhîm (babasına) ‘ sana selam olsun!’ diye cevap verdi. Rabbimden seni bağışlamasını isteyeceğim. Çünkü o bana karşı çok lütufkârdır.”⁵¹¹

c- “ sapıklardan olan babamı da bağışla”⁵¹²

d-“yalnızca İbrâhîm’in babasına : ‘ senin için Allahtan bağışlanma dileyeceğim, fakat senin için Allah’tan gelecek hiçbir azabı önlemeye gücüm yetmez’ demesi müstesna.....”⁵¹³

Bu âyetlerdeki Hz. İbrâhîm’in masum olmadığını vehmettiren hadiseler, Hz İbrâhîm’in müşrik olduğunda şüphe olmayan babasına “ Selam olsun sana” demesi, müşrik olan babası için istiğfâr talep etmesi ve hatalarından bahsedip kendisi için istiğfâr talep etmesidir.

Hz. İbrâhîm’in (a.s) babasına “sana selam olsun!” demesindeki maksat’ın selamlaşma olmadığı, bir ayrılma, terk etme, vedalaşma selamı ve Hz İbrâhîm’in babasına babalığına olan saygısından dolayı kendisini bir daha rahatsız etmemeyi va’d etmiş olduğu zikredilmiştir. Buna şu âyetler delil getirilmiştir: “Rahmanın has kulları onlar yeryüzünde alçak gönüllü olarak yürürler ve ne zaman kötü niyetli dar kafalı kimseler, kendilerine laf atacak olsa, sadece ‘selam’ derler geçerler.”⁵¹⁴ Ve “ onlar ki boş ve anlamsız söz işittiklerinde, ondan hemen yüz çevirip, bizim işittiklerimizin hesabı bize, sizin yapıp ettikleriniz cezası da sizedir derler. Size selam olsun. Biz kendini bilmezleri arkadaş edinmek istemeyiz.”⁵¹⁵ Kurtubî, Cumhur’un görüşünün de bu şekilde olduğunu zikretmiştir.⁵¹⁶ Ayrıca Râzî, bu olayın bir sulh yapma ve anlaşma olduğunu zikrettikten sonra nasîhat edilen kimsenin cedelleşmesi söz konusu olduğunda

⁵⁰⁹ İbrâhîm, 14/ 41.

⁵¹⁰ Şuarâ, 26/82.

⁵¹¹ Meryem, 19/47.

⁵¹² Şuarâ, 26/86.

⁵¹³ Mümtehhine, 60/ 4.

⁵¹⁴ Furkân, 25/63.

⁵¹⁵ Kasas, 28/ 55.

⁵¹⁶ Kurtubî, **age.**, C. XI. s. 75-76;bkz. Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 348; Râzî, **age.**, C. XXI, s. 230.

onu terk etmenin ve kötülüğe iyilikle karşılık vermenin güzel olduğu hususuna delâlet ettiğini ifâde etmiştir.⁵¹⁷

Kurtubî, el- Nekkaş'ın "selam olsun sana!" âyetini, 'halim (kötülöklere tahammöl eden) kimsenin sefih (beyinsiz) bir kimseye nasıl hitap edilmesi gerektiğini gösterdiğini' şeklinde yorumladığını zikretmiştir. Bazıları da bu âyeti delil göstererek kâfire selam vermenin câiz olduğunu ifâde etmiştir. Onlardan biri olan İbn Uyeyne mümtehine suresinin dördüncü ve sekizinci âyetlerini delil göstererek kâfirlerle selamlaşmanın câiz olduğunu zikretmiştir.⁵¹⁸

Hız. İbrâhîm'in (a.s) müşrik olan babası için mağfiret talebinde bulunduğu yukarıda zikredilen âyetlerde ifâde edilmiştir. Hız. İbrâhîm'in masum olmadığını savunan bazı bilginler, nasıl olurda Hız. İbrâhîm müşrik olan babası için mağfiret talebinde bulunabilir? Kâfir olan babaya istiğfâr edilemeyeceğı şu iki âyette zikredilmiştir: " Müşriklerin cehennemlik oldukları besbelli olduktan sonra, yakın akrabalar olsa bile, onların bağışlanmalarını dilemek artık ne peygambere ne de iman edenlere yakışır."⁵¹⁹ ve " gerçekten İbrâhîm de ve ona uyanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Onlar puta tapan kendi toplumlarına şöyle seslenmişlerdir: ' kesinlikle biz sizden ve Allah'tan başka bütün taptığınız o şeylerden uzağız' yalnızca İbrâhîm'in babasına: 'senin için Allah'tan bağışlanma dileyeceğim. Fakat senin için Allah'tan gelebilecek hiçbir azabı önlemeye gücüm yetmez' demesi müstesna."⁵²⁰ Bu âyetlere göre kâfir olan baba için mağfiret talebinde bulunmak câiz değildir. Dolayısıyla Hız. İbrâhîm câiz olmayan bir iş yapmıştır.⁵²¹

Bu durum şöyle îzâh edilmiştir:

a- Kâfir olan ebeveyn için mağfiret talebinde bulunamama, ancak Allah'ın bildirmesiyle bilinebilecek bir husustur. Bundan dolayı Hız. İbrâhîm belki de bu hususta herhangi bir yasaklama emri, Allah tarafından bildirilmediğinden dolayı bunun câiz olabileceğini zannetmiştir. Nitekim İslâm'ın ilk yıllarında müslümanlar müşriklerden

⁵¹⁷ Râzî, **age.**, C. XXI, s. 230; bkz.Kurtubî, **age.**, C. XI. s. 75-76.

⁵¹⁸ Kurtubî, **age.**, C. XI. s. 75-76; Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 351.

⁵¹⁹ Tevbe, 9/113.

⁵²⁰ Mümtehine, 60/ 4.

⁵²¹ Râzî, **age.**, C.XXI, s. 230.

olan akrabaları için mağfiret talebinde bulunmuşlardır. Onlar bu hususta Hz İbrâhîm'e (a.s) uymuşlardır. Bu durum şu âyet nazil oluncaya kadar devam etmiştir: “ gerçekten İbrâhîm de ve ona uyanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Onlar puta tapan kendi toplumlarına şöyle seslenmişlerdir: ‘ kesinlikle biz sizden ve Allah’tan başka bütün taptığınız o şeylerden uzağız’ yalnızca İbrâhîm’in babasına: ‘senin için Allah’tan bağışlanma dileyeceğim. Fakat senin için Allah’tan gelebilecek hiçbir azabı önlemeye gücüm yetmez’ demesi müstesna.”⁵²² Yani İbrâhîm’in müşrik olan babasına mağfiret talebinde bulunduğu gibi siz de müşrik olan yakınlarınız için mağfiret talebinde bulunmayın. Bu hususta İbrâhîm'e uymayın, anlamında olduğu zikredilmiştir. Daha sonra Allah Teâlâ, Hz. İbrâhîm'in mağfiret dilemekten vazgeçtiğini açıklamıştır. Bu konudaki şer'i hüküm şu âyetle nihâî şeklini almıştır:⁵²³ “ Müşriklerin cehennemlik oldukları besbelli olduktan sonra, yakın akrabalar olsa bile, onların bağışlanmalarını dilemek artık ne peygambere ne de iman edenlere yakışır.”⁵²⁴ Bu hususla alakalı tefsirlerde farklı îzâhlar da yapılmıştır. Onlardan biri, Allah'ın kâfirlere kesinlikle azab edeceğini söylemek nassa (vahye-rivâyete) dayanır. Belki de Hz. İbrâhîm şer'îatında kâfire kesinlikle azab edileceğine dair bir şey bulamamış ve bundan dolayı babası için mağfiret talebinde bulunmuştur.⁵²⁵

b- Âyette zikredilen anne- babadan maksadın Hz. Âdem ile Hz. Havvâ olduğu ifâde edilmiştir. Rivâyete göre kul, Allahım! Anne- babam için mağfiret buyur dediğinde eğer anne- babası kâfir olarak ölmüşlerse buradaki mağfiret isteği Hz. Âdem ile Hz. Havvâ hakkında söz konusu olur. Çünkü onlar bütün insanların anne-babasıdır.⁵²⁶

c- Bu duânın, Hz. İbrâhîm'in babasının müslüman olması şartına bağlı olduğu zikredilmiştir. Neticeyi (meşrutu) istemek şartı istemeyi de beraberinde getirir. O halde, Hz. İbrâhîm'in “babamı da bağışla” sözünün neticesi onun babasının müslüman olması için duâ etmiş olduğuna dayanır.⁵²⁷ Bazıları da Hz. İbrâhîm'in bu

⁵²² Mümtehhine, 60/ 4.

⁵²³ İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 348; Râzî, **age.**, C. XIV, s. 31; Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 349.

⁵²⁴ Tevbe, 9/113.

⁵²⁵ Râzî, **age.**, C. XXI, s.230.

⁵²⁶ Râzî, **age.**, C. XIX, s. 142 ; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 246; Zuhaylî, **age.**, C. II, s. 218.

⁵²⁷ Râzî **age.**, C. XVI, s. 216; C. XIX, s. 142.

duâyı babasının müslüman olması şartıyla günahlarının bağışlanmasını talep ettiğini zikretmiştir. Yani Hz. İbrâhîm, babasına, iman ederse kendisi için(günahlarının bağışlanması için) mağfiret talebinde bulunacağı sözünü vermiştir.⁵²⁸

d- Bu âyette anne-baba'nın mağfiret edilme talebi değil; Hz. İsmâîl ve Hz. İshâk gibi iki oğlun mağfiret edilme talebi kastedilmiştir. Nitekim Yahyâ b. Ya'mer ve İbrâhîm en-Nehâî, âyeti bu mânâyâ gelecek (veliveledâ şeklinde) şekilde okumuşlardır. Kurtubî, bunu el-Mâverdi ve en-Nehâî'nin zikrettiğini ifâde etmiştir.⁵²⁹

e- Hz. İbrâhîm babasının iman edeceğini ümit ettiği için onun hakkında mağfiret talebinde bulunmuştur. Daha sonra da onun iman edeceğine dair ümidi kesilince bu talebinden vazgeçmiştir. Bu ihtimali şu âyetin destekler mahiyette olduğu ifâde edilmiştir: “Müşriklerin cehennemlik oldukları besbelli olduktan sonra, yakın akrabalar olsa bile, onların bağışlanmalarını dilemek artık ne peygambere ne de iman edenlere yakışır.”⁵³⁰ Bu âyet, müşrikler için mağfiret talebinde bulunmanın menedilişin, ancak o müşriklerin cehennemlik oldukları kesinleştikten sonra olduğunu beyan etmiştir. Nitekim bu âyetin hemen akabinde “ İbrâhîm'in babasına olan mağfiret talebi, sadece onun babasına henüz sağlığında vermiş olduğu bir söze dayanıyordu. Yoksa onun Allah'ın düşmanı olduğu besbelli olunca, İbrâhîm onunla ilgisini kesti ve ondan uzaklaştı”⁵³¹ buyurulmuştur. ⁵³² Hz. İbrâhîm'in müşrik olan babasına duâ etmesi hususundan bahseden âyetin farklı bir yorumunun ise, “ rabbimden sen hayatta olduğun müddetçe küfründen ötürü sana bu dünyada peşin azabını vermemesini, sana müsamaha etmesini talep edeceğim” şeklinde olduğu zikredilmiştir.⁵³³

f- Hz. İbrâhîm ana- babasına onların Allah'ın düşmanı olduğuna dair kesin kanaati oluşmadan önce mağfiret dilemiştir. Hz. İbrâhîm'in babası oğluna kendisinin içten İbrâhîm'in dinine bağlı olduğunu, ancak endişeden dolayı takiiye yaptığını ve nemrutun dininden olduğunu zikretmiştir. Hz. İbrâhîm de babasının böyle olduğuna

⁵²⁸ İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 123-124; Râzî **age.**, C. XXI, s. 230; Râzî, **age.**, C. XIX, s. 142; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 246; Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 344.

⁵²⁹ Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 246.

⁵³⁰ Tevbe, 9/113.

⁵³¹ Tevbe, 9/ 114.

⁵³² Râzî, **age.**, C.XVI, s. 216; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 246; İbn Kesîr, **age.**, C.II, s. 541.

⁵³³ Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 246; Râzî, **age.**, C. XVI, s. 217; Râzî, **age.**, C. XIX, s. 142.

inandığı için ona duâ etmiştir. Fakat durumun tersine olduğu Hz İbrâhîm tarafından anlaşılınca, ondan uzaklaşmıştır. Bundan dolayı duâsında “ O dalâlete düşenlerdendir” demiştir. Eğer Hz. İbrâhîm babasının o anda dalâlette olmadığına inanmamış olsaydı, bunu söylemezdi.⁵³⁴

g- Bu istiğfâr belki de evlâ olanın terk edilmesi kabilindendir. Yani iyi kimselerin hasenâtı, hakka yakın olanların seyyiâtı kabilindendir. Bu istiğfârın zikredilen bu mânâ’ya gelebileceğini ifâde eden Râzî, Hz. İbrâhîm’in bu sözüyle şunu kasdetmiş olabileceğini de nakletmiştir: “Allah Teâlâ bana olan lûtfu ve in’âmı sebebiyle duâlarımı kabûlü âdetâ alışkanlık edindi. Eğer senin için istiğfâr edersem bu kabul olur. Böylece Hz. İbrâhîm babasına tevbe etmesi halinde ilâh-i mağfiretin hâsıl olacağı garantisini vermiştir.”⁵³⁵

h- Hz. İbrâhîm’in babası için mağfiret talep etmesi, sadece ona verdiği sözden ötürü idi. Allah’ın düşmanı olduğu anlaşılınca ondan uzaklaştı. Bu durum tevbe suresinin 114. âyetinde beyan edilmiştir. Bu âyeti müfessirler iki şekilde açıklamışlardır. Birincisi, Hz. İbrâhîm’in babası oğluna müslüman olacağını vaat etmiştir. Hz İbrâhîm de bundan dolayı babası için istiğfâr talebinde bulunmuştur.⁵³⁶ Râzî bu şartla kâfire duâ etmenin câiz olduğundan hareketle bu îzâhın hatalı olduğunu savunmuştur.⁵³⁷ İkincisi, Hz. İbrâhîm’in babasına istiğfâr talep etmesi daha önce vermiş olduğu sözü yerine getirmek içindir. Nitekim âyet bunu: “İbrâhîm’in babasına olan mağfiret talebi, sadece onun babasına henüz sağlığında vermiş olduğu bir söze dayanıyordu. Yoksa onun Allah’ın düşmanı olduğu besbelli olunca, İbrâhîm onunla ilgisini kesti ve ondan uzaklaştı”⁵³⁸ şeklinde îzâh etmiştir.⁵³⁹

⁵³⁴ İbn Kesîr, **age.**, C.II, s. 541; Taberî, **age.**, C.V, s. 129; Râzî **age.**, C. XVI, s. 216; Kurtubî, **age.**, C.IX, s. 246; Zuhaylî, **age.**, C. VII, s. 218.

⁵³⁵ Râzî, **age.**, C. XXI, s. 230.

⁵³⁶ Râzî **age.**, C. XVI, s. 216; Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 348.

⁵³⁷ Râzî **age.**, C. XVII, s. 216.

⁵³⁸ Tenvî, 9/ 114.

⁵³⁹ Taberî, **age.**, C. V, s.415; Zuhaylî, **age.**, C. XIV, s. 396.

Hiz. İbrâhîm'in (a.s) Şuarâ(26) suresi seksen ikinci âyette kendisine hata nispet ettiği zikredilmiştir. Âyetin meali şöyledir: "Ve hesap gününde hatalarımı bağışlamasını umduğum kimse de O' dur."⁵⁴⁰

Peygamberler hata işlemekten kesinlikle münezzeh oldukları halde Hiz. İbrâhîm kendi nefisine hata isnat etmiştir. Bu âyette Hiz. İbrâhîm bu konuda kesin inançlı olduğu halde "atmea" (kuvvetli ümit ediyorum) demiştir. Çünkü Allah hiçbir kimse lehine hiçbir şeyde mecbur değildir. Ümit ve zan ifâdelerinin kullanılması sevap vermenin ve azap kaldırmanın Allah tarafından bir lütûf ve nimet olduğuna işaret etmek içindir.⁵⁴¹ Kurtubî ise, "atmea" lafzının Hiz. İbrâhîm hakkında yakîn anlamında; onun dışındaki diğler mü'minler hakkında ise ümit etmek anlamında olduğunu nakletmiştir.⁵⁴² Râzî'nin naklettiğine göre, Cubbâî, bu lafzı "kesin inanma ve güvenme" şeklinde îzâh etmiştir. Râzî bu görüşün Hasan el- Basrî' den nakledildiğini zikretmiştir.⁵⁴³

Bu âyet şöyle îzâh edilmiştir:

a- "Ve hesap gününde hatalarımı bağışlamasını umduğum kimse de O' dur."⁵⁴⁴ âyetinde Hiz. İbrâhîm'e isnat edilen günahın, "eşi Hiz. Sareye kız kardeşim demesi, ben hastayım demesi ve bu putları şu büyükleri kırmış olabilir demesi" gibi üç kez yalan söylemesi olduğu zikredilmiştir. Bunlardan birini kendisi, diğler ikisini de Allah Teâlâ için söylediği nakledilmiştir. Kurtubî, mücâhid'in de bu görüşü savunduğunu nakletmiştir.⁵⁴⁵ Râzî, bir peygambere yalan isnat etmenin câiz olmadığını savunmuştur.⁵⁴⁶

b- O bunu tevazuundan dolayı nefisini küçük gördüğü için söylemiştir. Râzî bu îzâhında zayıf olduğunu savunmuştur.⁵⁴⁷

⁵⁴⁰ Şuarâ, 26/82.

⁵⁴¹ Zuhaylî, **age.**, C. X s. 153.

⁵⁴² Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 76.

⁵⁴³ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 145.

⁵⁴⁴ Şuarâ, 26/82

⁵⁴⁵ Mukatil b. Süleymân(v. 150/767), **Tefsir-i Kebir,(Thk.: Mahmut Sehhate), Terc.: M. Beşir Eryarsoy**, C. III İstanbul: İşaret yay., 2006, s. 212; ayrı. Bkz. Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 76; Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 145.

⁵⁴⁶ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 146.

⁵⁴⁷ Râzî, **age.**, C. XVII, s. 146.

c- Râzî, evlâ olanı terk etme mânâsına hamledilmesini en doğru görüş olarak nakletmiştir. Evlâ olanı terk etme bazen “hata” olarak ifâde edilebilir diyen Râzî, buna misal olarak bir mücevheri bulunan ve onu bir milyona satabilecekken bir dinara satan kimse hakkında “hata etmiştir” denilebileceğini vermiş ve sonunda Peygamberler için evlâ olanı terk etmek câizdir diyerek bu görüşün en doğru olduğunu zikretmiştir.⁵⁴⁸

Râzînin naklettiğine göre, Cubbâî “Ve hesap gününde hatalarımı bağışlamasını umduğum kimse de O’ dur”⁵⁴⁹ ifâdesiyle Hz. İbrâhîm’in kendinin bağışlanmasını değil; diğer mü’minlerin bağışlanmasını kastettiğini beyan ettikten sonra, bu hususta umanların ve kesin olmayanların onlar olduğunu savunmuştur.⁵⁵⁰

Kurtubî’nin naklettiğine göre, Zeccac, Peygamberlerin beşer olduğundan hareketle onların hata işlemelerinin mümkün olduğunu ancak onlardan büyük günahın sadır olmayacağını savunmuştur.⁵⁵¹

Netice olarak, Hz. İbrâhîm kendisinin bağışlandığını bildiği halde, o bu sözleriyle Allah’a ubûdiyetini izhar etmiş olduğu nakledilmiş⁵⁵² ve sahîh-i müslimde Hz. Âişe’den (r.a) rivâyet edilen şu hadis delil getirilmiştir: “ Hz. Aişe (r.a)Yâ Rasûlallah! İbn Cudan cahiliye döneminde akrabalarını ziyaret ediyor ve yoksulu doyuruyordu. Bunun ona faydası var mıdır? dedim. Peygamberimiz fayda vermez. Çünkü o bir gün bile ‘ Ey Rabbim! Din gününde hatalarımı bağışla’ dememiştir.”⁵⁵³

Kendisi çok net bir şey söylemeyen Zemahşerî, Râzî’nin naklettiğine göre bu görüşlere şöyle analizler yapmıştır. Birincisi, Cenab-ı Hakk, Hz. İbrâhîm’in önce kendisine medh-u senâda bulunduğunu, ikinci olarak duâ ettiğini anlatmıştır. Medhin başından duâ’nın sonuna kadar olan kısım, Hz. İbrâhîm’in sözleridir. Bunlardan sadece “Ve hesap gününde hatalarımı bağışlamasını umduğum kimse de O’ dur.”⁵⁵⁴ ifâdesini başkalarına ait saymak bu sözlerin tertîbini bozar. İkincisi, “umma” ile “kesin inanma ve güvenme” kastedilmiş olduğunu söylemek dilin mantığına aykırıdır. Üçüncüsü, bu

⁵⁴⁸ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 146; Zuhaylî, **age.**, C. X, s. 153.

⁵⁴⁹ Şuarâ, 26/82.

⁵⁵⁰ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 145.

⁵⁵¹ Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 76.

⁵⁵² Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 76; Zuhaylî, **age.**, C. X, s. 153.

⁵⁵³ Müslim, **İman**, 54; ayc. Bkz. Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 76; Zuhaylî, **age.**, C. X, s. 153.

⁵⁵⁴ Şuarâ, 26/82.

sözden maksadın ümmete duâ edilme keyfiyetini öğretme olduğunu savunmak yanlıştır. Çünkü bu Hz. İbrâhîm'in ümmetine öğretme maksadıyla kendi kendine yalan söylemesi neticesine varır ki, bu kesinlikle olamaz.⁵⁵⁵

Sonuç olarak;

Bu ayette Hz. İbrâhîm'in kendisi (a.s) "hata"dan bahsetmektedir. Yüce Allah Hz. İbrâhîm'le (a.s) alakalı herhangi bir "hata" dan bahsetmemektedir. Ve Yüce Allah'ın "hata" dan dolayı tevbe etmesi yönünde bir emri de mevcut değildir. Bu dilek, Hz. İbrâhîm'den geldiğine göre "hata"dan maksadın onun Allah'a olan ubûdiyetinin ızharı niteliğinde olduğu söylenebilir.

10.4- Üç Yalan Meselesi:

Hz İbrâhîm'e(a.s) isnat edilen üç yalanın mahiyeti nedir?

Görünüşte Hz.İbrâhîm'in (a.s) masum olmadığına işaret eden, Sünnet-i Nebvîde geçen ve Ebû Hureyre'den nakledilen hadiste Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Hz.İbrâhîm (a.s) sadece üç yalan söylemiştir. Bunlardan ikisi, Allah'ın zatıyla ilgili; biri, 'Ben hastayım'⁵⁵⁶ sözüdür, diğeri de, 'Aksine o (putları kırma) işini putların şu büyüğü yapmıştır'⁵⁵⁷ sözüdür. Birisi de, Temiz hanımı Sâre hakkındadır. Hz.İbrâhîm (a.s), zâlim birinin diyarına (Mısır'a) beraberinde hanımı Sâre de olduğu halde gelmişti. Bunlar, zâlim kralın memleketine girince, şehrin giriş kapısında görevli adamlardan biri, Hz.İbrâhîm'i ve hanımı Sâre'yi gördü. Hemen krala gidip, 'senin memleketine beraberinde insanların en güzeli bir kadın bulunan bir adam girdi. İnsanlar, ondan daha güzel yüzlüsünü ve güzelini şimdiye kadar görmemiştir. O, sizden başkasına layık değildir' dedi. Kral derhal adamlarından birisini, Hz.İbrâhîm'e gönderip onu huzuruna getirtir. Kral, Ona: '(Beraberinde bulunan) bu kadın kimdir?' diye sordu. (Sâre hakkında) 'benim hatunumdur!' diyecek olursa onun yüzünden, kendisinin öldürüleceğinden çekindiğinden dolayı Hz.İbrâhîm (a.s): 'Kız kardeşimdir' dedi ve bunun üzerine Hz. İbrâhîm, hemen hanımı Sâre'nin yanına gelip ona: "Bu zorba, senin,

⁵⁵⁵ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 145.

⁵⁵⁶ Saffât, 37/89.

⁵⁵⁷ Enbiyâ, 21/63.

'benim hanımım' olduğunu öğrenirse, senin için bana galebe çalar. Eğer sana (benim, neyim olduğunu) soracak olursa, 'kız kardeşim olduğunu söyle! Çünkü sen, zaten İslâmî yönden (din) kardeşimsin.' Bu yeryüzünde senden ve benden başka bir mümin bilmiyorum” dedi. Kral, Sâre'yi yanına getirtti. Sâre'de geldi. Sâre'nin gidişinin akabinde Hz.İbrâhîm hemen namaza durdu. Sâre, kralın yanına girince, kral, onu ayakta karşıladı. Fakat elini ona uzatamadı. Eli, şiddetli bir şekilde tutulu kaldı. Artık ayaklarıyla tepinmeye başlamıştı. Sâre'ye: 'Elimi salması için Allah'a duâ et! Sana bir zarar vermeyeceğim!' dedi. Sâre de, Allah'a duâ etti. Bunun üzerine kralın eli, -eskisi gibi- serbest bırakıldı. Ama kral, ikinci defa tekrar Sâre'ye sataşmak istedi. Fakat eli, önceki gibi veya ondan daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Sâre'ye: 'Elimi salması için Allah'a duâ et! Sana bir zarar vermeyeceğim!' dedi. Sâre'de, Allah'a duâ etti. Bunun üzerine kralın eli, -eskisi gibi- serbest bırakıldı. Kral, kadını getiren adamı çağırıp ona: 'Sen bana insan değil, bir şeytan getirmişsin. Bunu ülkemden hemen çıkar!' diye emir verdi. Kral, (Sâre'de gördüğü bu hallerden dolayı) ona, 'Hacer'i' hediye olarak verdi. Bunun üzerine Sâre, Hz.İbrâhîm'in yanına geldi. O sırada Hz.İbrâhîm, namaz kılıyor ve Allah'a duâ ediyordu. Sâre'nin geldiğini hissedince, namazını bitirip ona eliyle işaret ederek: 'Nasılsın? Ne haber' dedi. Sâre'de: 'Hayırdan başka bir şey yoktur!' Allah, tam zamanında kâfirlerin hilesini geri çevirdi. Bana zarar vermek için uzattığı eli, Allah tarafından tutula kaldı ve kral bana da, Hacer'i hediye olarak verdi' dedi... Ebû Hureyre (r.a): 'Ey gök suyu (ile faydalanan kimselerin) oğulları! Bu kadın (Sâre), sizin annenizdir' dedi."⁵⁵⁸

Bu hadis, Buhârî tarafından Nikâh, Buyu', ve Enbiyâ bölümlerinde, Müslim tarafından da Kitâbu'l-fedâil ve Şefâat bölümlerinde nakledilmiştir. Ayrıca sünenlerde de rivâyet edilmektedir. Bütün bu rivâyetlerin senetlerine ve yolların çokluğuna bakacak olursak bunların Hz. Ebû Hureyre'den nakledildiğinde hiç şüphe yoktur. Çoğu sikâ olan bu kadar râvînin bile bile bir sahabinin adını kullanarak bir hadisi uyduracağını düşünemeyiz. Hz Ebû Hureyre'ye gelince: O'nun Peygamber'e(a.s) yalan yanlış bir bir söz isnat etmeyeceğinden ise hiç tereddüdümüz yoktur.

⁵⁵⁸ Buhârî, **Enbiyâ** 9, **Büyü'** 100, **Hibe**, 36, **Nikâh** 12, **İkrah** 6; Müslim, **Fezâil**, 154 Ebû Dâvud. **Talâk** 16.

Hız.İbrâhîm'in (a.s) kavmine "Ben hastayım"⁵⁵⁹ ve "Aksine o (putları kırma) işini, putların şu büyüğü yapmıştır"⁵⁶⁰ sözleri, kavmi ve onların taptıkları ilâhlarla, alay ve hakaret etme cinsinden olan sözlerdir. Buna göre Hız.İbrâhîm (a.s), "Ben, hastayım"⁵⁶¹ sözüyle; mecâzî olarak, "Ben; sizin iştımayan, fayda sağlamayan ve sahibine bir şey kazandırmayan bu putlara uymanızdan dolayı hastayım" demek istemiştir: Nitekim bir kimse manen hasta olduğunda, beden de hasta olur.

Hız.İbrâhîm (a.s.), hususi olarak; kavmini, cehâlet ve sapıklık içerisinde gördüğünden dolayı onları, hidâyete ve dosdoğru yola böyle söylemekle davet etmiştir. Fakat onlar, sapıklık ve cehâlet içerisinde gözleri görmeyen kör kimseler gibi kaldılar! Kendilerine yapılan hakîkati ve gerçeği göremediler!

Hız.İbrâhîm'in (a.s), "Aksine o (putları kırma) işini, putların şu büyüğü yapmıştır"⁵⁶² sözüne gelince ise bu söz; hakîkî anlamda söylenilmiş bir yalan değildir. Ancak bu, sözün kesin bir hüccet ve parlak bir delil cinsinden olan söz gibidir. Zira Hız.İbrâhîm (a.s.), kavmine, bu konu ile ilgili delilleri getirmek istediği sırada ona; "Bu putları kıran kimdir?" diye sordular. Hız.İbrâhîm (a.s)'da; kavmini ve putları alay ederek ve hakaret eder bir vaziyette, büyük puta işaret etmiştir. Daha sonra da Hız.İbrâhîm (a.s), söylemiş olduğu bu sözden dolayı kavmini şaşırmış olarak gördüğünde, onlara, şu susturucu cevabı vermiştir:

"Eğer konuşabiliyorlarsa, (bu kırma işini,) kırılan putlara Sorun!"⁵⁶³ Hız.İbrâhîm'in (a.s), hanımı Sâre ile ilgili "Sen kız kardeşimsin" sözüne gelince ise, bu sözle ancak inanç ve iman kardeşliği kastedilmiştir. Nitekim Yüce Allah, din kardeşliğiyle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır; "Müminler ancak kardeşirler"⁵⁶⁴ Yüce Allah, bu sözüyle, soy kardeşliğini değil, din kardeşliğini kastetmiştir. Çünkü Sâre, Hız.İbrâhîm'in (a.s) kız kardeşi değil, hanımıydı. Bu sözlerin hepsi sadece üstü kapalı söylenen sözlerden olup sahibini cezalandırmayan ve işleyene de günahgerektirmeyen, yalandan sayılmayan sözlerdir. Nitekim Araplar, üstü kapalı söylenen sözlerden dolayı söyleyen kimsenin

⁵⁵⁹ Saffât, 37/89.

⁵⁶⁰ Enbiyâ, 21/63.

⁵⁶¹ Saffât, 37/89.

⁵⁶² Enbiyâ: 21/63.

⁵⁶³ Enbiyâ: 21/63.

⁵⁶⁴ Hucurat: 49/10.

sorumlu tutulamayacağı ile ilgili şöyle derler: "Kuşkusuz üstü kapalı konuşmayla, yalandan uzak kalınır."⁵⁶⁵ Yani "Üstü kapalı konuşma; müslüman bir kimsenin, haram olan yalana düşmesini engeller" demektir. Hz.İbrâhîm'in (a.s) bu sözünde de, Peygamberlerin masum oluşuna zarar verici kasten yalan söylemeyi gösteren bir unsur yoktur. Sadece bu söz, mubah olan üstü kapalı sözler cinsindendir. Allah, hakkı söyleyen ve dosdoğru yola iletendir.⁵⁶⁶

Şimdi hadiste nakledilen ve Hz. İbrâhîm'e isnat edilen yalanları teker teker inceleyelim.

10.4.1- Ben Hastayım Demesi:

Kur'ân-ı Kerimde bu hadise Sâffât suresinde şu şekilde anlatılır: "İbrâhîm Yıldızlara şöyle bir baktı, ben hastayım dedi. O'na arkalarını dönüp gittiler."⁵⁶⁷ Olayı netleştirmek maksadıyla bu konuda yapılan yorumların bazılarını aktaracağız. İbn Kesîr şu îzâhları yapıyor: " Kavmi bayram yerine gittikleri zaman şehirde kalabilmek için Hz.İbrâhîm kavmine rahatsız olduğunu söylemiştir. Kavminin bayrama gitmeleri vakti geldiğinde Hz.İbrâhîm onların ilâhları ile yalnız kalarak onları kırmak istedi. Aslında gerçek olan bir söz söyledi onlara. Onlar da kendi tahminleri uyarınca onun gerçekten hasta olduğunu zannettiler, bunun üzerine arkalarını dönüp gittiler.

Hız.İbrâhîm'in bu sözleri hakîkî yalan kabilinden değildir. Hadiste İbrâhîm'in bu sözlerine yalan adı verilmesi mecaz anlamdadır. İbrâhîm'in yaptığı şer'î ve aklî bir maksad için sözü üstü kapalı kinâyeli⁵⁶⁸ olarak söylemesidir. Nitekim bir hadiste şöyle denir: Şüphesiz kinâyeli konuşmada yalandan sakınma ve korunma vardır.⁵⁶⁹

Kurtubî, olayın meydana geliş hakkında şu rivâyeti nakleder: Kavminin kralı İbrâhîm'e yarın bayramları olduğunu ve onlarla beraber bayrama gelmesi için haber yolladı. O da doğan bir Yıldız'a bakıp: " Bu benim hastalığımla beraber doğuyor" dedi.

⁵⁶⁵ Buharî, bu hadisi, Edeb bölümünün 'üstü kapalı konuşmada yalandan uzak kalma' babında rivâyet etmiştir. (Buharî, **Edeb**, 16)

⁵⁶⁶ Razi, **age.**, C. XXII, s. 186.

⁵⁶⁷ Saffât, 37/89-90.

⁵⁶⁸ Kinâye: Bir lafzın kendi anlamı dışında kullanılmasına denir. (Haşimi Ahmet, **Cevâhiru'l- Belâga fi meâni'l- Beyân ve'l- Bedî'**, İstanbul: 1984, s. 345)

⁵⁶⁹ İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 13.

Onlar Yıldız ilmini ve Yıldızlara bakarak bir şeyler söyleme işini biliyorlardı. Hz.İbrâhîm bu yönde onlara vehmettirdi.⁵⁷⁰

Bu konuda İbn Abbâs (r.a); Yıldız ilminin nübüvvetten olduğunu ve Hz.İbrâhîm'in de Yıldız'a nebevî bir ilimle bakarak kendisinin hastalandığını tespit ettiği şeklinde ilginç bir açıklama yapmaktadır.⁵⁷¹

Hız.İbrâhîm'in aslında hasta olmadığı, Kavmi onu kendileriyle beraber bayramlarına gitmeye zorlayınca, onlardan kurtulmak için ben hastayım dedi. Bu ifâdeyi kullanmasının mantığı ise her canlının muhakkak hastalanacağı ve kendisinin de bir gün hastalanacağı idi. İbn Abbâs'la örtüşmeyen bu yorumu tâbiîn'den Hasan el- Basrî yapmaktadır.⁵⁷²

Sekîm kelimesinin lugavî karşılığı hastalık anlamına gelir. Hastalık da insan bedeninin normal fonksiyonlarını yerine getirememesi anlamına gelir.⁵⁷³ Hz İbrâhîm "Ben hastayım" şeklinde ifâde kullanırken aslında hasta değildi, belki bununla kendisine ilerde musallat olacak ölüm hastalığını kastediyordu. Çünkü ölümü yaklaşan birçok insan genellikle sekarâtü'l-Mevt adı verilen bir hale yakalanır. Hz. İbrâhîm'in bu şekildeki ifâdesi, bir çeşit Tevriye ve Kinâyedir. İlerde anlatılacağı gibi Kral hanımı Sâre'yi sorunca O'nun için de kardeşim demiştir⁵⁷⁴

Hız.İbrâhîm'in bu ifâdeleri kullandığın da bulaşıcı bir hastalık olan vebâya yakalandığı da söylenmiştir. Bu İbn Abbâs ve Sa'd b. Cübeyr'den nakledilmiştir.⁵⁷⁵

Kavmi ile birlikte onların bayramlarına gitmek istemeyen Hız.İbrâhîm "Ben hastayım" ifâdesini kullanmıştır. Onların şirk, münkerât ve günahlarında hazır bulunmak istemeyen Hız.İbrâhîm o an için gerekli gördüğü bir maslahattan dolayı bunu

⁵⁷⁰ Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 62; Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 147, 148.

⁵⁷¹ Kurtubî, **ay.**

⁵⁷² Kurtubî, **ay.**

⁵⁷³ Muhammed b. Hamza el- Kirmani, (v. 500/1106) **Garâibu't- Tefâsir ve Acâibu't-Te'vîl**, C. VII, Şam, 1988, s. 978.

⁵⁷⁴ Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 63; Şevkânî, **age.**, C. IV, s. 459; Kirmânî, **age.**, C. II, s. 978; Bedruddin Ebi Muhammed Muhammed b. Ahmed el- Aynî, (v. 855 /1503), **Umdetü'l- Kârî Şerhi Sahîh-i Buhari**, C. XV, Beyrut, Ts. , s. 240.

⁵⁷⁵ Abdullah İbn Abbas, **Mecmûu't- Tefâsir**, C. V, Beyrut, 1319, s. 240; Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 63 ; Şevkânî, **ay.**; el- Âlûsî, **age.**, C. XXIII, s.101; Süleymân Ateş, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri**, C. VII, İstanbul, Ts. s.413.

ruhsat olarak kullanmış da olabilir. Veyahut da teşbih yoluyla kendisinin, hastalıktan dolayı hüznünü ve stresini kastederek, kalbinin hasta olduğunu anlatmak istemiş de olabilir. Bu bir istiâre ve mecâz-ı mürsel kabul edilir.⁵⁷⁶

İmam Tirmîzî İbn Mes'ud'dan bu olayla ilgili olarak şu ifâdeleri naklediyor: “Hz.İbrâhîm'in babası dedi ki: 'Bayramımız var. Eğer bizimle gelersen dinimiz senin de hoşuna gidecektir.' Bayram günü onlarla beraber o da çıktı. Yolda İbrâhîm kendini yere attı, ayağından şikâyetlenerek ben hastayım dedi.”⁵⁷⁷ O düşünce, ayağını düzelttiler ve gittiler. O da arkalarından ' Allah'a yemin olsun ki, putlarınıza tuzak kuracağım ' dedi. Ebû Abdillâh dedi ki: " Bu İbn Abbâs ve İbn Cübeyr'in İbrâhîm vebâya yakalanmıştı görüşüne aykırı değildir.” Çünkü her iki durumun olması da mümkündür.⁵⁷⁸

İmam Kurtubî, tefsirinde kendi görüşü olarak da şu yorumu yapmakta: “ Ben gelecekte hasta olacağım.”⁵⁷⁹ Fakat onlara kendisinin o saatte hasta olduğunu vehmettirdi.”⁵⁸⁰

İbn Mesud' dan, yukarıda naklettiğimiz rivâyetten farklı olarak bir nakilde İbn Ebî Hatim tarafından yapılmakta: “ İbrâhîm'in kavmi bayram dolayısıyla çıktılar ve ona uğradılar ve “ Ey İbrâhîm bizimle gelmiyor musun?” dediler. O da: “ Ben hastayım” dedi. Ki o gün gerçekten hastaydı.”⁵⁸¹

Biraz daha geniş ve farklı bir yorumu da Allâme Âlûsî yapmakta: “ Hz. İbrâhîm hastalanacağım demek istemiştir. Andolsun ki o doğru söylemiştir. Çünkü her insan muhakkak hastalanır.” Bu konuda şu açıklama da yapılmıştır. İbrâhîm ya o anda sağlığının bozulup hastalanacağını hissettiğini ya da onların inkârları sebebiyle kalbinin hasta olduğunu⁵⁸² anlatmak istemiş, kavmi de, onun hastalanmak üzere olmasından dolayı kendileriyle beraber bayrama gidemeyeceğini zannetmişlerdir. Peygamberimizin de buna benzer sözleri vardır. O, hicret ederken kendisine “nereden?” (hangi

⁵⁷⁶ Muhammed Cemâluddin el-Kâsımî, (v. 1332/1914) **Mahâsinu't- Te'vîl**, C. XIV, 2.bs. Şam, 1978, s. 115.

⁵⁷⁷ Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el- Hazım el- Bağdâdî, (v. 725/ 1325) **et- Te' vîl fi Men'i't- Tenzil**, C. V Beyrut: 1319, s. 240.

⁵⁷⁸ Kurtubî, **ay.**

⁵⁷⁹ el- Aynî, **ay.**

⁵⁸⁰ El-Kurtubî, **ay.**

⁵⁸¹ eş- Şevkânî, **age.**, C. III, s.467.

⁵⁸² Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Münîr**, C. XXIII, Şam: 1991, s. 112.

kavimden?) diye soran adama, ilk yaratılışı kastederek “min maîn” (sudan) cevabını vermiştir. Soruyu soran da peygamberin kabilesinin adını söylediğini zannetmiştir. Yine hicrette arkadaşı siddîka ondan (s.a.v) sorulunca: “ bana yol gösteren rehberdir” diye cevap verdi. Ebû Bekir burada bir şey kastetmiş, soru soran ise başka şey anlamıştı, bütün bunlar gerçekte yalan sayılmazlar.⁵⁸³

Zemahşerî, de bu olaya iki farklı açıklama yaparak Hz. İbrâhîm’in bu sözünün aslında birer yalan olmadığını şu şekilde ifâde ediyor: “ Yıldız’a baktı yani Yıldız ilmine ya da kitabına veyahut da onun ahkâmına baktı. O’nun kavmi Yıldızlarla uğraşan bir toplumdur. İbrâhîm onlara kendisinin hasta olduğunu, Yıldız ilminin verilerinden anladığını zannettirdi. O ben hastayım demişti. Bunun anlamı ben hastalığa yakalanacağım idi. O hastalık da vebâ idi. Hastalık onları perişan etmişti. Bundan dolayı, bulaşıcı hastalığa yakalanacaklarından korkuyorlardı. Bu sebeple İbrâhîm’den kaçarak bayramlarına gittiler. O’nu puthanede, yanında hiçbir kimse olmadan yalnız bıraktılar. O da putlara yapacağını yaptı. Eğer İbrâhîm için yalan nasıl caiz olur dersin ben de derim ki, savaş hilelerinde, zevcenin rızasında, düşman ve küskün olanların barıştırılmasında, bunun caiz olduğu nakledilmiştir. Doğrusu yalan, Kinâyeye ve Tevriyeli⁵⁸⁴ söylenmesi hariç haramdır. İbrâhîm’in söylediği ise kinâyeli bir sözdür.⁵⁸⁵ O boynundaki ölüm hastalığını kastetmiş de olabilir.”⁵⁸⁶

Hz. İbrâhîm’in bu sözü sarfettiği ortamla alakalı olarak şu şekilde bir açıklama da yapılmıştır: “ Hz. İbrâhîm’in kavmi kutlamaları için ilâhlarının önüne yiyecekler koyduktan sonra bayram için bağlara ve kırlara çıkarlardı. Eğlence ve şenliklerden sonra bereketlenmiş yiyeceklerine dönerlerdi. İbrâhîm putlara tuzak kurmak için fırsatı yakalamıştı. Böylece onları putlara ibadetten uzaklaştırmayı umuyordu. Onların Yıldızlara olan inançları sebebiyle Hz. İbrâhîm Yıldızlara göz attığını göstermek için düşünerek semaya baktı. Kavmi ile beraber olmanın getirdiği zorluktan dolayı göğsü daralınca ben hastayım dedi. Böylece de, Yıldız ilmini kabul eden kavmine kendisine

⁵⁸³ el- Âlûsî, **age.** C. XXIII, s. 101.

⁵⁸⁴ Tevriye: konuşanın iki anlama gelen müfred bir lafzı söylemesidir. Birincisi, yakın ve açık olan mânâsıdır ki bu kastedilmez. İkincisi, uzak ve gizli mânâdır ki, kastedilen o’dur.(Saduddin Taftazânî, **Şerhu Muhtasar**, C.II, 2.bs., Neşverâtü’l-İsmâiliyyân, 1428h., s. 420.)

⁵⁸⁵ Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Neseffî, (v. 701/1302) **Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t- Te’vîl**, C. V, Beyrut, 1319, , s. 240; es-Suyuti, **age.** s. 218.

⁵⁸⁶ ez- Zemahşerî, **age.**, C. V, s. 216.

işaret eden hastalığı Yıldızlara bakarak tespit ettiğini vehmettirdi. Kavmi de ona vebâ isabet ettiğini zannetti ve kendilerine de bulaşır korkusuyla onu terk ettiler.⁵⁸⁷ Ve şenliklerine gittiler.”⁵⁸⁸

Bu konuda farklı bir tefsiri de Ebû's-Suud yapmıştır: Hz. İbrâhîm vebâ'ya yakalanmıştı. Gecenin bazı saatlerinde nöbet gelmekte idi. Bu saatin gelip gelmediğini anlamak için baktı. Nöbetin geldiğini birden fark etti ve ben hastayım dedi. Bu sözünde doğruydu. Bu halini de onlardan geri kalmasına mazeret olarak gösterdi.⁵⁸⁹

Elmalılı bu hususta şu ifâdelere yer vermekte: " Hz.İbrâhîm, kendileriyle beraber ibadet teklif ettikleri için nücûma bir bakışla baktı da ahkâmı nücûma bakıyormuş gibi mevkilerini, ittisâllerini gözden geçirdi. Onlar müneccim oldukları için O da onlar gibi istidlâl ediyormuş gibi görünerek ' Ben keyifsizim ' dedi. Onların tekliflerinden rahatsız olduğunu kastediyordu.”⁵⁹⁰

Âlimlerin geneli Hz. İbrâhîm'in bu olayını âyet çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Fakat yaptıkları yorumlarda yukarıda nakledilen hadisi göz önüne almamışlardır. Hadisi farklı bir bakış açısıyla yorumlamaya çalışan Mevdûdî, kendi görüşünü şu ifâdeyle aktarmaktadır: “bu hadisin Hz. Peygamberden rivâyet edilmesinde şüphemiz yok. Çünkü hadis bize birçok yoldan gelmiş durumda olup Ebû Hureyre'nin peygamberimize yalan isnat etmeyeceğinde şüphemiz yoktur. Bizim için râvîlerin yalan söylemiş olabileceğini düşünmekten daha zoru ve kesinlikle mümkün olmayanı bir Nebî'nin yalan söylemiş olabileceğine veya Allah korusun Hz. Muhammed'in (a.s) bir peygamberi yalan söylemekle suçlamış olabileceğine inanmaktır. Dolayısıyla biz bu konuda kesinlikle bir yanlış anlama olduğunu ve bundan dolayı da Hz. Muhammed'in sözünün doğru olarak aktarılmamış olduğunu düşünmek zorundayız. Böyle düşünmeye mecbur oluşumuzun nedeni de Hz. İbrâhîm'in sözde yalanından ikisinin kesinlikle yalan olmadığıdır. Üçüncüsü ise esasen beni İsrâil'in uydurması ve yalanıdır. Onlar Tevrat'ta bunu yani yalanı bir kez değil, iki kez Hz. İbrâhîm'e isnat etmişlerdir.”⁵⁹¹

⁵⁸⁷ et-Taberî, **age.**, C.XXII, s. 45.

⁵⁸⁸ Ömer b. Ahmed b. Ömer, **Ulu'l- Azm mine'r-Rusûl**, C.I, Şam: 1988, s. 92.

⁵⁸⁹ Ebû's- Suud, **age.**, C. VII, s. 19.

⁵⁹⁰ Elmalılı, **age.**, C. VI, s. 4061.

⁵⁹¹ Elmalılı, **ay.**

Bu rivâyetin peygamberimizin bir sözü olduğuna inanmak uygun olmaz. Sadece senede itimat ederek peygamberlere olan itimadı sarsacak bir muhtevaya sahip hadis metinlerini gözü kapalı nasıl kabul ederiz.”⁵⁹²

İlk iki olay Kur’ân’da geçmektedir. Fakat bunlardan hiçbirisini Allah yalan olarak nitelememiştir. Bunların yalan olduğunu gösteren herhangi bir delil yoktur.

Birinci hadise şöyledir: Hz. İbrâhîm’in kabile fertleri müşrikçe bir festivale katılmak üzere şehir dışına çıkarken kendisinin “ben hastayım” diyerek geride kalmasıdır. Bunu yalan olarak niteleyebilmek için müstenid bir yoldan Hz. İbrâhîm’in tamamen sağlıklı olduğunun kanıtlanması gerekir. Fakat bunu ne Allah Teâlâ ne de O’nun Rasûlü bildirmiştir. O halde buna neye dayanarak yalan diyebiliriz ki.⁵⁹³

Râzî yukarıda alıntı yaptığımız âlimlerin açıklamalarına yakın açıklamalar yaptıktan sonra tefsirinde şunları ifâde etmektedir: " Bazı kimseler Hz.İbrâhîm'in bu sözünün yalan olduğunu ve bu hususta Hz Peygamber'in ' İbrâhîm ancak üç yalan söylemiştir.' buyurduğunu rivâyet etmişlerdir. Ben bu kimselere, bu hadisin kabul edilmemesi gerektiğini, Çünkü Hz.İbrâhîm'e yalan isnat etmenin câiz olamayacağını söyledim de bu kimse ' sen nasıl olur da âdil râvinin yalan söylediğini söyleyebiliyorsun?' demiştir. Ben de derim ki: ' Yalanın râvi ile Allah dostu İbrâhîm'e nispet edilmesi hususunda bir tereddüd meydana geldiğinde bu yalanın râvi'ye nispet edileceği zarûreten bilinen bir husustur.' Hem sonra hadisteki yalan ile yalana benzer bir haber mânâsının kastedilmiş olması niçin söz konusu olmasın.”⁵⁹⁴

Değerlendirme:

Hz.İbrâhîm'in kavmi putperest bir kavimdi. O kavmine tuttukları yolun yanlış olduğunu çok defa anlatmıştı. Onlar da inançlarından vazgeçmemiş inatla ona karşı durmuşlardı. Onların düzenli olarak kutladıkları bir bayram vardı. Bu bayramlarında putlarına yiyecek ve içecek sunarlar, sonrada inançlarına uygun olarak festivaller düzenlerlerdi. Bir defasında belki İbrâhîm'in dinlerine ve putlarına olan düşmanlığı

⁵⁹² el- Mevdûdî, **age.**, C.III, s. 45.

⁵⁹³ el-Mevdûdî, **Fetvalar**, C.I, s. 88,89.

⁵⁹⁴ Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 147,148; en- Neysâbûrî, **age.**, C. XXII, s. 64.

yumuşar ve kalkar diye onu da götürmek istemişlerdir. Böylece İbrâhîm belki putlarına karşı gelmekten vazgeçerdi. Hz.İbrâhîm'de onların putlarını kırmak için fırsat kolluyordu. Amacı onların putlarının hiç bir şeye yaramadığını hatta kendini dahi koruyamayacağını ispatlamaktı.⁵⁹⁵ Bu olay onun için bir fırsattı ve değerlendirdi. Fakat kavminden geri kalma amacını onlara açıklayamazdı. Onları ikna edecek ve hiçbir şeye mahal bırakmayacak şekilde onları atlatması gerekiyordu. O, onların şirk, kötülük ve günahlarla dolu bu bayramlarına katılmak istemiyordu.⁵⁹⁶ Onlarla bayrama gitmemesi ve şehirde kalması onun için iki taşta bir kuş vurmasıydı. Nücûm ile uğraşan ve Yıldızlara bakarak neticeler çıkaran kavmine, onların anlayacağı şekilde davrandı ve gökteki Yıldızlara baktı. Sanki kavmini yaptığı gibi Yıldızlardan bir haber alıyormuş gibi yaptı. Sonra da " Ben hastayım " dedi. Hasta olduğunu Yıldızlara bakarak anladığını zanneden kavmi o'nu yalnız bıraktı.⁵⁹⁷

Acaba Hz.İbrâhîm'in "ben hastayım" demesi yalan mıydı? O bununla neyi kastetmişti. Bu konudaki yorumları şöyle sıralayabiliriz:

a-Hz.İbrâhîm bu sözle ben hastalanacağım demek istemiştir.

b- Ben ölüm hastalığına yakalanacağım demek istemiştir. Çünkü her canlı bu hastalığa genellikle yakalanır.

c-O gün gerçekten hasta idi ve bu hastalık da vebâ idi.

d-Hz. İbrâhîm hasta değildi. Fakat maslahat ve zarûret gereği hastayım, dedi. Zorunluluk hallerinde yalan söylemek câizdir.

e-Hz. İbrâhîm'in bu yalanı rûhî bir rahatsızlıktı. Kavminin inkârı ve günahlarına karşı kalbi rahatsızdı.

Sonuç olarak şunu ifâde edebiliriz: Hz.İbrâhîm hastayım derken ilerde hastalanacağını veyahut da onların inkâr ve şirkleri sebebiyle kalbinin rahatsız olduğunu hissettirmiştir. Söylediği bu sözde kendisi bir şey kastetmemiş, kavmi başka şey

⁵⁹⁵ - Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 63; el- Hazin, **age.**, C.V, s. 240; İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 13.

⁵⁹⁶ Kâsımî, **age.**, C. XIV, s. 115.

⁵⁹⁷ ez- Zemahşerî, **age.**, C.V, s. 216.

anlamıştır. Bu görünüşte yalan gibidir ama aslında yalan değil kinâyeli veya tevriyeli sözlerdendir.

10.4.2- Putların Büyükleri Kırdı Demesi:

" Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım. Derken hepsini paramparça edip içlerinden büyüğünü ona müracaat etsinler diye sağlam bıraktı. ' Bunu Tanrılarımıza kim yaptı? Doğrusu o, zalimlerden biridir' dediler. Dediler ki ' Kendisine İbrâhîm denilen bir gencin bunları diline doladığını duymuştuk. ' Dediler ki: ' O halde bunların şahitlik edebilmeleri için onu insanların gözü önüne getirin.' ' Ey İbrâhîm! Tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın? ' dediler. O da şöyle dedi: ' Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorsa ona sorun.'⁵⁹⁸

İbn kesîr bu âyetin tefsirinde şu açıklamayı yapar: Hz. Halil İbrâhîm kavminden bir kısmına işittirecek şekilde onların putlarına bir tuzak hazırlayacağına, onlara eziyet verip, onlar arkalarını dönüp bayram yapmaya gittiklerinde onları kıracağına yemin etti. Süddî der ki: Bu bayram vakti yaklaştığında babası O'na: “ Ey oğulcuğum keşke bizimle birlikte bayram yerine çıkmış olsaydın, bizim dinimiz senin de mutlaka hoşuna giderdi.” demişti. Hz. İbrâhîm onlarla beraber çıktı, yolun bir kısmında iken kendini yere atıp: “ben hastayım” dedi. O yere yatmış haldeyken yanından geçmeye başladılar. Onlar sana ne oldu? diyorlar, O da “ ben hastayım” diye cevap veriyordu.

Onların hepsi geçip de zayıfları kaldığında: “ Allah’ a yemin ederim ki putlarınıza bir tuzak kuracağım” dedi ve kavminin zayıfları bunu işittiler.

Ebû ishâk’ın Ebû’l- Ahvas’dan O’nun da Abdullah İbn Mesud’dan rivâyetine göre o şu şekilde anlatmıştır: İbrâhîm’in kavmi bayram yapmaya gittiklerinde ona uğrayıp: “ Ey İbrâhîm bizimle birlikte çıkmıyor musun?” diye sordular. O: “ben hastayım” dedi. Ertesi gün olduğunda: “ Allah’a yemin ederim ki siz ayrıldıktan sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım” dedi ve içlerinden bazısı bunu duydu. Derken hepsini kırıp paramparça etti. İçlerinden sadece, onlar katında, putların en büyüğünü bıraktı. “ Allah

⁵⁹⁸ Enbiyâ, 21/57, 6.

Teâlâ bu durumu başka bir âyette şu şekilde haber veriyor: “ nihâyet üzerlerine yürüyüp sağıyla vurdu.”⁵⁹⁹

İçlerinden en büyüğünü ona başvursunlar diye sağlam bıraktı. Anlatılana göre, Hz. İbrâhîm, putları kırmış olduğu keseri, en büyük putlarının diğer putları kıskanıp kendisiyle beraber bu küçük putlara tapınılmasını istemediği ve kıskandığı için⁶⁰⁰ onları kırdığını zannetsinler diye en büyüklerinin eline koymuştur.

Dönüp geldikleri ve Hz. İbrâhîm’in putlarına yapmış olduğunu, onların ilâh olmadıklarına, onlara tapınanların akıllarının ne kadar zayıf olduğuna delâlet eden hakâreti müşâhade ettikleri zaman: “ Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Doğrusu o zalimlerdendir” dediler. Hz. İbrâhîm’in onların putlarına tuzak kuracağına dair yeminini işiten kimseler dediler ki: “ kendisine İbrâhîm denilen bir gencin bunları diline doladığını duymuştuk.”

Dediler ki: o halde bunların şahitlik edebilmeleri için (O’nu, bütün insanların hazır bulunacağı büyük bir toplantıda) insanların gözleri önüne getirin. Zaten Hz. İbrâhîm’in en büyük maksadı ve gayesi; kendilerinden hiçbir zararı defedemeyen kendileri için hiçbir yardıma güçleri yetmeyen bu putlara tapınmada onların akıllarının azlığı ile bilgisizliklerinin derecesinin, böyle bir toplantıda, meydana çıkması idi. Ki bu durumda olan putlardan nasıl olur da herhangi bir zararı defetmeleri veya yardım etmeleri istenebilir?

“ Ey İbrâhîm tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın?” dediler. Kırmayarak bırakmış olduğu putu kastederek dedi ki: “ belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorsa onlara sorun.” Hz. İbrâhîm bu davranışı ile onların kendilerinden, putların konuşamayacaklarını itiraf etmelerini istemiştir. Zira böyle bir şey elbette cansız olan o putlardan sadır olacak değildir.⁶⁰¹

⁵⁹⁹ Saffat, 37/93.

⁶⁰⁰ Ahmed Abdurrahman el- Benna, **el- Fethu’r-Rabbâni li Tertîbi Müsnedü’l- İmam Ahmed b. Hanbel**, Beyrut: Ts. C. XX s. 50; et- Taberî, **age.** C. XVII, s. 30; Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü’t-Tefâsir**, C. II, s. 267; el- Âlûsî, **age.** C. X, s. 59; ez-Zemahşerî, **age.** C.IV, s. 152; el-Kurtubî, **age.** C. XI, s. 197.

⁶⁰¹ İbn Kesir, **age.**, C.III, s. 182,183.

Hız. İbrâhîm'e, " bunların konuşamayacağını andolsun ki sen de bilirsin. O halde onların konuşamayacağını bile bile niçin bize konuşabiliyorlarsa onlara sorun dersin?" demişlerdir. İşte onlar bunu itiraf ettiklerinde, Hız. İbrâhîm kendilerine mademki onlar konuşamıyor hiçbir zarar ve fayda vermiyorlar o halde Allah'ı bırakıp da ne diye onlara tapıyorsun? Yuh olsun size ve Allah'tan başka taptıklarınıza. Daha akıllanmayacak mısınız? Ancak bir bilgisize, bir zâlim ve günahkâra yaraşan, içinde bulunduğunuz şu sapıklık ve küfür hakkında hiç düşünmez misiniz? diyerek, onlar aleyhine delil getirmiş ve bu delille onları susturmuştur. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ " İşte bu bizim huccetimizdir, onu kavmine karşı İbrâhîm'e verdik"⁶⁰² buyurmuştur.⁶⁰³

Hız.İbrâhîm'in putları kendisi kırdığı halde, belki onu büyükleri yapmıştır, şeklindeki ifâdesi, kavmini doğru yola getirmek ve onları, ibadet ettikleri putların hiçbir güçlerinin olmadığı hususunda düşündürmek içindir. O'nun bu sözü kinâyeli sözlerdendir.⁶⁰⁴ İfadelerinin zımmında, bu işi yapanın, Hız.İbrâhîm'in kendisi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat O, eylemi kendisinin yaptığını direkt olarak söylememiş bilakis kinâyeye yolunu seçmiştir. Bu şekilde bir yöntem kullanmasının sebebi ise, kavmini putlara karşı büyük bir tazim göstererek onları yüceltmeleri ve Allah'a rağmen onlara ibadet etmeleridir. Hız.İbrâhîm bunu babasına şu şekilde söylemiştir: " Ey babacığım duymayan ve görmeyen şeylere niçin ibadet ediyorsunuz?"⁶⁰⁵ Hız.İbrâhîm'in bu şekilde konuşması onların aleyhine huccet ortaya koymak ve onları iç dünyalarında ikna etmeye çalışmaktı.

Âlimler Hız.İbrâhîm'in bu olayından hareketle, Ümmet-i Muhammed için, düşmanlarına karşı batıl olan bir düşüncüyü doğru kabul ederek onları iknaya çalışmanın câiz olabileceğine hükmetmişlerdir. Çünkü bu tarz bir delil getirme, şüpheleri ortadan kaldırmak için etkili bir yöntemdir.⁶⁰⁶

⁶⁰² En'âm, 6/83.

⁶⁰³ İbn Kesîr, **age.**, C.III, s. 182,183.

⁶⁰⁴ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el- Mübarekfûrî(v. 1934), **Tuhfetu'l- Ahvazi bi Şerhi Câmiu't- Tirmîzî**, C. VIII, 1.bs., Kahire: Dâru'l-Hadîs,1421/2001, s. 141 ; es- Suyuti, **age.**, s. 179.

⁶⁰⁵ Meryem19/42.

⁶⁰⁶ Kurtubî, **age.**, C. XI, s. 197; Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh İbn Arabî, **Ahkâmü'l- Kur'an**, C. III, Beyrut: 1987, s. 1265.

Bu sözlerin birer kinâye olduğunu söyleyen Zemahşerî, olayı güzel bir örnekle anlatır ve üç yorum getirir. " Hz.İbrâhîm putları kendi kırdığı halde belki büyükleri yapmıştır" şeklinde söylemesi putları kendisinin kırdığını reddetmek değil, hidâyete ulaşmalarını istediği kavme delil getirmek ve onların inatçı tavırlarını kırarak onları susturmak istemesidir. Bu olay şöyle bir benzetme ile daha güzel bir şekilde açıklanabilir: Çok güzel yazı yazmakla meşhur olmuş olan bir hattatın, elinde kendisinin yazdığı güzel bir tablo olsun. O sırada O'na, zar zor okuma yazmayı öğrenmiş, çivi yazısı gibi yazı yazabilen, bir arkadaşı gelse ve "bunu sen mi yazdın? dese bizim hattatta ona yok canım olur mu, onu sen yazdın " şeklinde cevap vermiş olsun. Bu cevapla hattatın kastı, yazıyı o cahil arkadaşının yazdığı değildir. Aksine bu yazıyı onun kesinlikle yazamayacağını ve bu yazıyı muhakkak ki kendisinin yazdığını alaylı bir şekilde anlatmış olur. Bu tarz bir ifâde muhatabın beceriksiz olduğunu ortaya koyar. Hz.İbrâhîm kavminin düşünmeyen, akletmeyen bir kavim olduğunu onlara alaylı bir tarzla anlatmıştır.⁶⁰⁷

Hiz. İbrâhîm'in bu işi büyüklerine isnadı, onun putları kırmasına sebep olan asıl neden olmasından dolayı da olması mümkündür. Çünkü Hiz. İbrâhîm'in kavmi, sıra sıra dizdikleri putlardan özellikle büyük olanına daha çok tazim ve hürmet gösteriyorlardı. Onların bu tavrı İbrâhîm'i daha da kızdırmış ve öfkelenlendirmişti. Bu kırgınlık bütün putları kırmasına sebep olmuş olabilir. Bundan dolayı da kırma işini büyüklerine isnat etmiştir. Çünkü fiiller onu bizzat yapana isnat edildiği gibi bazen o işi yapmaya sebep olana da isnat edilir.

Kavmi, putları kırma işinin büyükleri tarafından yapılmış olabileceğine ihtimal bile vermeyip de bu işi yapanı aramaya koyulunca sanki Hiz. İbrâhîm onlara şöyle bir ikazda bulunmak istemiş olabilir: büyüklerin bu işi yaptığını neden inkâr ediyorsunuz. Kendisine ibadet ve duâ edilen bunu ve bundan daha zor olanı yapmaya muktedir olmalı değil midir?⁶⁰⁸

⁶⁰⁷ Beydâvî, **age.**, C. v, s. 42.

⁶⁰⁸ ez-Zemahşerî, **age.**, C.IV, s. 152; Ebû's-Suud, **age.**, C. VI, s.74,75; Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyan el- Endülüsi(v. 745/1344), **Bahru'l-Muhîd**, , C. VI, 1.bs. Beyrut: Daru'l-Fikr,1413/1993, s.303; Muhammed b. Ebû Bekr er-Râzî (v. 691/1293), **en- Numûzecü'l- Celilü fi es'iletin ve Ecvibetin min Garâibi Âyei't- Tenzil**, 1.bs., Şam, 1990 s. 339.

Hız.İbrâhîm bu olayda bir temsil daha yapmış olabilir. Bu temsil ile onların putlara ibadet etmelerine ve şirk koşmalarına Allah'ın kızdığını anlatmak istemiş ve bu fiili büyüklerine nispet ederek onların sapıklığını tazammun eden alaylı bir anlatım üslûbu kullanmıştır.⁶⁰⁹

Allah Teâlâ'nın Hız. İbrâhîm'e kavmi aleyhine delil getirmesi ve putlar hakkında ki inançlarının yanlışlığını ortaya koymasını için bu şekilde ifâde kullanmasına izin vermesi de mümkündür. Buna benzer bir durumu Yûsuf sûresinde de görmekteyiz: " Yûsuf'un münâdisi, kardeşlerine: " Ey kabile siz hırsızısınız" dedi."⁶¹⁰Hâlbuki Yûsuf'un kardeşleri hiçbir şey çalmamışlar ve hırsız da değillerdi.⁶¹¹

Ebû Suud yukarıdaki yorumu Zemahşerîden naklettikten sonra şu açıklamayla âyetin tefsirini bitirmiş: " Hız. İbrâhîm bu olayda kavmini, putlar hakkında düşünmeye sevketmiştir."⁶¹²

Ebû Hayyan el-Endülüsî, de bu tefsirinde Zemahşerî'nin bu yorumunu nakletmiş ve şu ifâdeleri eklemiştir: " Hız.İbrâhîm bu olayı, mecâzî olarak büyüklerine isnat etmiştir."⁶¹³

Sahîh-i Buhârî şarihlerinden Bedruddin el-Aynî de Hız. İbrâhîm'in bu sözünün şu şekilde yorumlanabileceğini söyler: " Kıрма olayı puta isnat edilmiştir. Çünkü olayın sebebi odur. Bu isnadda, eğer konuşurlarsa sözüyle de bu şart koşulmuştur."⁶¹⁴

Seyyid Kutub da " Putları onların büyükleri kırdı" şeklindeki gülünç cevapta apaçık bir alay vardır. Hız.İbrâhîm'in bunu yalan olarak söylediğini iddia etmek makul değildir. Bazı müfessirler bu nokta üzerinde ihtilafa düşmüşler ve bu yalanın değişik sebeplerini araştırmaya koyulmuşlardır. Mesele o kadar derin değil, çok daha basittir. Hız.İbrâhîm onlara sadece şunu söylemek istemiştir: Kimin kıldığını bilmiyor bu putlar. Ben mi kırmışım? Yoksa hiç hareket etmeyen, idrak duygusundan mahrum katı bir varlık olan o büyük bir put mu? Aslında sizinle onun arasında hiçbir fark yok. Çünkü sizde onun gibi

⁶⁰⁹ Âlûsî, **age.**, C.X, s. 59.

⁶¹⁰ Yûsuf, 12/70.

⁶¹¹ et-Taberî, **age.**, C. XVII, s. 31.

⁶¹² Ebû's-Suud, **age.**, C. VI, s.75.

⁶¹³ Ebû Hayyan, **age.**, C. VI, s. 303.

⁶¹⁴ el- Aynî, **age.**, C.XV, s. 248.

düşüncesi elinden alınmış olanla olmayanı ayırt edemeyecek kadar beyinsiz kimselersiniz. Onu ben mi yoksa büyük put mu kırdı konuşabiliyorsa sorun ona. Bu hadise onları derinden sarsmış bir nebze olsun düşünmeye sevk etmiştir.⁶¹⁵

Hız. İbrâhîm'in sarf ettiğı sözlerin yalan değil de tartışmalarda kullanılan varsayımlara benzer tarzda ifâde edilmiş bir delil getirme olayı olduğunu zikreden Mevdûdî de meseleyi şöyle îzâh ediyor: “ onlara sorun eğer konuşabilirlerse” cümlesi İbrâhîm'in “ İşte şu büyükleri yapmış derken yalan söylemediğinin apaçık delilidir.” İbrâhîm'in bununla yapmak istediğı onların putların kendilerini korumak üzere hiçbir şey yapamamış olmalarının hatta çaresiz ve güçsüz oldukları için konuşamamalarının farkına varmaları ve bunu kabul etmeleri idi.

Bir kimse tartışma esnasında karşı tarafının görüşünün imkânsız olduğunu gündeme getirmek için, gerçek dışı bir soru sorarsa elbette bu soruya yalan denilemez. Çünkü konuşan kişi bunu yalan niyetiyle söylememiştir. İkincisi, muhatap olanlarda bunun yalan olmadığını bilmektedirler.⁶¹⁶ Bu âyetin ifâdelerinden açıkça anlaşılmaktadır ki Hız. İbrâhîm bunu bir yalan olarak değil de şirke karşı bir delil olarak söylemiştir. Esas amacı soranlara şunu anlatmaktır: “Sizin ilâhlarınız felaketlerinin hikâyesini bile söyleyemeyecek kadar bîçaredirler ve sizler de aslında bu büyük ilâhınızın hiçbir şey yapamayacağını biliyorsunuz.”⁶¹⁷

Konuyu mufassal bir şekilde ele alan ve akla gelebilecek muhtemel mânâları îzâh eden Fahreddin Râzî de bu âyetin tefsirinde şunları ifâde eder: “ Eğer Hız. İbrâhîm'in “ belki bu işi onların büyüğü yapmıştır” demesi bir yalan söylemedir” denilirse buna Âlimler şu iki şekilde cevap vermişlerdir:

a- Bütün muhakkik alimlerin görüşlerine göre bu bir yalan sayılmaz. Bu görüşte olanlar bunun yalan olmadığını îzâh etmişlerdir. Râzî yukarıda zikredilen Zemahşerînin üç ayrı yorumunu nakleder. Sonra da şu açıklamaları zikreder:

⁶¹⁵ Seyyid Kutub, **age.**, C. VII, s. 287- 288.

⁶¹⁶ el- Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, C. III, s. 285.

⁶¹⁷ el- Mevdûdî, **Fetvalar**, C. I, s. 89.

1- Bu zikredilmeyen açıkça söylenmeyen sözden bir kinâye olup; “ Bu işi yaptı” demektir. “Kebîruhüm hâzâ” (onların şu büyüğü) ifâdesi söz(cümle) başıdır. Kisâî’den “ bel fealahu” ifâdesinde vakıf yapılacağı, “ Kebîruhüm hâzâ” ile yeni bir cümle olarak başlanılacağı rivâyet edilmiştir.

2- Bu vakfın âyetteki “ Kebîruhüm” üzerine yapıp söze “hâzâ” diye başlanması da câizdir. Buna göre Hz. İbrâhîm (a.s) kendisini kastederek: “ Hayır, onu onların büyüğü, yani onlardan daha büyük ve güçlü olan yaptı.” demektir. Çünkü insan her puttan daha büyüktür.

3-Bu ifâde de takdim- tehir vardır. Buna göre, sanki Hz. İbrâhîm (a.s): “ Hayır onu o putlardan şu büyük olan yaptı. Eğer onlar konuşabilirlerse onlara sorun” demiştir. Böylece, bu fiilin putların büyüklerine isnat edilmesi onların konuşabilir olmaları imkânsız olunca bu işin faili olmaları da imkânsızdır.

4- Muhammed İbn Sümeýfî bunu “ fealehu kebiruhüm” (onların büyüğü yaptı) şeklinde okumuştur ki bu “ belki de bu işin faili bunların büyüğüdür” demektir.

b- Rivâyetçilerden bir gurubun görüşüne göre, bu bir yalan söylemedir. Bu görüşte olanlar, görüşlerinin doğruluğuna Hz Peygamberden rivâyet edilen şu hadisi delil getirmişlerdir: “ İbrâhîm hepsi Allah’ın zatı ile ilgili olan üç yalan söylemiştir. Birincisi ‘ben hastayım’ demesi, ikincisi ‘ hayır bu işi onların şu büyüğü yaptı’ demesi, üçüncüsü sâre için ‘ bu kızkardeşimdir’ demesi.” Bir başka hadiste de şöyle rivâyet edilmiştir: “ kıyamettekiler Hz. İbrâhîm’in şefâat etmesini isteyince o, ben üç kere yalan söyledim demiştir.” Bu görüşte olanlar, görüşlerini aklî bakımdan da îzâha çalışarak şöyle demişlerdir: “ yalan söylemek zatı gereği (aslında) bir kubuh(çirkin iş) değildir.” Çünkü Hz. Peygamber “ Birisi zâlimlerden kaçıp birisinin evine gizlenip, o zâlim gelip onu sorduğunda ev sahibinin bu hususta yalan söylemesi gerekir” demiştir. Hal böyle olunca Allah Teâlâ’nın sadece kendisinin bileceği bir faydadan ötürü Hz. İbrâhîm’in yalan söylemesine müsaade etmesinde tuhaf görülecek bir şey yoktur.

Bil ki bu makbul bir görüş değildir. Bu görüştekilerin rivâyet ettikleri birinci habere gelince, yalan söyleme işi peygamberden ziyâde bu sözü çıkaranlara daha münâsip bir iştir. Bu hususta kesin delil şudur: “ eğer peygamberin bir maslahattan ötürü yalan

söylemesi ve Allah'ın buna müsaade etmesi câiz görülecek olsa bunu, Peygamberin Allah'tan verdiği ve Allah Teâlâ'nın da haber vermiş olduğu her hususta câiz görmemiz gerekir. Bu ise şer'î hükümlere güveni kökünden siler ve bütün bunlara töhmet kapılarını açar. Sonra bu haber doğru olmuş olsa bile Hz. Peygamber'in “ kinâyeli ifâdelerde yalandan kurtaran bir genişlik vardır”⁶¹⁸ ifâdesindeki kinâyeye mânâsına hamledilmiştir.⁶¹⁹

Değerlendirme:

Hız.İbrâhîm kavmine inançlarının yanlış olduğunu, tuttukları yolun batıllığını defalarca anlatmasına rağmen netice alamamıştı. Putların hiçbir güçlerinin olmadığını, onların ibadete layık olmadıklarını etkili bir üslûpla tekrar anlatmak istemiştir ve fırsatını kollamıştır. Fırsatını bulunca da Puthaneye gidip büyük hariç bütün putları kırmıştır. Daha sonra onlar bu hadiseyi kimin yaptığını sorduğunda alaylı ve kinâyeli bir tarzda büyüğünün yapmış olabileceğini ifâde etmiştir. Hız.İbrâhîm'in bu cevabı aslında yalan değildir. Hakkın ortaya konması ve kavminin susturulup onların aleyhine sabit olması için kullanılmış bir davet metodudur. Bununla vicdanlarına dönüp durumlarını gözden geçirip akıl ve zihinlerini çalıştırmak suretiyle hakkı bulmalarına vesîle olmaktadır.

Hız. Peygamberin bunu yalan olarak nitelendirmesi sadece zâhiri olacaktır. Aslında bu bir yalan değildir. Bu sözün, başka mânâlar kastederek ifâde ediliş şekillerindendir. Bu şekilde konuşmanın mümkün olabileceğini de yine Hız peygamberin şu hadisinde bariz bir şekilde görmekteyiz: " Kinâyeli ifâdelerde (insanı) yalandan kurtaran bir genişlik (rahatlık) vardır.”⁶²⁰

10.4.3-Hanımı Sareyi Kız Kardeşi Olarak Tanıtımı:

Bu hadise yukarıda “Üç Yalan Meselesi” başlığı altında anlatıldığından burada tekrarlanmadan sadece olayın mahiyeti anlatılacaktır. Hız. İbrâhîm'in Sâre hakkında söylediği bu ifâdeden murat hakikatte yalan değil, ancak muhatabın anlayışına nispetle

⁶¹⁸ Mehmet Sofuoğlu, **Sahîh-i Buhari ve Tercemesi**, C. XIII, İstanbul: Ötüken Yay. 1989, s.6159.

⁶¹⁹ er- Râzî, **age.**, C. XXII, s. 185- 186.

⁶²⁰ Mehmet Sofuoğlu, **age.**, C. XIII, s. 6159.

yalandır. Çünkü İbrâhîm tevriye yapmış ve Sâre hakkında İslâm'da kızkardeşim demiştir. Zâhiren yalan olan bu sözün batını hakîkattir. Çünkü bütün müslümanlar birbirinin din kardeşidirler. Bu sözün tevriye değil de yalan olduğunu kabul etsek bile, zâlimin zulmünü def etmek için yalan söylemek yine câizdir.⁶²¹

Hiz. İbrâhîm'in karısı Sâre için kızkardeşim demesi yalan değildir. Çünkü O aynı zamanda din kardeşidir. Bu olayla alakalı şu soru insanın aklına takılıyor. Karısı olduğunu söylemesi daha makûl değil mi? Çünkü kızkardeşim deyince Melik'in onu evlenmek için İbrâhîm'den istemesi ortaya çıkmıyor mu? Bu soruyu İbnü'l-Cevzi şu şekilde cevaplamakta: "Bu mesele daima içimi sıkardı ve derdim ki: Hiz. İbrâhîm hanımından kız kardeşim diye tevriye de bulunmasında nasıl bir fayda mülâhaza etti. Zâlim bir şahsa karşı hanımım veya kızkardeşim demenin ne tesiri olabilir. Hatta zevcem demek daha münâsipti. Çünkü kızkardeşim deyince haydi bunu benimle evlendir deme ihtimali daha kuvvetli idi. Mecûsilerde bir kızkardeş evlenince zevcenin zevci kardeşi olurdu ve kardeş ıtlakına başkalarından ziyade hakkı bulunurdu. Hiz.İbrâhîm bu cebbarın kendi şerâtını istimal ederek ismetini muhafaza etmek istemiştir. Yalnız bunda mûcib-i iştibâh olan bir cihet, Mecûsî mezhebinin müessisi olan Zerdüş'tün tarihen zaman-ı İbrâhîm'den sonra olmasıdır. Buna da şöyle cevap verilebilir: Her kavmin mezhebi kendisinden önceki zamanlarda hükümrân olan bir takım usûl-i kadîme binâ edilmiştir. Bu İran Şarii Zedüş'te mezhebini böyle kadîm esaslar üzerine kurmuş olduğu kabul edilmelidir, denilebilir."⁶²²

Bu konuda şöyle yorumlar da yapılmıştır. Hiz.İbrâhîm'in hanımını kardeşi olarak tanıtmamasının sebebi, kardeşi olmadığını anlarsa İbrâhîm'i hapseder ve ona zarar verir. Ayrıca bu Zalim evli kadınların kocalarını öldürüp, ondan sonra kadını elde ederdi, şeklinde yorumlar yapılmıştır.⁶²³

⁶²¹ - Ahmed Dâvudoğlu, **Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi**, C.X, s. 170.

⁶²² Babanzâde Ahmet Naim(v. 1934), **Sahîh-i Buhârî Terceme ve Şerhi**, C. VI, 4.bs., Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978 s. 521.

⁶²³ - Ömer b. Ahmed b. Ömer, **age.**, C. 1, s. 107.

Hız. İbrâhîm'in ikimizden başka arzda mü'min yok ifâdesinden kastedilen de, bütün yeryüzü değil de sadece bulundukları yöre veya ülke olsa gerek. Çünkü o dönemde Hz. Lût(a.s) ve ona iman edenler sağ idiler.⁶²⁴

Hız. İbrâhîm'in bu sözüyle, o an için yeryüzünde evli olan mü'minlerin ikisi olduğunu kastetmiş de olabilir.⁶²⁵

Hız.İbrâhîm ile ilgili üç yalan hadisesini tek tek ele aldık. Sonuçta yalan olarak nitelenen lafızlar aslında yalan değildir. Hız.İbrâhîm ortamın getirdiği zorluklardan kurtulmak veya muhataplarına hakîkati kesin bir üslûpla anlatmak için bu yolu denemiştir. Bu sözler yalan sözler değil batınında başka şeylerin kastedildiği kinâyeli sözlerdir. Bu sözlerde ulu'l-azam peygamberlerden olan Hız.İbrâhîm'in masumiyetine hâlel getirecek bir durum söz konusu değildir.

Fakat Buhârî ve Kütüb-ü Sitte'nin diğer bazı hadis kitaplarında geçen ve şefaât hadisi diye meşhur olan bir hadis dikkati çekmektedir. Hadiste Hız. Peygamber, kıyamet gününü tasvir ederken, insanların ümit arayışlarının olacağını haber verir. Çaresizlik içinde olan insanlar önce şefaât etmesi için Hız. Âdeme gidecekler, fakat o cennetteki yasak ağaçtan yediği için nefsi nefsi diyeceği ifâde edilir. Hız. Nûh'a gidecekler o da kâfir olan oğlu hakkında Allah'tan istekte bulunmasını ileri sürecek ve insanlar Hız.İbrâhîm'e gidecekler. O da "Ben üç kez yalan söyledim" diyerek, kendisiyle alakalı bu durumu ileri sürerek şefaât edemeyeceğini ifâde edecektir.

Hız. Peygamberin haber verdiği kıyamette meydana gelecek olan bu olay, akla şu soruyu getirmektedir. Hız. İbrâhîm'in dünyada iken söylediği bu sözler, gerçekten birer yalan değilse acaba, Hız. İbrâhîm bunları öne sürerek niçin insanların şefâât taleplerini reddedecek. Dünyada iken söylediği bu sözler onun neden bu şekilde düşünmesine sebep olacaktır?

Hız. İbrâhîm'in bu şekilde davranması, söylediği sözleri gerçek birer yalan olarak kabul ettiği için değildir. Bilakis, bu şefâât gerçekleşeceği halde kendisini bu şefâât için küçük görüyordu.⁶²⁶

⁶²⁴ el- Ayni, **age.**, C.XV, s. 249.

⁶²⁵ Abdurrahman el- Benna, **age.**, C.XX, s. 53.

Bu sözleri Allah'ın kendisine verdiği bir ruhsata binâen söylemesine rağmen bu sözlerden dolayı istihzâ ediyordu.⁶²⁷

Bu konuda İbn Arabî'nin sözlerine kulak verelim: " Hz. İbrâhîm'in kullandığı bu sözler, kinâyedir, hasenâttır, hakkı ortaya koymada getirilen delil ve hüccetlerdir. Fakat bunlar onun derecesine tesir etti ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) mertebesinden aşağıya düşürdü. Ki O, şefaât hadisinde geçtiği gibi bu sözlerinden istihzâ etmiştir. Çünkü onun sahip olduğu nübüvvet ve halillik mertebesi hakkı ortaya koymasını ve emri direkt olarak açıklamasını gerektirir. Fakat olanlar oldu. Ve o kendisine verilen ruhsatı kabul etti de kıssada anlatılanlar meydana geldi. Bununla ilgili olarak Müslim'deki şefâât hadisinde şu ifâdeler de geçmektedir: 'Muhakkak ki ben bunlara ve bunlara rağmen Halil edinildim.' Bunun anlamı benim sürçmelerime ve denenmelerime rağmen demektir. O halde mutlak Halillik Muhammed (a.s)'ındır. Çünkü Allah onun için "Allah senin gelmiş ve geçmiş günahlarını bağışladı"⁶²⁸ ifâdesini kullanmaktadır.⁶²⁹

Sonuç olarak Hz.İbrâhîm kendi sözlerini yalan olarak kabul etmez. O bu şekilde bir ruhsatı kullandığı için hayâ eder ve kendisini küçümser. Bu onun engin tevâzusunun neticesidir. Ayrıca bu hadisi şu şekilde de anlayabiliriz. Son Peygamber Hz Muhammed(a.s)'dır. Ondan sonraki bütün ümmet onun ümmetidir. Son ve en mükemmel dinin temsilcisidir. Bundan dolayı diğer peygamberler o varken hayâ etmiş olabilir. Onu efendiler efendisi olarak telakkî edebilirler.

11- HZ. YAKÛB'UN (A.S) MASUMİYETİ

HZ. Yakûb'un masumiyeti ile ilgili değerlendirmeler şu ayetler etrafında yoğunlaşmaktadır: “Bir vakit Yûsuf'un kardeşleri, kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı: ‘sayımız bu kadar çok, güçlü bir gurup olduğumuz halde bile, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamızın yanında bizden daha sevimli gözüküyor. Gerçek şu ki

⁶²⁶ el- Mubarekfuri, **age.**, C.VII, s. 128.

⁶²⁷ İbn Arabî, **age.**, C.III, s. 1265.

⁶²⁸ Zümer 39/3.

⁶²⁹ İbn Arabî, **ay.**

babamız açık bir yanılığ içerisindedir’ ‘Doğrusu onu götürmeniz beni çok üzer. Gözden uzak tuttuğunuz bir anda, onu kurdun yemesinden korkuyorum.’ »⁶³⁰

Hz Yakûp’la alakalı bu âyetleri maddeler halinde özetleyelim:

a-Hz. Yakûp evlatları arasında ayrıcalıklı bir davranış sergilemiştir. Hz.Yûsuf’u diğer evlatlarından daha fazla sevmiştir. Bu da kardeşler arasında hasede ve büyük mefsedetlere yol açmıştır. Hz. Yakûp evlatlar arasında yapılan ayrıcalığın hasede vesîle olacağını bilmiyor muydu?

Râzî, burada ifâde edilen durumu şöyle îzâh etmiştir. Hz. Yakûp evlatları arasında maddî bakımdan ayrıcalıklı bir yol izlememiştir. İkrarla ilgili herhangi bir hususta Hz. Yûsuf’u tercih ettiği söylenemez. O sadece sevgi ve ilgide tercihe gitmiştir ki bu da elde olmayan bir husustur. Dolayısıyla terki ile mükellef değildir.

Hz. Yakûp’un oğlu Yûsuf’u ikramla ilgili hususlarda kardeşlerine tercih ettiğini varsaymış olduğumuz takdirde, onun bu durumun bir hasede, bir mefsedete sebebiyet vereceğini bildiğini kabul edemeyiz. Aksine Hz. Yûsuf’un kardeşlerinin dürüstlüğüne ve dış görünüşlerinin sergilediği güzel uyuma inanan Hz. Yakûp böyle bir tercihin mefsedete neden olacağını bilemezdi. Nitekim haset insan tabiatının derinliklerinde gizli ise de çoğu insan bu illetten korunabilmektedir.⁶³¹ Hâzin, bu muhabbetin sebebi olarak Hz. Yûsuf ve Bünyaminin annelerinin vefat etmiş olması ve onların henüz rûşt yaşında olmamasından kaynaklandığını zikretmiştir.⁶³²

b-Yûsuf’un kardeşleri babalarına şaşkınlık isnadında bulunmuşlardır. Râzî âyetle Yûsuf’un kardeşlerinin babalarına şaşkınlık isnadında bulunmaları, dinden sapma anlamı taşımamaktadır; bu hususta icmâ vardır; asıl maksat doğrudan sapma şeklindedir, demiştir.⁶³³ Burada dikkate alınması gereken bir durum ise Yûsuf’un kardeşlerinin durumudur. Onlar babalarına şaşkınlık isnadında bulunmak suretiyle Peygamber olan Hz. Yakûp’un masumiyetini zedelemişlerdir. Onun verdiği hükümlerde isâbet etmediğine inanmışlardır. Peygamberler hakkında böyle düşünciyi taşımak ise

⁶³⁰ Yûsuf, 12/8-9,13.

⁶³¹ Râzî **İsmet**, s. 83; **age.**, C. XVIII, s. 94- 95.

⁶³² Vehbi Efendi, **age.**, C. VI, s. 2467.

⁶³³ Râzî, **İsmet**, s. 84;**age.**, C. XVIII, s. 94,95; Vehbi Efendi, **age.**, C. VI, s. 2467.

küfürdür. Buradan hareketle Yûsuf'un kardeşlerinin küfre düştüğünü söylemek mümkündür. Râzî, bir konuda İslâm veya küfür hükmü vermenin tamamen şer'î bir olay olduğunu ifâde ederek bunun onların dininde küfrü gerektirmeyen bir hadise olduğunu zikretmiştir. Buna ilave olarak Râzî, Yûsuf'un kardeşleri de peygamberdi; onlar hasetleri sebebiyle büyük günaha düşmediler mi? şeklindeki soruyu, masumiyet peygamberlere nübüvvetten önce farzdır; nübüvvetten sonra değil, şeklinde cevaplamıştır. Hz. Yakûp'a şaşkınlık isnat ederken onların asıl maksatlarının onu evlatlarının içinde birine olan sevgisinin diğerlerine oranla fazla olduğunu ifâde etmektir. Bu da Hz. Yakûp için elde olmayan bir şeydir. Dolayısıyla onların babaları hakkında böyle bir üslûp kullanmaları Hz. Yakûp'un masumiyetini zedelemes.⁶³⁴ Bayraktar bayraklı âyetteki Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin babasına isnat ettikleri “dalal” kelimesinin bir peygamber için ağır olduğundan hareketle yumuşatarak “hata” anlamında te'vil etmiştir.⁶³⁵

c-Hz. Yakûp Yûsuf'un kardeşlerine “onu kurdun yemesinden korkuyorum” sözüyle onun hakkındaki korkusunu dile getirmişken, onu kardeşleriyle göndermesinde ve onu bile bile tehlikeye atmasında hata etmemiş midir? şeklindeki itirazları Râzî, şöyle cevaplamıştır. Kardeşleri Hz. Yakûp'un Yûsuf hakkındaki endişesini giderecek ölçüde taahhütte bulunmalarından dolayı Hz. Yakûp onun güvenlik ve emin içinde olacağı kanaatine sahip olmuştur. Ayrıca Yûsuf'un kardeşleri babalarının ona olan sevgisinin ileri derecede olduğunu biliyorlardı. Eğer O oğlu Yûsuf'u onlarla göndermemiş olsaydı, babalarının kendilerini onun hakkında itham ettiği inancına sahip olabilirdi. Bu da daha sonra daha büyük facialara sebebiyet verebilirdi. Dolayısıyla Hz. Yakûp böyle düşündüğü için göndermiş olabilir.⁶³⁶

d-Önce bu hususla alakalı rivâyetlere göz atalım. Kurtubî, Suddî ve İbn Hibbândan şöyle bir rivâyette bulunmuştur. Bu acı haberi alan Hz. Yakûp bayılıp düştü. Üzerine su döktüler, kımıldamadı; seslendiler cevap vermedi. Vehb İbn Münebbih'in dediğine göre oğullarından Yehuza, eliyle yokladı ve babasının hiçbir damarının atmadığını, nefes almadığını hayretle gördü ve kardeşlerine: “ Yazıklar olsun bize! Kıyamet gününün

⁶³⁴ Râzî, **İsmet**, s. 84; **age.**, C. XVIII, s. 94,95.

⁶³⁵ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri**, C. IX, 1.bs., İstanbul: Bayraklı Yay., 2003, s. 382-383.

⁶³⁶ Râzî, **İsmet**, s. 84; **age.**, C. XVIII, s. 94-95.

sahibi Allah’tan çektiğimiz var; kardeşimizi zayi ettik; babamızı katlettik” dedi. Yakûp ancak seher vaktinin soğuğu ile gözünü açıp ayıldı...⁶³⁷

Peygamberler soğukkanlı ve sabırlı olmaları gerekirken Hz. Yakûp’un gözlerini yitirecek kadar üzülməsi nasıl îzâh edilebilir? şeklindeki itirazlara yine Râzî cevap vermiştir. Felaketler karşısında soğukkanlı olmak, hüznü ve üzüntüyü belli etmemek farz değil; sadece menduptur. Mendûbu terketmek ise günah değildir. Hz. Yakûp’un üzüntüsü daha fazla olmasına rağmen o üzüntüsünün pek azını dışa vurmuştur.⁶³⁸ Bu hususta aydemir, Hz Yakûp’un bir baba olarak bu durma üzülmésinin gâyet normal olduğunu; fakat bu işin tafsilatının kendilerince meçhul olduğunu zikretmiştir.⁶³⁹

e-Hz Yûsuf’un durumunun sonunda iyi olacağı belliydi. Dini ve dünyası güzel sonuçlarla süslenecekti. Hz. Yûsuf’un rüyası sayesinde bunları bilen Hz. Yakûp neden bunlarla teselli bulma yolunu seçmedi de çok üzüldü? şeklindeki itirazlar Râzî tarafından cevaplanmıştır. Bu durumu biliyor olması ayrılıktan kaynaklanan üzüntüyü engellemez. Zaten Hz. Yûsuf bu rüyayı gördüğünde çocuktu. Hz Yakûp bu olay vesilesiyle hayatına kıymış da değildir.⁶⁴⁰

Sonuç olarak;

Ayette geçen “dalal” kelimesi Hz. Yusuf’un (a.s) kardeşleri tarafından babalarına atfedilmiştir. Yüce Allah’ın Hz. Yakup’a (a.s) atfettiği bir kavram değildir. Dolayısıyla bunun Günah ya da Hata olarak Hz. Yakup’a (a.s) atfedilmesi doğru görülmemektedir.

12-HZ. YÛSUF’UN (A.S) MASUMİYETİ

Kur’ân-ı Kerîm Hz. Yûsuf’un (a.s) masum olmadığına vehmettiren hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

“Derken ergenlik çağını aştığı zaman eğriyi doğruyu ayırmaya yetecek keskin bir muhakeme gücü ve derin bir kavrayış yeteneği bahşettik ona. İyilik yapanları, biz işte böyle ödüllendiririz. Ve barındığı evin hanımı, Yûsuf’tan murat almak istedi ve kapıları

⁶³⁷ Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 144-145.

⁶³⁸ Râzî, **İsmet**, s. 84.

⁶³⁹ Aydemir, **age.**, s. 80

⁶⁴⁰ Râzî, **İsmet**, s. 84.

sımsıkı kapatarak ‘haydi gelsene’ dedi. Ama Yûsuf: ‘ öyle bir şey yapmaktan Allah’a sığınırım diyerek’ karşılık verdi. Çünkü o Allah benim rabbimdir. Yerimi güzel ayarlamıştır. Veya senin kocan benim efendimdir, bana çok iyi baktı, ben onun iyiliğine karşı hainlik yapamam. Gerçek şu ki her nerede olursa olsun, Allah’ın istediği şekilde hayat sürmeyenler, asla rahat ve huzura erişemezler. Gerçek şu ki, kadın ona karşı arzu doluydu; eğer Yûsuf rabbinin zinâyı yasaklayan kesin delilini, hatırına getirmemiş olsaydı, onun da ona bir arzu ve isteği doğmuş, gitmişti. Böylece biz ondan kötülüğü, çirkin ve taşkınca halleri geri çevirmek için, kesin delilimizi hatırlatmış olduk. Gerçekten de o Yûsuf, bizim seçkin kullarımızdan biriydi. Derken ikisi birlikte kapıya koşuştular. Kadın onun gömleğini arkadan çekip yırttı ve o an kapıda, kadının kocasını karşılarında buldular. Kadın: ‘ karın için kötülük düşünen birinin cezası, hapisten ya da en ağır ceza neyse ondan başka ne olabilir?’ diyerek üste çıkmaya çalıştı. Yûsuf: ‘ ben ona saldırmadım, aksine o benden murat almak istedi’ diyerek kendini savundu. O an kadının yakınlarından olaya tanıklık eden biri, görüşünü şöyle bildirdi: ‘ eğer Yûsuf’un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru, öbürü yalan söylüyor demektir. Yok, eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, o zaman kadın yalan, öbürü doğru söylüyor demektir.’ Böylece kadının kocası, Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce: ‘ belli ki, bu yine sizin tuzaklarınızdan biri ey kadınlar topluluğu! Doğrusu sizin tuzaklarınız korkunçtur. Ey Yûsuf! Sen de bu olayın üzerinde durma, kimseye de söyleme! Ve ey kadın! Sen de işlediğin günahtan dolayı bağışlanma dile, çünkü sen gerçekte hatası büyük olan birisin.’ Şehirde olayı duyan bir takım kadınlar birbirleriyle: ‘Azizin karısı, genç kölesinin gönlünü çelmeye kalkmış, kölesine olan aşkı yüreğinin deliğine işlemiş; doğrusu biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz’ diye dedi-kodu yapıyorlardı. Kadın onların dedi-kodu yaparak kendisini dile düşürme düzenlerini işitince, onları davet edip kendileri için mükellef bir ziyâfet hazırladı ve her birinin elini de yiyecekleri eti ve meyveyi kesmek üzere bir bıçak tutuşturdu. Sonra Yûsuf’a: ‘ çık şimdi onların karşısına!’ dedi. Kadınlar onu görünce, güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar da onu gözlerinde büyüttüler ve şaşkınlıklarından ellerini kestiler: ‘ Aman Allahım!’ dediler. ‘ bu ölümlü bir insan olamaz, olsa olsa gözde bir melektir bu.’ Kadın onlara: ‘ işte hakkında beni kınadığınız delikanlı bu! Yemin ederim ki, ben kendisinden murat almak istedim de, o iffetinden ötürü beni reddetti. Ama benim kendisine emrettiğimi yapmayacak olursa, hangi konumda olursa olsun zindana atılacak,

aşağılanıp perişanlığa sürüklenenlerden olacak’ dedi. Bunun üzerine Yûsuf dedi ki: ‘Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir. Sen onların tuzaklarını benden uzak tutamazsın, ben o zaman onların ayartmalarına kapılır, doğru eğri nedir bilemeyen şaşkın kimselerden olurum.’ Rabbi onun duâ ve isteğini kabul buyurdu da, kadınların tuzaklarını ondan çevirdi. Şüphesiz ki O, her şeyi işiten ve her şeyi olduğu gibi bilendir. Sonra aziz ve çevresindekiler, Yûsuf’un iffetine dair birçok belgeleri görmelerine rağmen, onu bir süre zindan’a atmayı uygun buldular.”⁶⁴¹

Kur’ân-ı Kerimde Hz. Yûsuf’la alakalı anlatılanlar bundan ibarettir. Bunun dışında Hz. Peygamber miraç hadisesi ile ilgili uzunca bir hadisinde üçüncü kat semada Hz. Yûsuf’u gördüğü ve ona “ güzelliğin yarısının verilmiş olduğunu”⁶⁴² söylediği, zikredilmiştir. Buna göre Hz. Yûsuf’un güzel ve yakışıklı bir delikanlı olduğu ve gören herkesin onun güzelliğine meftun olduğu zikredilmiştir. Peygamberimiz bir hadislerinde Hz. Yûsuf ve atalarını “el-Kerîm” sıfatıyla yâd etmiştir.⁶⁴³ Yüce Allah Hz. Yûsuf’a ait bu kıssayı “Ahşenü’l-Kasas” olarak vasıflandırmıştır.⁶⁴⁴

12.1-Hz. Yûsuf’a (a.s) Zina İsnadı:

H. Yûsuf’la alakalı bu anlatılanların dışında Tefsir ve Tarih kitaplarında birçok rivâyetler nakledilmiştir.

H. Yûsuf’un onu zevce olarak almak,⁶⁴⁵ onunla zina yapmak istediği,⁶⁴⁶ bir insan cinsi yakınlık esnasında hanımının neresine oturursa onun da oraya oturduğu⁶⁴⁷, uçkurusunu çözdüğü,⁶⁴⁸ şeytanın bir eliyle H. Yûsuf’u diğer eliyle kadını tutup bir araya

⁶⁴¹ Yûsuf, 12/ 20-35.

⁶⁴² Müslim, **İman**, 259; Muhiddin Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevi (v. 676/1277), **Müslim Şerhi**, Mısır: 1349h., C. II, s. 213; Ahmet b. Hanbel, **el-Müsned**, C.III, s.148.

⁶⁴³ Buhârî, **Enbiyâ**, 19; Ahmet b. Hanbel, **el-Müsned**, C.II, s.96, 332; el-Ayni, **Umdetü’l-Kârî**, c.XVIII, s.303-304.

⁶⁴⁴ Yûsuf, 12/3.

⁶⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Kurtubî, **age..**, C. IX, s. 110.

⁶⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Râzî, **age..**, C.XVIII, s. 117; el-Âlûsî, **age..**, C.VI, s. 405; Aydemir, **age..**, s. 83(Ahmet el-Gazzali, **Bahru’l-Muhabbe**, s. 91 naklen)

⁶⁴⁷ et-Tabresi, **age..**, C. III, s. 225; Kurtubî, **age..**, C. IX, s. 110; “Kadın sırtüstü yattı” şeklinde aktarılan rivâyet için bkz. et-Taberî, **age..**, C.XII, s. 184; Zemahşerî, **age..**, C. III, 1.bs., Riyat:Mektebetü’l-Ubaykân, 1418/1998, s. 269; Râzî, **age..**, C. XVIII, s. 117; el- Âlûsî, **age..**, C. VI, s. 405.

⁶⁴⁸ Taberî, Tefsir, C. XII, s. 183-184; Zemahşerî, **age..**, C.III, s. 269; Râzî, **age..**, C. XVIII, s. 117; Kurtubî, **age..**, C. IX, s. 110; el-Âlûsî, Tefsir, C. VI, s. 405

getirdiği,⁶⁴⁹ şeklinde birçok asılsız rivâyetler nakledilmiştir. Bunlar bir peygamber için söylenemeyecek cinsten bir takım hurâfe ve batıl şeylerden ibarettir.⁶⁵⁰ Herhangi bir hususta Hz. Peygamberden menkûl sahîh bir rivâyet yoksa sözü uzatmamakta fayda vardır. Bu durumlarda Allah'ın bildirdiği ile yetinmek, diğer söylenenlerden sarf-ı nazar etmek en güzel davranış tarzıdır.⁶⁵¹

Hz. Yûsuf'un kadına yönelik kastının îzâhı meyanında "Hz. Yûsuf kadını dövmek istedi; ondan kaçmak istedi" tarzında îzâhlar da vardır. Buna göre Hz. Yûsuf kendi üzerine gelen kötülüğü defetmek istemiş yani " en-nehÿü ani'l-münker" vecîbesini yerine getirmeyi kast ve azmetmiştir.⁶⁵² Aydemire göre, İşte bu son görüşler, Hz. Yûsuf hakkında düşünülebilecek en hayırlı şeylerdir.⁶⁵³

Âyette Hz. Yûsuf'un kadına yanaşmamasının sebebini "Rabbinin bürhânını görmesi"⁶⁵⁴ şeklinde zikrediliyor. Bahse konu edilen "bürhânın" ne olduğu hususunda muhtelif îzâhlar yapılmıştır. Bunların bir kaçını sırayla zikrelelim:

a-Bu hususta İbn Abbâs'tan uzunca nakledilen rivâyetlerin sonunda bürhânın Hz. Yûsuf'un babası olduğu ve ona temessül ettirildiği ve babasının onun göğsüne vurduğu, Yûsuf'un ayağa kalktığı ve bu esnada şehvetinin parmak uçlarından çıkıp gittiği zikredilmiştir. Âyette geçen bürhanın bu olduğu nakledilmiştir.⁶⁵⁵ Bu şehvet eksikliğinden dolayı Hz. Yûsuf'un on bir erkek evladı; kardeşlerinin ise, on iki erkek evladı olduğu zikredilmiştir.⁶⁵⁶

⁶⁴⁹ Begavi, **age.**, C. III, s. 273(hazin tefsirinin kenarında); el-Hazin, **age.**, C.III, s. 274.

⁶⁵⁰ Zemahşerî, **age.**, C. III, s. 269, 270; et-Tabresi,**age.**, C. III, s. 225; İbnü'l- Arabî, **age.**, C. III, s. 1070, 1071; Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 117-122 ; İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 20-21.

⁶⁵¹ Taberî, **age.**, C. XII, s. 191; Muhammed Reşid Rıza(v. 1935), **Tefsîru'l-Menâr.**, C. XII, 2.bs., Kâhire: 1366/1947, s. 276.

⁶⁵² Giritli Sırrı Paşa(v.1308 /1895), **Ahsenü'l-Kasas**, C. II, İstanbul: 1309, s. 73-74.

⁶⁵³ Aydemir Abdullah, **age.**, s. 83.

⁶⁵⁴ Yûsuf, 12/ 24.

⁶⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Taberî, **age.**, C. XII, s. 185; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 112

⁶⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Taberî, **age.**, C. XII, s. 187-188; Bu şehvet eksikliğinden dolayı Hz. Yûsuf'un iki erkek evladı olduğu da zikredilir.(Kurtubî, **age.**, C.IX, s. 112)

b- İbn Abbâs'tan nakledilen diğer rivâyette ise, Hz. Yûsuf evin içerisinde babasını hayretten parmaklarının ısırır halde gördü. Bu durum karşısında Hz. Yûsuf hemen kötü işten vazgeçti. “ babalık hakkına yemin olsun ki, bu işe katiyen dönmeyeceğim” dedi.⁶⁵⁷

c- İbn Abbâs'tan aktarılan başka bir rivâyette ise, bürhânın Cebrâil olduğu zikredilmiştir. Rivâyete göre, o esnada Hz. Yûsuf'a babası temessül ettirildi. Fakat o aldırmadı. Ardından “ zina mı ediyorsunuz? sonra tüyü yolunmuş kuşa dönersiniz.” şeklinde nidâ edildi; yine aldırmadı. Sonra Cebrail sırtına vurdu, o da sıçrayıp kalktı.⁶⁵⁸

d- Kadın evin avlusunda bulunan bir putun üzerine elbise örttü. Hz. Yûsuf kadına: “ ne yapıyorsun?” diye seslendi. Kadın: “ ilâhımın beni bu halde görmesinden utanıyorum da üzerini örtüyorum” dedi. Hz. Yûsuf: “ sen işitmeyen ve düşünme hassasiyeti olmayan bir puttan utanıyorsun da ben kâinatı ayakta tutan rabbimden hayâ etmez miyim?” dedi. İşte Hz. Yûsuf'un gördüğü bürhân budur.⁶⁵⁹

e- Ey Yûsuf! Sen enbiyâ divanında yazılı olduğun halde, süfehanın amelini mi yapıyorsun? tarzında bir ses geldi.⁶⁶⁰

f- Allah kendisine bir melek gönderdi ve bu melek kadının yüzüne kan ile “ Zinâya yaklaşmayın. Doğrusu bu çirkindir. Kötü bir iştir.”⁶⁶¹ âyetini yazdı.⁶⁶²

g- Evin tavanı yarıldı ve kendisine: “ Ey ismet peygamber yapma! Zira sen masumsun” diyen güzel bir suret gördü.⁶⁶³ Âyette söz konusu olan “bürhân”la ilgili Tarih ve Tefsir kitaplarında birçok rivâyet aktarılmıştır.⁶⁶⁴ Bunların adedi düzinelere

⁶⁵⁷ Kurtubî, **age.**, C.XI 1.bs., Beyrut: Müessesetü'l-Risale,1467/2006, s. 317- 318.

⁶⁵⁸ Kurtubî, **age.**, C.XI, s. 317, 318.

⁶⁵⁹ Aydemir, **age.**, s. 84(Ahmet el-Gazzali, **Bahru'l-Muhabbe**, s. 92 naklen); Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 122; Kurtubî, **age.**, 2.bs., C. IX, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988, s. 112; el-Âlûsî, **age.**, C. VI, s. 405.

⁶⁶⁰ Taberî, **age.**, C. XII, s. 186; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 112; el-Âlûsî, **age.**, C. VI, s. 405; Aydemir, **age.**, s. 84(Ahmet el-Gazzali, **Bahru'l-Muhabbe**, s. 92 naklen);

⁶⁶¹ İsrâ, 17/ 32.

⁶⁶² Kurtubî **age.**, 1.bs., C. XI, Beyrut: Müessesetü'l-Risale,1467/2006, s. 317.

⁶⁶³ Aydemir, **age.**, s. 84.

⁶⁶⁴ Bu rivâyetler için bkz. Taberî, **age.**, C. XII, s. 187, 190; Kurtubî, **age.**, C. IX, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988 s. 112; İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 20; Aydemir, **age.**, s. 84(Ahmet el-Gazzali, **Bahru'l-Muhabbe**, s. 92-93 naklen)

varmaktadır. Rivâyetlerin bu kadar kabartılması, söylenenlerin asılsızlığının diğer bir delili kabul edilebilir.⁶⁶⁵

Hız Yûsuf'un kastı ve ona verilen bürhân ile ilgili aktarılan rivâyetler, en ebleh bir insanın bile derhal fark edeceği cinsten uydurma, yersiz ve lüzumsuz şeylerdir. İslâm'la ilgili herhangi bir konu açıklığa kavuşturulurken Kur'ân, hadis ve sahîh rivâyetlere bakmakta fayda vardır. Bu kaynaklarda bu tür rivâyetlere rastlanılmamaktadır.⁶⁶⁶

Aktarılan rivâyetlere göre, mucizelere mazhar olan Allah'ın elçisi zinâdan ancak babasının suretini gördüğünde çekiniyor. Veya o anda kendisi çeşitli sözler sarfıyla ikaz ediliyor. Bazı rivâyetlerde şehvetinin parmaklarının ucundan akıp gittiği söyleniyor. Böyle bir durum kabul edildiği takdirde Hz. Yûsuf'un ismetinden geriye bir şey kalmıyor. Şehvette parmaklarından akıp gittiğine göre Hz. Yûsuf'un zinâdan vazgeçmesi mecbûrî bir durum arz ediyor. Geride Hz. Yûsuf lehine bir şey kalmıyor. Ve onun peygamberliği de elden gidiyor. Çünkü nebîler ismet sahibidirler. İsmet sahibi olmayan peygamber olamaz. Zinâ'ya meyleden biri peygamber olabilir mi? Peygamber olan bir zat yabancı kadının şurasına burasına diz çökebilir mi?⁶⁶⁷

Bazı rivâyetlerde Hz. Yûsuf babasını görüyor aldırıyor; Cebrâîl'i görüyor aldırıyor; muhtelif yerlere yazılmış âyetleri görüyor aldırıyor; sonunda onu kadının yanından alıp, uzaklaştırmak ve şehvetini izale etmek suretiyle zinâdan kurtarıyorlar. Böyle bir durumda en fasık kimse bile az bir çıtırtıdan veya o esnada alelade bir adam görse kaçacak yer arar. Hiç olmazsa utanır, işini bırakır. Hal böyleyken bir peygamber nasıl olurda bütün bunlara rağmen işine devam eder. Bu ancak zındıkların uydurduğu hurâfelerden biridir. Amaç Allah'ın elçilerini halkın gözünde küçük düşürüp, onlara olan inancı ve itimadı sarsmaktır. Bunların başka türlü açıklaması olamaz.⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ Aydemir, **age.**, s. 89.

⁶⁶⁶ Aydemir, **age.**, s. 85-86.

⁶⁶⁷ Aydemir, **age.**, s. 86.

⁶⁶⁸ Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 117-122; Sırrı Paşa, **Ahsenü'l-Kasas**, C.II, s. 67; Aydemir, **age.**, s. 86(Muhammed Ebû Şühbe, **Mecelletü'l-Ezher**, C. XXVI, s. 532-533, naklen)

Aydemir, bazı müelliflerin hiçbir tenkîde tâbî tutmadan bu tür rivâyetleri kitaplarına sahih rivâyetmiş gibi almalarını tenkit ediyor.⁶⁶⁹

Kıssacıların, bu tür fena hareketleri Hz. Yûsuf gibi bir peygambere isnat etmekten hayâ etmemelerine karşılık, Allah Teâlâ onun hakkındaki kötülüğü bertaraf etmiştir.⁶⁷⁰ Hz. Yûsuf'un masum olduğuna Allah'ın bu şahâdetine ilave olarak Zeliha ve kocası Aziz'in Şahâdeti⁶⁷¹, ellerini kesen kadınların şahadeti⁶⁷², kadının akrabalarından birinin şahadeti⁶⁷³, Yûsuf'un şahadeti⁶⁷⁴ de delil gösterilebilir.

Burada Hz. Yûsuf'un masum olduğunu zikreden en çarpıcı deliller ise, İblis'in Allah'ın has kullarını, yani ihlâs'a erdirilmiş olan kullarını azdıramayacağı ve saptıramayacağına dair âyetlerdir.⁶⁷⁵ Hz. Yûsuf, Kur'anın " Çünkü o (Yûsuf taatte bizim) ihlâs'a erdirilmiş kullarımızdandı"⁶⁷⁶ şeklindeki âyetinde bu vasıfla zikredilmiştir.⁶⁷⁷

Yukarıda zikredilen rivâyetlerin isrâiliyyat ve hurâfe olmasına rağmen, bu rivâyetlerin bazılarının Hâkim'in sahih olarak kabul etmesi, yani yapılan iftiraları yerinde olduğunu savunması, Âlûsî tarafından tenkit edilmiştir. Hâkim'in bu davranışının ilim ehli tarafından dikkate alınmadığı Âlûsî tarafından aktarılmıştır.⁶⁷⁸ Giritli Sırrı Paşa bu hususta son sözü söylemiştir: " Hz. Yûsuf'a bu fazihayı (edepsizliği) nispet eden cahiller, iblis'in etbainden iseler, İblis'in şahâdetini kabul etsinler; müslüman iseler, Hz. Yûsuf'un taharetine dair olan şahâdet-i Hudâ'yı kabul etsinler."⁶⁷⁹

⁶⁶⁹ Aydemir, **age.**, s. 86.

⁶⁷⁰ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 24.

⁶⁷¹ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 28, 29, 32, 51.

⁶⁷² Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 31.

⁶⁷³ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 26-28.

⁶⁷⁴ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 26, 33.

⁶⁷⁵ Âyet için bkz. Hicr, 15/ 39-40; Sad, 38/ 82.

⁶⁷⁶ Yûsuf, 12/25.

⁶⁷⁷ Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 117; Sırrı Paşa, **Ahsenü'l-Kasas**, C.II, s. 65; Aydemir, **age.**, s. 86 (Muhammed Ebû Şuhbe, **Mecelletü'l-Ezher**, C. XXVI, s. 532-533, naklen)

⁶⁷⁸ Âlûsî, **age.**, C. VI, s. 406.

⁶⁷⁹ Sırrı Paşa, **Ahsenü'l-Kasas**, C. II, s. 70-71.

12.2- Hz. Yûsuf'un(a.s)İnsanlardan Medet Ummasından Dolayı Ta'zîr Edilmesi:

Hz. Yûsuf'la birlikte zindana iki delikanlı girmişti. Hz. Yûsuf bu iki delikanlıdan birinin zindandan çıkacağını biliyordu. O zindandan çıkacağını bildiği kimseye: “Efendinin yanında benim suçsuz olduğumu hatırlatmak üzere beni an, dedi. Fakat şeytan, o adama Yûsuf'un durumunu efendisine anmayı unutturdu; bu yüzden Yûsuf birkaç yıl daha zindanda kaldı.”⁶⁸⁰

Rivâyete göre, “Hz. Yûsuf, zindandan çıkacağını bildiği kimseye: ‘Efendinin yanında benim suçsuz olduğumu hatırlatmak üzere beni an...’ deyince, Cebrâîl geldi ve Allah namına kendisini azarladı; onun hapislik müddetini uzattı ve kendisine: ‘Ey Yûsuf! Seni kardeşlerinin elinde öldürülmekten kim kurtardı?’ dedi. Hz. Yûsuf: ‘Yüce Allah’ dedi. Cebrâîl: ‘seni kuyudan kim çıkardı?’ dedi. O da: ‘Yüce Allah’ dedi. Cebrâîl: ‘seni fuhuştan kim kurtardı?’ dedi. Yine ‘Yüce Allah’ cevabını verdi. Cebrâîl: ‘kadınların tuzağını senden kim defetti?’ dedi. O yine ‘Yüce Allah’ dedi. Bunun üzerine Cebrâîl kızdı ve gürledi: ‘O halde, bir mahlûka nasıl güvendin de, rabbini terk ettin; ondan istemedin?’ dedi. Bunun üzerine Hz. Yûsuf elini kaldırdı ve: ‘Yâ Rabbi! Yanıldım ve hatalı bir söz söyledim; Ey İbrâhîm, İshâk ve ihtiyar Yakûb’ın ilâhı olan Allahım! Beni bağışlamanı istiyorum diyerek, duâ etti. Cebrâîl: “senin cezan birkaç yıl zindanda kalmaktır.” dedi ve çıkıp gitti.”⁶⁸¹ Bu hususta başka rivâyetler de vardır.⁶⁸²

Yukarıda zikredilen rivâyetlerin Hz. Yûsuf gibi bir zattan sadır olup, olmadığını bilmiyoruz. Bunların olması mümkündür. Burada garip bulunacak herhangi bir durum söz konusu değildir. Fakat bu rivâyeti doğrulayacak âyet ve hadis bulunmamaktadır. Ancak bu rivâyetlerin satır aralarına ustaca yerleştirilen İslâm’ın ruhuna aykırı rivâyetler, iftiralar ve peygamberler hakkında kabul edilmesi imkânsız haller mevcuttur. Bunlar şöyledir:

a- Zindandakilere Hz. Yûsuf kendini şöyle tanıtıyor: “ Ben kurbanlık İshâk’ın oğlu Yûsufum...” Bu konuy’la alakalı olarak hem Kur’ân’daki âyetlerin

⁶⁸⁰ Yûsuf, 12/42.

⁶⁸¹ Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 128-129.

⁶⁸² Aydemir, **age.**, s. 90.

delâletinden hem de sahîh hadislerden anlaşıldığına göre kurbanlık İshâk değil; İsmâîl'dir. Kurbanlığın İshâk olduğunu zikreden rivâyetler Yahudilerin uydurmasıdır; İsrâiliyyattır. Tevratta kurbanlığın İshâk olduğu ismen zikredilmesine rağmen onun kurbanlık olmadığı yine tevatür'a dayanarak ispat edilmiştir.⁶⁸³ Hz. Yûsuf'a isnat edilen bu rivâyet uydurma ve yalandır.⁶⁸⁴

b- Hz. Yûsuf'un zindandan çıkacağını bildiği kimseye: "Efendinin yanında benim suçsuz olduğumu hatırlatmak üzere beni an..." demesi, bahane edilerek ona yapılmadık hakaret bırakılmamıştır. Bu husus İslâmî nazarla incelendiğinde hiçbir anormalliğin olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Yani bir peygamber ve bir insan hemcinsinden medet umabilir. Bunun birçok örneği bulunmaktadır. Bu örnekler şöyledir:

1-Hz. İsa bir defasında havârilere: "Allah'a doğru giden yolda bana yardım edecekler kim?"⁶⁸⁵ şeklindeki hitabını anlatan âyetle "İyilik etmekte ve fenalıktan sakınmada yardımlaşınız."⁶⁸⁶ âyeti insanların, hele mü'minlerin yardımlaşmasında hiçbir anormalliğin olmadığına işaret etmektedir.

2-" Kul müslüman kardeşine yardım ettiği müddetçe, Allah da kendisine yardım eder."⁶⁸⁷ "Kim bir mü'minin sıkıntısını giderirse, Allah da o kimsenin ahiret sıkıntılarından birini giderir."⁶⁸⁸ hadisleri de buna en güzel örnektir.

3-Hz. Aişe'den gelen bir rivâyete göre, Hz. Peygamber bir gece düşmanlarından emin olmadığı ve korktuğu için uyuyamamış; kendini koruyacak bir nöbetçi aramıştır.⁶⁸⁹

Bu rivâyetler incelendiğinde İslâm'a göre inanmış insanlardan yardım talep etmek caiz olduğu gibi zulmü, belayı, yangını, sel felaketini ve benzerini def etmek için kâfirlerden yardım talep etmek caizdir.⁶⁹⁰

⁶⁸³ Detaylı bilgi için bkz. Abdullah Aydemir, "Kurbanlık Hz. İsmail mi, Hz. İshak mı" Diyanet İlmî Dergi, C. XIII, S. 5, Eylül, Ekim, Ankara, 1974, s. 259- 264.

⁶⁸⁴ Aydemir, *age.*, s. 90.

⁶⁸⁵ Al-i İmran, 3/ 52.

⁶⁸⁶ Mâide, 5/2.

⁶⁸⁷ Tirmîzî, **Hudud**, 3; Ebû Dâvud, **Edep**, 60; Ahmet b. Hanbel, **Müsned**, II, 274.

⁶⁸⁸ Buhari, **Mezâlim**, 3; Müslim, **Birr**, 59; Ebû Dâvud, **Edep**, 38.

⁶⁸⁹ Buhari, **Cihad**, 70; **Temenni**, 4; Müslim, **Fedailü's- sahabe**, 39, 40; Ebû Dâvud, **Cihad**, 16.

Eğer gayrimüslimden yardım talep etmek hata olarak telakkî edilseydi geçmişten günümüze hiçbir İslâm ülkesinin kâfirlerden yardım talep etmemesi, ticârî alış-veriş yapmaması ve onlarla ittifâk kurmaması gerekirdi. O halde Hz. Yûsuf'un bu sözü bahane edilerek ona isnat edilen suçlamalar ve azarlamalar tamamen uydurmadır. Bu sözden dolayı onun birkaç yıl daha zindanda kaldığının aslı yoktur.⁶⁹¹ Bu hususta Hz. Peygambere isnat edilen merfu bir haber⁶⁹² olsa da bu haberi tenkit eden muhtelif imamlardan bazıları mürsel ve zayıf⁶⁹³ bazıları da batıl⁶⁹⁴ ilan ederek kabul etmemişlerdir.

12.3-Hz. Yûsuf'a(a.s) İsnat Edilen Hırsızlık Hadisesi:

Rivâyete göre, Hz. Yûsuf, Padişahın su kabını bizzat kendisi kardeşi Bünyamin'in yükü içerisine yerleştirir. Maksudı öz kardeşini yanında alıkoymaktır. Bu durum Kur'ân'da şöyle zikredilir: “Yûsuf onların yükünü hazırlatırken su kabını öz kardeşi Bünyamin'in yüküne koydurdu. Ve böylece onlar, bundan habersiz şehirden ayrılırken bir çağrıcı şöyle seslendi: ‘Ey kervan durun, siz hırsızlarsınız!’ Yûsuf'un kardeşleri o çağrıcıya dönerek: ‘ne kaybettiniz’ dediler. Onlar: ‘Kralın su kabını kaybettik’ dediler.”⁶⁹⁵ Kayıp olduğu bildirilen su kabı Yûsuf'un öz kardeşinin yükünde çıkınca, üvey kardeşler ona ve Hz. Yûsuf'a bazı acı sözlerle hücum ettiler. K. Kerim bu durumu şöyle açıklar: ‘Eğer o çaldıysa ne ala. Bir zamanlar onun kardeşi(Yûsuf'ta) hırsızlık yapmıştı.”⁶⁹⁶ Bu sözle Hz. Yûsuf'a iftira ettiler. Bazı müfessirler Hz. Yûsuf'a isnat edilen bu “hırsızlık” meselesi üzerinde durmuşlar epeyce rivâyet nakletmişlerdir. Bu rivâyetlerin bazıları şöyledir⁶⁹⁷:

a- Vaktiyle Hz. Yûsuf anne dedesinin altın ve gümüşten mamul bir putunu çalmış ve onu kırarak yol üzerindeki bir pisliğe atmıştı. Kardeşleri onu bu sebeple ayıpladılar.

⁶⁹⁰ Zemahşerî, **age.**, C. III, s. 287, 288; Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 148; el-Âlûsî, **age.**, C. VI, s. 407.

⁶⁹¹ Ebû Hayyan, **age.**, C. V, s. 310; Reşid Rıza, **age.**, C. XII, s. 315.

⁶⁹² Hadisin çeşitli sened ve lafızları için bkz. Taberî, **age.**, C. XII, s. 223.

⁶⁹³ İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 29.

⁶⁹⁴ Reşid Rıza, **age.**, C. XII, s. 315.

⁶⁹⁵ Yûsuf, 12/ 70-72.

⁶⁹⁶ Yûsuf, 12/ 77.

⁶⁹⁷ Taberî, **age.**, C. XIII, s. 28, 29; Zemahşerî, **age.**, C. III, s. 311; Râzî, **age.**, C. XVIII, s. 187; el-Âlûsî, **age.**, C. VII, s. 31; Tabresi, **age.**, C. III, s. 255.

b- Kapılarına gelen bir dilenciye evden bir yumurta alıp vermişti.

c- Fırsat buldukça sofradan bazı yemekler alıp saklar ve bunları fakirlere verirdi.

Hız. Yûsuf'a isnat edilen bu rivâyetler bazı müelliflerce şiddetle reddedilmiştir. Bu gibi şeylerin değil bir peygambere; sıradan bir mü'mine dahi yakışmayacağı zikredilmiştir. Bu tür rivâyetlerin zikredilmemesi, yapılacak en güzel iştir.⁶⁹⁸ Bu isnadın Hız. Yûsuf'un kardeşlerince söylenmiş bir yalan olduğunu ifâde edenler vardır.⁶⁹⁹ Bu hususta yapılacak en güzel davranış Kur'ânın verdiği bilgiyle yetinmektir.

Sonuç olarak; İslâm düşmanları, zındıklar, râfizîler, Yahudi ve Hristiyanlar Hız. Yûsuf'la alakalı olarak İslâmî kaynaklarda hiçbir tenkîde tâbî tutulmadan zikredilen bu rivâyetleri ganimet bilip, Allah'ın yüce nebîsine yakışmayan bu tür uydurma rivâyetleri müslümanlarca büyük hürmet gösterilen İbn Abbâs gibi şahsiyetlere izafe etmişlerdir. Bu düşmanca faaliyetlerin neticesinde Allah'ın yüce nebîsine zinâ, hırsızlık isnadında bulunmuşlardır. Garip olan ise bu uydurma rivâyetleri hiçbir tenkîde tutulmadan müelliflerin kitaplarına almaları, onların gerçek değerini ortaya koymamalarıdır. Bu husustaki en güzel tavır, Allah ve rasûlünün beyanı ile yetinmek; hurâfe ve isrâiliyyatın peşinden koşmamaktır.⁷⁰⁰

13- Hız. EYYÛB'UN (A.S) MASUMİYETİ

13.1- İblis'in Hız. Eyyûb'a(a.s) Musallat Olması Meselesi:

Kur'ân-ı Kerimde zikredilen bir âyetten hareketle müfessirler ve tarihçiler telif ettikleri kitaplarına İblis'in Hız. Eyyûb'a tasallutunu geniş tasvirlerle ve ballandıra ballandıra anlatmayı kendilerine görev addetmişlerdir. Söz konusu olan âyetin meali şöyledir: “ Kulumuz Eyyûb'u da hatırla. Hani o rabbine yalvararak şöyle demişti: gerçekten de şeytan beni yordu ve bana dert ve işkence çekti.”⁷⁰¹

⁶⁹⁸ el-Âlûsî, **age.**, C. VII, s. 31; Tabresi, **age.**, C. III, s. 255.

⁶⁹⁹ el-Âlûsî, **age.**, C. VII, s. 31; Tabresi, **age.**, C. III, s. 255.

⁷⁰⁰ Aydemir, **age.**, s. 96.

⁷⁰¹ Sad, 38/41.

Bilindiği üzere her şeyin hâlikî Allah'tır. Her şey ondandır. Fâili muhtar O' dur. Hal böyleyken Hz. Eyyûb'un yorgunluk ve azabı şeytandan bilmesi cenâb-ı hakka duyduğu büyük saygıdandır.⁷⁰²

Râzî'ye göre bu âyette azabın şeytandan bilinmesi, onun vesvese ve bozuk hatıralarla Hz. Eyyûb'u rahat bırakmadığını ifâde eder.⁷⁰³ Şeytanın Hz. Eyyûb'a tasallutunu dillendiren rivâyetler İblis'in tasallutunun onun malına,⁷⁰⁴ çocuklarına,⁷⁰⁵ vücuduna⁷⁰⁶ şeklinde olup; bu rivâyetler Tefsir ve Tarih kaynaklarında ballandıra ballandıra anlatılmıştır. Bu rivâyetlerin tamamı Kitab-ı Mukaddeste de zikredilmiştir.⁷⁰⁷ O halde buradan da anlaşıldığı gibi İblis'in Hz. Eyyûb'un malına çocuklarına ve vücuduna muhayyel zarar verdiğini zikreden rivâyetlerin tamamı isrâiliyyattır.⁷⁰⁸ Bu rivâyetlerle ilgili İslâm Âlimlerinin bazıları “doğrusunu Allah bilir deyip” durumu Allah'a havele edip, mahiyeti üzerinde fazla durmamışlardır;⁷⁰⁹ bazıları ise, bu rivâyetlerin asılsız ve hurâfe olduğunu açıkça beyan etmişlerdir.⁷¹⁰

13.2- Hz Eyyûb'un(a.s) Hastalığı ve Yaralarına Kurtların Musallat Olması Meselesi:

Hz. Eyyûb'un hastalığı ile ilgili bilinen tek husus, onun yukarıda zikredilen âyet ve Allah'a şöyle duâ etmesidir: “Başıma bu dert geldi, sen merhametlilerin en merhametlisisin.”⁷¹¹ Birbirine yakın olan bu iki âyetin dışında Kur'ân ve Hadislerde Eyyûb'un hastalığının mahiyeti ile ilgili hiçbir bilgi yoktur. O halde kur'ânın verdiği bu bilgi ile yetinip; teferruata girmemek daha iyidir.⁷¹² Hz Eyyûb'un sabrının büyüklüğünü

⁷⁰² Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli - Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti, **Tefsiru'l-Celaleyn**, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, Ts., C. II, s. 138

⁷⁰³ Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 212-213.

⁷⁰⁴ Bu rivâyetler için bkz. Taberî, **age.**, C. XVII, s. 57; el-Begavi, **age.**, C.IV, s. 249; Râzî, **age.**, C. XXII, s. 204, 206; Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 135.

⁷⁰⁵ Bu rivâyetler için bkz. Taberî, **age.**, C. XVII, s. 57; el-Begavi, **age.**, C.IV, s. 249; Râzî, **age.**, C. XXII, s. 204, 206; Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 135.

⁷⁰⁶ Bu rivâyetler için bkz. Taberî, **age.**, C. XVII, s. 57; s.135-137; el-Begavi, **age.**, C.IV, s. 249; Râzî, **age.**, C. XXII, s. 204, 206; Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 135, 136; Aliyyu'l-Kârî, **Şerhu's-Şifa**, s. 578; Tusi, **age.**, C. VII, s. 240; Vehbi Efendi, **age.**, C. XII, s. 4802; Ebû Hayyan, **age.**, C. VII, s. 384; C.VI, s. 310

⁷⁰⁷ Kitab- Mukaddeste, **Eyyûb**, 1/ 8-12, 14-16, 18-21; 2/ 2-8.

⁷⁰⁸ Aydemir, **age.**, s. 103.

⁷⁰⁹ Ebû Hayyan, **age.**, C. VI, s. 310; C. VII, s. 385

⁷¹⁰ Taberî, **age.**, C. XVII, s. 57.

⁷¹¹ Enbiyâ, 21/ 83.

⁷¹² Aydemir, **age.**, s. 103.

ispat için anlatılan rivâyetlerin büyük çoğunluğu yalan ve asılsızdır. Bunlar reddedilmesi elzem olan isrâiliyyat cinsinden şeylerdir.⁷¹³ Hz Eyyûb'a şeytanın iptilası hususunda olduğu gibi sabrı konusunda zikredilenler de isrâiliyyatla doldurulmuş ve gerçekler gölgelenmiştir.⁷¹⁴

Rivâyetlere göre Hz.Eyyûb'un yaralarına kurt düşüp, çevreyi çok fena ve dayanılmaz bir koku sarınca kasaba halkı kendisini şehirden çıkarmış ve bir çöplüğe atmıştır. Eşinden başka herkes ondan uzaklaşmış, yanına kimsecikler uğramaz olmuştur. Kendisi yıllarca bu çöplükte kalmıştır.⁷¹⁵

Allah'ın elçileri maddeten ve manen temiz kimselerdir. Görevleri gereği toplum içerisinde yaşarlar. Hiçbir peygamber, insanları nefrete boğacak, şehirden sürülecek, çöplüklere atılacak tarzda hasta olmaz.⁷¹⁶ Bunlar aklen ve naklen asla mümkün olmayan ve yalan olduğuna inanmanın vâcip olduğu isrâiliyyat cinsinden şeylerdir.⁷¹⁷ Rivâyetleri doğrulayacak veya teyid edecek elimizde hiçbir sahîh sened yoktur. Bilinmelidir ki nefret uyandıran hastalıkla peygamberlik müessesesi birbirine zıttır.⁷¹⁸ Hz. Eyyûb'un mahiyeti bizce meçhul olan hastalığa yakalanış sebebinin işlediği affı zor bir hata olduğuna dair birçok rivâyetler nakledilmiştir.⁷¹⁹ Bu rivâyetlerin tamamı asılsız, yalan ve uydurmadır.⁷²⁰ Hiçbirisi enbiyânın ismetiyle bağdaşmayan mervîyyat cinsindendir.⁷²¹ Ayrıca Hz. Eyyûb'un hanımına yüz sopa vurduğuna dair muhtelif rivâyetler vardır ki, bunların tamamı aslı olmayan mervîyyat cinsindendir.⁷²²

⁷¹³ Râzî, **age.**, C. XXII, s. 208,209; Kurtubî, **age.**, C. XI, s. 214; Vehbi Efendi, **age.**, C. XII, s. 4803.

⁷¹⁴ Seyyid Kutup, **age.**, C. VII, s. 297.

⁷¹⁵ Taberî, **age.**, C. XVII, s. 69; Begavî, **age.**, C. IV, s. 253; Râzî, **age.**, C. XXII, s. 205; Kurtubî, **age.**, C. XI, s. 214.

⁷¹⁶ Râzî, **age.**, C. XII, s. 208,209; Âlûsî, **age.**, C. XII, s. 199; el-Merağî, **age.**, C. XVII, s. 61; C. XXIII, s. 124; Vehbi Eefendi, **age.**, C. XXIII, s. 4803; Seyyit Kutup, **age.**, C. VII, s. 297.

⁷¹⁷ el-Merağî, **age.**, C. XVII, s. 61; C. XXIII, s. 124; Vehbi Efendi, **age.**, C. XXIII, s. 4803.

⁷¹⁸ el-Merağî, **age.**, C. XVII, s. 61; C. XXIII, s. 124; Vehbi Efendi, **age.**, C. XXIII, s. 4803; Seyyit Kutup, **age.**, C. VII, s. 297.

⁷¹⁹ Bu rivâyetler için bkz. Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 136-137; Ebû Hayyan, **age.**, C. VII, s. 383; Âlûsî, **age.**, C. IX, s. 77; C. XXIII, s. 206.

⁷²⁰ Kurtubî, **age.**, C. XV, s.137; Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyan el- Endülüsî, **Bahru'l-Muhit**, C. VII, 1.bs. Beyrut: Dâru'l-Fikr,1413/1993, s. 384; Âlûsî, **age.**, C. IX, s. 77.

⁷²¹ Âlûsî, **age.**, C. XII, s. 198.

⁷²² İbnu'l-Arabi, **age.**, C. IV, s. 1640; Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 215; Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 137; Merağî, **age.**, C. XXIII, s. 126; Ebû Hayyan, **age.**, C. VII, s. 385.

Sonuç olarak; Allah'ın seçkin bir kulu ve peygamberi olan bir kişi'ye yakıştırılan bu halleri kitaplarda zikretmek ve bunları hak adına halka anlatmak günahtır. Bir peygamberin sabrını ortaya koymak için yaralarına kurt düşürmek şart mıdır? Keza düşen kurtları yerden alıp tekrar yaraya koymak çok mu elzemdir? Bunlarla insanlar dine ısındırılmaz; hatta insanlar bu rivâyetler sebebiyle hem peygamberden hem de dinden soğur ve uzaklaşır. Temizliği prensip edinmiş olan kimseler bu anlatılanları duyduğunda dinden ve peygamberden nefret eder hale gelir. Bu rivâyetleri ortaya atan ve halk arasında yayanlar muhtemelen haince amaçlar taşıyabilirler.⁷²³

14-HZ. ŞUAYB'İN (A.S) MASUMİYETİ

14.1- Hz Şuayb'in (a.s) Mağfiret Talebi:

Bu hususla alakalı âyet şu şekildedir: “öyleyse günahlarınız için rabbinizden bağışlanma dileyin ve sonra da tevbe ve pişmanlıkla ona yönelin.”⁷²⁴ Bir şey özellikle uzaklık gerektiren bir edatla kendi kendine affedilemez. Râzî İsmetü'l-Enbiyâ adlı eserinde üç madde halinde cevap veriyor:⁷²⁵

a- Âyetin anlamı şudur: mağfiret ulaşmak istediğiniz asıl hedef olsun. Daha sonra ona tevbe ile ulaşın. Evet, âyetin anlamı bu olabilir. O halde mağfiret talebin başında; sebebin de sonunda yer alır.

b- “rabbinizden mağfiret dileyin” yani müslümanlar için ondan mağfiret isteyin ve ağırlığınızı bu noktada toplayın. Daha sonra da ona tevbe edin. Burada bir atıf sökonusu değil. Çünkü başarı dileğinin tevbeden önce gelmesi gerekir.

c- Günahın zararından kurtulmanın iki yolu vardır:

1- Allah'ın rahmeti ve yardımudur. Bu da şüphesiz günaha yaklaşıldığında söz konusu olabilecek bir şeydir.

2- Günahı silen tevbedir. Buna göre Hz. Şuayb, mümkün olan tüm yollarla günahlardan kurtulma talebi için gönderilmiştir.

⁷²³ Aydemir, **age.**, s. 104.

⁷²⁴ Hûd, 11/90.

⁷²⁵ Râzî, **İsmet**, s. 99; Vehbi Efendi, **age.**, C. VI, s. 2412.

14.2- Hz. Şuayb'in(a.s) Hz. Mûsâ'dan(a.s) Mehir Talebi:

Hz. Şuayb'in Hz. Mûsâ'ya söylediği “Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu senden bir lütuf olur”⁷²⁶ sözünün anlamı nedir? Mehirde muhayyer kılma diye bir şey nasıl olabilir? Üstelik bu şart sırf kendisi içindir. Kızın eline geçen bir şey yoktur. Râzî bu soruyu da şöyle cevaplamıştır:

a- Koyunlar kendisinin olabileceği gibi kızının da olabilir. Şâyet kızına ait olduğunu kabul edersek bu takdirde baba onun mihrini de alarak ona ait bir işi üstlenmiş oluyordu. Koyunlar eğer Hz. Şuayb'in kendisine ait ise, bu durumda, söz konusu edilen istifâde koyunları güdecek birinin bu iş için tutulmasıdır. Baba yaptığı bu icraatla kızını bu külfetten kurtarmış ve böylece yapılan iş onun lehine yapılmıştır. Öte yandan ancak sekiz yıl sonrası için muhayyerlik sözkonusudur ve bu fazlalık ise mehirle ilgili değildir.

b- Onun şerîatına göre belirli bir mehir olmadan da karşılıklı rıza esası üzerine akit caiz olabilir. Buna göre “ bana sekiz yıl çalışmana karşılık” ilâhî kelâmı mehir anlamına gelmez.⁷²⁷ Bazı Âlimler bunun mehir olduğunu zikretmişlerdir. Bunun Hz Şuayb'in şerîatında caiz olduğunu ve onun şerîatında caiz olan şeyin Kur'ân'da bize beyan etmesi bizim için de şerîat olduğuna delâlet eder, diyerek içtihat yapmışlardır.⁷²⁸

14.3- Kavminin Hz. Şuayb'i(a.s) Kendi Dinlerine Çağırması:

Bu durum âyette şöyle anlatılmaktadır: “Kavmi içinde kendini beğenmiş kodamanlar şöyle dediler: Ey Şuayb! Seni ve beraberinde iman edenleri ülkemizden sürgün edeceğiz veya sizler mutlaka bizim dinimize döneceksiniz. Şuayb de ‘istemesekte mi?’ dedi. Öyle ama Allah bizi ondan kurtardıktan sonra, yine sizin dininize dönecek olursak, herhalde Allah’a karşı yalan ve iftira atmış oluruz. Ona dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz Allah, bunu bizden istemediği sürece, bizim sizin yolunuza dönmemiz asla doğru olmaz. Rabbimiz sınırsız bilgisiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz de Allah’a güvenmişiz. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz

⁷²⁶ Kasas, 28/27.

⁷²⁷ Râzî, **İsmet**, s. 100; Vehbi Efendi, **age.**, C. VI, s. 2412.

⁷²⁸ Vehbi Efendi, **age.**, C. VI, s. 2412.

arasında gerçek olan neyse onu ortaya çıkar. Çünkü hakkı ortaya çıkaranların en hayırlısı sensin.”⁷²⁹ Bu âyetlerle Hz. Şuayb onların küfür olan dinlerinden Allah’ın kendisini kurtardığını itiraf ediyor. Öte yandan bir şeye dönmek demek daha önce o şeyin içinde bulunmak demektir. Ve ancak belirli bir ayrılıktan sonra o şeye dönülebilir. İşte kurtulmanın yolu da budur. Râzî bu itirazı şöyle cevaplamıştır. Bir şeye dönmek deyimi daha önce asla içinde bulunulmadığı bir durum için de geçerlidir. Çünkü Yüce Allah henüz gerçekleşmediği halde, kıyameti, dönülen yer olarak adlandırmaktadır. İşte kurtuluşda bazen ait olmadığı bir şey için kullanılabilir. Aynı şekilde başkasının uğradığı bir hastalıktan salim olan bir kimse kimi zaman: filancanın uğradığı hastalıktan beni kurtaran Allah’a hamdolsun, der. Zeccac, geri dönmek anlamına gelen avdetin bir şeyi baştan yapmak anlamına da geldiğini zikretmiştir.⁷³⁰

Değerlendirmede dikkate alınması gereken bir husus da şu: “Allah bizi ondan kurtardıktan sonra”⁷³¹ ilâhî kelâmındaki zamir anılan dine gitmektedir. Buna göre Hz. Şuayb, vahiyden önce bu dinle mükellef olabilir. Sonra bu din hükümsüz kılınmıştır. Böylece kendisini yeniden bu dine çağıran kavmine Hz. Şuayb hükümsüz kılınmış bir dine dönemeyeceğini belirterek olumsuz cevap vermiştir.⁷³² Muhammed Esed, “Rabbimiz Allah, bunu bizden istemediği sürece” âyetinin bir tevâzu ve boyun eğme tavrını ifâde ettiği; yoksa Allah’ın onlardan küfre dönmeyi isteyebileceği ihtimalini zikretmediği şeklinde yorumlamıştır.⁷³³ Bu âyetin anlamının, “bir kimsenin karga yumurtlayıncaya kadar seninle konuşmayacağım; deve iğne deliğinden geçinceye kadar seninle konuşmayacağım” sözüne benzediği zikredilmiştir. Çünkü karga hiçbir zaman yumurtlamaz; deve de iğne deliğinden geçmez.⁷³⁴

Beydâvî ve Hâzin, Hz. Şuayb’e iman edenler evvela onların dininde olduklarından onlarla Hz. Şuayb’i birlikte addederek dinlerine avdet teklif etmişlerdir. Yoksa Hz.

⁷²⁹ A’râf, 7/88-89.

⁷³⁰ Kurtubî, **age.**, C. IX, 1.bs., Beyrut: Müessesetü’l-Risale, 2006, s. 284, 285; Bkz. Râzî, **age.**, C. XIV, s. 185.

⁷³¹ Kasas, 28/27.

⁷³² Râzî, İsmet, s. 100; Vehbi Efendi, **age.**, C. V, s. 1698.

⁷³³ Esed, **age.**, C. I, s. 290.

⁷³⁴ Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 284, 285.

Şuayb onların dininde bulunmamıştır.⁷³⁵ Çünkü Enbiyânın hiçbirinden küfür sadır olmamıştır.⁷³⁶ Bu hususla alakalı oldukça çok görüş beyan edilmiştir. Kavminini ileri gelenleri cahil insanlara şüphe vermek maksadıyla Hz. Şuayb'ın kendilerinden olduğu zannı vermek, Hz. Şuayb'ın inancını gizlemesinden dolayı kendilerinden sanmaları vb. görüşler aktarılmıştır.⁷³⁷

⁷³⁵ Alâeddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî eş-Şehîr bi'l- Hazin, **Tefsir'ul-Hazin. 2. bs. C.** II, Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbi'l-Halebî ve Evlâdihî, 1375/1955, s.262; Kurtubî, **age.**, C. IX, s. 284, 285; Vehbi Efendi, C. V, s. 1698; Zuhayli, **Tefsiru'l-Münir**, C. V, s. 10.

⁷³⁶ Vehbi Efendi, C. V, s. 1698; Zuhayli, **Tefsiru'l-Münir**, C.V, s. 11; Râzî, **age.**, C.XIV, s. 185

⁷³⁷ Râzî, **age.**, C.XIV, s. 185.

2. BÖLÜM

HZ. MÛSÂ(A.S) VE SONRASINDA GÖNDERİLEN

PEYGAMBERLERDE MASUMİYET

15- HZ. MÛSÂ'NIN(A.S) MASUMİYETİ

15.1- Konu'yla İlgili Âyetler:

Hiz. Mûsâ'nın (a.s) masumiyeti ile ilgili değeriendirme Kur'ân-ı Kerîmde zikredilen altı âyet etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu âyetler şunlardır:

a-" Derken Mûsâ ergenlik çağına ulaşip zihnen iyice olgunluğa erişince, kendisine doğru ile eğriyi ayırmaya yarayan, güçlü bir muhâkeme yeteneği ve ilim verdik. İyi işler işleyenleri biz böylece mükâfatlandırırız. Ve Mûsâ ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbirleriyle kavga eder buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine) Bu Şeytan işidir. O gerçekten saptırıcı apaçık bir düşman, dedi. Mûsâ: Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim(başıma iş açtım). Beni bağışla dedi, Allah da onu bağışladı."⁷³⁸

b-"Mûsâ: Rabbim bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara (suça itenlere) asla arka çıkmayacağım, dedi. Şehirde korku içinde (etrafı) gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine ondan imdat istiyor. Mûsâ ona (yardım isteyene) dedi ki: Doğrusu sen besbelli bir azgınsın!"⁷³⁹

c-"Hani Rabbin Mûsâ'ya: O zalimler güruhuna, Firavun'un kavmine git. Hala (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı onlar? diye seslenmişti. Mûsâ şöyle dedi: Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. (Bu durumda) içim

⁷³⁸ Kasas 28/14-16.

⁷³⁹ Kasas 28/17-18.

daralır, dilim dönmez; onun için Hârun'a da elçilik ver. Onların bana isnat ettikleri suç da var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum."⁷⁴⁰

d-"Öyle ise hilenizi kurun; sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bu gün, üstün gelen kazanmıştır. Dediler ki: Ey Mûsâ! Ya sen at veya önce atan biz olalım. (Mûsâ) hayır, siz atın, dedi. Bir de baktık ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor. Mûsâ birden içinde bir korku duydu. Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin. Sağ elindeki at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa (ne yapsa) iflâh olmaz."⁷⁴¹

e-"Mûsâ, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce: -Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?- dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin (Hz. Hârun) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi) –Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zâlim kavimle beraber tutma!- dedi."⁷⁴²

Hz Mûsâ'yla (a.s) alakalı bu âyet-i kerîmelerdeki hadiselerin ilk ikisi onun risâletinden önce, diğerleri ise risâletinden sonra sadır olmuştur. Bu âyetleri teker teker incelenip, müfessirlerin bu âyetler hakkındaki görüşleri takdim edilecektir.

15.2- Âyetlere Genel Yaklaşımlar:

15.2.1-Nübüvvetten Önce Masumiyet:

15.2.1.1-Kıptiyi öldürmesi:

Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kıptî'yi öldürme hadisesi henüz risâlet'le görevlendirilmediği gençlik⁷⁴³ dönemine rastlamaktadır.⁷⁴⁴ Bu hadisyle ilgili İslâm Âlimlerinin muhtelif

⁷⁴⁰ Şuarâ, 26/10-14.

⁷⁴¹ Tâhâ, 20/64-69.

⁷⁴² A'râf, 7/150.

⁷⁴³ Bkz. Vehbe Zühayli, **Tefsiru'l-Münir**, (Terc.: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, M. Beşir Eryarsoy, H. İbrâhîm Kutlay, Nurettin Yıldız), C.X, 2.bs., İstanbul: Risâle Yay. 2005, s.119.

⁷⁴⁴ İsmail Hakki Bursevi, **Muhtasar Ruhû'l-Beyan**, (Terc.: Komisyon), C.VI, 5.bs. İstanbul: Damla Yay. 2004, s.202; Bkz. Zühayli, Vehbe, **age.**, C.X, s.119; Kadı İyaz, Ebû'l-Iyâz, **eş-Şifa Bi Tarifi**

görüşleri vardır. İbn Umeyr, Kasas 28/15. âyetle ilgili şunları zikreder: Hz. Mûsâ (a.s) kendisi İbrânî idi ve kabilesine, aşiretine sıkı bir şekilde bağlıydı. Kavga edenlerden biri İbrânî, diğeri Kıptî (Mısırlı) idi. Kendi kabilesinden olan yardım isteyince, Hz Mûsâ da (a.s) kendi aşiretine aşırı bağılıktan dolayı Kıptî'yi öldürdü, şeklindeki düşüncelerin mesnetsizdir.⁷⁴⁵

Hz Mûsâ(a.s) cahiliye fanatizmi olan kabile ve aşiret taassubundan (ırkçılık) uzaktır. Onlardan biri mü'min, diğeri de kâfir olarak biliniyordu. Mü'min, kâfire karşı yardım isteyince, mü'mini korumak amacıyla kâfire yumruk vurdu ve bu yumrukla beklenmeyen, tesâdüfî olarak, kasıtsız ölüm hadisesi gerçekleşti.⁷⁴⁶

İbn Umeyr, Kur'ân da kavga eden iki adamdan birinin, İsrailoğulları'ndan diğeri ise Kıptî'lerden olduğu bahsedildiği halde sen birinin mü'min diğeri kâfir olduğuna nasıl hükmedersin sorusuna, Kur'ân da iki adamdan bahsedildiği halde siz birinin Kıptî diğeri Sıptî(Yahudilerde bir kabile) olduğunu nereden biliyorsunuz, şeklinde cevap vermiştir. Şia, topluluk mânâsındadır. Hakîkati mecaza nereden aktarıyorsun, birinin mü'min, diğeri kâfir olduğuna dair bilginiz nasıl doğru olur sorusuna da, bu hususla alakalı üç görüşünü ifâde ederek cevap vermiştir.⁷⁴⁷

Bu üç görüş şu şekildedir:

a-Kâfirin kabilesi ile Hz. Mûsâ'nın (a.s) kabilesi aynıdır. Mü'minin kabilesine gelince, O Hz. Mûsâ'yla (a.s) aynı kabileden olsa da olmasa da, tevhîde inanmaları ortak noktalarıdır. Kur'ân da ifâde edildiği gibi "Mü'minler ancak kardeşir"⁷⁴⁸âyetine göre Onlar mü'min kardeşirler. Bu hadiseyi mü'min-kâfir zemini üzerinde değerlendiren İbn Umeyri'nin delil olarak gösterdiği diğr âyet-i kerîmeler şunlardır:

Hukukî'l-Mustafa, (Terc.: Naim Erdoğan, Hüseyin S. Erdoğan), bsy., İstanbul: Bedir Yay., Ts. s. 581.

⁷⁴⁵ Ali b. Ahmet es- Sebtî el- Ümevî İbn Umeyr, **Tenzîhu'l- Enbiyâ Ammâ Nesebe İleyhim Husâletü'l- Agbiyâ, (Thk.: Muhammed el- Mısıri- Hasan Ahmet Ratib el- Mısıri),** bsy., Şam: Dâr-u sadiddin, 2003, s.99;Bkz. er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb,** C. XXIV, 1.bs. Beyrut: Dârul-Fikr, 1401/1981, s. 233, 234.

⁷⁴⁶ İbn Umeyr, **age.,** s. 99;Bkz. Bursevî, **age.,** C. VI, s.202.

⁷⁴⁷ İbn Umeyr, **age.,** s. 100.

⁷⁴⁸ Hucurât, 49/15.

"İbrâhîm'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, Onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, Ondan uzaklaştı."⁷⁴⁹

"Sura üflendiğinde artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır. Birbirlerini de arayıp sormazlar."⁷⁵⁰

"İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır."⁷⁵¹

"O gün Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler."⁷⁵² Burada ki "el-Ehilla", kelimesi mü'minler olarak tefsir edilmiştir.⁷⁵³

Yukarıdaki âyetlerin haricin de mü'minlerin, kâfirlerden uzak durması gerektiği hususunda Kitap ve Sünnette deliller vardır. Bu delillerin tamamı Hz. Mûsâ'nın (a.s) yardım ettiği kişinin Hz.Yûsuf'un (a.s) dinine tâbî olan mü'min olduğuna işaret eder. Kıptîlerden de imanını gizleyen mü'minler vardı.⁷⁵⁴

Hz. Mûsâ (a.s) bu öldürme hadisesini kastî yapmamıştır. Mü'mine kâfire karşı yardım etme esnasında bu olay vukû bulmuştur. Hz. Mûsâ'nın (a.s) o adamı kabilecilik duygusunun ağır basmasından dolayı öldürdüğü şeklindeki düşünce hatalı, uydurma bir düşüncedir. Hz. Mûsâ(a.s) böyle bir anlayıştan uzaktır. O sadece zalime karşı mü'mine yardım etmiştir. Bu yardım esnasında da tesâdüfen ölüm hadisesi sadır olmuştur. Bu fikri benimseyen Umeyr yukarıdaki âyetleri delil getirmiştir.

b- Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ'nın(a.s) annesine "Benim ve onun düşmanı onu alsın."⁷⁵⁵âyetinin kesin olarak ifâde ettiği anlam şudur: Allah Teâlâ Firavun'u küfründen dolayı kendisinin ve nebîsinin düşmanı olarak isimlendirmiştir. Buradan çıkan sonuç,

⁷⁴⁹ Tevbe, 9/14.

⁷⁵⁰ Mü'minûn 23/101.

⁷⁵¹ Abese 80/34.

⁷⁵² Zuhruf 43/67.

⁷⁵³ İbn Umeyr, **age.**, s.100; bkz. Hicr, 15/47; Furkân, 25/ 26,27.

⁷⁵⁴ İbn Umeyr, **age.**, s. 101.

⁷⁵⁵ Tâhâ, 20/39.

bu kabile küfründen dolayı Hz. Mûsâ'nın (a.s) düşmanı idi. Umeyr,"Bu delil bizim görüşümüz için yeterlidir." der.⁷⁵⁶

c- Allah Teâlâ'nın " Bu kendi kabilesinden, bu da düşman kabilesinden"⁷⁵⁷ âyetindeki Şia kelimesi kabile mânâsında olsaydı düşman olmayan diğer kabilelerle alakalı hususlarda çelişki meydana gelirdi. Burada kendi kabilesinden olmayan kimsenin düşman kabileden olduğuna dair bir vasıflandırma yoktur. Bazen düşman kardeş ve oğul gibi kendi kabilesinden olabilir.⁷⁵⁸ Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Eşleriniz, çocuklarınız sizler için bir düşmandır. Onlardan sakınınız."⁷⁵⁹ İbn Umeyr'in buradan çıkardığı sonuç şudur: Düşman olarak nitelenen kimse, kâfirdir. Hz. Mûsâ (a.s) da bu kimseye küfründen dolayı yumruk atmıştır. Çünkü Allah Teâlâ ne bir grubtan ne de bir kabiledendir. Bu da o kimsenin Allah'ın düşmanı olduğunu ispatlar. Bundan dolayı da Allah Teâlâ âyette "adüvvün" yani düşman kelimesini kullanmıştır.

İbn Umeyr'in, Hz. Mûsâ (a.s) kasten adam öldürmedi. Mü'min'e yardım etmek amacıyla Kâfir'e yumruk vurdu. O kabilecilik taassubundan uzaktır, vb. tarzındaki düşüncesi doğru ise, Hz. Mûsâ niçin bu öldürme hadisesinden dolayı pişmanlık duydu, üzüntü hissetti ve niçin Allah'tan bağışlanma diledi, affetmesini istedi? Bununla birlikte bu öldürme hadisesinden dolayı kıyamet gününde şefaatten mahrum kalır. Özür beyan ederek ve itirafta bulunarak şöyle der: "Nefsimi helak ettim, bana bu öldürme hadisesi emredilmedi." Ayrıca Allah Teâlâ onu dua ederken Dünyada kınadı. Ve dedi ki:" Sen kendine yazık ettin, seni sıkıntıdan kurtardık."⁷⁶⁰ Allah Teâlâ Kâfir'i öldürmesinden dolayı nasıl olurda Hz. Mûsâ'yı (a.s) kınar, azarlar? Ve O şöyle dedi: " Ben bunun sonucunun ne olacağını bilmeyerek yaptım." ⁷⁶¹

İbn Umeyr, Hz. Mûsâ niçin pişman oldu, niçin üzüldü, niçin bağışlanma ve affedilmeyi istedi? sorusunu şöyle cevaplıyor; Peygamberler mubahlardan en evlâ olanı terk ettiklerinden dolayı pişmanlık ve üzüntü hissederler. Onların pişmanlığı kendilerine emredilmeyeni yapmalarından dolayıdır.

⁷⁵⁶ İbn Umeyr, **age.**, s. 10.1

⁷⁵⁷ Kasas, 28/15.

⁷⁵⁸ İbn Umeyr, **age.**, s. 101.

⁷⁵⁹ Teğâbün 64/14.

⁷⁶⁰ Tâhâ 20/40.

⁷⁶¹ Şuarâ 26/20 .

İbn Umeyr, Allah Teâlâ'nın Kıptî'yi öldürmesinden dolayı münacat anında Hz. Mûsâ'yı (a.s) kınamasının batıl olduğunu ve Allah'ın Hz. Mûsâ'yı kınamadığını, ifâde ediyor ve şöyle îzâh ediyor; Onun Rabbi nimeti önceden verilen ve duası çok olan bu şerefli makamı kendisine addetti. Ve şöyle buyurdu: " Bir zamanlar vahyedilecek şeyi Annen'e şöyle vahyetmiştik. Mûsâ'yı sandığa koy ve denize bırak."⁷⁶² Allah Teâlâ başka bir âyette Hz. Mûsâ'ya (a.s) lütfettiği nimeti şöyle hatırlatıyor: "Seni kendim için elçi seçtim. "⁷⁶³ Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'ya (a.s.) lütfettiği nimetleri saydıktan sonra onu Firavundan kaçarken onun tuzağından nasıl kurtardığını ve kalbindeki sıkıntıyı yalnızca onun duasından dolayı nasıl giderdiğini zikretti.

Hz. Mûsâ'nın (a.s) Firavun'a " Ben bunun sonucunun ne olacağını bilmeyerek yaptım."⁷⁶⁴ şeklindeki sözüne gelince; Hz. Mûsâ öldürme esnasında sorumluluğu olmayan, sonucunu kestiremediği gaflette idi. Mükellef olunmadığı durumda azarlama, kınama olmaz. Bundan dolayı günah ve taat ancak emir ve nehyin sübutuyla hâsıl olur.

Sonuç olarak; İbn Umeyr, Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kâfir'i öldürmesi hususunda günahtan beri olduğunu zikreder. Onu öldürmesinin hataen olduğunu ifâde eder. Bu öldürme demir batırmak, ok atmak, taş atmak, v.b suretiyle olmamıştır. Sadece yumruk vurmuş, yumruk vurmamak suretiyle ölüm nadiren gerçekleşir. Nadiren olan şeylerde onunla hüküm verilmez. Bu olay Hz. Mûsâ'nın (a.s) masumiyetine hâlel getirmez⁷⁶⁵ demiştir.

Bu hususta Râzînin önemli tespitleri vardır. O bu tespitleri soru-cevap şeklinde ifâde ediyor. Râzî peygamberlerin masum olduğuna itirazı olanların " Mûsâ Ona yumruk vurdu ve ölümüne sebep oldu..."⁷⁶⁶ âyetini delîl göstererek iki noktaya dikkat çektiğini nakletmektedir; Ölen Kıptî ya ölümü hak etmişti ya da suçsuzdu. Kıptî şâyet suçsuzsa onu öldürmekle günahkâr olmuştur. Eğer ölümü hak etmişse Hz. Mûsâ'nın (a.s) " Bu,

⁷⁶²Tâhâ, 20/ 38,39.

⁷⁶³Tâhâ 20/41.

⁷⁶⁴Şuarâ 26/20.

⁷⁶⁵İbn Umeyr, **age.**, s. 102, 103;Bkz. er-Râzî, **age.**,C. XXIV, 1.bs.,Beyrut:Dâru'l-Fikr, 1401/1981, s.233,234 ; Bkz. Bursevî, **age.**, C. VI, s.202; Bkz. Zühaylî,**age.**, C.X, s.362.

⁷⁶⁶Kasas 28/15.

Şeytan'ın işidir. Rabbim! Şüphesiz ben kendime zulmettim, beni bağışla... O işi kasten yaptımsa sapıklardan sayılırım..."⁷⁶⁷ demesine gerek yok.⁷⁶⁸

Râzî, bu düşüncüyü şöyle tenkit ediyor; Bu adam küfründen dolayı ölümü hak etmişti. Ve yerine bu işi Hz. Mûsâ kasıtsız icra etmişti. Hz. Mûsâ'nın asıl maksadı kendi çevresinden olan bu kişiyi Kıptînin elinden kurtarmaktı. Fakat yapmış olduğu bu eylem, onu istemeden öldürme sonucuna götürmüştür.

Kasas 28/15-16. âyetine gelince, küçük günahları peygamberler için caiz görenler, bunu Hz. Mûsâ'ya hamletmişlerdir. Buna göre büyük günahlardan tevbe etmek vacip olduğu gibi, küçük günahlardan tevbe etmek de vaciptir. Hz. Mûsâ da küçük günah işlediği için tevbe etmiştir, demişlerdir.⁷⁶⁹

Peygamberler hakkında küçük günahları caiz görmeyenler ise, bunu Hz. Mûsâ'ya hamletmiyorlar. Onun: " bu, Şeytan işidir."⁷⁷⁰ sözü hususunda iki görüş zikrediyorlar:

a- Yüce Allah ona muktedir oluncaya kadar kafirleri öldürme işini ertelemesini en uygun tavrın bu olduğunu buyurmuştu. Hz. Mûsâ öldürme işinde acele edince mendûbu terk etmiş oldu. "Bu Şeytan'ın işidir."⁷⁷¹ sözünün anlamı: Mendubu terk etme teşebbüsüdür. Bu teşebbüs Şeytan işidir, demektir.⁷⁷²

b- Âyetten kastedilen anlam: Öldürülen kişinin ameli Şeytan'ın işidir, şeklinde olabilir. O kişi Yüce Allah'ın buyruğuna aykırı hareket ettiği için öldürülmeyi hak etmişti. Buna göre âyetteki "şu" işaret zamiri öldürüleni gösterir. Yani öldürülen Kıptî, Şeytan'ın yandaşlarındandır.⁷⁷³

⁷⁶⁷ Kasas 28/15-16.

⁷⁶⁸ Râzî, **age.**, C. XXIV, s.233-234; Bkz. er-Râzî, **age.**, s. 101-102.

⁷⁶⁹ Râzî, **İsmet.**, s. 102.

⁷⁷⁰ Kasas 28/15.

⁷⁷¹ Kasas 28/15.

⁷⁷² Râzî, **age.**, C. XXIV, s.233-235;Bkz. Râzî, **İsmet.**, s. 102.

⁷⁷³ Râzî, **age.**, C. XXIV, s.233-235;Bkz. Râzî, **age.**, s. 102; Bkz. Ömer Rıza Doğrul(v. 1952), **Tanrı Buyruğu**, C.II, İstanbul: 1934, s.611; Bkz. Aydemir,**age.**, s.118.

Hz Mûsâ'nın (a.s) "Rabbim, ben şüphesiz kendime zulmettim, beni bağışla"⁷⁷⁴sözü, Âdem'in (a.s) "biz kendimize zulmettik..."⁷⁷⁵sözüne uygun tarzda anlaşılır.⁷⁷⁶

Özet olarak, bu âyet iki tarzda anlaşılır: Kendini Allah'a vermek – ortada işlenmiş olan herhangi bir günah olmasa bile- onun haklarını gereği gibi yerine getirememeyi itiraf ile bundan duyulan tahassürü dile getirmektir. İkincisi ise, mendubu işleme sevabından kendini mahrum etme durumunu dile getirmektir.⁷⁷⁷

Mahmut Madı, Mutezili âlimlerinden el-Cubbai'nin Hz Mûsâ'nın Kıptî'yi öldürme hadisesini kasıtsız ve zâlîme karşı müdafaa amaçlı olduğu halde icra ettiğini ikrar etmekle birlikte Hz Mûsâ'nın(a.s) küçük masiyet işleyip bu masiyeti Şeytan'a nispet ettiği görüşünde olduğunu, ifâde eder.⁷⁷⁸

Ayrıca Mahmut Madı nübüvvetten önce peygamberlerin küçük günah işlemelerinin caiz olduğunu iddi edenlerin "Ben bunun sonucunun ne olacağını bilmeyerek yaptım."⁷⁷⁹âyetine tutunduklarını ve " O, O'nun nübüvvetten önceki halidir. Çünkü O nübüvvetten sonra kendisini hidâyete götürecek şeylerden habersizdi. Günah'a gitmek kastı olmadığı halde devemi kaybettim dediğin gibi ne olacağını bilmekten habersizdi."⁷⁸⁰ sahih kavline itibar ettiklerini ifâde eder. Nübüvvetten önce meydana gelen küçük günahlar peygamberlerin değerinde herhangi bir aşağılama, onların kıymetini düşürme ihdas etmez ve peygamberlerin masumiyetini de nakzetmez.⁷⁸¹

Peygamberlerin doğumlarından itibaren masum olduğu görüşünde olanlar, Hz Mûsâ'nın(a.s) istemeyerek kasıtsız olduğu halde (Kıptî'yi) öldürdüğünü ve onun maksadının zâlîme karşı mazlûmu savunmak olduğunu iddia ederler. Kasıtsız olduğu halde zâlîme karşı müdâfaa yoluyla hâsıl olan her bir eylem çirkin olmayan güzel

⁷⁷⁴ Kasas 28/16.

⁷⁷⁵ En'âm 6/13.

⁷⁷⁶ Râzî, **age.**, C. XXIV, s.233-235.

⁷⁷⁷ Râzî, **age.**, C. XXIV, s.233-235.

⁷⁷⁸ Mahmut Madî, **İsmet'ül- Enbiyâ Beyne'l- Yahûdiyye ve'l- Mesîhiyye ve'l- İslâm**, bsy., İskenderiye: **Mektebu'l- İmân**, 1990, s. 40; Bkz. Râzî, **age.**, C. XXIV, s.233,234; Bkz. Bursevî, **age.**, C. VI, s.202; Bkz. Seyyid Kutup, **Fi Zilâli'l-Kur'ân**, (Terc.: Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu), C. VIII, 1.bs., İstanbul: Dünya Yay. , 1991, s. 80.

⁷⁷⁹ Şuarâ, 26/20.

⁷⁸⁰ Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hazm ez-Zâhirî(v. 456/1064), **el- Fasl fi'l-Milel ve'n-Nihâl**, (Thk.: Muhammed İbrahim en-Nasr- Abdurrahman Umeyra) C. IV, 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1416/1996., s. 33

⁷⁸¹ Madî, **age.**, s. 40.

davranıştır. Hz Mûsâ'nın(a.s) "Rabbim kendime zulmettim, beni bağışla" sözüyle kendini zulümle vasıflandırmasına gelince, Hz Mûsâ'nın(a.s) evlâ (mendub) olana dikkat etmesi, mendubu terk etmeme hususunda hassas olmasıdır. Evlâ(Mendub) olan ise, Hz Mûsâ'nın(a.s) Kıpti'ye nazik davranıp, kendinden yardım talep eden adamı eliyle değil de diliyle savunmasıdır.⁷⁸²

Râzî, "Derken Mûsâ ergenlik çağına ulaşp zihnen iyice olgunluğa erişince, kendisine doğru ile eğriyi ayırmaya yarayan, güçlü bir muhakeme yeteneği ve ilim verdik. İyi işler işleyenleri biz böylece mükâfatlandırırız. Ve Mûsâ ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbirleriyle kavga eder buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu."⁷⁸³ âyetinde zikredilen "Derken Mûsâ ergenlik çağına ulaşp zihnen iyice olgunluğa erişince, kendisine doğru ile eğriyi ayırmaya yarayan, güçlü bir muhakeme yeteneği ve ilim verdik. İyi işler işleyenleri biz böylece mükâfatlandırırız." kısmından sonra gelen "(Ve) Mûsâ ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbirleriyle kavga eder buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu." âyetinde ki (vav) edatının tertip ifâde etmediğinden hareketle bu öldürmenin nübüvvetten önce mi; sonra mı olduğu hususunda kesin delil olmadığını aktarmıştır. Buradan hareketle "Derken Mûsâ ergenlik çağına ulaşp zihnen iyice olgunluğa erişince, kendisine doğru ile eğriyi ayırmaya yarayan, güçlü bir muhakeme yeteneği ve ilim verdik. İyi işler işleyenleri biz böylece mükâfatlandırırız." âyetini "biz ona ilim ve hikmet verdik" şeklinde ifâde ederek bu âyetin nübüvvetten önceki hikmet anlamında olduğunu⁷⁸⁴ nakledip; nübüvvetin öldürme hadisesinden sonra olduğunu şu îzâhlarla zikretmiştir:

a- Nübüvvet insanlara verilebilecek derecelerin en üstünüdür. Binaen aleyh nübüvvetten önce, kendilerine bu vazifenin verildiği insanlarda, hem ilim bakımından

⁷⁸² Madi, **age.**, s. 40; Bkz. Kadı İyâz, **age.**, s. 582.

⁷⁸³ Kasas, 28/14-16.

⁷⁸⁴ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 232; Bkz. el-Kurtubî, **age.**, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, C. XIII, 2.bs.1426/2005, s. 171.

hem de büyüklerin ve hükemâ'nın yolu olan sîret(gidişat) bakımından mükemmel halin bulunması gerekir

b- Âyette zikredilen “ İyi işler işleyenleri biz böylece mükâfatlandırırız.” ifâdesi, Hak Teâlâ'nın Hz. Mûsâ'nın (a.s) muhsin(iyi) oluşuna bir mükâfat olsun diye, ona ilim ve hikmet vermiş olduğuna delâlet eder. Hâlbuki nübüvvet, bir işin mükâfatı olarak verilmez.

c- Eğer âyette zikredilen hüküm ve ilim kelimesinden nübüvvet kastedilmiş olsaydı o zaman “ Muhsinleri böyle mükâfatlandırırız” ifâdesinden dolayı, iyilikte bulunan herkes için nübüvvetin olması gerekirdi. Çünkü âyetteki bu ifâde, daha önce zikredilen hikmet ve ilim'in verilişi ile ilgilidir.⁷⁸⁵ Kurtubî'nin naklettiğine göre, Suddî İlim'den kastın, kavrayış, Mücâhit, Fıkıh; Muhammed b. İshak ise, İsrail oğullarından dokuz kişinin onun etrafında toplandığından hareketle kendisinin dini ve atalarının dini ile ilgili bilgi olduğunu iddia etmişlerdir.⁷⁸⁶ İbn Kesîr ise Mücâhid'in “ Biz ona ilim ve hikmet verdik” âyetindeki “ilim ve hikmet”ten maksadın peygamberlik olduğunu ifâde ettiğini aktarmıştır.⁷⁸⁷

Kurtubî, Hz. Mûsâ'nın Kıptî'ye karşı İsrail oğullarından olan kimseye yardım etme sebebinin mazlûma yardımcı olmanın bütün ümmetlerin dininde bulunan bir hüküm ve bütün şerîatlarda farz olmasından kaynaklandığını nakletmiştir. Ve Katâde'nin Kıptî İsrail oğullarından olan şahıstan Firavun'un mutfağına odun taşımamasını istemiş, İsrail oğullarına mensup olan kimse de bunu kabul etmeyip Hz. Mûsâ'dan yardım talep etmiştir, dediğini nakletmiştir. Kurtubî, Said b. Cübeyr'in Kıptî'nin Firavun'un ekmekçisi olduğunu söylediğini, zikretmiştir. Ayrıca en-Nakkaş, Ka'b ve el-Küşeyrî'den, öldürme hadisesinin kastî olmadığı ifâde edildikten sonra, onların bu hadisenin nübüvvetten önce olduğu yönünde görüş beyan ettikleri, zikredilmiştir.⁷⁸⁸

Muhammed Esed, Hz Mûsâ'nın (a.s) Kıptî'yi öldürme hadisesinde zikredilen iki kişiden(İsrail oğlunun ve Mısırlı) İsrail oğullarından olan kimsenin suçlu olduğunu

⁷⁸⁵ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 232; Bkz. el-Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 171.

⁷⁸⁶ Bkz. el-Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 171; Bkz. Zühaylî, **age.**, C.X, s.118.

⁷⁸⁷ İbn Kesîr, **age.**, C.III,Beyrut:Dâr'ul-Marife1388/1969 s. 382.

⁷⁸⁸ Bkz. el-Kurtubî, **age.**, C. XIII, s. 173; Bkz. Zühaylî, **age.**, C.X, s.367; Bkz. Kadı İyâz, **age.**, s. 582.

savunmaktadır. O Hz. Mûsâ'nın olayda hangi tarafın haklı olduğunu anlamaya çalışmadan kavmi insiyâkına kapılarak İsrail oğullarından olan adamın yardımına koşmuş; ama hemen sonra, sadece bir adamı öldürdüğü için değil, bunu kabîlevî- bu günkü deyimiyle-ırkî peşin hükümle yaptığı için ciddi bir suç işlemiş olduğunu fark ettiğini ifâde etmiştir. Hz. Mûsâ kıssası'nın bu bölümünde asıl işaret edilmek istenen husus kavmiyetçilik anlayışının yanlışlığıdır deyip, Hz. Peygamber tarafından da bu hususa her fırsatta dikkat çekildiğini ifâde ederek, Onun bu konudaki meşhur hadislerinden birine dikkat çekmiştir: Kabilevî 'asbiyetle' ortaya atılan bizden değildir. Asabiyet yüzünden kavgaya giren bizden değildir. Asabiyet yüzünden ölen bizden değildir.(Cubeyr b. Mut'im'den rivâyetle Ebû Dâvud)⁷⁸⁹

Esed, Beğavî'nin de İbn Abbas ve Mukâtilden naklen rivâyetle Hz. Mûsâ'nın kâfir ve haksız olan İsrâil oğullarına mensup adama yardım ettiği görüşünde olduğunu ifâde eder. Esed bu husustaki görüşüne Kasas 28/86. âyetinin sonunu delil gösterir. Bu âyetin mealî şöyledir:" Öyleyse, artık hakkı inkâra kalkışan kimselere arka çıkma."⁷⁹⁰

Şevkânî bu yorumların "Peygamberler günah işlemekten masumdur" prensibine dayandığını, ancak peygamberlerin (küçük günah değil) büyük günah işlemekten masum bulunduklarını, Mûsâ da adamı kasten öldürmediği için bu olayın büyük günah sayılmayacağını ifâde etmektedir.⁷⁹¹ Esasen bu sırada Hz. Mûsâ'ya peygamberliğin gelmemiş olduğu da göz önüne alınmalıdır.⁷⁹² Şevkânî'nin zikrettiklerinin benzerini ifâde eden Zuhayli, bu öldürme hadisesine Hz. Mûsâ'nın küçük günahı büyük saymak için "zulüm" adını verdiğini ve bundan dolayı da tevbe ettiğini, nakletmiştir. Hatta bu hadisenin 30 yaşından önce, yani peygamberlikten önce gençlik çağlarında olduğunu, çünkü Hz. Mûsâ'nın Medyende Hz. Şuayb'ın koyunlarını on yıl güdüp, kızıyla evlendikten sonra kırk yaşında iken kendisine vahiy geldiğini aktarmıştır.⁷⁹³

Diyanet'in Komisyon tarafından hazırlanan "Kur'ân Yolu" adlı tefsirine göre, Hz. Mûsâ'nın(a.s) kavgaya müdahalesi hor görülen ve ezilmekte olan bir topluluktan olan

⁷⁸⁹ Muhammed Esed(v. 1992), **Kur'ân Mesajı(Meal-Tefsir)**, (Terc.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), C. II, 5.bs., İstanbul: İşâret Yay. 1420/1999, C.II, s.785.

⁷⁹⁰ Esed, **ay.**

⁷⁹¹ Şevkânî, **age.**, C.IV, s. 158.

⁷⁹² - Bkz. el-Kurtubî, **age.**, c. XIII, s. 171;**Diyanet**, Komisyon, Kur'ân Yolu, D.V.Y, c. IV, s. 216.

⁷⁹³ Bkz. Zuhaylî, **age.**, C.X, s.362.

birinin imdat istemesi üzerine olmuştur ve bunda bir kusur yoktur. Yaptığı şey, sadece tedbirsizlikle bir tokat veya yumruk vurmaktı. Böyle bir darbenin ölüm sonucunu doğurması nadirdir. Şu halde Mûsâ'nın yaptığı, "istemedi ölümüne sebep olmak" şeklinde ifâde edilebilir. Irk bağının müdahale sebebi olduğu delilsiz bir yakıştırma değildir. Mûsâ'nın yaptığı, zayıfın yanında yer almak şeklinde bir erdem olarak da değerlendirilebilir. Fiilen kavga yapılırken haklıyı haksızdan ayırmak mümkün değildir. Onun kendisini günahkâr görmesi, fiilinin ölümüne sebep olmasındandır. 15. âyete göre Mûsâ'nın Şeytan'a gönderme yapması da kötü kastının olmadığını gösterir. İleride gelecek âyetlere bakılırsa bu sırada Mûsâ'ya peygamberlik de gelmiş değildir. Özellikle Tevrat'ın çok daha sonra, yani İsrâîl oğullarını Mısır'dan Sînâ çölüne geçirmesinin ardından inzâl edildiği bilinmektedir.⁷⁹⁴

Hz Mûsâ'nın(a.s) Kıptî'yi öldürmesinin, bazı âlimlerin ifâde ettiği gibi, büyük günah olarak yorumlanması doğru değildir. Çünkü sonucunun ne olacağı bilinmeyen bir hadise gerçekleşmiştir. Bunun neticesinde de ölüm hadisesi meydana gelmiştir. Bu olayda kasıt yoktur. Böyle hadiselerde nadiren meydana gelir. O da Hz Mûsâ'ya(a.s) tekabül etmiştir. Allah-u Âlem bu Hz. Mûsâ'nın imtihanıdır. Olayda sadece tedbirsizlik vardır.

Nübüvvetten önceki eylemlerden peygamberlerin mükellef olmamasından dolayı sorumlu tutulmayacağını iddia etmek, bu olayın nübüvvetten önce olduğundan hareketle bu iddiaya bu âyeti delil göstermek pek makul görülmemektedir. İslâm Tarihi Kaynakları, Hz. Şuayb'le (a.s) Hz. Mûsâ'nın (a.s) aynı dönemde yaşadığını hatta âsâ'yı Hz. Mûsâ'ya (a.s) Hz. Şuayb'in (a.s) verdiğini ifâde etmektedir.⁷⁹⁵

Tarihi Kaynaklar, Hz. Şuayb'in (a.s) sadece Meyden halkını değil, Firavun'u da uyardığını ifâde etmektedir.⁷⁹⁶ Bu da şunu gösteriyor; Hz. Mûsâ (a.s) Hz. Şuayb'in (a.s) getirdiği ilâhî mesajlara uymakla mükellefti. Sadece peygamberlik makamının getirmiş olduğu sorumluluklara tâbî değildi. Bu hadise Hz Mûsâ'nın (a.s) beşer olmasından

⁷⁹⁴ Komisyon, **Diyanet.**, C. IV, s.216-217.

⁷⁹⁵ Ebû İshâk Ahmet b. Muhammed es- Salebi(v.427/1036) , **Kıyasu'l- Enbiyâ (Arais)**, bsy., Mısır: Ts., s. 175.

⁷⁹⁶ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerim İbn Esir, **el-Kamil fi't-Tarih**, C. I, bsy., Terc.: Komisyon, İstanbul: Bahar Yay., 1985, s. 129.

dolayı neticesinin nereye varacağını bilmediği bir eylemde bulunmasıdır. Günah olarak değil de, hata olarak değerlendirilebilir.

Râzî, Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kıptî'yi öldürmesinin haricinde "Şüphesiz sen apaçık bir azgınsın"⁷⁹⁷ âyetini delil göstererek Hz. Mûsâ'nın masumiyetine hâlel getireceğini iddia edenlere karşı bu âyetin masumiyeti izale etmeyeceğini ifâde etmiştir.⁷⁹⁸ Bu âyette söz konusu olan şahıs, Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kıptî'yi öldürdüğü olayda ondan imdat ve onun Kıptî'yi öldürmesine neden olan kişidir. Hz. Mûsâ(a.s) İsrail oğullarından olan bu şahsın o sözle kötü ahlaklı biri olduğunu ifâde etmiştir. Ayrıca Hz Mûsâ'nın (a.s) kavmi, mucizeyi gördükten sonra bile "onların tanrıları gibi bizim içinde bir tanrı yap."⁷⁹⁹ diyebilecek kadar azgın ve kaba insanlardı. İşte o söz bu maksatla söylenmiştir.⁸⁰⁰

15.2.2- Nübüvvetten Sonra Masumiyet:

15.2.2.1- Nübüvvet Vazifesine İhtiyaç Duymadığına Dair İsnad:

Nübüvvet öncesi Hz. Mûsâ'nın (a.s) Kıptî'yi öldürmesi meselesi zikredildikten sonra şimdi de nübüvvet sonrası Hz. Mûsâ'ya isnat edilen olaylar aktarılacaktır.

“Hani rabbın Mûsâ'ya, şöyle seslenmişti: ‘O zâlimler topluluğuna, Firavun'un kavmine git. Onlar hâlâ sakınmayacaklar mı?’ Mûsâ, ‘Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum; göğsüm daralıyor, dilim dolaşılıyor; onun için bu elçilik görevini Harun'a yükle. Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum’ dedi. Allah, ‘Hayır, asla böyle olmayacak!’ buyurdu. ‘Haydi, ikiniz de mucizelerimizle gidin. Şüphesiz biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz.’ Firavun'a gidin ve deyin ki: ‘Gerçekten biz, İsrâiloğulları'nın bizimle beraber göndermen için âlemlerin rabbinin elçisiyiz.’”⁸⁰¹

Yukarıda ki âyetler, Hz Mûsâ'nın (a.s) Peygamberliğe ihtiyaç duymadığı şeklinde yorumlanıp, onun masumiyeti zedelenmek iştenmiştir. Râzî bu âyetten onun nübüvvete

⁷⁹⁷ Kasas, 28/16.

⁷⁹⁸ Râzî **age.**, 102.

⁷⁹⁹ A'râf, 7/138.

⁸⁰⁰ Râzî, **ay.**

⁸⁰¹ Şuarâ, 26/10-17.

ihtiyaç duymadığı anlaşılmaz. O bu görevi kardeşiyle birlikte ifa etmek istemiştir. Onun böyle bir hakkı vardı. O bu hakkı kullanmak istemiş. Allah da bu hakkı ona vermiştir.⁸⁰²der.

15.2.2.2- Sihir Hadisesi:

"Öyle ise hilenizi kurun; sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bu gün, üstün gelen kazanmıştır. Dediler ki: Ey Mûsâ! Ya sen at veya önce atan biz olalım. (Mûsâ) hayır, siz atın, dedi. Birde baktık ki, büyülerini sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor. Mûsâ birden içinde bir korku duydu. Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin. Sağ elindeki at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa (ne yapsa) iflah olmaz."⁸⁰³ âyetinde sihirden bahsedilmektedir. Sihir ise karıştırmaktır ve küfürdür. Dolayısıyla bir Peygamber böyle bir hadiseye nasıl olurda cevaz verebilir?

Râzî bu soruyu şöyle cevaplar:

a- Bu iş şartlı idi ve "O halde benzeri bir sureyi getirin..."⁸⁰⁴âyetinde şâyet gücünüz yetiyorsa, takdiri söz konusu olduğu gibi, burada da; atacağınızı atın ve eğer haklı iseniz gösterin, takdiri vardır. Bu işin mevcut şüpheli gidermeye yarayacağı gerçeği ortaya çıkınca söz konusu mahzur kalkmış olur.⁸⁰⁵

b- Râzî, bizzat atma işinin küfür ve masiyet olduğunu iddia edenlere itiraz ederek bunun masiyet ve küfür olmadığını, küfrün Hz. Mûsâ'yı(a.s) yalanlamayı kastetmek olduğunu, Hz. Mûsâ'nın(a.s) onlara "atma işini" kendisini yalanlamaları için emretmediğini ifâde etmiştir. Râzî, Onlar atarken bu atma neticesinde meydana gelen sihirle Hz. Mûsâ'nın(a.s) ortaya koymuş olduğu mucize arasındaki farkı ortaya koymaya yönelik olduğundan bu atışın iman ifâdesi olduğunu zikretmiştir.⁸⁰⁶

c-Râzî, içinde şüphe olan kimsenin önce şüphesini anlatması elzemdir. Eğer o kimse içindeki şüpheli anlatmazsa, şüphe o kimsenin kalbinde kök salar ve öyle bir hal alır ki

⁸⁰² Râzî, **age.**, s. 103; Bkz. Tâhâ, 20/ 30-36.

⁸⁰³ Tâhâ 20/64-69.

⁸⁰⁴ Bakara 2/23.

⁸⁰⁵ Râzî, **age.**, s.103.

⁸⁰⁶ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 133, 134.

–Allah korusun- o kimsenin imandan çıkmasına neden olur, şeklinde îzâh etmiştir. Hz. Mûsâ’nın(a.s) “atacağınız şeyi atın” demesi, bu şüpheyi gidermeye yönelik olduğu, şeklinde îzâh edilmiştir.⁸⁰⁷

d- Bu ifâde bir emir olarak kabul edilmez. Bunun asıl mânâsı “eğer siz hakkın ortaya çıkması için bunu yapmak istiyorsanız buna maddi bir engel yoktur” şeklindedir.⁸⁰⁸ Hz. Mûsâ’nın bunu hoş görmediğinde şüphe yoktur. Yine o sihirbazları “yazıklar olsun size, Allah’a karşı yalan düzmeyin, sonra azap ile kökünüz kurutulur”⁸⁰⁹ ifâdesiyle bu işten nehyettiğinde şüphe yoktur. Hal böyle olunca da Hz. Mûsâ’nın(a.s) bu sözünün onlara onu emreden bir ifâde olması imkânsızdır.⁸¹⁰

f- Râzî, Hz. Mûsâ’nın(a.s) ilk önce başlama işini onlara bırakmasını şöyle îzâh etmiştir. Eğer bu işe ilk önce Hz. Mûsâ başlayacak olursa, onların mucizeyi iptal etmeye yönelik sihir ortaya koyma çabasına girişmelerine sebep olmuş, olur. Bu da caiz olmaz. Ne var ki Hz. Mûsâ işi önce onlara bırakmış ve onların kendi irade ve tercihleriyle sihri izhar etmelerine müsaade etmiştir. Hemen akabinde ise onların sihirlerini çürütecek olan mucizeyi göstermiştir. Böylece şüphenin izale edilmesine sebep olmuştur. Eğer “atma işini” önce kendisi yapmış olsaydı, onlarda şüphenin meydana gelmesine sebep olmuş, olurdu. Dolayısıyla Hz. Mûsâ’nın “atma işini” önce onlara bırakması daha evlâdır.⁸¹¹

Ayrıca Hz. Mûsâ bu olayı Cenâb-ı Allah’ın kontrolünde yapmıştır. Sihir İnsanların öteden beri uğraştıkları bir hadiseydi. Allah Teâlâ bu olayla sihirin faydasız bir uğraş olduğunu, asıl olanın Allah’a iman olduğunu O zamanın insanının anlayacağı bir şekilde ifâde etmiştir.

15.2.2.3- Korku Hissetmesi:

"Hani Rabbin Mûsâ'ya: O zâlimler güruhuna, Firavun'un kavmine git. Hala (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı onlar? diye seslenmişti. Mûsâ şöyle dedi:

⁸⁰⁷ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 134.

⁸⁰⁸ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 134.

⁸⁰⁹ Tâhâ, 20 / 61.

⁸¹⁰ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 134.

⁸¹¹ Râzî, **age.**, C. XXIV, s. 135.

Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. (Bu durumda) içim daralır, dilim dönmez; onun için Harun'a da elçilik ver. Onları bana isnat ettikleri suç da var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum."⁸¹²

Hz Mûsâ'nın (a.s) korku hissetmesi din hakkında şüpheyi düştüğünü göstermiyor mu?

Râzî, Hz Mûsâ'nın (a.s) karşısında güçlü bir hareket olduğunu, ortalığı şüpheyi boğan güçlü bir hareket, bundan dolayı da bazılarının şüpheyi düşürecek bir hareket olduğunu ifâde etmiştir. Sonra, "...Korkma, sen hiç şüphesiz en üstünsün..."⁸¹³ âyetiyle Allah'ın onu emin kıldığını söylüyor.⁸¹⁴

Zuhaylî, Hz. Mûsâ'nın(a.s) dört şeyden dolayı korktuğunu nakletmiştir:

a- Firavun ve Kavminin kendisini yalanlamasından korkmuştur.

b- Bu yalanlamadan dolayı elem duyarak, göğsünün daralacağından endişelenmiştir.

c- Dilinin dönmemesinden dolayı tebliği yerine getirememekten endişelenmiştir.

d- Kıptî'yi hataen öldürmesinden dolayı onlara göre bir suçunun varlığından bahsetmiştir. Bundan dolayı da Kıptîlerin kendisini öldürmelerinden korkmuştur. Elmalılı, Hz. Mûsâ'nın kendisinin peygamberlik görevini yerine getirmeden önce öldürülmesinden korktuğunu ifâde etmiştir.⁸¹⁵

Zuhaylî, peygamberlerin insanoğlunun zayıflık üzere yaratılmasından dolayı bazen diğer insanlar gibi korkuya kapılabileceğini ifâde etmiştir. Böyle bir korkunun peygamberimiz içinde vâkî olduğunu zikretmiştir.⁸¹⁶

Hz. Mûsâ, başına gelen olaylardan dolayı, Allah Teâlâ'nın vermiş olacağı görevi layıkıyla yerine getiremeyeceğinden ve korkmuş ve bu korkusunu Allah'a ifâde etmiş,

⁸¹² Şuarâ, 26/10-14.

⁸¹³ Tâhâ, 20/68.

⁸¹⁴ Râzî, **age.**, s.103.

⁸¹⁵ Elmalılı, **age.**, C. VI, s. 97.

⁸¹⁶ Zuhaylî, **age.**, C. X, s. 117; Bkz. Burhaneddin, Ebû'l-Hasan İbrâhîm b. Ömer Bikâî (v. 885/1480) , **Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver**, C. XII, bsy., Kahire: 1413/1992, s. 282.

Allah Teâlâ da bu hususta yardım edeceğini buyurmuştur. Allah Teâlâ da ona bu güveni verdikten sonra zamanın en zâlimi olan Firavun’a karşı korkmadan mücadelesini devam ettirmiştir.

Râzî, sihir hadisesi esnasında da Hz. Mûsâ’nın korku hissetmesine yapılan itirazları kendi üslûbuyla cevaplamıştır. Cevabını beş madde halinde özetlemiştir:⁸¹⁷

a- Hz. Mûsâ her ne kadar Allah’ın kendisine yardım edeceğini bilse de bu korku, insanoğlunun zayıflık üzere yaratılmasından dolayıdır. Bu görüş, Hasan el-Basrî’ye aittir.

b- Hz. Mûsâ insanların gördükleri şeyler hususunda şüpheyi düşmelerinden, onların kendi yaptıklarını diğerlerinin yaptıklarıyla birbirine karıştırmaları zannından dolayı korku hissetmiştir. Bu îzâh “ korkma! Çünkü üstün gelecek olan şüphesiz sensin” ifâdesiyle desteklenir. Bu da Mukatil’in görüşüdür.

c- Hz. Mûsâ “atma işini” önce onlara bırakmıştır. Sonra da kendisi yapacaktır. Bu esnada orada bulunanlardan bir kısmının, kendi atacağı şeyi müşahade etmeden önce orayı terk edip gitmelerinden ve bundan dolayı batıl inançlarını devam ettirmelerinden korkmuştur.

d- Hz. Mûsâ vahiy gelmeden herhangi bir şey yapmamakla emrolunmuştur. Kendisine vahiy gelmesi gecikince, o vakit kendisine vahiy gelmemesinden, neticede mahcup olmaktan korkmuştur.

e- Hz. Mûsâ oradaki sihirbazların sihirini iptal ettikten sonra, Firavun’un başka gruplar hazırlayıp, onu getirmesinden, yeni gelenlerin sihrini yeniden iptal etmek zorunda kalacağından ve bu işin uzayıp gitmesinden, maksada ulaşamayacağından korkmuştur.

Mevdudî, Hz. Mûsâ’nın irkilmesi tuhaf karşılanmamalıdır. İnsan her yerde insandır. Peygamber oluşu insanlık duygularını yok etmez. Bir peygamberin tamamıyla insanüstü hareket etmesi beklenmemelidir. Ayrıca Hz Mûsâ’nın seyircilerin benzer gösteri

⁸¹⁷ Râzî, *age.*, C. XXIV, s. 135.

görmeleri sebebiyle kafalarının karışacağını düşünerek bir an için durakladığı da düşünülmelidir. Burada da görüldüğü gibi bir peygamberin geçici de olsa sihirden etkilenmesi mümkündür. Ancak bir sihirbazın bir peygamberin nübüvvetini elinden alması, kendisine nazil olan vahye hâlel getirmesi, büyüyle onu doğru yoldan saptırması düşünülemez.⁸¹⁸

15.2.2.4- Tevrat Levhaları ve Hz. Hârun(a.s) Meselesi:

Hz. Mûsâ'ya(a.s) isnat edilen hatalardan biri de Tevrat Lavhalarını yere atması ve Hz. Hârun'un (a.s) sakalından tutması meselesidir. Âyet olayı şöyle anlatmaktadır:

"Mûsâ, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce: -Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?- dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşi Hz. Harun'nun başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi) –Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!- dedi."⁸¹⁹

Yukarıda ki âyet bir günah'ın ispatını gösteriyor. Bu günah'ı ya Hârun (a.s) işlemiştir ve böyle bir te'dibi hak etmiştir ya da Mûsâ (a.s) işlemiştir. Ayrıca Hz. Harun'un "sakalımdan tutma"⁸²⁰ sözüyle Mûsâ'yı (a.s) bu hareketten men ediyor. Eğer Mûsâ (a.s) haklı ise, Hz. Harun Hz. Mûsâ'yı (a.s) engellemek suretiyle günah işlemiştir. Eğer Hz. Harun bu tepkide haklı ise, söz konusu hareketiyle Hz. Mûsâ günah işlemiştir. İddiasını Râzî şöyle cevaplamıştır: Peygamberler hakkında küçük günahları caiz görenler olayı Hz. Mûsâ' ya yüklemişler ve böylece tartışma da son bulmuştur. Buna muhalif görüş beyan edenler ise, olayı iki şekilde yorumlamışlardır:

a- Hz Mûsâ (a.s) kavmine dönerken öfkeliydi. O yüzden kardeşinin başından tuttu ve kendisine doğru çekti. İnsan öfkesinden dolayı bazen dilini, dudağını ısırır, parmaklarını sağa sola çevirir, sakalından tutar. Bu olayda Hz. Mûsâ (a.s) Hz. Hârun'u kendi yerine koymuştur. Çünkü o kendisinin ortağı idi. Dolayısıyla bir kişi öfke ve

⁸¹⁸ Mevdûdî, **age.**, C. III, s. 203.

⁸¹⁹ A'râf, 7/150.

⁸²⁰ A'râf, 7/150.

düşünceli halinde kendine yaptığını ona yapmış oluyordu. " Sakalımdan tutma"⁸²¹sözüne gelince Hz. Hârun(a.s) İsrail oğullarının bu durumu yanlış değerlendireceğinden endişe etmiştir. Yani İsrail oğulları kötü düşünce ve suizanları ile kendini (Hz. Hârun'u) tanımadığını ve o yüzden sert davrandığını düşünebilir. Nitekim olayı açıklamaya başlıyor ve bir yerde: " Şüphesiz ben; İsrail oğulları arasına ayrılık koydun, sözüme bakmadın demenden korktum"⁸²²derken, başka bir yerde de " Ey Annem oğlu! Bu kavim beni zayıf düşürmek istedi." ⁸²³diye ekliyor.⁸²⁴

b- İsrail oğulları Hz. Mûsâ(a.s) hakkında kötü düşünüyorlardı. Öyle ki, Hz. Hârun(a.s) bir süre ortadan kaybolunca Hz. Mûsâ'ya(a.s) sen onu öldürdün diye çıkıştılar. Ardından Allah Hz. Mûsâ'ya otuz gece vade tanıdı buna on gece daha ilave etti. Sonunda kavmine döndü hiç de hoş olmayan manzara ile karşılaştı, bunun üzerine kardeşinin başını tuttu kendine doğru çekti, maksadı olup bitenleri olduğu gibi öğrenmekti. Hz Hârun da onların kalbine aslı olmayan şeylerin gelmesinden korkmuştu. Bundan dolayı "sakalımdan tutma"⁸²⁵ diyerek kavminin hoş olmayan şeyleri düşünmesini engellemiştir.⁸²⁶

Bazıları Hz Mûsâ'nın(a.s) “ Levhaları bırakıp, kardeşinin başından tutup, onu kendine çekiveriyordu” âyetini, Hz. Mûsâ kardeşi Hz. Harun'u hor ve hakir gördüğü, küçük düşürdüğü için kendisine sürüklemiştir. Bu Hz. Mûsâ'nın masiyetine işaret eder, demişlerdir.

Peygamberlerin masum olduğunu savunanlar, Hz. Mûsâ'nın Hz. Harun'u kendine doğru çekmesini, Hz. Harun'u hor ve hakir görmek için değil de; hadisenin keyfiyetini sorup, iyice öğrenmek için olduğunu, ifâde etmişlerdir.⁸²⁷ Zuhaylî ise, Hz. Mûsâ'nın Hz. Harun'u(a.s) sakalından tutup kendisine çekmesini, ikram ve ta'zim maksadıyla

⁸²¹ A'râf, 7/150.

⁸²² Tâhâ, 20/94.

⁸²³ A'râf, 7/150.

⁸²⁴ Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 493- 498; C. V, s. 79; Râzî, **age.**, s. 103; Kurtubî, **age.**, C. VII, s. 185.

⁸²⁵ Tâhâ 20/94.

⁸²⁶ Râzî, **age.**, s.104.

⁸²⁷ Râzî, **age.**, C. XXII, s. 108, 109;Bkz. Kurtubî, **age.**, C.VII, s.185.

yaptığını ve Araplarda bunun adet olduğunu zikretmiştir. Hz Harun İsrail oğullarının bunu hakaret zannetmesinden korktuğu için bunu hoş karşılamadığını zikretmiştir.⁸²⁸

Burada Hz. Mûsâ'ya isnat edilen olay Hz. Mûsâ'nın masumiyetine halel getirmez. Çünkü Hz Mûsâ bu tepkiyi kendi adına değil de Allah için yapmıştır. Hz. Mûsâ Allah'ın yasakları çiğnendiği için gazaplanmıştır. Böyle bir durumda hiddetlenmek yerilen bir şey değildir. Aksine övülen bir durumdur.⁸²⁹

Hz. Mûsâ' ya isnat edilen olaylarla ilgili ayet ve rivâyetleri zikredip, değerlendirilmeler yapıldıktan sonra şimdi de Hz. Dâvud'a atfedilen hadiselerin incelenmesi yapılacaktır.

16- HZ. DÂVUD'UN (A.S) MASUMİYETİ

16.1- Hz. Dâvud'a(a.s) İsnat Edilen Hayâlî Günah:

Hz. Dâvud'a günah isnat edenler, aşağıda zikredilen âyetleri delil göstererek, bu âyetlerle alakalı bir takım hayali kıssalar rivâyet ederek onu peygamberliğine yakışmayacak bir tarzda günah işlemekle itham etmişlerdir. Önce hakkında hayali kıssalar rivâyet edilen âyetleri zikrederim:

16.1.1-Konu'yla İlgili Âyetler:

“Ve duvardan tırmanarak, Dâvud'un ibadet etmekte olduğu yere giren davacıların haberi sana ulaştı mı? Dâvud onları yanında görünce telaşlanıp korktu; bunun üzerine ‘korkma!’ dediler. ‘Biz sadece iki davacıyız. Birimiz ötekinin hakkına tecavüz etti. Şimdi sen aramızda adaletle karar ver, adaletten ayrılp bize zulmetme, bize dosdoğru yolu göster’ dediler. İçlerinden biri: ‘Bu benim kardeşim, onun doksan dokuz koyunu benim de bir koyunum var. Buna rağmen “onu da bana ver” dedi ve konuşmada beni altetti, onunla baş edemedim ve sana hükmünü sormaya geldik.’ Dâvud dedi ki: ‘Andolsun o senin koyununu kendi koyunlarına katmayı istemekle, sana haksızlık etmiştir. Zaten mallarını, emeklerini birbirine katan, içli dışlı ortakların her biri, birbirinin hakkına tecavüz ederek haksızlık ederler. Yalnız inanıp doğru dürüst hareket

⁸²⁸ Zuhaylî, **age.**, C.V, s. 80; Kurtubî, **age.**, C.VII, s.185.

⁸²⁹ Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s. 493- 498; C. V, s. 79.

edenler, bu haksızlık yapma eyleminin dışındadır ki, onlar da ne kadar azdır.’ Dâvûd bu hükümle veya duvardan tırmanan kimselerle kendisini imtihan ettiğimizi anladı ve rabbinden günahının bağışlanmasını diledi, eğilerek secdeye kapandı ve rabbine döndü. Biz de onu bağışladık, çünkü o katımızda bize yakın olanlardandır. O’nun dönüp geleceği yer de güzeldir. Ve şöyle dedik: ‘Ey Dâvûd! Seni bir peygamber ve yeryüzünde senden öncekilerin yerine halîfe ve vekil yaptık, öyleyse insanlar arasında adaletle hükmet, keyfine uyma, sonra keyfin seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah yolundan sapanlara ise, hesap gününü unuttuklarından dolayı şiddetli bir azap vardır.’”⁸³⁰

Kur’ân-ı Kerim hadiseyi bu şekilde özetlemiştir. Bunun dışında hem Kur’ân’da hem de Sahih Hadislerde herhangi bir şekilde tafsilat bulunmamaktadır. Fakat Tefsir ve Tarih kitaplarında bu hadiseyle alakalı rivâyetler bulunmaktadır. Aynısı kitabı mukaddeste⁸³¹ bulunan bu rivâyetlerin İsrailiyyat olduğu zikredilmiştir.⁸³²

16.1.2- Konu’yla İlgili Rivâyetler:

Bu âyetler hakkında zikredilen hayali rivâyetlere göz atalım:

“ Rivâyete göre, Hz. Dâvûd vaktini üçe ayırmıştı. Bir gün halkın işlerini görür, kadılık eder; ikinci gün halvete girerek rabbine dua eyler; üçüncü günde şahsî ve ailevî işlerle ilgilenir. Hz. Dâvûd’un doksan dokuz karısı vardır. O okuduğu kitaplarda İbrâhîm, İshâk ve Yakûp’un fazilet ve meziyetlerine dair haberlere rastladı. Ve kitaplardan bu bilgileri edindikten sonra: ‘Ey Rabbim! Benden önce yaşamış olan atalarımın fazilet ve iyiliği başkalarına bırakmamış olduklarını görüyorum. Bana da onlara lütfetmiş olduğun fazilet ve meziyetlerden ver’ diye yalvardı. Allah kendisine şöyle vahy etti: ‘ Ataların, senin müptela olmadığın belalara müptela oldular; İbrâhîm oğlunu kurban etmek durumuna düştü; İshâk gözlerini kaybetmekle; Yakûp oğlu Yûsuf için hasret ve kaygı çekmekle imtihan edildi; Hâlbuki sen bunun hiçbirisiyle denenmedin.’ Dâvûd kendine bu vahiy geldikten sonra: ‘ beni de onlara musallat ettiğin belalara benzer bir şeyle imtihan eyle de, onlara lütfettiğin şeref ve faziletleri bana da

⁸³⁰ Sâd, 38/ 21-26.

⁸³¹ Bkz. Kitabı Mukaddes, II, **Samuel, Bab**, 11/2-27; **ae.**, 12/1-16.

⁸³² Bkz. İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 31; el- Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 109-123.

ihşan et’ dedi. Bunun üzerine Allah kendisine, arzusunu yerine getirebileceğini bildirdi. Allah’ın arzu ettiği kadar zaman geçtikten sonra, bir gün Şeytan, altın güvercin şekline girerek, namaz kıldığı sırada Dâvûd’un önüne kondu. Dâvûd onu yakalamak üzere elini uzattığı zaman, güvercin yana çekildi. Dâvûd onu takip etti. Güvercin uzaklaşarak bir pencereye kondu. Dâvûd yakalamak üzere pencereye geldiğinde, güvercin uçtu. Güvercinin nereye konduğunu anlamak ve onu yakalamak maksadıyla adam göndermek üzere bakınırken, gözü evinin damında yıkanmakta olan bir kadına ilişti. Yıkanan kadın endamı ve yaratılış itibariyle kadınların en güzeliydi. Ona bakmakla Dâvûd muzdarip oldu. Kadın onun baktığını görünce, saçlarını sarkıtarak vücudunu örttü. Kadının bu hareketi, Dâvûd’un ona rağbet ve arzusunu artırdı. Dâvûd, halini ve kimin nesi olduğunu sordu. Kadının evli olduğu ve kocasının sınırda askerlik hizmetinde bulunduğu kendisine haber verildi. Dâvûd bu haberi aldıktan sonra sınırdaki komutanına, kadının kocası olan Uriya’nın falan yerdeki, falan düşmana karşı savaşa gönderilmesini emretti. Komutan emri yerine getirdi. Uriya orayı fethettikten sonra geri döndü. Dâvûd bundan sonra Uriya’nın öncekinden daha kuvvetli bir düşmana karşı gönderilmesini emretti. Komutan emri yerine getirdi. Uriya yine muzaffer olarak geri döndü. Durum komutan tarafından Dâvûd’a bildirildi. Dâvûd bu sefer başka bir düşmana karşı savaşa gönderilmesini emretti. Bu son muharebede Uriya öldürüldü. Dâvûd da onun karısıyla evlendi. Dâvûd’un onunla evlenmesinden az bir zaman sonra Allah Dâvûd’a iki melek gönderdi. Melekler Dâvûd’un yanına girmek isteseler de, o günü ibadet için ayırmış olmasından dolayı muhafızlar melekleri Dâvûd’un yanına sokmadılar. Fakat onlar mihrabın duvarına tırmanarak Dâvûd’un yanına girdiler. Namaz kılmakta olan Dâvûd onların girişini fark etmedi. Onları ansızın karşısında görünce, korktu. Melekler ona ‘korkma! Biz ancak iki davacıyız. Birimiz ötekinin hakkına tecavüz etti. Şimdi sen aramızda adaletle hükmet, aşırı gitme, bizi doğru yola çıkar’ dediler. Dâvûd: ‘ bana aranızdaki anlaşmazlığı anlatınız’ dedi. Biri: ‘ bu benim biraderimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var. Benim ise tek bir dişi koyunum var. Hal böyle iken, onu da bana ver diyerek benimkini almak ve kendi koyunlarını yüze tamamlamak istiyor’ dedi. Dâvûd ötekine buna ne diyorsun? deyince, O; ‘ benim doksan dokuz dişi koyunum var; bu kardeşimin ise, bir tek dişi koyunu var; ben o razı olmadığı halde onun bu tek koyununu almak kendiminkileri yüze tamamlamak istiyorum’ cevabını verdi. Dâvûd: ‘ o halde sana başkasının hakkına tecavüze müsaade

edemeyiz. Sen bunu yapamazsın. Eğer ısrar edersen, senin şurana burana vururuz’ dedi. Esbat, buradaki ‘şurana, burana’ sözünü ‘alın ve burun’ olarak tasvir etmiştir.⁸³³ Melek: ‘Ey Dâvûd! Sen kendin şu ve şu yerlerine vurulmaya müstahaksın; çünkü senin doksan dokuz karın vardı. Uriya’nın ise tek bir karısı vardı. Böyle olduğu halde onu defalarca ölüm tehlikesine maruz bırakarak nihâyet ölümüne sebep oldun; sonra da karısı ile evlendin’ dedi. Bundan sonra Dâvûd etrafına bakındı, fakat bir şey göremedi. İşlediği hatayı ve imtihan edildiğini anladı. Secde ederek yere kapandı ve ağladı. Neticede Allah: ‘ Ey Dâvûd! Başını yerden kaldır. Ben sana mağfiret ettim’ diye vahy etti. Dâvûd: “ Ya Rabbim! Sen gerçek hâkimsin, adilsin, kimseye zulmetmezsin; kıyamet günü Uriya başını sağ veya sol eline aldığı ve damarlarından da kanlar aktığı halde arşının önüne gelir ve: ‘ Ya Rab! Bu adamdan sor, beni hangi sebeple öldürmüştür’ diyerek hakkını dava ettiği vakit, beni bağışladığını nasıl anlarım?” diye sordu. Cenab-ı Hak ona vahyen: ‘ böyle bir hal vukuunda, Uriya’yı huzuruna çağırarak, ondan bu hakkını bağışlamasını isterim; o da sana hakkını bağışlar ben de karşılık olarak ona cennet sevabı veririm’ diye hitap etti. Bunun üzerine Dâvûd: ‘ Ya Rabbim! Şimdi beni yarlıgemiş olduğunu anladım’ dedi.”⁸³⁴

Bazı müellifler, Hz. Dâvud’a isnat edilen suçlardan yukarıda zikredilenleri ağır bularak kendilerince hafif olarak telakki ettikleri başka suçlara eserlerinde yer vermişlerdir. Peygamber olan Hz. Dâvud’un bu suçlardan beri ve masum olduğunu söylememişlerdir. Onların zikrettikleri suçlardan bazıları şunlardır:

a-Hz. Dâvud gözünün iliştiği kadına doyasıya bakmıştı. Said İbn Cübeyr “ Hz. Dâvud’un fitnesi sadece bakmaktan ibarettir” demiştir. Ebû İshâk ise, “ Hz. Dâvud gözünün iliştiği kadına ikinci kez baktı; birinci bakış lehine, ikinci bakış ise aleyhine oldu” demiştir.

b-Uriya, evlenmek niyetiyle bir kadına talip olmuştu. Kadının akrabaları Uriya’ya talip olduğu kadını vermek istediler. Uriya tarafından istenen kadının güzelliğinden Hz.

⁸³³ Aydemir, **age.**, s. 158 Detaylı Bilgi için bkz. Celâleddîn es-Suyûtî (v.911/1505), **ed- Durru’l- Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr**, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin) C. XII, 1.bs., Kahire: 1424/2003, s. 524-556.

⁸³⁴ et-Taberî, **el-Câmiü’l-Beyan fi Te’vîli’l-Kur’ân.**, (Ahmet Muhammed Şakir) C. XXI, 2.bs., byy., Müessesetü’l-Risâle, 1420/2000, s. 183; es-Suyûtî, **age.**, C. XII, s. 531-533; Aydemir, **age.**, s. 158.

Dâvud haberdardı. Uriya'nın ona talip olduğunu bile bile, kendisi de istedi. Kadının hısımları Dâvud'u Uriya'ya tercih ettiler ve kadını onunla evlendirdiler. Hz. Dâvud dünyaya olan bu hırsından dolayı azarlandı.

c-Dâvud Uriya'yı bir muharebeye göndermişti. Uriya gittiği bu muharebede öldürüldü. Dâvud bu zatın öldürülmesine, diğer cengâverlerin katledilmesine üzüldüğü oranda üzülmeydi. Çünkü Dâvud'un gönlü onun hanımına meyletmişti. İşte bundan dolayı Allah'ın gönderdiği iki melek tarafından azarlandı.

d-Dâvud'un şeriatına göre, bir adam öldüğü zaman geride hanımı kalırsa, ölenin yakınları istedikleri takdirde o kadını alırlardı ve bunda tercih hakları vardı. Uriya katledilir katledilmez Dâvud hemen onun dul karısını istedi ve kendisinin makam ve mevki ölenin yakınlarında o kadını isteme cesareti bırakmadı. Bundan dolayı azarlandı.

e-Hz. Dâvud'un ibadetle meşgul olduğu bir sırada bir kadınla bir erkek kendisine davacı olarak gelmişti. İyice tanıyayım diye kadına bakmıştı. Dava sırasında vuku bulan bu nazar aslında helal idi. Dâvud'un nefsi insanın mayası gereği kadına meyletti. Dâvud, onların davalarını gördü ve tekrar rabbine avdet eyledi. Kadına karşı olan düşüncesi kendisini bazı nafil ibadetlerden alıkoymuştu. Bu yüzden azarlandı.

f-Hz. Dâvud'un dava konusu olan bir meseledeki aceleciliğinden dolayı azarlanmış olduğu da söylenmiştir. Şöyle ki, dava görmeye mahsus olmayan bir vakitte, iki davacı ansızın yanına girdiler. Hem vakitsiz hem de ansızın girmenin verdiği halet içinde Dâvud, kendisine arzedilen meseleyi iyice araştıramadan ve davacıların birine hiçbir şey sormadan –birinin anlattığına göre- hüküm vermişti. Bundan dolayı azarlandı.

g-Hz. Dâvud ümmetinden Uriya isimli zatın hanımını görmüştü. Bir rivâyete göre Uriya Dâvud'un veziri idi. Kalbi kadına meyletti. Ve Uriya'dan hanımını boşamasını istedi. Adam Dâvud'un teklifini reddetmekten utandığı için hanımını boşadı. Hz. Dâvud da onun'la evlendi. Böyle şeyler Dâvud'un şerâtında caizdi. Alışılmış hareketlerdendi. Dost ve ahabplığa zarar vermezdi. Birçok hanımı olmasına rağmen Dâvud'un –anormal bir yolla olmasa da- tek hanımı bulunan kişinin eşini alması hoş değildi. Dâvud'a

gereken nefsinı yenmesi ve arzularını dizginlemesi idi. Bu hareket Hz. Dâvud'un makam ve mevkiye yakışmadı.⁸³⁵

16.1.3- Âyet ve Rivâyetlere Genel Yaklaşımlar:

Hz. Dâvud'un yukarıda ifâde edilen günahı işlediğine dair Tefsir ve Tarih kitaplarında Enes b. Malik'ten bir hadis nakledilir.⁸³⁶ Tefsir ve Tarih kitaplarında nakledilen ve Hz. peygambere nispet edilen bu hadisin sahih olmadığı zikredilmiştir.⁸³⁷ Hz. Dâvud'la alakalı olarak Hz. Peygamberden itimat edilebilen sahih bir şeyin ulaşmadığı ifâde edilmiştir. Yukarıda anlatılanların çoğunluğunun israiliyyat olduğu zikredilmiştir. Her şeyden önce bu hadislerin senedinin sahih olmadığı nakledilmiştir.⁸³⁸ Bu hadisin ravileri arasında bulunan Yezid er-Rakkaşi'nin metruk olduğu hadis imamlarınca ifâde edilmiştir.⁸³⁹

Yine yukarıda ifâde edilen bu rivâyetleri tasdik edecek nitelikte sağlam delillerin olmadığı ve bu rivâyetlerin enbiyanın ismetine yakışmadığı, küçük olsun büyük olsun Hz. Dâvud'a isnat edilen bu günahların batıl olduğu, kıssacıların uydurduğu, hepsinin ehl-i kitaptan aktarılmış veya uydurulmuş asılsız dedi-kodular olduğu ifâde edilmiştir.⁸⁴⁰

Kur'ân'da zikredilen doksan dokuz koyundan maksadın kadın olduğu söyleniyor ve Hz. Dâvud suçlu gösteriliyor. Arap şiirinde mecazen “kadın” olarak kullanılan bu na'ce (نعجة) lafzının hakiki mânâsıyla alınması ve “kadın” dan kinâye yapılmaması gerektiği, buna ihtiyacın olmadığı zikredilmiştir.⁸⁴¹

⁸³⁵ İbn Arabî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, C. IV, 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2003 s. 51; Ebû Ali et-Tabresî (543/1148), **Mecme'ul-Beyân**, C. IV, bsy., Beyrut: 1379 s. 472; el-Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 116; el-Âlûsî, **age.**, C. XII, 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005., s. 177-178; eş-Şevkânî, **Fethu'l-Kadir min İlmi't-Tefsir**, C. IV, Mısır: 1964, s. 427.

⁸³⁶ Bkz. et-Taberî, **age.**, C. XXI, s. 183, 184; Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd el-Begavî (v.510/1117), **Meâlimü't-Tenzil**, C. VII, 4.bs., byy., Dâru Taybe, 1417/1997, s. 81; es-Suyûtî, **age.**, C. XII, s. 531- 532.

⁸³⁷ İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 31.

⁸³⁸ İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 31; el-Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 109.

⁸³⁹ Asıl adı Yezid İbn Eban olan Yezid er-Rakkaşi için bkz. Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehabi (v.1348/1929), **Mizânu'l-İtidâl**, C. IV, bsy., Mısır: 1382/1963, s. 418; C. II, s. 475; Ebû'l-Fadl Ahmet b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzibu't-Tehzib**, C. IV, bsy., byy., Müessesetü'l-Risâle, s. 403.

⁸⁴⁰ İbn Hazm, **el-Fasl**, C. IV, s. 39. es-Suyûtî, **age.**, C. XII, s. 525.

⁸⁴¹ er-Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 196; Ebû Hayyân, **age.**, C. VII, s. 376; es-Suyûtî, **age.**, C. XII, s. 532.

Ayrıca Hz. Dâvud'un işlediği günahı avucuna nakşetmesi,⁸⁴² içeceklerinin gözyaşıyla dolması⁸⁴³, eski püskü elbise giymesi, kurumuş arpa ekmeğini gözyaşıyla ıslatarak yemesi⁸⁴⁴, günahkârlarla hem hal olması, Uriyanın kabrine gitmesi vs. gibi kıssacılara tarafından ballandıra ballandıra anlatılan kitabı mukaddese dayanan hayali günahlar asılsız ve israiliyyattan olduğu ifâde edilmiştir.⁸⁴⁵

Hz. Süleymân'ın Hz. Dâvud'un oğlu olduğunda tereddüt yoktur. Ancak Hz. Süleymân'ın Urya'nın karısı iken sonradan Hz. Dâvud'un zevceleri arasına girdiği zikredilen kadından olduğu iddialarının tam bir yalan ve iftira olduğu nakledilmiştir.⁸⁴⁶

Hz. Ali'den Dâvud kıssasını kim hikâyecilerin tarzında anlatırsa o kimseye 160 sopa vuracağını söylediği şeklinde bir rivâyet nakledilmiştir. Bu Hz. Ali'nin içtihadına göre, peygamberlere yapılacak olan iftiranın cezasıdır.⁸⁴⁷ Bu sözün Hz. Ali'ye nisbeti Âlûsî tarafından sahih kabul edilmemiştir⁸⁴⁸ İbn Hacer el-Askalani ben bu hadisi bulamadım, demiştir.⁸⁴⁹ Prensip olarak hadisin sıhhatini kabul etmeyen İbnu'l- Arabî, bir adam bir peygamberin zina ettiğini söylerse, bize göre öldürülür, demiştir.⁸⁵⁰

Kitabı mukaddeste Hz. Dâvud'a katl ve zina isnat eden birçok ifâdeler var olmakla birlikte ondaki bazı cümleler onun zânî ve kâtil olmasını reddettiği ifâde ediliyor.⁸⁵¹ Bu ifâdelerden bir tanesini zikrelelim: “ Rab, Süleymân'a kulum Dâvud'un yaptığı gibi kanunlarımı ve emirlerimi tutmak için sana emrettiğim her şeyi dinlersen ve gözümde doğru olanı yaparsan, seninle beraber olacağım”⁸⁵²

⁸⁴² Dâvud'un günahı sonucunda, Allah avucuna nakşetmiştir.(el-Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 122)

⁸⁴³ et- Taberî, **age.**, C. XXI, s. 183; ez- Zamaşerî, **age.**, C. V,1.bs., Riyat: Mektebetü Ubaykân, 1418/1998, s. 260; el-Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 121,122.

⁸⁴⁴ el-Begavî, **age.**, C. VII, s. 84; el-Kurtubî, **age.**, C.XV, s. 121, 122.

⁸⁴⁵ Aydemir, **age.**, s. 167.

⁸⁴⁶ Abdulvehhâb en-Neccâr, **Kıssasul- Enbiyâ,3.bs.**, Beyrut, Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, s. 313; Bkz. İbnu'l-Arabî,**age.**, C. IV, s. 51,54.

⁸⁴⁷ er-Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 192; ez-Zamaşerî, **age.**, C.V, s. 253.

⁸⁴⁸ el-Âlûsî, **age.**, C. XII,2.bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005 s. 177-178.

⁸⁴⁹ Zamaşerî, **age.**, C. V, s. 253.

⁸⁵⁰ İbnu'l-Arabî, **age.**, C. IV, s. 51.

⁸⁵¹ en-Neccâr, **Kıssasul- Enbiyâ**, s. 313.

⁸⁵² I, Krallar, 11/ 34, 38; ayrC. Bkz. II, Samuel, 22/ 19-24; I, Krallar, 3/3-5; II, Tarihler, 6/16.

Tefsir ve Tarih kaynaklarında zikredilen Hz. Dâvud'un muhayyel günahı ve buna bağlı haberlere birde kitabı mukaddesten aktarılan bu parçalar zaviyesinden bakıldığında rivâyet edilenlerin tamamının israiliyyat olduğu anlaşılır.⁸⁵³

Özet olarak; Allah Teala Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e Hz. Dâvud'a uymayı emretmiştir.⁸⁵⁴ Hz. Dâvud'a kulumuz demiştir.⁸⁵⁵ Onu kuvvet sahibi kıldık demiştir.⁸⁵⁶ Ona evvab(Allah'a çokça yönelen, yalvaran) demiştir.⁸⁵⁷ Dağları Dâvud'a musahhar kıldığını söylemiştir.⁸⁵⁸ Kuşlarında Dâvud'a ram edildiğini söylemiştir.⁸⁵⁹ Hikmet verildiğini zikretmiştir.⁸⁶⁰ Dâvud'un salih bir kişi olduğunu ve Allah katında yakınlığı bulunduğunu söylemiştir.⁸⁶¹ Dâvud'u yeryüzünde halife yaptığını söylemiştir.⁸⁶² Vs. bütün bunlar gibi Allah Kur'ân'da takriben onbeş yerde övgüde bulunmaktadır.

Allah Teala günah'a batmış olan bir peygambere bu kadar övgüde bulunur mu? Hâtemu'l-Enbiyâ ve peygamberlerin piri olan Hz, Muhammed'e günaha battığı iddia edilen Hz. Dâvud'a uymasını emreder mi?

Peygamberlerin masum ve hata'dan münezzeh olduğunu bütün müslümanlar bilmelidir. Aksi takdirde vahdânî ve ilâhî şeriatler batıl olur. Diğer peygamberlerde olduğu gibi Hz. Dâvud'la ilgili anlatılanlar da nübüvvet makamını lekeliendiren şeylerdir. Bundan dolayı onların tamamını bir kenara atmak elzemdir.⁸⁶³

Hz. Dâvud'la alakalı sağlam bilgiler sadece Kur'ân ve Sahih Hadislerde yer almaktadır. Bu iki kaynak dışında kalanlara itimat edilmemelidir. Bu konuda yapılacak en güzel hareket, kıssayı Kur'ân'da olduğu gibi okumak ve iç yüzünü Allah'a havale etmektir.⁸⁶⁴

⁸⁵³ Aydemir, **age.**, s. 177.

⁸⁵⁴ Sâd, 38/ 17.

⁸⁵⁵ Sâd, 38/ 17.

⁸⁵⁶ Sâd, 38/ 17.

⁸⁵⁷ Sâd, 38/ 17.

⁸⁵⁸ Sâd, 38/ 18.

⁸⁵⁹ Sâd, 38/ 19.

⁸⁶⁰ Sâd, 38/ 20.

⁸⁶¹ Sâd, 38/ 25.

⁸⁶² Sâd, 38/ 26.

⁸⁶³ Ebû Hayyân, **age.**, C. VII, s. 378.

⁸⁶⁴ İbn Kesîr, **age.**, C.I V, s. 31.

Bazı müelliflerin hiçbir tenkide tâbî tutmadan eserlerine aldıkları bu ve buna benzer rivâyetlerin tamamıyla isrâiliyyât olmasından dolayı bu rivâyetlere itibar edilmemesi elzemdir.⁸⁶⁵ Hz. Dâvud’a isnat edilen bu hadise bile bile işlenen bir cinâyettir. Bir masumun kanını akıtmak Allah’ın elçisine nasıl yakışır? Peygamberlerin ismet sıfatı varken bir peygamberin zânî ve kâtil olması nasıl îzâh edilebilir?⁸⁶⁶ Bu anlatılan rivâyetlerin tamamının iftira olduğu ve Hz. Dâvud gibi bir peygamberin ismetiyle bağdaşmayacağı ifâde edilmiştir.⁸⁶⁷

Hz. Dâvud’a atfedilen hayali günahla alakalı rivâyetlerin incelenmesinin akabinde Hz. Süleyman’a isnat edilen “atların kılıçla doğranması, kürsüsüne ceset bırakılması ve günahlarının affı ve hükümrânlık talebine dair duası” gibi konular ele alınacaktır.

17- HZ. SÜLEYMÂN’IN (A.S) MASUMİYETİ

17.1- Hz. Süleymân’ın(a.s) Atları Kılıçla Doğradığına Dair İsnat:

17.1.1- Konu’yla İlgili Âyet ve Rivâyetler:

Hz Süleymân’a bu tür günah isnat edenlerin dillendirdikleri âyet şöyledir: “Onları bana getirin diye emretti ve bacaklarıyla boyunlarını sıvazlamaya başladı.”⁸⁶⁸

Bu âyette zikredilen “meshan” kelimesiyle kastedilenin sıvazlama mı yoksa kesme mi olduğu hususu uzun münakaşalara neden olmuştur. Âyette zikredilen “toz perdesi arkasında kaybolma”⁸⁶⁹ ve “ bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama” ifâdelerinden neyin kastedildiği açık değildir. Bu kelime arap dilinde “bir şeyi okşamak, taramak” anlamına geldiği gibi “kesmek” anlamına da gelir.⁸⁷⁰

Bazıları, “toz perdesi arkasında kaybolma” ile maksadın Güneş’in batması; “bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama” dan kastedilenin ise kılıçla atların doğranması

⁸⁶⁵ İbn Hazm, **el-Fasl**, C. IV, s. 39; er-Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 189; el- Kurtubî, **age.**, C. XV, s. 110; İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 31; Elmalılı, **age.**, C. XIV, s. 4092.

⁸⁶⁶ Aydemir, **age.**, s. 159.

⁸⁶⁷ Kadı Beydavî, (v. 685/ 1286), **Tefsîru’l-Kâdı Beydâvî.**, C. IV, bsy.,İstanbul: Mektebetü’l-Hakîka, 1411/1991, s. 82; Neseî, (v. 710/1310), **age.**, C. IV, s. 37; Ebû’s-Suud, **İrşâdü Aklî Selîm Mezâyâ’l-Kitâbi’l-Kerîm.**, C. V, 2.bs.Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1421/2001, s. 561.

⁸⁶⁸ Sâd, 38/ 33.

⁸⁶⁹ Sâd, 38/32.

⁸⁷⁰ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arap**, C. VI,Kahire: Dâru’l-Maârif, Ts. s. 4199.

olduğunu zikretmiştir. Buna göre olay şöyle cereyan etmiştir. Hz. Süleymân Şam ve Nusaybin yöresine sefer etmek istediğinde, öğle vaktine mahsus ibadetini eda ettikten sonra tahtı üzerine oturarak harp aletlerini ve elzem olan hazırlıklarını kontrol ederken sıra atlara gelmiş ve tam bu esnada da ikinci ibadetinin vakti girmişti. Atları teftiş edip onların resmî geçitlerini tamamlanıncaya kadar da vakit çıkmıştı. Vaktin çıktığını fark edince, son derece üzölmüş ve kendisini kınayarak: “ ben atlara bir hayra bağlanırcasına bağlandım. Onlar beni Allah’a zikirden alıkoydular. At sevgisini Allah’a zikre tercih etmiş oldum. “getirin bana atları” dedi. Atlar gelince kılıcını çekip, hepsinin ayaklarını ve boyunlarını doğradı. Bu hareketiyle maksadı, at sevgisini kalbinden tamamen atmak ve Allah’ın hoşnutluğunu temin için terk ettiğı zikrine kefarete olması için atların etlerini sadaka olarak dağıttı.⁸⁷¹

17.1.2- Âyetlere Genel Yaklaşımlar:

Bazıları da âyette zikredilen “toz perdesi arkasında kaybolma”ile maksadın koşturulan atların gözden uzaklaşması, ufukta ve arkada bıraktıkları toz ve duman bulutu içinde kaybolmaları; “bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama” dan kastedilenin ise tekrar huzura getirilen atların sevgi ve şefkatle taranması, okşanması olduğunu zikretmiştir. Bunlara göre de olay şöyle cereyan etmiştir. Hz. Süleymân harbe gideceğı bir seferinde atları teftiş için kürsüsüne oturmuş; atların hazırlanmasını ve idman için koşturulmasını emretmişti. Onlara şöyle bir baktı ve “ benim atlara karşı sevgim dünya için değildir; Allah’ın emrinden ve onun dinini takviye etmek arzusundan dolayıdır” demiştir. Sonra atları yine koşturdu ve onlar uzaklaşıp gözden kayboldular. Bundan sonra da süvarilere, atların kendisine geri getirilmesini emretti. Atlar gelince ayaklarını ve boyunlarını sıvazladı, taradı. Böylece Hz. Süleymân atların şerefini ortaya koymuş; onlarla bizzat ilgilendiğini göstermiştir. Bu aynı zamanda süvarilere atlar iyi bakmalarını anlatmak; memleketi idare ve koruma da padişahların kendi elleriyle işe girişmelerinin ehemmiyetini göstermek maksadına matuftur. Her türlü harp aletin ve techizatının noksanlıklarını bizzat boşkumandan olarak denetlemek ve bu arada atların eksiğini ikmal, hastalık ve sakatlıklarının bulunup/ bulunmadığını denetlemedir. Yukarıda mealleri verilen âyetlerde geçen atlarla ilgili tefsir bundan ibarettir. Bunun

⁸⁷¹ Taberî, **age.**, C. XXI, s195.; İbnü’l- Arabî, **age.**, C. IV, s. 67,68; el-Begavî, **age.**, C. VII, s. 89; el-Âlûsî, **age.**, C. XII, s. 185-186.

dışında bir mânâ, Kur'ânın hem lafzına hem de ruhuna aykırıdır. Sonuç olarak Hz. Süleymân atları kesmemiştir.⁸⁷²

Hz. Süleymân'ın atları kestiğini iddia edenler, âyetle zikredilmediği halde “Güneş” ten bahsediyorlar. Ayrıca bunlar âyetteki zikre “namaz” mânâsı veriyorlar ki bunda da kesinlik yoktur.⁸⁷³ Atların hangi sebeple olursa olsun Allah yolunda kurban edilmesi Hz. Süleymânın lehine bir puandır. Eğer bu kurban ediş harbe sürmek süretiyle öldürülmüş ise hem güzel bir mânâ,⁸⁷⁴ hem de Süleymân'ın faziletine bir delildir. Âyeti her iki istikamette tefsir etme - tefsir tarzını haklı çıkaracak elde delil bulunmadığı için- kat'î değildir; kesin bir şey söylemek imkânsızdır.⁸⁷⁵

Âyetle zikredilen “meshan” kelimesini “kesme” olarak mânâlandırma Hz. Süleymân'ı töhmet altında bırakma gibi bir neticeye götürür. Bu durum şöyledir:

- a- Hz. Süleymân namaz gibi farz olan bir ibadeti terk etmiş olur.
- b- Namazı unutacak seviyede dünyaya düşkün; alelade bir insan seviyesine iner. Bilindiği üzere Hz. Peygamber: “Aşırı boyutlara varan dünya sevgisi her türlü kusurun başıdır” buyurmuştur.⁸⁷⁶
- c- Hz. Süleymân böyle bir günah işlemişse tevbe etmesi gerekirdi. Âyetle bu hususta bir bahis yoktur.
- d- Eski devir muharebelerinde atlar savaş sonucunu belirlemede önemli rol oynuyorlardı. Bir kumandanın veya devlet başkanının sudan sebeplerle ordunun candamarı olan atları sefer arefesinde elden çıkarması ve onları saf dışı bırakması, kendi eliyle birliklerin imhası demektir. Peygamberler bu tür ihtiyatsızlıklardan münezzehtir.
- e- Bir gün bu âyetin tefsirini İbn Abbas Hz. Ali'ye sormuş; o da soru sahibine: “bu âyetle ilgili senin bildiğin nedir?” deyince, İbn Abbas, Ka'bu'l-Ahbardan Hz. Süleymânın atları kestiğine dair öğrendiklerini anlatınca Hz. Ali: “ Ka'b yalan

⁸⁷² Taberî, **age.**, C. XXI, s. 195; Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 205, 206; Elmalılı, **age.**, C. VI, s. 4096.

⁸⁷³ Tabresî, **age.**, C. IV, s. 475.

⁸⁷⁴ Elmalılı, **age.**, C. VI, s. 4097.

⁸⁷⁵ Seyyid Kutup, **Fî Zilâli'l-Kur'ân**, C. XXIII, s. 100.

⁸⁷⁶ İsmâîl b. Muhammed el-Aclûnî(v. 1162/1749), **Keşfu'l- Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs**, C. I, Kahire: Mektebetü'l-Kudüs, 1351, s. 344.

söylemiş; Süleymân cihada gideceği zaman atları teftiş etti; onları okşadı. Peygamberler masum ve temiz şahsiyetlerdir. Ne zulmederler ne de zulmü emrederler” dedi.⁸⁷⁷

f- Farz ibadeti terk etme gafletinden sonra Hz. Süleymân’a suçsuz, masum atları kesme suçunu isnat etme, şüphesiz ona ikinci bir kusuru yüklemek olur. Hata üstüne hatadan peygamberler münezzehtir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber yemek ihtiyacı dışında hayvanların canına kıymayı da menetmiştir.⁸⁷⁸

Kur’ân’ın lafzı hiçbirine delâlet etmediği halde bunların Hz. Süleymân’a isnat edilmesi büyük suçlardandır. Kısaca zikretmek gerekirse, Hz. Süleymân’ın şeriatinde tıpkı bizim dinimizde olduğu gibi at beslemek mendup idi. Muharebe amacıyla beslenen bu atları teftiş için koşturdu ve sonra dönüp geldiklerinde onları okşadı, memnuniyetini izhar etti.⁸⁷⁹ Râzî bu konuyla alakalı olarak birkaç cümle sarfetmiştir: “ âyete bu şekilde mânâ vermek Kur’ânın lafzına tamamen uygundur. Hz. Süleymân’a isnat edilen münker şeyler bizi ilzam etmez. Ben bazı kimselerin bu tür garip haberleri, akılsızca yapılan yorumları, (özellikle peygamberler hakkında) nasıl tecviz ettiklerine cidden şaşıyorum. Akıl da nakil de bunları reddetmektedir. Karşıt görüş sahiplerinin bu görüşleri ispat için ellerinde deliller olmadığı gibi şüphe ile bakabilecekleri bir tutamakları da yoktur.”⁸⁸⁰

Büyük bilgin Taberî de rivâyetler içinden atların kesilmediği görüşünü tercih etmiş ve Allah elçisinin “kesmek” suretiyle hayvanlara eziyet etmeyeceğini, sebepsiz yere ve göz göre göre mallarını telef etmeyeceğini söylemiştir.⁸⁸¹ Hz. Peygamberin kıyamete kadar at da hayır olduğunu bildirmesine rağmen⁸⁸² Hz. Süleymânın elindeki atları kestiğini öne sürmek son derece sakat bir görüştür.⁸⁸³

İbn Hazm da şöyle der: “ Allah’ın bir nebze akıl verdiği kişinin bile yapmasına imkân olmayan bir işi nasıl olur da bir peygambere atfederler? Bir peygamber kendisini namazdan alıkoydu diye atları nasıl doğrayabilir? Bu hurafedir. Yalan ve yakıştırmadır.

⁸⁷⁷ Tabresî, **age.**, C. IV, s. 475.

⁸⁷⁸ Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 206.

⁸⁷⁹ Aydemir, **age.**, s. 193.

⁸⁸⁰ Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 206; Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el- Hâzin(v. 516/1122), **Lübâbü’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzîl**, C. VI, 2.bs., Mısır: Şeriketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî El-Halebî ve Evlâdihî, s. 56.

⁸⁸¹ Taberî, **age.**, C. XXI, s. 195.

⁸⁸² Buhârî, **Cihat**, 43; Müslim, **İmâra**, 96; İmam Malik, **Muvattâ**, **Cihat**, 44.

⁸⁸³ en-Neccâr, **Kasasu’l-Enbiyâ**, s. 322.

Şüphesiz bu, bir zındık uydurmasıdır. Zira bu haberde günahsız atları cezalandırma, faydalı ve işe yarar malı mânâsız olarak telef etmektir. Bir peygamber namazın geçmesine sebep olan diye, kendi hatasını günahsız ve suçsuz atlara çektirmez. Buradaki mânâsızlığı ve mantıksızlığı değil bir peygamber, yedi yaşındaki bir çocuk bile anlar. Sonra âyette bahsedildiği şekilde at kesmeye ve namazı geçirmeğe dairde bir işaret yoktur.⁸⁸⁴

17.2- Hz. Süleymân'ın (a.s) Kürsüsüne Atılan Cesed:

17.2.1- Konu'yla İlgili Âyet ve Rivâyetler:

Müfessir ve tarihçilerin Hz. Süleymân'la alakalı olarak çokça meşgul oldukları ikinci mesele onun kürsüsüne atılan “cesed” konusudur. Bu konu âyette şöyle zikredilmiştir: “Andolsun biz, Süleymân'ı bir imtihandan geçirdik ve tahtının üzerine bir ceset bırakıverdik.”⁸⁸⁵

Kürsüye atılan bu ceset'le alakalı olarak hayli değişik îzâhlar yapılmıştır. Bu hususla alakalı olarak tefsirlerde mecazi anlamda iki îzâh yapılmaktadır: Birincisi, Hz. Süleymân'ın genişleyen ülkesine ihtilal çetesinin kısa bir müddet el koyması ve bundan dolayı Süleymân'ın cansız bir ceset gibi kalmasına işarettir. İkincisi ise, Hz. Süleymân yine böyle bir kargaşada nüfuzunu kaybetmiş ve tahtının üstüne, ilâhlaştırılan bir haykel oluşturulmuştu. Bu da tahta ceset atılması demektir.⁸⁸⁶ Bu görüşlerden birincisi daha isabetli görülmektedir. Diğer îzâhlar ise şu şekildedir:

a- Rivâyete göre Hz. Süleymân'ın Cerede isimli bir hanımı vardı. Günün birinde bu kadının akrabaları bir başkası arasında dava konusu bir mesele ortaya çıktı. Hz. Süleymân kendisine arzedilen bu davada tarafsız davranmakla birlikte Cerade'nin akrabasının haklı çıkmasını arzu etti. Kalben de olsa bu iki kişi hakkında tarafsız davranmadığı için cezaya çarptırıldı. Allah vahiy yoluyla kendisine “yakında sana bir bela gelecektir” dedi. Hz. Süleymân bu belanın kendisine gökten mi yerden mi geleceğini bilmiyordu.

⁸⁸⁴ İbn Hazm, **el-Fasl**, C. IV, s. 42.

⁸⁸⁵ Sâd, 38/34.

⁸⁸⁶ Abdullah Parlıyan, **Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir**(Meal), s. 454.

b- Hz. Süleymân'ın hanımları içerisinde Cerade'nin seçkin bir mevki vardır. Bu hanım bir gün Hz. Süleymân'a "kardeşimle falan kimse arasında bir dava vardır. Senin kardeşim lehinde hüküm vermeni arzu ediyorum" şeklinde bir teklifte bulundu. O da "peki" dedi. Fakat hanımına söz vermekle birlikte yine de tarafsız davrandı. İşte Hz. Süleymân bu konuda söylediği söz sebebiyle belaya uğratıldı.

c- Hz. Süleymân Ceradayı yaptığı bir savaş sonunda esir etmiş ve kendine hanım olarak almıştı. Bir Kral kızı olan bu kadın, Hz. Süleymân'ın eşi olduktan sonra müslüman olmuştu. Yani Hz. Süleymân'a iman etmişti. Yalnız gece gündüz ağlar ve ağlaması bir türlü bitmezdi. Hz. Süleymân bir gün niçin ağladığını sordu. O da: "Babamı ve onunla beraber olduğum anları düşünüyorum. Ne olur şeytanlara emretsen de evimin içine babamın heykelini yapsalar ben de onunla teselli bulsam" dedi. Hz. Süleymân bu isteği kabul etti ve evin içine heykel yapıldı. Hz. Süleymân evden çıkınca Cerade ve hizmetçileri bu heykele taparlardı. Hz. Süleymân'ın evinde bu olay kırk gün devam etti. Hz. Süleymân işin farkına vardıktan sonra Heykeli kırdı ve hanımını da cezalandırdı. Sonra evinde cereyan eden bu olaydan dolayı Allah'a tevbe ve istiğfarda bulundu. Bu hadiseden sonra Şeytan Hz. Süleymân'ın yüzüğüne musallat oldu. Vehb İbn Münebbih bu rivâyeti uzun uzadıya anlatmıştır. Bu hususla alakalı olarak oldukça fazla muhtelif rivâyetler anlatılmıştır.⁸⁸⁷

17.2.2- Âyet ve Rivâyetlere Genel Yaklaşımlar:

Rivâyetlerde yer alan diğer hususlar şöyle tahlil edilmiştir:

a- Hz. Süleymân hanımından yüzüğü istediği anda Şeytanın Hz. Süleymânın kılığına girdiği söyleniyor ki, bu asla mümkün değildir. Eğer Şeytan herhangi bir peygamberin şekil ve suretine girmeye muktedir olsaydı, hiçbir ilâhî şeriate güvenilmezdi. Ve o takdirde Hz. İsmâ, Hz. Mûsâ Hz. Muhammed ve emsali peygamberler, insanları doğrudan saptırmak için insan ve peygamber olarak zuhur etmiş

⁸⁸⁷ Bu rivâyetler için bkz. Taberî, **age.**, C. XXI, s. 197-198; Begavî, **age.**, C. VII, s. 91; ez- Zemahşerî, **age.**, C. V, s. 268, 269; es-Suyûtî, **age.**, C. XXII, s. 571; Aydemir, **age.**, s. 201-203.

bir takım şeytanlar olarak düşünülebilirdi. Bu da tahmin edileceği gibi ilâhî dinleri temelinden yıkar.⁸⁸⁸

b- Şâyet şeytanın Allah'ın elçisi Hz. Süleymâna bunları yapmaya muktedir olması farzedilse, o takdirde bütün din bilginleri ve zahidlere de aynı şeyleri rahatlıkla yapabilirdi. Hatta onları öldürebilir, evlerini, barklarını yıkar ve eserlerini paramparça eder, yakar ve yok eder. Gerçek o dur ki şeytan hiçbir din âlimine ve sade, en basit yaşayan bir zahide bile bunu yapamamıştır ve yapamaz. Bir âlime yapamayınca, yüce bir nebi'ye haydi haydi yapamaz. O halde şeytanın Hz. Süleymân'ın suretine girdiği ve hanımından yüzüğü aldığını ifâde eden bütün rivâyetler yalan ve uydurmadır.⁸⁸⁹ Zındıkların ve Yahudilerin uydurmasıdır.⁸⁹⁰

c- Şeytanın Hz. Süleymân'ın hanımlarına musallat olmasının doğruluğu bir tarafa, nasıl ağza alınıp söylenebilir? Hangi mantıkla kitaplarda zikredilebilir.⁸⁹¹

d- Maalesef birçok kitapta Hz. Süleymân'ın kürsüsüne atılan cesedin Şeytan olduğu ve kırk gün bu makamda oturduğu yolundaki rivâyetlere yer verilmiş; imaen dahi olsa bunun yalan olduğuna işaret edilmemiştir. El- Müstedrek sahibi Hakim konu ile ilgili rivâyeti naklettikten sonra, bunu Buhari ve Müslim'in şartına uygun sahih bir hadis olduğunu⁸⁹² söylemiştir ki Aydemir, buna şaşmamak elde değildir, demiştir.⁸⁹³

e- Bir peygamber, kendisine arzedilen davayı sadece hakkaniyet prensiplerine riâyetle karara bağlar. Şunun veya bunun hatırı için mahkemenin normal seyrini tersyüz etmez bunu aklından geçirmez. Uzun münakaşa ve tereddütlerden sonra, haddi icap eden bir konuda mahzumoğulları kabilesinden bir kadın hakkında Hz. Peygamberden şefaet cesaret eden Üsame'nin nasıl bir karşılık gördüğü malumdur.⁸⁹⁴

⁸⁸⁸ Aydemir, **age.**, s. 204.

⁸⁸⁹ Râzî, **age.**, C. XXVI, s. 208; Zemahşerî, **age.**, C. V, s. 269; Neseî, **age.**, C. IV, s. 42

⁸⁹⁰ İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 36.

⁸⁹¹ Aydemir, **age.**, s. 204.

⁸⁹² Ebû Abdullah El-Hâkim en-Neysâbûrî, **Müstedrek Ale's-Sahîhayn**, C. II, Beyrut: Dâru'l-Marife, Ts., s. 433-434.

⁸⁹³ Aydemir, **age.**, s. 204.

⁸⁹⁴ Buhari, **Hudûd**, 12; Müslim, **Hudûd**, 8,9; Ebû Dâvud, **Hudûd**, 4.

Peygamber olan Hz. Süleymân'ın da dava konusu olan meselelerde Hz. Peygamberden ayrı düşündüğünü tahayyül etmek dahi caiz değildir.⁸⁹⁵

f- Bir hanımın hatırı için bir peygamber evine put diktirmez; buna müsaade etmez. Böyle bir şeyin ona sorulmadan gizlice yapıldığı söylenebilirse de vahye mazhar bir peygamber bundan gafil olamaz. Bunlar peygamberlik müessesesiyle zıtlık arzeden şeylerdir.⁸⁹⁶

g- Eceli gelmiş bir çocuğu Azrailden gizlemeye çalışmak veya o zarar vermesin diye bulutlarda büyütme ne mümkün? Bunları bir peygamber hakkında düşünmek ne kadar akıl dışı şeylerdir.⁸⁹⁷

h- Hz. Süleymân'ın bütün güç ve kudretinin yüzüğünde olduğu şayiasıda tamamen yalandır. Yüzüğü kaybetmesinden sonra kapı kapı dolaşıp kendini takdim ederek ekmek dilenmesi hakarete maruz kalması, sövülüp sayılması, balıkçılara hamallıkla hayatını kazanması vs. gibi şeylerde peygamberlik makamına yakışmayan hususlardır. Bunlar Hz. Süleymândan öç almak isteyen Yahudilerin uydurmasıdır.⁸⁹⁸ Bunlarda peygamberlere olan güveni yıkmayı; onları alelade kişilermiş gibi göstererek inananların gözünden düşürmeyi hedef alan din ve peygamber düşmanı zındıkların da büyük rolü vardır.⁸⁹⁹

17.3- Hz. Süleymân'ın(a.s) Duası:

Hz. Süleymân'ın masumiyetini zedelemek isteyen kimselerin dillendirdiği âyet şu şekildedir: “ Rabbim!” demişti. Günahlarımı affet bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlanlık ver; şüphe yok ki sen karşılıksız çokça verensin”⁹⁰⁰ Onlara göre bir peygambere bu hal yakışmaz. Bu bir hasedir. Râzî bu görüşe altı madde halinde cevap vermiştir:⁹⁰¹

⁸⁹⁵ Aydemir, **age.**, s. 204.

⁸⁹⁶ Aydemir, **age.**, s. 204.

⁸⁹⁷ Aydemir, **age.**, s. 204.

⁸⁹⁸ İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 36.

⁸⁹⁹ Aydemir, **age.**, s.205.

⁹⁰⁰ Sâd, 38/35.

⁹⁰¹ Râzî, **İsmet**, s. 121-128.

a- Hz. Peygamberin mucizesi dönemindeki insanların genel durumu ile uyumlu olmak zorundadır. Hz. Süleymân dönemindeki insanlar arasında mal, mülk ve saltanat yarışı vardı. O nedenle Hz. Süleymân iktidar ve güçleri aşan ve kendisi için dönemin karakterine uygun bir mucize sayılabilecek bir iktidar ve güç istedi.

b- Hz. Süleymân hastalanmıştı. Yeniden sağlığına kavuşunca anladı ki, dünya malı, mülk ve saltanatı veraset ve başka yollarla diğerlerine geçmektedir. İşte o yüzden rabbinden ancak kendinde kalacak ve asla başkasına geçmeyecek bir mülk ve saltanat istedi. Bu da ahiret mülküydü.

c- Şüphesiz riyazat ve mücahedelerin pek çok mertebesi vardır. Hak yolunda gidenlerin her biri bunlardan birinde özellikle karar kılar ve o dalda ilerler. İşte Hz. Süleymân'ın ihtisâsı da nefis terbiye, murakabe ve muhasebe gibidir. Bilindiği üzere dünya tatlı bir yeşilliktir. İktidarı olduğu halde ondan yararlanma konusunda geri durmak, kaçınmak, acizlik halinden çok daha zordur. Hz. Süleymân adeta bana dünyadan en yüksek mertebeleri ver ki, onlardan sakınma hususunda zorlukların en büyüğüne katlanma durumunda kalayım demiş oluyor.

d- Allah'a ulaşmanın iki şekli vardır: Birincisi, -en mükemmeli o dur- daha işin başında Allah'ın onu kendi katına yükseltmesidir. Hiçbir yorgunluk yüklemeden ve sırf bir rahmet ve lütuf olarak, bu, yüce Allah'ın “kulunu bir gece yürüten”⁹⁰² buyruğunda olduğu gibi peygamberimizin yoludur. İkincisi, “tayin ettiğimiz vakitte Mûsâ gelince”⁹⁰³ âyetinde belirtirdiği gibi en yüce şeklinin Hz. Mûsâ için nasip olduğu yolda kulun yürüme çabası göstermesidir. Hz. Süleymân onun şeriatı ve yolundadır. Dolayısıyla daima riyazattadır. İnsan ise yaratılış gereği tecrübe etmediği bir şeyden kalben kurtulamaz. İşte Hz. Süleymân da nefsinden gelen bir istekle dünya saltanatına mütemayil gibidir. O nedenle der ki; “... Rabbim! Beni bağışla bana bir hükümrânlık ver..”⁹⁰⁴ onu tadayım da kalbimde yeri kalmasın; kalbim onunla oyalanmasın; içimle dışımla kendimi senin ibadetine verebileyim.

⁹⁰²İsrâ, 17/1.

⁹⁰³A'râf, 7/143.

⁹⁰⁴Sâd, 38/35.

e- Allah’a gidenlerin farklı halleri vardır. Bazen tavazu seçerler ki, bu, nefislerini hesaba katmadıkları zamandır. Bazen de kendilerinde büyüklük görürler. Bu da hak’la birlikte olduklarını düşünemedikleri zamandır. İşte Hz. Süleymân’ın tutumu da ikinci şıkka dâhil olabilir.

f- Hz. Süleymân bu istek hususunda Allah tarafından izinli idi. Bu kelmacıların cevabıdır. Bu takdire göre, onun bu konuda kınanmasını gerektiren bir nokta yoktur.

Şimdi de Hz. Yunus’un ayette zikredilen “öfke”sinin kime yönelik olduğunu, “fezanne el-lennegdira aleyh” ve “ben zalimlerdenim” lafzlarının kasdettiği manaları anlamaya çalışalım.

18- HZ. YÛNUS’UN (A.S) MASUMİYETİ

Hz. Yûnus’un ismetini zedelemek isteyenlerin diline doladıkları âyet şöyledir: “Kendisini balığın yuttuğu Yûnus da an. Hani bir vakit O, toplumuna kızıp gitmişti. Bizim kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı; toplumun arasından kaçmakla kendisini kurtaracağını sanmıştı. Nihâyet balığın karnında karanlıklar içinde kalıp: “senden başka gerçek ilâh yoktur, sınırsız kudret ve yüceliğinle sen her şeyin üstündesin, doğrusu ben yapılması gerekeni yapmamak suretiyle kendime haksızlık edenlerdenim!” diye dua etmişti.”⁹⁰⁵

Bu hususta üzerinde durulması gereken üç nokta vardır:

1- Hz. Yûnus’un öfkelenmesidir. Bu öfkelenme Allah’a karşı değil; inatçı kâfirlere karşıdır.⁹⁰⁶ Allah’a karşı öfkelenme ancak Allah’ın emir ve nehye malik olduğunu bilmeyenlerin vasfıdır ki; bu vasfı taşıyanlar bırakın peygamber olmayı; mü’min dahi olamazlar.⁹⁰⁷ Hz. Yûnus’un kavmine öfkelenmesinin sebebi ise, uzun zaman onları imana davet etmesine rağmen onların bu davete icabet etmemeleridir.

⁹⁰⁵ Enbiyâ, 21/87.

⁹⁰⁶ Kadı Beydavî, **age.**, C. III, s. 365; Neseî, **age.**, C. III, s. 87; İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 191; Râzî, **age.**, C. XXII, s. 214.

⁹⁰⁷ Râzî, **age.**, C. XXII, s. 214.

Onları azap ile tehdit etmesine rağmen onların tevbeleri sebebiyle tayin ettiği zamanda azap gelmediğinden, kendisini yalanlamalarından korkmuş olmasıdır.⁹⁰⁸

2- “fezanne el-lennegdira aleyh” âyetinin anlamının “ona kudretimizin yetmeyeceğini zannetti” şeklinde değil de; “onu daraltmayacağımızı, sıkıştırmayacağımızı zannetti” olduğu; çünkü “kadr” kelimesinin burada “güç yetirmek” değil; “daraltmak, eksiltmek, sıkıştırmak” mânâsına geldiği zikredilmiştir.⁹⁰⁹

3- “ben zalimlerdenim” âyetiyle Hz. Yûnus kendini zalim olarak zikretmesine gelince, bunun anlamı; “ben efdâl olan sabrı terk etmekle nefsimi haksızlık ettim” demektir.⁹¹⁰ Balığın karnına girip daraltılması ise, kavminin küfürde ısrarlarına sabretmeyip; Allah’tan izinsiz kavmini terk etmesidir.⁹¹¹

Kur’ân’da bu konuyla ilgili olarak; “Ey Muhammed! Artık rabbinin hükmüne sabredip, dirençli davran ve o sabredemeyip balıkla arkadaş olan Yûnus gibi olma. Hani o dertten boğulmuş bir halde Rabbine seslenmişti. Allah tarafından bir nimet erişmiş olmasaydı, mutlaka aşağılanmış bir şekilde boş bir yere (sahile) atılacaktı”⁹¹² âyeti onun sabırsızlığına işaret etmektedir.⁹¹³

Hz. Yunus hakkında söylenebilecek en doğru söz, yukarıda zikredilenlerdir.

Hz. Yunus’a atfedilen hadise açıklığa kavuşturulduktan sonra peygamberlerin masum olmadığını iddia edenlerin “Hz. Lût kızlarını fuhuşa hedef göstermiştir” şeklinde zikrettikleri safsataya delil gösterdikleri ayet, ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

⁹⁰⁸ Kadı Beydavî, **age.**, C.I II, s. 365; Neseî, **age.**, C. III, s. 87; İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 191.

⁹⁰⁹ Kadı Beydavî, **age.**, C. III, s. 365; Neseî, **age.**, C. III, s. 87; İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 192; “**Kadr**” kelimesi, Fecr, 89/16 ve Rad, 13/26. âyetlerinde “daraltma” anlamında kullanılmıştır. (bkz. Abdullah Parlıyan, **Kur’ân-ı Kerim ve Özlü Tefsir**, İstanbul: Konya Kitapçılık, 2004, s. 251, 593)

⁹¹⁰ Râzî, **İsmet**, s. 93; Mes’ud b. Ömer b. Abdullah Saduddin et-Taftazânî, **Şerhu’l-Makâsıt**, C. V, 2.bs. Beyrut: Âlemü’l-Küttüp, 1419/1998, s. 58; Cürcânî, **Şerhu’l-Mevâkıf**, C.VIII, s. 301.

⁹¹¹ Neseî, **age.**, C. III, s. 87; İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 191; Râzî, **age.**, C.XXII, s. 214.

⁹¹² Kalem, 68/ 48, 49.

⁹¹³ Bulut, **age.**, s. 113.

19- HZ. LÛT'UN (A.S) MASUMİYETİ

19.1- Hz. Lût'un(a.s) Kızlarını Fuhuşa Hedef Gösterdiği Safsatası:

Bu safsatayı ortaya atanların peşine düştüğü âyet şu şekildedir: “Lût: niyetli olduğunuz şeyi, ille yapacaksınız, ‘işte bunlar benim kızlarım yerinde olan toplumun kadınları’ onları alın”⁹¹⁴ Bu âyetin peşine düşüp Hz. Lût'un ismetini zedelemek isteyenler, yukarıda zikredilen hareketin şahsiyet düşüklüğüne delâlet ettiğini ve bunun neticesinde de hezimetin geldiğini ifâde ediyorlar. Râzî bu safsatayı şöyle reddediyor. Râzî imam Şafii'nin “ söz maksudunun gayrına hamledilir ve maksudunda fasledilir” sözünden hareketle Lût'un asıl maksadının kadınları oğlanlara tercih olunca, burada nikâhı anmaya gerek duymadığına işaret etmiştir. Ayrıca nikâh şartı ondan nakledilen sözde zımnem mevcuttur.⁹¹⁵ Buna dair iki delile işaret edilmiştir:

a- “onlar daha temizdir”⁹¹⁶ demiştir. Zinada temizlikten söz edilemeyeceği açıktır.

b- Bizzat kendisi zinaya davet etmiş olsaydı muhatabı olan kişiler; bunu nasıl yapabilirsin, zina ve livata senin dininde haram değil midir? Birini bırakıp diğerine davet etmekle hangi faydayı sağlayacaksın demezler miydi? Şöyle bir itiraz da yöneltilebilir. Böyle olduğunu kabul etsek bile müslüman bir kadın bir kâfirle nasıl evlendirilebilir? Böyle bir evlilik nasıl caiz görülebilir? Bu itirazı Râzî şöyle cevaplamıştır:

1- Bu dinlere göre değişen bir şeydir. Hatırlamak gerekir ki, peygamberimiz kızı Zeyneb'i henüz kâfir olan Ebû'l-As ile evlendirmiştir. Daha sonra Ebû'l-As müslüman olmuştur. Ayrıca Ebû'l-As peygamberimizin kızı Zeyneple nübüvvetten önce evlenmiştir.

2- Daha evvel zımnem ispat ettiğimiz gibi kocanın müslüman olması meselesi de aynen öyledir.

⁹¹⁴ Hicr, 15/71.

⁹¹⁵ Vehbi Efendi, **age.**, C. V, s. 2763.

⁹¹⁶ Hicr15/78.

3- Hz. Lût onların muvaffakatlarını isteyerek başlarına gelecek belaya zaman kazandırmak maksadını güdüyordu. Çünkü meleklerden gelen elçiler Hz. Lût’a onların sabah vakti helak olacakları haberini vermişti. İşte ilgili âyet: “böylece ona bunların, sonlarının kesilmiş olarak sabahlayacaklarını bildirdik.”⁹¹⁷

4- İzafette çok küçük bir sebep yeterlidir. Buna göre kızlardan murad bütün bir ümmetin kızlarıdır. Hz. Lût’un kızları kendisine izafe etmesinin sebebi, bütün bir ümmetin babası durumunda olmasındandır.⁹¹⁸

Sonuç olarak Hz. Lût’un bu tavrından dolayı kendisine Allah tarafından bir uyarı gelmemiştir. Bu ayette zikredilen kızlardan maksadın Hz. Lût’un ümmetinin kızları olduğunu kabul etmek gerekir. Razi’nin ifade ettiği gibi nikâh şartı ondan nakledilen sözde zımnem mevcuttur. Dolayısıyla nikahı anmaya gerek yoktur. Kısaca Hz. Lût’un kızlarını fuhuşa hedef gösterdiği şeklindeki iddia safsatanın ötesinde bir şey değildir.

20- HZ. ZEKERİYYÂ’NIN (A.S) MASUMİYETİ

20.1- Hz. Zekerıyyâ’ya(a.s) Allah’ın Kudreti Hususunda Şüpheyeye Düştüğü İsnadı:

Kur’ân bu hadiseyi şöyle anlatmaktadır: “ Bunun üzerine melekler ona seslendiler: ‘Ey Zekerıyyâ! İsmi Yahya olan bir oğul müjdeliyoruz sana’ ve Allah şöyle buyuruyor: ‘daha önce bu ismi hiçbir kimseye vermemiştir.’ Zekerıyyâ: Ey Rabbim! Dedi. ‘karım kısır olduğu halde ve ben de yaşlanarak bütünyle güçsüz bir duruma düşmüşken benim nasıl oğlum olabilir.’ Melek ‘orası öyle ama’ dedi. Rabbim diyor ki: ‘bu tıpkı önceden seni yoktan yarattığım gibi benim için kolaydır.’ Zekerıyyâ: ‘rabbim öyleyse bana bir işaret ver!’ diye yalvardı. Allah buyurdu: ‘senin işaretin, sapasağlam olduğun halde, üç gün, üç gece insanlarla konuşamaman olacak...’⁹¹⁹” Bu âyet delil gösterilerek Hz. Zekerıyyâ’nın Allah’ın kudreti hususunda şüpheyeye düştüğü iddia edilmiştir. Râzî bu iddiayı şöyle reddetmiştir. Eğer bu iddia doğru olsaydı, Zekerıyyâ’nın akıl sahibi olmadığına hükmetmek gerekirdi. Allah’a karşı itiraz yöneltten ve onun kudretini çok

⁹¹⁷ Hicr, 15/66.

⁹¹⁸ Râzî, **İsmet**, s. 131; **Mefâtiḥ**, C. XIX, s. 207; Zuhayli, **age.** C. VII, s. 274; Vehbi Efendi, **age.**, C. V, s. 2763.

⁹¹⁹ Meryem, 19/ 7-10, 21.

gören kimsenin akıl sahibi olduğunu söylemek imkânsızdır. Gerçek şu ki, Hz. Zekeriyyâ rabbinden bir çocuk istemiştir. Ancak doğum yolu ile değil de kendi yüce katından bir lütuf olarak bunun gerçekleşmesini niyaz etmiştir. “katından bir oğul başışla”⁹²⁰ âyeti bunun ispatıdır. Ayrıca Al-i İmran suresinde “bana katından temiz bir zürriyet bahşet”⁹²¹ âyeti de bu isteği hikâye eder. Bu olay Hz. Meryem’in kendisine Allah tarafından rızık gönderildiğini söylediğinde, Hz. Zekeriyyâ da bir erkek evlat niyazında bulunmuştur. Melekler kendisine istediği gibi bir erkek evlat müjdelediğinde, kendisi yaşlı, karısı da kısır olduğu halde bu işin nasıl olacağını sorup öğrenmek istemiştir. Bu soruya Yüce Allah’ın cevabı: “bu böyledir. Allah dilediğini yapar”⁹²² şeklinde olmuştur.⁹²³ Râzî ve Hazin o esnada Hz. Zekeriyyâ’nın 120; hareminin ise 99 yaşında olduğunu zikretmiştir.⁹²⁴ Burada Hz. Zekeriya günah işlememiştir. Çünkü Peygamberler nübüvvetten önce de sonra da küçük ve büyük masiyetlerden korunmuştur.⁹²⁵

21- HZ. ÎSÂ’NIN (A.S) MASUMİYETİ

21.1- HZ. ÎSÂ’nın(a.s) Kendi ve Annesine Tanrılık İsnad Ettiğine Dair Safsata:

Bazıları “Allah Ey Meryem oğlu Îsâ! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah’tan başka iki tanrı olarak benimseyin, dedin, buyurmuştun..”⁹²⁶âyetini delil göstererek Hz. Îsâ’yı töhmet altında bırakmışlardır. Onların iddiaları şöyledir:

a- Hz. Îsâ eğer bu sözü söylemişse problem açıktır. Şâyet söylememişse ne diye soru edatı kullanıldı.

b- Nefis; cisim-vücut anlamındadır. O halde: “ ben senin nefsinde olanı bilmem” mealindeki âyetin açık anlamı Allah için cisim ispatı gayretini vehmettirmektedir.

c- “fi” kelimesi zarf anlamında olup ancak cisimlerde kullanılır.

⁹²⁰ Meryem, 19/5.

⁹²¹ Al-i İmran, 3/ 38.

⁹²² Al-i İmran, 3/ 40.

⁹²³ Râzî, **İsmet**, s. 133; Vehbi Efendi, **age.**, C.II, s. 593; C. VIII, s. 3193.

⁹²⁴ Vehbi Efendi, **age.**, C.II, s. 593; C. VIII, s. 3193.

⁹²⁵ Zuhaylî, **age.**, C. VIII, s.309.

⁹²⁶ Mâide, 5/116.

Bunlara üç şekilde cevap verilmiştir:

a- Hz. İsa böyle bir şey söylememiştir. Soru edatının kullanılması belli bir fayda içindir ki, o da bu iddiadaki Hristiyanları susturmaktır. Bununla alakalı olarak Vehbi Efendi, Allah Teâlâ bu suali Hristiyanlara ilzam ve itikatlarının batıl olduğunu ortaya koymak için olduğu cihetiyle Hz. İsa'nın böyle bir şey söylemediğini bildiği halde neden sual etti denilemez. Zira sual – hâşâ- bilmediği bir şeyi öğrenmek için değil; belki Hristiyanlara hakikati bildirmek içindir. Hz. İsa cevabında cenab-ı hakkı evvela beşere hulul etmek ve şeriki olmak gibi nekaisten tenzih ile beraber böyle bir sözü söylemeğe hakkı olmadığını beyanla hakikat-ı halin ilmini Allah'a tefviz etmiştir ki, huzur-u ilâhîde kemal-i edep ve ta'zimle teslimiyetini meydana koymuştur. Ve kul için ibadet vazifesinin neden ibaret olduğunu göstermiştir.⁹²⁷ Hristiyanların iftira ettikleri sözü söylemekte hakkı olmadığını beyanda istimrara delâlet eden “leyse” kelimesi ve nefy'i tekid de mübalağ için haberinde “ya” lafzıyla “bihagg” varit olmuştur ki “hiçbir şekilde hakkım yok” demektir. Ve bu misilli sözleri söylemeye hiçbir şekilde hakkı olmadığını delil-i burhanıyla irad etmiştir. Çünkü ben söylesem sen bilirdin; hâlbuki benim söylediğime ilmin taalluk etmedi. Senin ilmin taalluk etmemesi benim söylemediğime delildir.⁹²⁸

b- Nefis lügatta zat anlamındadır. O nedenle bir şeyin nefsi o şeyin zatıdır, denir. Allah Teala hakkında nefis lafzını zikretmesi, Hz. İsa'nın kendi hakkında zikrettiği lafza mutabakat tarıkıyladır.⁹²⁹ Ebû Suud Efendi, “sübhan” lafzının tef'il babından tesbihin ismidir, demiştir. Binaen alayh Allah Teala'nın, cem-i nekaistan ve bilhassa şerikten münezzehe olduğunu beyanda mübalağa için teksire delâlet eden tef'il babından irad olunmuştur.⁹³⁰

c- Murad edilen anlam sıfatın mevsufa hululüdür. Elmalı'ya göre, bu âyetin azarlananın asıl hedefi Hz. İsa değil; onu ilâh edinen üçlü inancının sahipleridir. Âyetin mânâsında ki azarlama, hitabın ve sorumluluğun dehşetini düşünmemek ve hesaba katmamaktan ileri gelmektedir. Hristiyanlıkta Hz. Meryem'e ilâhlık isnadı olmamasına

⁹²⁷ Râzî, **İsmet**, s. 135; Vehbi Efendi, **age.**, C. IV, s. 1361.

⁹²⁸ Vehbi Efendi, **age.**, C. IV, s. 1362; Elmalı, **age.**, C. III, s. 369.

⁹²⁹ Râzî, **İsmet**, s. 135; Vehbi Efendi, **age.**, C. IV, s. 1361.

⁹³⁰ Vehbi Efendi, **age.**, C. IV, s. 1361.

rağmen bu âyette Hz. Meryeme de ilâhlık isnadında bulunduklarına işaret vardır. Bu da Hıristiyanlar içerisinde Hz. Meryem’e ilâhlık isnadında bulunanların varlığını göstermektedir. Mevdûdî, miladi 300 yılının sonlarına doğru İskenderiyeli bazı İlahiyat Âlimlerinin Hz. Meryem için ilk defa “tanrının anası” tabirini kullandıklarını zikreder; ayrıca Katoliklerin eski inançlarını sürdürmelerine rağmen Protestan Hıristiyanların Hz. Meryem’e tanrı isnadına şiddetle karşı çıktıklarını zikretmiştir.⁹³¹ İbn Hazm’ın “el-Fasl” inde zikrettiği üzere Hıristiyanlardan “berberaniyye” fırkasının Hz. İsa’yı da, anasını da ilâh kabul ettikleri zikredilmiştir. Bu mezhep daha sonra varlığını devam ettirememiştir. Demek ki bunlar üçlemeyi “baba, ana, oğul” diye sayıyorlardı. Hıristiyanların üçleme inancı hulul inancından ayrı değildir. Hz. İsa da ilâhî bir tabiat veya İsa’nın bir cüz’ünü ilâh farzederek onu tam bir ilâh edinenler, Meryem’in de hamileliği esnasında o ilâh-i cüz’ü taşıyan ve bundan dolayı bir ilâh olduğu inancından – ister, istemez- uzak değillerdir. Sonra kiliselerinde olduğu gibi evlerinde de Hz. İsa gibi Hz. Meryem’in resimlerine karşı vaziyetleri, ibadet durumundan başka bir şey değildir. Bu bakımdan âyetin mânâsı, sadece “berberaniler” i değil; diğerlerini de içine alır.⁹³² Ateş bu inancın yeni eflatunculuk felsefesinin Hıristiyanlığa uygulanmasından ibaret olduğunu zikrettikten sonra, Hz. İsa’nın asla böyle batıl şeyler söylemediğini ifâde etmiştir.⁹³³

Ayrıca Râzî, “İsmetu’l-Enbiya” adlı eserinde “ eğer onlara azap edersen, doğrusu onlar senin kullarıdır, şâyet onları affedersen, hiç şüphesiz aziz ve hâkim olan sensin”⁹³⁴ mealindeki âyetini de Hz. İsa’nın masumiyetini zedelemek isteyenlerin dillerine doladıklarını ifâde etmiş ve bu iddia’yı şöyle cevaplamıştır. Bu sözden maksat her şeyin bütünüyle Allah’a havale edilmesi ve itirazın terk edilerek: “ yaptığından sorumlu değildir”⁹³⁵ âyetinin ifâde ettiği anlamı gerçekleştirmektir. Bunun dışında herhangi bir şey söylememiştir.⁹³⁶

⁹³¹ Mevdûdî, **age.**, C. I, s. 546-47.

⁹³² Elmalılı, **age.**, C. III, s. 369; Zuhaylî, **age.**, C. IV, s. 119.

⁹³³ Ateş, **age.**, C. III, s. 88.

⁹³⁴ Mâide, 5/ 118.

⁹³⁵ Enbiyâ, 21/ 23.

⁹³⁶ Râzî, **İsmet**, s. 135.

Hız. Adem'den (a.s) Hız. Muhammed'e (s.a.v) kadar gönderilen peygamberlere Kur'an'da atfedilen hadiseler teker teker incelendikten sonra şimdi de peygamberimize itap şeklinde gelen ayetlerin genel değeriendirilmesi yapılacaktır.

22- Hız. MUHAMMED'İN (S.A.V) MASUMİYETİ

Rasûlullah (s.a.v), diğeri peygamberler gibi her türlü günahları ve kötülükleri işlemekten masumdur. Yüce Allah'ın inâyetiyle korunmuş ve Allah, gözetimiyle her taraftan onu kuşatmıştır. Buna göre Rasûlullah'dan (s.a.v), Allah'ın emrine muhalefetin veya kendisine azabı gerektirecek bir günahı işlemenin meydana gelmesi mümkün değildir.

Fakat Rasûlullah (s.a.v), bazen gayret edip üstün olanın ve iyi olanın aksini yapmış ve bunun üzerine Rabbi ise onu uyarmıştır. Bu, günah ve masiyet cinsinden değildir. Ancak bu, daha mükemmel ve üstün olanın aksini yapma, evla olanı terk etme tarzında olduğu için ikaz cinsindendir. Peygamberlerin makamının diğeri insanlara nazaran üstün olması sebebiyle bazılarının; "Ebrar'ın (iyi kulların) hasenatı (iyilikleri), mukarreblerin (Allah'a en yakın olan kulların) seyyiat'ı (kötülükleri, günah ve kusurları) gibidir" tanımlamasında da görüldüğü üzere kendisine ikazı ve cezayı gerektirecek hata, üstün olanın terkedilmesidir. Rasûlullah, bir beşer olarak hata yapabileceğı ve bu hatasından dolayı azarlanabileceğini âyetler zikretmektedir. Fakat onun hatası ismet sıfatına hâlel getirmemekte ve habibullah olmasını ortadan kaldırmamaktadır. Aksine sürekli olarak ilâhî irşat, murakabe ve terbiye altında olduğunu göstermektedir.⁹³⁷

Rasûlullah'a (s.a.v) ikaz şeklinde gelen bazı âyeti kerîmeler ortaya konulup doğru bir şekilde ve ikazdan ne kastedildiğı açıklanacaktır. Aynı şekilde yine dış görünüşü itibariyle, Rasûlullah'ın (s.a.v), Allah'a karşı muhalefet ettiğı ve masiyet işlediğini ifâde eden diğeri nasslar da ortaya konulup bunların anlamları; Kur'ân, Sünnet ve meşhur tefsir imamlarının görüşleri doğrultusunda açıklanacaktır.

⁹³⁷ Mesut Okumuş, "Kelam-i İlahi Oluşunun Kanıtı Olarak Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. Peygamber'e Yönelik Uyarı ve Tehditler", İslâmi İlimler Dergisi, y. 1, S. 1, Bahar, Çorum, 2006, s. 29-30

22.1- Mekke Dönemi:

22.1.1- Âmâ'ya Yüzünü Ekşitmesi Hususunda Yapılan İkaz:

Bu husus Kur'ân'da şöyle zikredilmektedir: “Yanına kör bir kimse geldi diye Peygamber (ondan) yüzünü ekşitti ve döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o senden öğrenecekleriyle günahlarından arınacak yahut kendisine hakikat hatırlatılacak ve bu hatırlatma kendisine fayda verecekti.”⁹³⁸

Taberî, Abdullah İbn Abbas'ın (r.a) şöyle söylediğini rivâyet etmiştir:

“Bir ara Rasûlullah(s.a.v), müşriklerin ileri gelenlerinden olan Utbe b. Rebîa, Ebû Cehil b. Hişâm ve Abbâs b. Muttalib'i İslâm'a davet ediyordu. O esnada -zira onların İslâm'a girmeleri hususunda fazlaca ilgi gösteriyor ve inanmalarını çok arzuluyordu ki- Rasûlullah'a (s.a.v) Abdullah İbn Ümmü Mektûm denilen kör bir adam geldi. Rasûlullah (s.a.v) ise müşriklerin ileri gelenlerini İslâm'a davet etmekle meşguldü. Ümmü Mektûm, Rasûlullah'a (s.a.v), kendisi için Kur'ân'dan bir âyet okumasını isteyerek: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret' der ve isteğinde ısrarlı davranır. Rasûlullah (s.a.v), müşriklerin ileri gelenlerine anlattığı konunun kesilmesini istemez ve ondan surat asıp, yüz çevirir ve onun bu şekilde konuşmasını hoş karşılamaz. Ve diğerlerine yönelerek kaldığı yerden konuşmasına devam eder. Bunun üzerine Yüce, Allah 'Yanına kör bir kimse geldi diye yüzünü asıp çevirdi'”⁹³⁹ âyetlerini indirir. Onun hakkında bu vahyin inmesinden sonra Hz. Peygamber (s.a.v) Ümmü Mektûm'a fazlaca ilgi göstermiş ve onu her gördüğünde, ihtiyacı ve talebi olup olmadığını sormuştur.

Taberî, derki: “Yüce Allah, kör kimsenin adını, fazla gereksinim duymadığından dolayı, üstü kapalı olarak anmıştır. Sanki burada Hz. Peygamber'in (s.a.v), onun kör olmasından dolayı yüz çevirdiğini söylemektedir. Bu davranışın aksine Hz.

⁹³⁸ Abese, 80/1-4.

⁹³⁹ Abese, 80/1-2.

Peygamber'in (s.a.v), kör olan Abdullah'a; sevgi ve şefkat göstermesi, ona sıcak bir şekilde yaklaşması ve ona hoş geldin demesi gerekirdi.”⁹⁴⁰

Âyetin iniş sebebinden Rasûlullah'ın (s.a.v), Kureyş'in ileri gelenlerini İslâm'a davet etmekle meşgul olduğu; bunların peşlerinden gelenler de müslüman olur ümidiyle, onların müslüman olmasını çok arzuladığı anlaşıyor. Bundan dolayı da Rasûlullah (s.a.v), yanında bulunan Kureyş'in ileri gelenleriyle meşgul olduğu bir sırada, kör olan Ümmü Mektûm (r.a) yanına gelerek: “Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret” dedi. Rasûlullah (s.a.v) ise onun bu isteğine o sırada cevap vermekten kaçındı. Çünkü Rasûlullah'a (s.a.v) göre, Kureyş'in ileri gelenlerine İslâm'ı tebliğ etmesi, bu şahsın isteğinden daha önemli ve daha büyüktü. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Peygamber'i (s.a.v) kınadı ve onun için; en üstün olanın ve en iyi olanın, kendisine gelen o kör adamın isteğine cevap vermesi olduğunu, bildirdi.

Râzî ise bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Peygamberlerden günahın meydana geleceğini söyleyenler, bu âyeti delil alarak; Yüce Allah'ın, bu yaptığından dolayı Hz. Peygamber'i (s.a.v) kınaması, o fiilin masiyet olduğunu gösterir dediler. Bu iddia, gerçekten ve hakikatten uzak ve kuru bir iddiadır. Biz, bunun; önceden tayin edilmiş bir takdîri ilâhî olduğunu daha önce açıklamıştık. Şu kadar var ki; Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu tarafa ilgi göstermesi, zenginleri, fakirlere tercih ettiği zannını uyandırıyor. Böyle bir davranış ise, Hz. Peygamber'in (s.a.v) kişiliğine ve yapısına uygun düşmez. Bu takdirde bu davranış, ihtiyatı terk ve daha üstün olanı bırakma şeklindeki bir davranış olur ki, bu, suç ve günah anlamını taşımaz.”⁹⁴¹

İbn Hazm ise, -bu âyete tutunarak peygamberlerden günahın meydana geleceğini söyleyenlere- şöyle cevap vermiştir: “Yüce Allah'ın, ‘Yanına kör bir kimse geldi diye yüzünü asıp çevirdi’⁹⁴² âyetlerine gelince ise; 'Rasûlullah'ın (s.a.v) yanına Kureyş'in bazı ileri gelenleri oturmuştu. Rasûlullah'da (s.a.v), onlara, İslâm'ı tebliğ ediyordu. Çünkü Rasûlullah(s.a.v), onların müslüman olmasını çok arzuluyordu. Zira bunlar müslüman oldukları takdirde Kureyş'ten birçok kimsenin müslüman olacağını ve böylece İslâm Dininin, daha iyi ve daha güçlü hale geleceğini biliyordu. Bunun yanı sıra

⁹⁴⁰ et-Taberî, **age.**, C.XXIV, s.217.

⁹⁴¹ Râzî, **age.**, C.XXXI, s.55.

⁹⁴² Abese, 80/1-2.

kendisinin yanında beklemekte olan bu kör kimsenin; kendisinden, dînî konularda bir şeyler sorduğunda -ona cevap vermediği takdirde- onun çekip gitmeyeceğini bildiğinden ve ondan daha önemli iyi bir işin kaçmasından korktuğundan dolayı onunla meşgul olmadı. Zira onun çekip gitmesinden korkmuyordu. Çünkü o şahıs, mü'min bir kimseydi. Biraz daha bekleyebilirdi. O'nun'la daha sonra da ilgilenebilirim, düşüncesindeydi. Görünüşteki bu tavır, din konusunda yani onların müslüman olmalarının İslâm'a daha faydalı olacağı kaygısındanandı. Bu hususta açık bir emir olmadığı için içtihat yapmıştı. Ve daha evlâ olanı terk ederek içtihadında hata etmişti. İlah-i emir gelince de kendine çeki düzen verdi ve daha titiz ve özenle hareket etti.”⁹⁴³ Bu âyetlerle Allah Teâlâ peygamberimize sitem etmiştir. Bu hadiseden sonra Hz. Peygamber Ümmü Mektûm'un her gelişinde ona: “ Ey hakkında Rabbim'in bana itap ettiği zat merhaba” der ve ridâsını altına yayar, ona ikrâmda bulunurdu.⁹⁴⁴ Bu âyetle Allah'ın peygamberimize itap etmesini, günah olarak telakkî etmek doğru değildir. Burada peygamberimiz evlâ ve efdâl olanı terk ettiğinden sitem edilmiştir.⁹⁴⁵

22.1.2-Rasûlullah'ın, (s.a.v) İnen Vahiye Şüphelendiğine Dair Hayâlî İsnad:

Bu durum, Kur'ân'da şöyle îzâh edilmektedir: “Sana indirdiğimiz Kur'ân âyetlerinden şüphe ediyorsan, senden önce kitabı (Tevrat'ı, İncil'i ve Zebûr'u) okuyanlara, sana indirdiklerimizin doğru olup olmadıklarını sor? Andolsun ki, Rabbinden indirilen hak (vahiy), sana gelmiştir. Doğrusu Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁹⁴⁶

Bu âyeti delil gösteren bazı kimseler Rasûlullah'ın (s.a.v), kendisine inen vahiye şüphe ettiğini iddia etmektedirler. Hâlbuki bu âyetle hitabın peygamberimize değil de; bütün mü'minlere olduğu zikredilmiştir. Hitabın peygamberimize olduğu şeklindeki görüşün zayıf olmasından dolayı “Kîle” lafzı kullanılmıştır.⁹⁴⁷ Zemahşerî gibi bazı müfessirler, burada “takdir etme” ve “farz etme” üslûbunda kullanılmış temsîlî bir

⁹⁴³ Okumuş, **agm.** s. 30-31.

⁹⁴⁴ Kadı Beydâvî, **age.**, C. IV, s. 524; Zemahşerî, **age.** C. VI, s. 314; Neseffî, **age.**, C. IV, s. 332; İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 470.

⁹⁴⁵ Râzî, **age.**, C. XXXI, s. 56; İsmet s. 112; Taftazânî, **Şerhu'l-Mekâsid**, C. V, s. 59; Cürçânî, **Şerhu'l-Mevâkif**, C. VIII, s. 305.

⁹⁴⁶ Yûnus, 10/94.

⁹⁴⁷ Kurtubî, **age.**, C. VIII, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, , 1988, , s. 244.

anlatımın olduğunu kabul etmektedir.⁹⁴⁸ Tasavvuf ehli müfessirlerden olan Kuşeyrî ise, kavmini korkutma ve ürkütmeye yönelik bir hitap olarak yorumlamışlardır.⁹⁴⁹

Rivâyete göre, bu âyet indiğinde Rasûlullah (s.a.v): “Ne şüphe ediyorum ve ne de (bu konuda) soru sorarım. Bilakis hak olduğuna şahitlik ederim” buyurmuştur.⁹⁵⁰

Cemaleddin el-Kâsımî, “Mehâsinu't- Te'vîl” adlı tefsir kitabında konuyu şöyle îzâh etmiştir: “Bu âyetten, Rasûlullah’ın (s.a.v) kendisine inen vahiy konusunda şüphe ettiği anlaşılmaz. Çünkü âyette geçen şart edatının doğruluğu, bu edatın meydana gelmesini gerektirmez. Bu tıpkı: ‘Eğer beş tane hanım olsa da eşit şekilde bölünse’ sözünde anlatılmak istenen gibidir. Bu âyetteki hitabın, Hz. Peygamber’e (s.a.v) yapılmasının anlamında yatan gizlilik ise; delilleri çoğaltmak, bu delilleri güçlendirmek, kesin bilginin kuvvetini ve nefsin mutmainliğini ve gönlün sükûnetini artırmak içindir. Yahut âyetin anlamında yatan gizlilik; -anlatıldığı üzere- anlatılan olayı kuvvetlendirmek için delil getirmeye daha önceki kitaplarda geçenleri şahit tutma, -Kur’ân, geçmiş kitaplarda bulunanları tasdik etmektedir- yahut Yüce Allah, müşriklere, üstü kapalı olarak Rasûlullah’a (s.a.v) indirdiği kıssaların doğruluğundaki bilginin sağlamlığını tanıtmaktadır. Bir rivâyete göre ise âyette geçen hitap, Rasûlullah’a (s.a.v) olup fakat onun dışındakiler yani ümmeti kastedilmiştir. Tıpkı bu, ‘Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!’ deyimindeki meşhur darb-ı mesel gibidir. Buna göre anlam: ‘Hz. Peygamber’in lisânı üzere, sana indirdiğimiz de şüphe eden Ey bu âyeti işiten kimse!’ şeklinde olmaktadır.” Bunu, Yüce Allah’ın, “(Ey Muhammed!): ‘Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz bilin ki, ben, Allah’tan başka taptıklarınıza tapmam.’de.”⁹⁵¹ âyeti desteklemektedir.⁹⁵²

22.1.3- Müşriklere Meylettiğine Dair Yapılan İkaz:

Bu durum, âyette şöyle îzâh edilmektedir: “O yolunu şaşırmış kimseler, bizim sana vahy ettiğimizden, başka bir şey ortaya atsinlar diye seni ayartarak, seni vahy ettiğimiz

⁹⁴⁸ Zemaşerî, **age.**, C. II, Beyrut: Dâru’l-Marife,Ts., , s. 203; Elmalılı, **age.**, C. IV, s. 2744.

⁹⁴⁹ Ebu’l-Kasım Abdülkerîm b. Hevâzin el- Kuşeyrî(v. 465/1072), **Letâifu’l- İşârat, (Thk.: İbrâhîm Besyuni)**, C.II, bsy., Mısır: el-Hey’etu’l-Mısıriyye, 1981, s. 115.

⁹⁵⁰ et-Taberî,**age.**, C. XV, s. 202;Râzî, **age.**, C.XVII, s.170.

⁹⁵¹ Yûnus, 10/104.

⁹⁵² el-Kâsımî, **Mahâsinut-Te’vîl**, C. IX, s. 3396.

gerçeklerden uzaktırlaşmaya çalışmaktalar. Öyle ki, bunu başarabilselerdi, seni hemen kendilerine dost edinirlerdi. Eğer senin imanına sebat vermemiş olsaydık, belki de az kalsın onlara biraz olsun eğilim gösterecektin. Eğer bunu yapsaydın, hayatın acısını da iki kat olarak tattıracaktık sana, ölümün acısını da, sonra bize karşı hiçbir yardımcı bulamayacaktın kendine.”⁹⁵³

Bu âyeti kerîmeler, dış görünüşü itibariyle, Rasûlullah’ın (s.a.v) müşriklerle uyuşmaya dair yaklaştığını ve onlara meylettğini göstermektedir. Hâlbuki böyle bir şey, vahyi tebliğ etme konusunda büyük bir günahdır. Zannedildiği gibi böyle bir şey, kesinlikle Rasûlullah’dan (s.a.v) sadır olmamıştır. Allah Rasûlü, onların teklifini reddetmiştir.⁹⁵⁴

Zaten bu âyetin inişi hakkında tefsirlerde bazı rivâyetler vardır.⁹⁵⁵

a- Hz. Peygamber Hacer-i Esved’i selamlamak istediğinde Kureyşliler ona engel olurlar. Sen bizim tanrılarımıza el sürmedikçe bırakmayız, derler. Hz. Peygamber’in kalbinden acaba gönülden istemeyerek de olsa bunların dediğini yapsam da Hacer-i Evsedi selamlamama engel olmasalar, diye bir düşünce geçer.

b- Bir rivâyet göre müşrikler, tanrılarını andığı takdirde Peygamber’e tâbî olacaklarını söylediler. Hz. Peygamber’in içinden de bu önerilerini yapmak geçti ve Allah bu âyeti indirdi.

c- İbn Abbas’a göre bu âyet Sakîf heyeti hakkında inmiştir. Rivâyet şöyledir: “Tâif de bulunan Sakîf kabilesi Rasûlullah’a (s.a.v) gelerek; ‘Araplara karşı övünebileceğimiz üç özelliği bize vermedikçe senin dinine girmeyiz. Bunlar ise zekât, cihâd ve namaz olup bize farz olmayacaktır. Bir de, bizim taptığımız her put, bizim için çok önemlidir. Bundan dolayı taptığımız her put bizce kutsaldır. Putlarımıza üç yıl daha tapmamıza dair izin ver. Buna göre diğer kabilelere vermediğin bu özellikleri bize vermelisin.’⁹⁵⁶ Eğer Arap kabileleri, sana: “Niçin onlara (putlarına tapmalarına dair) izin

⁹⁵³ Isrâ, 17/73–75.

⁹⁵⁴ Esed, **age.**, C. II, s. 574.

⁹⁵⁵ Ateş, **age.**, C. V, s. 237 vd.

⁹⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah(v. 2002), **İslâm Peygamberi, Terc.: Salih Tuğ**,5.bs. ,C.I, İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1414/1993, s. 496 vd.; Ateş, **age.**, C. V, s. 238.

verdin?’ derlerse, ‘Yüce Allah bana böyle emretti dersin’ dediler. Zira bu kabile, Rasûlullah’dan (s.a.v) istedikleri bu özellikleri kendilerine vermesini çok arzuluyorlardı.” Bunun üzerine Yüce Allah, “O yolunu şaşırmış kimseler, bizim sana vahy ettiğimizden, başka bir şey ortaya atsınlar diye seni ayartarak, seni vahy ettiğimiz gerçeklerden uzaklaşmaya çalışmaktalar. Öyle ki, bunu başarabilselerdi, seni hemen kendilerine dost edinirlerdi. Eğer senin imanına sebat vermemiş olsaydık, belki de az kalsın onlara biraz olsun eğilim gösterecektin. Eğer bunu yapsaydın, sana hayatın acısını da, ölümün acısını da, iki kat olarak tattıracaktık sonra bize karşı kendine hiçbir yardımcı bulamayacaktın.”⁹⁵⁷ âyetlerini indirmiştir. Bu takdirde bu âyet Medinede inmiş olması gerekir. Geçmiş ve sonraki ile yakın bağlılığı Medine döneminde inmiş olmasını şüpheli kılar.

d- Ğaranik hadisesiyle ilgili olduğunu söyleyenler vardır. Bu hadise daha sonra incelenecektir.

Görüldüğü gibi bu kabilenin temsilcileri, Rasûlullah’a (s.a.v) bir teklif sundular. Rasûlullah’ın da (s.a.v) bu teklifi kabul etmesini arzuladılar. Ama Rasûlullah (s.a.v) onların bu tekliflerini kabul etmedi. Çünkü Rasûlullah (s.a.v), onların batıl isteklerini kabul etmekten ve bozguncu arzularında, onlara uymaktan uzaktır. Vehbi Efendi burada varsayıma -yani seni ayarttıklarını farzedelim- dayalı temsili bir anlatımın var olduğunu zikretmiştir. Yine Vehbi efendinin zikrettiğine göre, Beyzâvî, masiyetten masum olmanın Allah’ın tevfiğiyle olduğunu bu âyetin ifâde ettiğini, zikretmiştir.⁹⁵⁸

İbn Kesîr, konuyu şöyle îzâh etmiştir:

“Yüce Allah Rasûlullah’ı (s.a.v) desteklediğini, hak üzerinde sabit kıldığını, zarar verebilecek kimselerin kötülüğünden ve azgınlardan hilesinden koruduğunu ve uzak tuttuğunu, Onun işlerini kendisinin yönettiğini ve Ona yardımcı kendisinin üstlendiğini, yarattıklarından hiç bir kimseye Onu bırakmadığını haber vermektedir. Aynı zamanda onu; velisinin, koruyucusunun, yardımcısının, destekleyicisinin, galip getiricisinin kendisi olduğunu ve Onun dinini Ona düşmanlık edenlere üstün kılacağını, Ona karşı çı-

⁹⁵⁷ Isrâ, 17/73–75.

⁹⁵⁸ Vehbi, Efendi, **age.**, C. VIII, s. 3035.

kıp reddedenlere galip getireceğini, dünyanın doğusunda ve batısında Onu muzaffer kılacağını haber vermektedir.”⁹⁵⁹

22.1.4- Müşriklerin İman Etmeleri İçin Mucize Talebi Hususunda Yapılan İkaz:

Âyette bu husus şöyle îzâh edilmektedir: “Eğer gerçekleri inkâr edenlerin, sana sırtlarını dönmeleri sana ağır geliyorsa, kendi kendine yerin dibine doğru bir tünel veya göklere çıkacak bir merdiven dayayıp da onlara bambaşka bir mucize getirebilersen, (hiç durma...) Eğer Allah dileseydi elbette onların hepsini, hidâyeti (seçecek bir durum) üzerinde toplayıp birleştirdi. O halde sakın Allah’ın tüm yollarını görmemezlikten gelen bilgisizlerden olma.”⁹⁶⁰

Bu âyeti kerîme, Rasûlullah’ın (s.a.v) günah işlediğini göstermemektedir. Sadece Yüce Allah, Rasûlullah’ı (s.a.v) -yukarıda geçen âyette- ikaz edip uyarmaktadır. Bu, yalnızca bu konuda olanı ispatlamak için söylenmiş bir sözdür. Zira Yüce Allah, burada, Rasûlullah’ı (s.a.v), müşriklerin yalanlamaları ile ilgili kendisinde meydana gelen üzüntüyü gidermeyi ve müşriklerin içlerinde gizledikleri hakîkati Ona bildirmeyi istemektedir. Buna göre eğer Allah’ın elçisi olan Hz. Muhammed (s.a.v), onlara bütün mucizeleri getirse bile onlar, elem verici bir azabı görmedikçe yine de iman etmezler.⁹⁶¹

Abdullah ibn Abbâs (r.a) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v) bütün insanların iman etmelerini ve insanların hidâyet üzere kendisine tâbî olmalarını arzulamaktaydı. Bunun üzerine Yüce Allah, Ona, ancak birinci âyette -yani anlatmaya çalıştığımız bu âyet- kendilerinden memnun olduğu kimseler hakkında Allah’tan bir söz sadır olanların iman edeceğini haber vermiştir.”⁹⁶² İşte bundan dolayı Yüce Allah, bu âyetin ardından şöyle buyurmuştur:

⁹⁵⁹ İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 53.

⁹⁶⁰ En’âm, 6/35.

⁹⁶¹ Okumuş, **agm.**, s. 37.

⁹⁶² İbn Kesîr, **age.**, C. II, s. 130.

"Ancak (senin davetini kalpleriyle işitip) kulak verenler bu daveti kabul ederler. Kâfirler ise işitmezler ve davetini kabul etmezler. Kalpleri ölmüş olan kimselerin (kalplerini ancak) Allah diriltir..."⁹⁶³

Âyette "ölüm" ile kastedilen; iman etmeyen kâfirler ile Rasûlullah'ın (s.a.v) getirdiği Hakk daveti kabul etmeyen kimselerdir.

Bu âyeti kerîmede; eğer Rasûlullah (s.a.v), müşriklerin iman etmeleri için yerin altındaki derinliklerden ve göğün üstündeki yüksekliklerden mucizeler -getirmeye gücü yetseydi, onlara olan şefkatinden ve onların iman etmelerini ümit ettiğinden dolayı mucizeleri getirmesinde ve kavminin müslüman olmasını çok arzu etmesindeki göstergeyi gizlememe vardır. Bu konuyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman ederler! İçinizden, size; sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, iman edenlere şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."⁹⁶⁴

22.1.5- Yanında Bulunan Müminleri Kovmaması Hususunda Yapılan İkaz:

Bu da, Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "O halde rablerinin rızasını isteyerek, sabah ve akşam Allah'a yalvaran, ekonomik ve sosyal yönünden güçsüz olan insanları, inanmayan kimselerin; "çevresinde fakirler toplanmıştır" diye alay etmeleri yüzünden yanından kovma! Sen onların hesaplarından (günahlarından) sorumlu değilsin, tıpkı onların hiçbir şekilde senden sorumlu olmadıkları gibi. Öyleyse o fakirleri kovarsan varlık sebebine aykırı davranmış(zâlimlerden) olursun."⁹⁶⁵

Bu âyeti kerîmede; Rasûlullah'ı (s.a.v), Kureyşli kâfirlere uyup musta'zaf müminleri kovma hususunda bir sakındırma vardır. Yine bu âyet; Rasûlullah'ın (s.a.v), musta'zaf müminleri fiili olarak kovduğuna delâlet etmemektedir. Buradaki "kovma" tabiri, sadece müşriklerin, Rasûlullah'a (s.a.v) sundukları bir tekliften ibarettir. Bu

⁹⁶³ En'âm, 6/36.

⁹⁶⁴ Tevbe, 9/128.

⁹⁶⁵ En'âm, 6/52.

teklif üzerine Yüce Allah'tan, Rasûlullah'a (s.a.v), bir ikaz gelmiştir. Böyle bir şeye teşebbüs ettiğinden dolayı da, O, bu davranıştan sakındırılmıştır.⁹⁶⁶

Taberî, Abdullah ibn Mes'ud'un (r.a) şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: “Kureyş'in ileri gelenleri, Rasûlullah'a (s.a.v) uğramışlardı. O sırada Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanında müslümanların zayıf ve fakirlerinden olan Süheyb, Habbab, Bilal, Ammar ve başkaları bulunuyordu. Bunun üzerine müşrikler, “Sen, kavminden vazgeçerek bunları mı kavmine tercih ettin? Biz, bunlara mı tâbî olacağız? Onları yanından kov. Belki o zaman onları kovarsan, biz sana uyarız...” deyince, Hz. Peygamber (s.a.v): “Ben, müminleri kovan bir kimse değilim” dedi. Bu sefer onlar: “O halde biz geldiğimizde onları yanından kaldır; biz kalkıp gittiğimizde ise istersen onları yanında oturt...” deyince, Hz. Peygamber (s.a.v), onların iman etmelerini ümit ederek; “Olur” dedi.

Rivâyet olunduğuna göre; Hz. Ömer (r.a), Hz. Peygamber'e (s.a.v), bir yapsan da, böylece baksak nasıl olacaklar!...' dedi. Sonra Kureyşliler bu hususta ısrar edip Hz. Peygamber'e(s.a.v): “Bu konuda bizim için bir yazı yazsan...” dediklerinde, Hz. Peygamber (s.a.v); bunu yazması için bir kâğıt ile beraber Hz. Ali'yi (r. a) çağırır... İşte bunun üzerine, “Sabah ve akşam Rablerine; sırf O 'nun rızasını dileyerek duâ edenleri kovma!...”⁹⁶⁷ âyeti iner... Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) o kâğıdı fırlatıp atar. Hz. Ömer'de (r.a), bu sözünden dolayı Hz. Peygamber'e(s.a.v) gelerek özür beyan eder. İşte bu sebeple, Hz. Selman ile Hz. Habbâb: “Bu âyet, bizim hakkımızda indi” dediler.⁹⁶⁸

Âyetin iniş sebebi bilindiği zaman, olay daha iyi açıklanacaktır. Şöyle ki: Rasûlullah (s.a.v), yanında bulunan zayıf ve fakir müminleri kovmadı. Sadece bu teklifi sunan müşriklerin kalplerini İslâm'a ısındırmak için; onlar, Rasûlullah'ın (s.a.v) yanına geldiğinde bu müminleri meclisinden uzaklaştırmaya yöneldi. Böylece onların iman etmesini sağlayacaktı. Bunun üzerine Yüce Allah, Rasûlullah'ı (s.a.v), böyle bir uygulamadan menetmiş ve Ona, musta'zaf ve fakir olan müminleri, meclisinde ve özel yerinde bulundurmasını, müşrikler geldiğinde onları kaldırıp başka bir yere göndermemesini emretmiştir. Nitekim Yüce Allah, Kehf Suresinde konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

⁹⁶⁶ Mevdûdî, **age.**, C. I, s. 574; Râzî, **İsmet**, s. 154.

⁹⁶⁷ En'âm 6/52.

⁹⁶⁸ Elmalılı, **age.**, C. III, s.433,434; Ateş, **age.**, C. III, s.152.

“Sabah, akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na duâ ederek beraber sende sabret, dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini o kimselerden ayırma. Bizi anmasını kendisine unutturduğumuz ve işinde aşırı giderek hevesine uyan kimseye tâbî olma!”⁹⁶⁹

22.1.6-Hz. Peygambere Dalâlet İsnat Edilmesi:

Bazı Haşviyye taraftarları “ Seni şaşırmış bulup, doğru yola erdirmemi mi?”⁹⁷⁰ âyetini dillerine dolayıp delîl göstererek peygamberlerin nübüvvetten önce kâfir olmalarını caiz görmüşlerdir.⁹⁷¹

Bu âyetteki dalâlet kelimesi, asla doğru yoldan sapmak ve sapık inançta olmak mânâsında değildir. Zira peygamberler vahiyden sonra olduğu gibi önce de küfre düşmemişlerdir. Putlara tapmaktan, fık ve isyân pisliklerinden masumdurlar.⁹⁷²

O halde bu dalâlet, onun, peygamber olmadan önce peygamberlik bilgilerini ve din hükümlerini bilmemesidir.⁹⁷³

Buna göre âyetin mânâsı: “ Sen peygamberlikten önce, akılların yol bulamadığı hakikatlerden ve şerâtlardan gafil ve yol arayan bir yitik halinde şaşkın iken Rabbin seni bulup seçti de hidâyet buyurmadı mı? Verdiği vahiy, indirdiği kitap ile bilmediklerini bildirerek doğru yolu göstermedi mi?”⁹⁷⁴

Dalâlet peygamberler için kullanıldığında peygamberlikten önceki dönem anlaşılır. Peygamberler, nübüvvet öncesi dönemde ilâhî nurla aydınlanmış olmadıkları gibi, ilimleri de derin değildi. Kendileri, kavimlerinin içinde yuvarlandığı dalâlet çukurlarına düşmemekle beraber, insanları, bu çukurlardan çıkaracak, sırf akılla idrak edilmesi mümkün olmayan, hak din ve doğru yolun ne olduğunu bilmezlerdi.⁹⁷⁵

⁹⁶⁹ Kehf, 18/28.

⁹⁷⁰ Duhâ, 93/7.

⁹⁷¹ İbn Ebi'l-Hadîd, İzzeddin Abdulhamid b. Hibetillah (655/ 1257) **Şerhu Nehci'l- Belağa, (Thk.: Ebû'l-Fadl İbrâhîm)** C. VII, Mısır: 1960, s. 10.

⁹⁷² Nesefî, **age.**, C. IV, s. 364; Elmalılı, **age.**, C. VIII, s. 5900.

⁹⁷³ Şuarâ 26/ 20. âyetindeki “dâllin” kelimesi de, “sapıklar” anlamında değil “şaşkınlar” anlamında kullanılmıştır. (Bkz. Râzî, **age.**, C.XXIV, s. 126; Beydavi, **Envaru't-Tenzil**, C.III, s. 467; Nesefî, **Medarik**, C. III, s. 180)

⁹⁷⁴ Râzî, **age.** C. XXXI, s. 216, 217; Elmalılı, **age.**, C. VIII, s. 5901.

⁹⁷⁵ Muhiddin Bahçeci, **Âyet ve Hadislerle Peygamberlik ve Peygamberler**, bsy., İstanbul, 1977, s. 97

Hidâyet kelimesiyle de, peygamberlik devreleri murat olunmuştur.⁹⁷⁶ “Ey Muhammed! İşte sana da buyruğumuzla Cibril’i gönderdik; sen kitap nedir, iman nedir, önceleri bilmezdin, fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi onunla doğru yola eriştirdiğiniz bir nur kıldık”⁹⁷⁷ ve “ Ey Muhammed! biz bu Kur’ân’ı vahyederek, sana en güzel kıssaları anlatıyoruz. Oysa daha önce sen bunlardan habersizdin”⁹⁷⁸ âyetleriyle işaret edilen bu husustur. Hz. Peygamber, bir muvahhit olarak yetişmiş, hiçbir zaman putlara secde etmemişti. “Arkadaşınız Muhammed sapmamış ve azmamıştır”⁹⁷⁹ âyeti de buna delildir.

Ayrıca, Hz. Peygamber küçükken Mekke dağları arasında kaybolmuştu da Ebû Cehil onu bulup dedesi Abdülmuttalib’e teslim etmişti. Bir defasında da, Ebû Talip’le Şam’a gittiğinde Şam yolunda kaybolmuştu. Âyette ki “dalalet= şaşırma”tan muradın bunlar olması da ihtimal dâhilindedir.⁹⁸⁰

Kısaca, peygamberler inanç bakımından çocukluklarından ölümüne kadar masumdurlar. Hiçbir peygamber ne puta tapmış ve ne de saygı göstermiştir. Bu hususta muharref Tevrat’ta yer alan haberler gerçek dışıdır.⁹⁸¹

22.1.7- Hz. Peygamber’e(s.a.v) Günah İsnadı:

Hz. peygamber’e günah isnadında bulunanlar: “yükünü üzerinden almadık mı?”⁹⁸² âyetine sarılıyorlar. Bu âyette zikredilen “vızr” kelimesi farklı şekilde te’vîl edilmiştir. Kimisi, bu âyetin onun hakkında açık bir günah duyurusu olduğunu iddia ediyor ve bu günahın geçmişte yapılan affedilmiş olan günahlar olduğunu, zikrediyor.⁹⁸³ Kimisi de bunun zelle olduğunu zikrediyor.⁹⁸⁴ Bazıları vahyin ilk yıllarında ki “nübüvvet” ağırlığı

⁹⁷⁶ İbn Kesîr, **age.**, C. IV, s. 523; Vehbi Efendi, **age.**, C. XVI, s. 6481.

⁹⁷⁷ Şura, 42/ 52. âyetteki “ iman nedir bilmezdin” demek, “ sana vahiy gelmezden önce, Kur’ân’da sana açıklandığı şekilde geniş olarak şeriatları bilmiyordun” demektir.(Bkz. İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 122; Neseî, **Medârik**, C. IV, s. 112)

⁹⁷⁸ Yûsuf, 12/ 3.

⁹⁷⁹ Necm, 53/2.

⁹⁸⁰ Râzî, **age.**, C. XXXI, s. 216, 217; İsmet, s. 98; Taftazânî, **Şerhu’l-Makâsıd** , C. V, s. 59; Cürçânî, **Şerhu’l-Mevâkıf** , C. VIII, s. 301.

⁹⁸¹ Bkz. **Kitabı Mukaddes**, Tevrat, I. Krallar, Bab, 11, âyet, 1–4; Tevrat, Çıkış, Bab, 32, âyet, 1–6

⁹⁸² İnşirâh, 94/ 2.

⁹⁸³ Esed, **age.**, C. III, s. 1281 (Taberî; Mücahid, Katade, Dahhak ve İbn Zeyd’den naklen)

⁹⁸⁴ Vehbi Efendi, **age.**, C. XVI, s. 6489.

diyor. Rasûlullah’a vahy’in ilk dönemi alışık olmadığı için ağır gelmiştir.⁹⁸⁵ Bazıları da “vizr” den maksadın Ümmet-i Muhammedin günahları olduğunu zikretmiştir. Rasûlullah daima ümmetinin günahlarını düşünür. Ve nasıl Cenâb-ı Hakk’a iltica edip onların aflarını istirham edeceğine dair esbâb-ı teharrişi kendi üzerine büyük bir yük kabul eder. Cenâb-ı Hakk dünyada geçmiş ümmetler gibi azab-ı acille Ümmet-i Muhammedi ilhâk etmeyeceğini ve ahrette şefaatinin kabulünü vaad etmesiyle rasûlünün üzerinden bu hüznü kaldırdığını bu âyetle müjdelemiştir.⁹⁸⁶ Bu hususa oldukça ehemmiyet veren Râzî “vizr” i günah olarak yorumlayanlara şöyle cevap veriyor:

a- Yük kelimesiyle ifâde edilen günah, nübüvvet öncesi döneme aittir.

b- Söz konusu olan günah küçük günahdır ya da en iyiyi terk etme anlamındadır.

c- Âyette geçen kelimenin aslında lügat anlamı yükür, ağırlıktır. Nitekim âyette de “savaş ağırlıklarını bırakıncaya kadar”⁹⁸⁷ buyrulmuş ve aynı kelime bu anlamda kullanılmıştır. Günahın yük olarak adlandırılmasına gelince, günah, sahibine ağırlık yapması ve yük olmasıdır. Buna göre günaha yük adı verilmesi mecaz oluyor. Müfessirlerin çoğu “vizr” kelimesini günah değil de; yük olarak te’vîl etmiştir. Kavminin şirkte devam etmesi efendimizi hüznün içerisinde bırakmıştır. Aynı zamanda hem kendi hem de ashabı güçsüz durumda idiler. Ne zaman ki Allah onu ve davasını yüceltti, işte o zaman yükünü üzerinden almış oldu. “senin şanını yükseltmedik mi? elbette güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten güçlkle beraber bir kolaylık vardır”⁹⁸⁸ âyetleri bu yorumu desteklemektedir. Bu sure mekkîdir. Dolayısıyla “günah” anlamında kullanılmaya müsait değildir.⁹⁸⁹

Âyette zikredilen “vizr”in anlamıyla alakalı olarak şöyle denmiştir. Hz. Peygamber bir taraftan kavminin şirk ve cehâlet içerisindeki hallerine üzülmüştür. Diğer taraftan da kendisini yetimken barındıran, yokluktan varlığa getiren, hayat, akıl ve güzel seciyelerle nimet veren Allah’ın üzerindeki nimetlerini görmüş ve ona nasıl itaat edeceğini, nasıl

⁹⁸⁵ Vehbi Efendi, **age.**, C. XVI, s. 6489.

⁹⁸⁶ Vehbi Efendi, **age.**, C. XVI, s. 6490.

⁹⁸⁷ Muhammed, 47/ 4.

⁹⁸⁸ İnşirâh, 94/ 4,5,6,

⁹⁸⁹ Râzî, **İsmet**, s. 150, 151; Mevdûdî, **age.**, C. VII, s. 163.

hizmet edeceğini bilmemiş olduğundan büyük ıstıraplar duymuş; peygamberlik gelince de şaşkınlık gitmiş ve yük üzerinden atılmıştır. Ayrıca şirk üzerinde olan kavmini nura, hidâyete erdirmeye vazifesi de ağır bir yükü, bu yük ancak Allah'ın inâyetiyle hafifleyebilirdi. Kavminin şirkte ısrarı sebebiyle peygamberimizin büyük üzüntüsünü Allah gidermiş ve yükünü hafifletmiştir.⁹⁹⁰

22.1.8-Ğaranik Hadisesi:

Taberi'nin tefsirinde; İbn Ka'b el-Kurazî, Ebû'l-Aliye, Said İbn Cübeyr, İbn Abbâs, Dahhâk, ve İbn Şihab'tan bu hususla alakalı şöyle bir kıssa nakledilmiştir. El-Kurazî'den gelen nakil şöyledir: “Rasûlullah kavminin haktan yüz çevirdiğini görünce, bu durum ona çok ağır geldi. Allah'tan kavmi ile kendi arasını düzelterek ve birbirlerine yaklaştıracak bir şey inmesini temenni etti. Yüce Allah Necm suresini indirdi. O da okudu ve “efera'aytümü'l-Late ve'l-uzza”⁹⁹¹ âyetine gelince, şeytan, gönlünden geçirip de kavmine getirmek istediği şeyi (Ve tilke'l-Ğaraniku'l-Ula= Bunlar yüce kuğu kuşları tanrıçalardır ve elbette onların şefaatleri umulur) onun lisânına atıverdi.

Bunu işiten Kureyşliler sevindiler ve onu dinlemek için yaklaştılar. Müminler de Rabb Teâlâ'dan gelen şeyi tasdik ettiler, peygamberi bir hata veya vehimden dolayı itham etmediler. O, sureyi bitirince- sürenin sonunda secde âyeti olduğu için- secde etti. Onun secde ettiğini gören müminler de onun getirdiği tasdik ederek secde ettiler. Mesciddeki müşrikler de “bizim ilâhlarımızı övdü diye” secde ettiler. Velid ibn Muğîre hariç herkes secde ettiler. Secde haberi, Habeşistan'a hicret etmiş müslümanlara da ulaştı. Bir kısmı orada kalıp, bir kısmı Mekke'ye hareket ettiler. Sonra Cibril gelip: “Yâ Muhammed! Ne yaptın, benim Allah'tan getirmediğim bir şey söyledin!” dedi. Hz. Peygamber de “demek ki, Allah'ın buyurmadığını onun buyuruğu olarak söyledim” demiş. Bu duruma Rasûlullah çok üzüldü, Allah'tan korktu. Bunun üzerine: “Ey Muhammed! Seni sana vahy ettiğimizden ayırıp başka bir şeyi bize karşı uydurman için uğraşırlar. O zaman seni dost edinirler. Sana sebat vermemiş olsaydık, and olsun ki, azda olsa onlara meyledecektin. O takdirde sana, hayatın da ölümün de, kat kat azabını

⁹⁹⁰ Elmalılı, **age.**, C. VIII, s. 5919; Taftazânî, **age.**, C. V, s. 59; Cürçânî, **age.**, C.VIII, s. 304; Râzî, **age.**, C. XXXI, s. 216, 217.

⁹⁹¹ Necm, 53/ 19-20.

tattırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın”⁹⁹² âyetini Allah Teâlâ indirerek onu teselli etti ve şeytanın ilkâ ettiğini neshetti.”⁹⁹³

Bazıları bu cümlelerin şeytan tarafından söylendiğini ve peygamberin sözüne karıştırıldığını söylemişler ve: “ Ey Muhammed! Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmış olmasın. Allah, şeytanın karıştırdığını giderir, sonra Allah kendi âyetlerini tahkim eder. Allah bilendir, hâkimdir”⁹⁹⁴ âyetinin bu hadiseyle alakalı olduğunu iddia etmişlerdir.⁹⁹⁵

Bu konuda çok şeyler söylenmiştir. Bazı İslâm Âlimleri bu hadisenin gerçek olduğunu; Fakat İslâm Âlimlerinin pek çoğu bunun hayal mahsûlü olduğunu savunmuşlardır.⁹⁹⁶ Batılı müsteşrikler, bu hadiseyi dillerine dolandırıp eserlerinde yaldızlı sözlerle geniş yer vermişlerdir ve böylece İslâm ve peygamberi hakkında şüphe uyandırmaya çalışmışlardır.⁹⁹⁷

Ğaranik metnini savunanların görüşleri şöyledir:

a- Kurtubî, tefsirinde en uygun görüşün, Hz. Peygamber şeytanın müdahalesiyle putların şefaathçi olacağını ifâde eden sözleri, sehven gerçek vahiymiş gibi okumuş; Allah Teâlâ daha sonra bu cümlelerin şeytanın yanıltması sonucu olduğunu bildirmiş, şeklinde olduğunu zikretmiştir.⁹⁹⁸

b- Zemahşerî, Ğaranik hadisesinin Hz. peygamber’in etrafındaki insanları imtihan amaçlı olduğunu zikretmiştir. Hakiki mü’min ile müşrikleri ayırt etmek için meydana geldiğini ifâde eder. Bu hadisenin Allah’ın izniyle vâkî olan büyük bir imtihan

⁹⁹² Hac, 22/ 52.

⁹⁹³ Taberî, **age.**, C. XXII, s. 522; Bkz. Suat Yıldırım, **Oryantalistlerin Yanılgıları**, 1.bs. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2003, s. 221.

⁹⁹⁴ Hac, 22/ 52.

⁹⁹⁵ Taberî, **age.**, C. XVIII, s. 668; İbn Kesir, **age.**, C. III, s. 229.

⁹⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Râzî, **age.**, C. VI, s. 244–251; A. Himmet Berki - Osman Kesioğlu, **Hatemu’l Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı**, 7.bs. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978, s. 109-119.

⁹⁹⁷ Leone Caetani, **İslâm Tarihi, (Terc.: Hüseyin Cahid)**, C. II, İstanbul: Tanin Matbaası, 1924, s. 257-266; Dozy, R., **Tarih- İslâmiyet, (Terc.: Dr. Abdullah Cevdet)**, C. I, Mısır: Matbaa-ı İçtihat, 1908, s. 33–37; Carly Brockelmann, **İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi, (Terc.: Neşet Çağatay)**, s. 14–15.

⁹⁹⁸ Kurtubî, **age.**, C. XII, s. 56.

olduğunu zikreden Zemahşerî, bu olaydan sonra mü'minlerin imanının; müşriklerin de azgınlığının arttığını ifâde eder.⁹⁹⁹

c- Taberî, Hacc 22/52. âyetin yorumunda şunları zikreder: “Peygamber Allah’ın kitabını okuduğu, bir hadis söylediği ve konuştuğu zaman şeytan onun sözlerine mutlaka kendinden bir şey katar; daha sonra Allah şeytanın kattıklarını gidererek âyetlerini kalıcı kılar.”¹⁰⁰⁰

d- İbn Teymiyye, peygamber’in kendisine gelen vahiyleri insanlara tebliğ ederken, sonradan Allah’ın düzeltmesi şartına bağlı olarak hataya düşmesinin mümkün olduğunu ifâde etmiştir. Ğaranik hadisenin peygamberimizin masumiyetine halel getirmediğini bilakis onun ilâhî gözetim altında bulunan güvenilir bir kimse olduğunun kanıtı olduğunu ifâde etmiştir.¹⁰⁰¹ Hasan Elik, İbn Teymiyye’nin bu görüşünün çelişkili olduğunu şöyle ifâde etmiştir. Eğer peygamberimiz aldığı ilâh-i vahy’i tebliğ etmede masum ise, böyle bir olay onun masumiyetine gölge düşürmez mi? peygamberimizin güvenilirliği, önce şeytan tarafından yanıltılıp, sonra da düzeltilmek suretiyle mi ispat edilir? Bu örnek peygamberimize inen vahyi şeytana isnat edenlerin elini güçlendirmez mi? O dönemde peygamberimizin muhataplarının ona: “sen bir mecnunsun, bu sözleri sana şeytan söylettiriyor” şeklindeki itirazlar dikkate alındığında böyle bir olay peygamberimizin güvenilirliğini güçlendirmesini bir tarafa bırakın; bu Allah’ın rasûlünü zor durumda bırakır. Bu onunla alakalı şüpheleri zirveye taşımak isteyenlere ele geçmez bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca peygamberimizin Ğaranik metnini Kur’ân diye okuması, onun fetanet (zeki) sıfatına da halel getirmektedir. Kur’ân’ın mânâsını en iyi bilen peygamberimizin normal hafızların dahi düşmeyeceği bir hataya düşmesi tasavvur edilemez.¹⁰⁰²

e- Bu olay’ın gerçek olduğunu savunan; ilmi ve kişiliğiyle taraflı tarafsız herkesin güvenini kazanmış olan çağımızın Âlimlerinden M. Hamidullah bu olayı şöyle îzâh etmiştir: Ğaranik metni olarak zikredilen metnin Kur’ân’ın iki âyeti olduğu herkes tarafından biliniyor. Âyet’in orijinal metni şöyledir: “ Gördünüz mü Lat, Uzza ve

⁹⁹⁹ Zemahşerî, **age.**, C. IV, s. 206.

¹⁰⁰⁰ Taberî, **age.**, C. XVIII, s. 668.

¹⁰⁰¹ Takiyuddin Ahmet b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, **Mecmu’u Fetavâ**, Ribat: Ts., C.X, s. 290-292.

¹⁰⁰² Hasan Elik, **Kur’ân’ın Korunmuşluğu Üzerine**, 2.bs., MÜ İFAV Yay. İstanbul, 2008, s.98, 99.

üçüncüsü Menatı? Bunlar mı gerçekten ulu tanrılar? Ve onların araya girip şefaatte bulunmalarından ümitvar olunur mu?” Görüldüğü üzere âyette soru vurgusu yapılmıştır. Ancak şehir halkından olan müşriklerden biri, bu iki âyeti, sual şeklinde okumayı gerektiren bir sual takısını asıl metin ihtivâ etmediğinden, şeytânî bir düşünce ile ses vurgusu ve ifâdesiyle değil de; icabi (olumlu) olarak yüksek sesle okumuştur. Orada hazır bulunanlar da okunan ğaranik âyetlerini duymuştur. Hz. Peygamber o esnada Kabede namaz kılıyor ve olaydan habersizdi. Dolayısıyla olaya müdâhele etmedi. Peygamber kıldığı namazın secdesini yaparken müşriklerde peygamber’in kendi tanrıları lehine bir imtiyaz tanıdığı vehmiyle memnuniyetlerinin ifâdesi olarak onlar da Kabe’nin önünde secdeye vardılar. Peygamber olayın farkında değildi. Bu durum müşriklerin lehine bir propagandaya dönüşünce, bunu anlayan peygamber büyük üzüntü duydu. Bunun üzerine bu âyetleri iptal eden yeni vahiy gelmiş ve durum düzeltilmiştir.¹⁰⁰³ Elik, Hamidullah’ın bu görüşünü iki noktada tenkit ediyor. Birincisi, Ğaranik metninden bir önceki ve bir sonraki âyet(19-21) soru edatıyla geldiğine göre, sözkonusu metnin, konunun akışı ve üslûbu açısından soru edatıyla gelmiş olması gerekli değil miydi? Şâyet ses vurgusu ihmali mânâyı bozduysa, Kur’ân’da ses vurgusu ihmali ve ibtida ve vakıf hatalarından dolayı mânâsı bozulacak birçok âyet vardır. Bu hatayı yapan birçok insan vardır. Burada önemli olan liyakatsız ve art niyetli insanların hatalı okuması sonucu mânânın bozulması değil; Kur’ân âyetlerinin kendi arasında tutarlı olmasıdır. Okuyucunun kötü niyeti ya da liyakatsızlığı sebebiyle hatalı okumasına tedbir almak mümkün değildir. Hele bu durum şeytânî bir boyuta ulaşmışsa, Kur’ân’ın çaptırılmayacak âyeti bulunmamaktadır. Kur’ân’da var olan fesâhat ve belâgat özellikleri ve onun muciz anlamı onda meydana gelebilecek çarpıtmaları ve saptırmaları gün yüzü gibi ortaya çıkaracak mahiyettedir. İkincisi, bir müşrik Kur’ân’ı yanlış okudu diye, onun iptal edilmesini gerektirmez. Hz. Peygamber doğruyu bildiğine göre bu yanlış tashîh ederdi. Ayrıca Kur’ân’ın okunuş tarzı da, anlamı da arap toplumu tarafından gâyet net olarak biliniyordu.¹⁰⁰⁴

f- Fazlurrahman’a göre, peygamberimiz’in: “Lat, Uzza ve Menat’ı şefâati beklenmesi gereken yüce kuğulardır” şeklinde tasvir etmesi;“Niçin kendinize erkek

¹⁰⁰³ Hamidullah, **age.**, C. I, s.110.

¹⁰⁰⁴ Elik, **age.**, s. 100.

çocuklar istersiniz de, Allah’a kız çocuklar isnat edersiniz? Bakın bu kesinlik çok eksik ve yanlış bir taksimdir. Bu putlar, sizin ve atalarınızın uydurduğu boş isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlara hiçbir yetki vermemiştir. O putlara tapanlar, sadece ihtimal ve kuruntularının peşine takılıyorlar. Hâlbuki şimdi onlara, rablerinden bir yol gösterici de gelmiştir”¹⁰⁰⁵ âyetlerin anlamını açıklığa kavuşturmak içindir. Zaten bu olay müslümanların güç şartlar altında, işkence gördükleri ve birçok müslümanın Habeşistana göç etmek zorunda kaldığı günlerde meydana gelmiştir. Fazlurrahman bir peygamber’in her zaman tutarlı olmamasında bir gariplik, bir uyumsuzluk ve ayıp yoktur, der. Fazlurrahman, çık kısa bir süre sonra bu âyetlerin feshedilip; şeytânî âyetler olarak şiddetle tenkit edilip; yerini şu an Kur’ân’da bulunan âyetlerin aldığını zikretmiştir.¹⁰⁰⁶ Bu son değerlendirmede Fazlurrahman büyük bir gaf’ın altına imza atmıştır. Metin ve sened bakımından sahîh kabul edilen birçok hadis’i/ rivâyeti, uydurma diye reddeden Fazlurrahman’ın metin ve senet açısından Cumhur’un tenkit edip reddettiği bir rivâyeti sahîh kabul edip Hz. Peygamber’e isnat etmesi ilginç bulunmaktadır. Fazlurrahman’ın bu görüşü rivâyetleri değerlendirmedeki görüşleriyle çelişmektedir.

g- Kûrânî, Şeytanın dini bozacak seviyedeki müdahalelerine karşı korunmuş olan peygamberler’in dînî bozacak nitelikte olmayan müdahalelerine karşı korunmadığını zikretmiştir. Ğaranik olayının Hz. Peygamber’in eğitimine yönelik bir olay olmasından dolayı dini bozmayan bir müdâhale olarak zikretmiştir. Çünkü Hz. Peygamber bütün insanların iman etmesini arzulamak suretiyle hata etmiştir. Hâlbuki ilâhî iradenin böyle bir dileği yoktur. Zaten böyle bir dileği olsa, sadece ol! der, ve bütün insanlar iman eder. Allah Teâlâ onda sadır olan bu hatalı düşüncüyü tağyir etmek için şeytanın onu yanıltmasına müsaade etmiş ve bu olay vasıtasıyla peygamberin hatasını tashîh edip, onu eğitmiştir.¹⁰⁰⁷ Elik, Kurânî’nin görüşünü de makul bulmamaktadır. Üç noktada tenkide tâbî tutmaktadır. Birincisi, Hz. Peygamber peygamberliğin gayesini bilmiyordu da böyle bir imtihan neticesinde mi öğrenecek? Bu yaklaşım Allah’ın peygamberini cezalandırdığını yumuşak bir üslûpla ifâde etmektedir.

¹⁰⁰⁵ Necm, 53/ 21-23.

¹⁰⁰⁶ Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur’ân**, (Terc.: Alpaslan Açıkgeçenç), bsy., Ankara: Fecr Yay., 1987, s. 192-193; **Allah’ın Elçisi ve Mesajı**, (Terc.: Adil Çiftçi), bsy., Ankara: Ankara Okulu Yay., 1997, s. 34-35.

¹⁰⁰⁷ Âlûsî, **age.**, C. X, s. 264-265.

İkincisi, ğaranik hadisesi Şeytan tarafından değil de; Allah tarafından meydana getirilmiştir. Allah peygamberine vahyettiği âyetlere Şeytanın sözlerini karıŐtırmayı arzu etmiştir. Böyle bir durum, peygamber'in işini kolaylaŐtırıcı değil de; zorlaŐtırıcı ve onu kavminin karşısında müşkül bir vaziyette bırakmasıdır. Bunun kabul edilmesi mümkün değildir. Üçüncüsü, Şeytanın dini bozacak seviyedeki müdâhalelerine karşı korunmuş olan peygamberler'in dini bozacak nitelikte olmayan müdâhalelerine karşı korunmadığını zikretmiştir. Tevhid akîdesini temelden sarsacak mahiyette olan ğaranik metni, dini bozmuyorsa, dinin bozan Şeyin ne olduğu açıklanmalıdır.¹⁰⁰⁸

h- Bazıları ğaranik metnini peygamberimiz'in uykulu haldeyken; bazıları da müşrikler'in putları anıldıda onları daima bu sözlerle andıkları için, bu sözler peygamberimizin aklında kalıp unutarak söyleyebileceğini zikretmiştir.¹⁰⁰⁹

Ğaranik hadisesinin gerçekliğini kabul edenlerin bir kısmı, ğaranik metninin Şeytan tarafından söylediğini;¹⁰¹⁰ bir kısmı, peygamberimizin sesini taklit eden bir müşrik tarafından söylendiğini;¹⁰¹¹ bir kısmı da müşriklerin bu Şekilde algıladıęını¹⁰¹² ifâde etmiştir. Bu metnin doğruluğunu kabul eden âlimler, sahîh hadis ve birçok Tefsir, Tarih kaynaklarında yer bulan bu metnin uydurma olamayacağını ifâde etmiştir.¹⁰¹³ Bu görüşleri de tenkit eden Elik, bu hususla alakalı oldukça önemli sözler sarfetmiştir. Söz konusu görüşlere olan tenkidin birincisi, müfessirlerin Şeytan'ın peygamberler'in arzularına batıl düşüncelerini fiili ya da zihnî olarak bulaŐtırdıęı Şeklindeki sözleridir. Onlar, her ne kadar, Şeytan peygamberlerin arzularına, kendi batıl düşüncesini karıŐtırırsa da daha sonra Allah vahyine sahip çıkıp bunu düzeltmiŐtir, Şeklinde söylemeleri, yapılan büyük hata'nın düzeltilmesi için yeterli değildir. İkincisi, Şeytan'ın kimseye görünmeden peygamberimizi taklit ederek söyleyidiği de makul görülmemiştir. Üçüncüsü, Şeytanın Cebrail'in kılığına girip peygamber'e bu sözleri söylettiği vahy'in

¹⁰⁰⁸ Elik, **age.**, s. 99, 100.

¹⁰⁰⁹ İbn Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîh-i Buhârî**, C.VIII, Beyrut: Dâru'l-Marife, Ts. s. 440.

¹⁰¹⁰ Begavî, **age.**, C. V, s. 394; Kurtubî, **age.**, C.XII, s. 57; Âlûsî, **age.**, C.X, s. 261.

¹⁰¹¹ Râzî, **age.**, C.XXIII, s. 56; Ateş, S. **age.**, C. VI, s. 40.

¹⁰¹² Râzî, **age.**, C.XXIII, s. 55;

¹⁰¹³ Begavî, **age.**, C. V, s. 395; Kurtubî, **age.**, C.XII, s. 54; Âlûsî, **age.**, C.X, s. 261.

güvenilirliği açısından makul görülmemiştir. Dördüncüsü, müşriklerden birinin söyleyip peygamber'e isnat ettiği düşüncesi de makul değildir.¹⁰¹⁴

Ğaranik metninin uydurma olduğunu savunanların görüşleri şunlardır:

a- Bu hikâyenin hayal mahsûlü olduğunun en büyük delili Necm suresinin kendisidir. Bu sure baştan sonra tevhîdi anlatmakta ve puta tapıcılığın anlamsızlığını ve putların bir hiç olduğunu anlatmaktadır. Bu âyetlerin içine putları öven sözlerin sıkışma imkânı yoktur. Şâyet böyle bir şey olsa, önce putlar övülmüş, sonra yerilmiş ve bir hiç olduğu ifâde edilmiş olur ki, bu da âyetlerin siyâk ve sibâkını bozar ve büyük bir tenâkuza düşülür. Bunun da doğru olmadığı kesindir.¹⁰¹⁵

b- Vahyin başından sonuna kadar ve İslâm'ı tebliğden son nefesine kadar, tevhîdi anlatan bu fikri yayan ve Allah'a şirk koştuktan son derece sakınan, putlardan nefret eden, nübüvvetten önce dahi putları sevmeyen, müşriklerin eziyetlerine rağmen, bu nefretini onların yüzüne söylemekten çekinmeyen Allah'ın elçisinin, bir gün sözünü değiştirip, putlardan şefâat umulacağını söylemesi imkânsızdır. Eğer böyle bir şey olsaydı, insanlardan pek çoğunun irtidâd etmeleri mümkündür. Ve onun müşriklerin mabutlarını övmesi, Yahudi ve Hristiyanların hedefi haline gelmesine vesîle olur ki, böyle bir şey kesinlikle vârit olmamıştır.¹⁰¹⁶

c- Ğaranik hadisesine ait yirmi ayrı rivâyetin bulunması, bunu uyduranların dahi lafızlarda bir birlik meydana getirememiş olmaları, bu ibarelerin belâgat ve fesâhatten yoksun olması ve Kur'ân'ın lafızlarına ve insicâmına uygun olmaması, bu ibarelerin Kur'ân'dan olamayacağının açık delilidir.¹⁰¹⁷ Yani bu rivâyetlerin hem metninde hem

¹⁰¹⁴ Elik, **age.**, s. 102-106

¹⁰¹⁵ Muhammed Huseyn Heykel, **Hız. Muhammed Mustafa**, Mısır: el-Hey'et'ül-Mısıriyye fi'l-Amme li'l-Kitâp, 1997, s. 144.

¹⁰¹⁶ İsmail Cerrahoğlu, **Ğaranik Meselesinin İstismarcıları**, AÜİFD, C. XXIV, Ankara: 1981, s. 71

¹⁰¹⁷ Cerrahoğlu, **agm.**, ay.

mânâsında hem isnat ve hem de ravilerinde zaaf ve ızdırâb¹⁰¹⁸ vardır. Ve Kur’ân’ın muciz belâgat ve fesâhatıyla uyuşmamaktadır.¹⁰¹⁹

d- Hz. Peygamber’in hayatı da bu hikâyenin asılsız olduğuna işaret etmektedir. Hz. Peygamber henüz nübüvvetten önce yalan söylememesiyle şöhret kazanmıştır. Dostları, düşmanları ona emin lakabını takmışlardır. Nübüvvetten önce bile yalan söylemeyen bir kimsenin, nübüvvetten sonra Allah’ın buyruğu olmayan bir sözü, Allah’a isnat etmesi imkânsızdır. Allah’tan korkan insanın, insanlardan korktuğu için bu sözü söylemesi akla ve mantığa aykırıdır. Allah için her türlü fedâkârlığa katlanan insan Allah’a iftira atmaz. Nitekim Allah Teâlâ bu durumu çok güzel açıklamıştır: “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan o’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kâfirlere yol göstermez”¹⁰²⁰ ve “Allah’ın göndermiş olduklarını tebliğ eden peygamberler, Allah’tan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlar.”¹⁰²¹ Bu âyetler de Hz. Peygamber’in kimseden korkmadan peygamberlik vazîfesini îfâ ettiğine işaret eder.

e- Hz. Peygamber Kureyş ile takriben on sene uğraştıktan, ashabıyla beraber eziyete katlandıktan, her türlü fedâkârlığı göze aldıktan, Hz. Hamza ve Hz. Ömer ‘le kuvvetlendikten sonra Arap yarımadası ve komşu ülkelerde anılır bir kuvvet haline geldikten sonra Hz. Peygamber’in Kureyş’in ilâhlarını övmeye ne ihtiyacı olabilir?¹⁰²²

f- Ğaranik hadisesinden bahseden rivâyetler, Cerh ve Ta’dîle tâbî tutulmadan o dönem Tefsir ve Tarih kitaplarına girmiştir. İsrâiliyyât meraklıları da bu rivâyeti eserlerine almışlardır. Sözlerine ve ilimlerine güvenilen İslâm Âlimleri de bu hadisenin uydurma olduğunu ispat etmişlerdir. Bu hususla alakalı gelen rivâyetlerin lafızlarındaki ihtilaflar, rivâyetlerindeki zayıflıklar ve senetlerindeki kopukluklar sebebiyle kabûle şâyân olmadığı açıktır. Diğer rivâyetlerin henüz o dönemde doğmamış olan İbn Abbâs

¹⁰¹⁸ Izzırab: Rivâyetlerde, zapt yönünden zayıflıklarına delâlet etmek üzere bir rivâyetin muhtelif şekillerde rivâyet edilmesi ve aralarında birini tercih etme imkânı bulunmamasıdır. Dolayısıyla ravileri zapt yönünden zayıf olan rivâyetler de zayıftır. (Bkz. Talât Koçyiğit, **Hadis Usûlü**, 6.bs. Ankara: TDVY. 2007, s. 139.)

¹⁰¹⁹ Ahmet Hamdi Aksekili (v.1951), **Bir Zındık Uydurması Ğaranık Safsatası**, (Sd. Ertuğrul Özalp), İşaret Yay. İstanbul, 2003, s. 58.

¹⁰²⁰ Mâide, 5/67.

¹⁰²¹ Ahzap, 33/39.

¹⁰²² Heykel, **H. Muhammed Mustafa**, s. 144-145.

ve tâbîinden olan Said b. Cübeyr'den gelmesi, bu haberlerin sağlam olamayacağı kanaatini oluşturmaktadır.¹⁰²³

g- Habeşistan'daki müslümanların Hz. Peygamber'in müşriklerin ilâhlarını övmesinden dolayı müşriklerle arasının düzelmesi haberini duyarak Mekke'ye geldikleri haberi de asılsız uydurma haberdır. Onların Habeşistan'dan dönmelerinin iki sebebi vardır:¹⁰²⁴

1- Hz. Ömer'in müslüman olduğunu duymalarıdır. Hz. Ömer cesur ve kahramandı. Müslüman olunca bunu gizlemedi. Açığa vurdu. Müslümanların gizlenerek namaz kılmalarına razı olmadı. Kureyş'le kavga ederek Kâbe'ye gitti, namazını kıldı. müslümanlar da orada namazlarını kıldı. Ayrıca Kureyş'in çeşitli boylarından İslâm'ı seçen çok insan vardı. Kureyş müslüman olanlardan birini öldürse, bu iç savaş ya da kan davası demektir. Kureyş Hz. Muhammed'le dövüşmek için bir çâre bulması gerekiyordu. Bu çâreyi bulana kadar müslümanlara dokunmadı, dolayısıyla mütareke devri başladı. Bunu duyan Habeşistan'daki müslümanlar Mekke'ye geri döndüler.

2-Habeşistan dâhilinde Necâşî müslümanlara yakınlık gösteriyordu. O esnada müslümanların yabancı olduğu bir isyân Necâşiye karşı meydana geldi. Müslümanlar Necâşi'nin başarılı olmasını istedikleri bu isyânla ilgilenmek istemediler. Kureyş'le müslümanlar arasında barış olduğunu duyunca Mekke'ye gelmek istediler. Fakat onlar Mekke'ye gelince, Haşimoğulların'a karşı boykot uygulandığını ve tekrar mücadelenin başladığını görünce, Habeşistan'a tekrar dönmek mecburiyetinde kaldılar.

h-“ Ey Muhammed! Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmış olmasın. Allah, şeytanın karıştırdığını giderir, sonra Allah kendi âyetlerini tahkim eder. Allah bilendir, hâkimdir”¹⁰²⁵ âyetinin Ğaranik hadisesi'yle alakalı olmadığı zikredilmiştir. Şöyle ki:¹⁰²⁶

1- Necm suresi mekkî; Hac suresi medenîdir. Hâlbuki bu rivâyetleri nakledenler, Necm suresindeki âyetlerin indiği akşam Cebrâil gelip, Hz. Peygamber'e “ben bunları

¹⁰²³ Cerrahoğlu, **agm.**, C. XXIV, s. 70-71.

¹⁰²⁴ Heykel, **age.**, s. 142-143.

¹⁰²⁵ Hac, 22/ 52.

¹⁰²⁶ Râzî, **age.**, C. XXIII, s. 51; C. XXI, s. 21, 23.

sana okumadım” demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber çok üzölmüş ve Allah’tan çok korkmuş da bu âyet nazil olmuş, derler.

2- “ Eğer Muhammed, bize karşı, ona bazı sözler katmış olsaydı, biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık. Hiç biriniz de onu koruyamazdınız.”¹⁰²⁷ âyeti, Hz. Peygamberin kendiliğinden bazı sözleri Kur’ân’a katmasının imkânsızlığına işaret eder.

3-“Âyetlerimiz onlara apaçık okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, Muhammed’e: ‘Bundan başka bir Kur’ân getir veya bunu değıştir’ dediler. Dedi ki: ‘Onu kendiliğimden değıştiremem, ben ancak, bana vahy olunana uyarım. Ben rabbime karşı gelirim, büyük günün azabına uğramaktan korkarım’”¹⁰²⁸ âyeti de Hz. Peygamber’in sadece kendine indirilene uyduğunu, onda değışiklik yapma yetkisinin olmadığına işaretir.

4- “Batmakta olan Yıldız’a and olsun ki, arkadaşınız Muhammed sapmamıştır ve azmamıştır. O kendiliğinden konuşmamaktadır. O’nun konuşması ancak kendisine bildirilen bir vahiyledir.”¹⁰²⁹ Necm suresinin bu ilk âyetinden sonra peygamberimizin “ Bu ulu ğaranik’in şefaati umulur” demesi, Allah’ın yalancı olduğunu söylemektir ki, bir müslöman’ın bunu söylemesi imkânsızdır.

5- “ O yolunu şaşırmış kimseler, bizim sana vahy ettiğimizden, başka bir şey ortaya atsınlar diye seni ayartarak, seni vahy ettiğimiz gerçeklerden uzaklaşmaya çalışmaktalar. Öyle ki, bunu başarabilselerdi, seni hemen kendilerine dost edinirlerdi. Eğer senin imanına sebat vermemiş olsaydık, belki de az kalsın onlara biraz olsun eğilim gösterecektin. Eğer bunu yapsaydın, hayatın acısını da iki kat olarak tattıracaktık sana, ölümün acısını da, sonra bize karşı hiçbir yardımcı bulamayacaktın kendine.”¹⁰³⁰

Ğaranik uydurmasını nakledenler bu âyeti delil getiriyorlar. Hâlbuki bu âyet onların aleyhine bir delildir. Zira Hz. Peygamber az da olsa onlara meyletmemiştir. Bu âyetteki “sebat vermek”ten kasıt, Allah’ın peygamberine ismeti vermesi, onu müşriklerin

¹⁰²⁷ Hakka, 69/ 44-47.

¹⁰²⁸ Yûnus, 10/15.

¹⁰²⁹ Necm, 53/ 1-4.

¹⁰³⁰ Isrâ, 17/73-75.

saptırmasından korumasıdır.¹⁰³¹ Demek ki Allah Hz. Peygamber’e sebat(masumiyet) verdi de o, bir an bile davasından caymadı, müşriklere meyletmedi.

Sonuç olarak; Şeytan Hz. Peygambere vesvese vermeye çalışır. Fakat Allah peygamberimizi onun vesvesesinden korur.¹⁰³² İşte ismette budur. Ayrıca şu da ifâde edilmelidir, Hz. Peygamber, şeytanının- Allah’ın ona mahsus bir lûtfü olarak- müslüman olduğunu ve artık ona hayırdan başka bir şey emretmediğini haber vermiştir.¹⁰³³

Muhammed b. İshâk b. Huzeyme, (311/ 914) bu hikâyenin zındıklar tarafından uydurulduğunu, Ebû Bekr Ahmet b. Hüseyin el-Beyhâkî, (458/1066) nakil yönünden sabit olmadığını,¹⁰³⁴ Kadı İyâz da sahîh olmadığını söylemiştir.¹⁰³⁵

Kısaca, şâyet Necm suresi âyetleri arasında “ Bu ulu ğaranik’in şefaati umulur” sözü işitildiyse, şüphesiz Hz. Peygamber, Necm suresini okurken, tam onların tanrılarını kötülediği bir sırada bazı müşrikler gürültü çıkararak onun sözleri (Kur’ân âyetleri) arasına bu cümleleri karıştırmış, diğerleri de bunun Hz. Peygamberin ağzından çıktığını sanmış olabilirler. Nitekim “inkâr edenler: ‘ Bu Kur’ânı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız’¹⁰³⁶ dediler.”âyeti bunu destekler mahiyettedir.¹⁰³⁷

Yakut Hamevi, (626/ 1228), o devirde müşriklerin Kabe’yi tavaf ederken, “Lat, Uzza ve diğer üçüncüsü olan Menat’la yemin ederim, onlar ulu ğaraniktir ve onların şefaati umulur” cümlesini söyleme adetleri olduğunu bildiriyor.¹⁰³⁸ O halde Hz. Peygamber bu üç putla ilgili âyetleri okurken onlar, bu yemin formüllerini Kur’ân lafızları arasında hayal etmiş olabilirler.¹⁰³⁹ Yani ğaranik hadisesinin aslı yoktur.¹⁰⁴⁰

¹⁰³¹ Kadi Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, C. III, s. 236; Râzî, *age.*, C. XXI s. 23; İbn Kesîr, *age.*, C. III, s. 53; Kadi İyâz, *Şifâ*, c II, s. 120.

¹⁰³² Râzî, *age.*, C. XXI, s. 23; *İsmet*, s. 139; N.Sâbûnî, *Müntekâ*, s. 148; Taftazânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, C. V, s. 59; Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, C. VIII, s. 302.

¹⁰³³ Müslim, *Münâfikîn*, 69; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, C. I, s. 257, 385.

¹⁰³⁴ Râzî, *Mefâtih*, C. XXIII, s. 51.

¹⁰³⁵ Kadı İyâz, *Şifâ*, C. II, s. 117.

¹⁰³⁶ Fussilet, 41/ 26.

¹⁰³⁷ Râzî, *age.*, C. XXIII, s. 55; C. XXVII, 121; Kadı İyâz, *Şifâ*, C. II, s. 124.

¹⁰³⁸ Yakut Şihabuddin Ebû Abdillâh Hamevî(v. 626/1229), *Mu’cemu’l-Buldân*, “Uzza” mad. Beyrut: 1979, C. IV, s. 116.

¹⁰³⁹ Elmalılı, *age.*, C. VII, s. 4591; Cerrahoğlu, *agm.*, C. XXIV, s. 72.

Necm sûresine isnat edilen ğaranik hadisesi olarak telakkî edilen olay, Hacc 22/52. âyetle ilintilendirilmiştir. Bu ayette zikredilen “**temennâ**” ve “**ümniyye**” kavramları müfessirler tarafından farklı yorumlanmıştır.

a- Bazı müfessirler“**temennâ**” ve “**ümniyye**” kavramına arzu etmek, ümit etmek, özlem duymak gibi mânâlar yüklemişlerdir. Buna göre, sözkonusu ayette dile getirilen şeytanın müdâhalesi şöyle olmuştur: Hz. Peygamber halkının kendisine yaklaşmasını temin amacıyla onların putları hakkında hoşlarına gideceği bazı şeyleri söylemeyi içinden geçiriyordu.¹⁰⁴¹ Bunu fırsat bilen şeytan, hemen devreye girerek Allah’tan uzaklaşmasını sağlamak kastıyla, Hz. Peygamber’e müşriklerin putlarını iyilikle anması, onlara yaklaşması husûsunda telkîninde bulundu. Hz. peygamber bu tekînin etkisinde kaldığı bir sırada uyuyakalmıştı. Uyku halinde bu telkîn Râsulullah’ın iç âleminde çok etkili olmuştu.¹⁰⁴² Buna göre âyetin anlamı şöyle olmaktadır: Peygamber ne zaman iyi bir şey düşünse, olumlu bir arzu ve özlem içine girse, şeytan onun bu iyi niyetini kendi arzusu istikametine çekmek ister. Ancak Allah şeytanın bu hile ve vesveselerini etkisiz ve geçersiz kılmak sûretiyle peygamberini kendi gönderdiği vahiy gerçeğine yönelterek onun vahiy çizgisinde kalmasını sağlar.¹⁰⁴³

Râzî, böyle bir durumun dinden çıkma anlamına geldiğini zikrettikten sonra görüşlerini şöyle izâh etmiştir: peygamberler bilerek yanlış yapmaktan masumdurlar. Onlar ancak beşer olmaları sebebiyle sehven hata edebilirler. Çünkü peygamberler beşer olmaları sebebiyle şeytanın vesvesesine maruz kalabilirler. Ancak onların bilmeyerek yaptıkları hatalara değil: peygamberliklerinin gereği yaptıkları işlere ve gittikleri doğru yola tâbî olmak gerekir. Âyette zikredilen “Allah âyetlerini muhkem/sağlam kılar” ifâdesi de bu anlama gelir.¹⁰⁴⁴

Fazlurrahman, bu ayetle ilgili olarak, şeytanın Hz. Peygamber’in arzularına müdâhalesini; müslümanların zor şartlar altında bulundukları, işkence edildikleri, bir çok kimsenin yapılan baskılar neticesinde Habeşistan’a göçetmek zorunda kaldığı gün-

¹⁰⁴⁰ Cerrahoğlu, **agm.**, C. XXIV, s. 83-91.

¹⁰⁴¹ Râzî, **age.**, C. XXIII, s. 50 vd.

¹⁰⁴² Râzî, **age.**, C. XXIII, s. 51-52.

¹⁰⁴³ Râzî, **age.**, C. XXIII, s. 52.

¹⁰⁴⁴ Râzî, **age.**, C. XXIII, s. 53.

lerde, müşriklerle uzlaşmak için onu ayartmaya çalışması, Allah'ın da bu uzlaşma fikrini ortadan kaldırması şeklinde değerlendirerek peygamber'in düşünce boyutunda müşriklerle bir uzlaşma arayışında olmasının vahye ve peygamberliğe hâlel teşkil etmediğini söylemektedir.¹⁰⁴⁵

Elmalılı, bu iki kavramı **“arzu”**ve **“istek”** anlamında yorumlamakla birlikte Hz. Peygamber'in arzu, istek ve ideal gibi şeylerden uzak olduğunu, bir ideal adamı değil; bir vahiy insanı olduğunu zikretmiştir. Elmalılı'ya göre, kişisel arzu ve ideallere şeytan hile, aldatma ve şüpheler karıştıracağından insan bu ideallerde hata yapmaktadır. Peygamber ise bunlardan uzaktır. Çünkü o kesinlik ifâde eden vahye tâbî olması hâlinde masumdur. Kendi içtihatıyla hareket ettiği zaman hata yapması kaçınılmazdır.¹⁰⁴⁶

b- Bazı müfessirlerde **“temennâ”** ve **“ümniyye”** kavramını tilâvet ve okuma anlamında yorumlamıştır.¹⁰⁴⁷ Taberî bu yorumu benimsemiştir.¹⁰⁴⁸İbn Manzurda kelimeye bu mânâyı vermiştir.¹⁰⁴⁹ Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: Bir peygamber kendisine gelen vahyi okuduğu zaman, şeytan onun okumasına kendisinden birtakım sözler katar. İbn Abbâs konuşmak anlamında olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁵⁰Taberi bu kavramları okumak, tilâvet etmek, konuşmak anlamlarında mezcetmiştir.¹⁰⁵¹ Bu kavramı okumak mânâsında ele alanlar **“emâniyye”** kelimesinin **“ümniyye”**nin çoğulu olduğunu zikredip; buna Bakara 2/78. âyetini delil göstermişlerdir. Bu kavramları okumak mânâsında yorumlayan Şevkânî, şeytanın peygamber'in okumasına değil; müşriklerin kulaklarına bazı sözleri **“ğaranik metnini”** âyet diye atması anlamını vermiştir.¹⁰⁵²Bu kavramlara ezbere okumak vs. anlamlarının verildiğini zikreden H. Elik, yukarıda ifâde edilen anlamların, Kur'ânın anlam örgüsüne uygun olmadığını zikretmiştir. Buradan hareketle, bu kavramlar, **“zanna dayanan, yalan yanlış şeylere inanan, kutsal kitapların öğretilerinden habersiz olan sıradan yahûdileri”** ifâde ettiğini, zikretmiştir.

¹⁰⁴⁵ Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'an**, s. 192 vd.

¹⁰⁴⁶ Elmalılı, **age.**, C.V, s. 3414, 3415.

¹⁰⁴⁷ Kurtubî, **age.** C.XII, 2.bs., Beyrut: 1426/2005, s. 57.

¹⁰⁴⁸ Taberi, Taberî **age.**, C. XVI, 1.bs.,Kâhire: Hicr, 1422/2001, s. 609 vd.

¹⁰⁴⁹ İbn Manzur, **Lisânü'l-Arap**, C. XXXVII s.4273.”m-n-n”mad.

¹⁰⁵⁰ İbn Hacer,**age.**, C. VIII, s. 438; Kurtubî, **age.** C.XII, s. 57.

¹⁰⁵¹ Taberî **age.**, C. XVI, s. 609vd.

¹⁰⁵² Şevkânî, **age.**, C. III, s. 462-463.

Elik, Hacc. 22/52. âyette zikredilen “emâniyye” kelimesinin, “ümniyye”nin çoğulu olduğunu; gönlün çok istediği ve kişinin benliğinde ideal halini alan güçlü istek ve arzular anlamında olduğunu zikretmiştir. Bu istek ve arzular olumlu şeylere yönelik olduğu gibi çoğu kez de sahte, aldatıcı, zan ve tahminlere dayanan gerçek dışı ütopyaların da olabileceğini ifâde eden Elik, bu kavrama “kuruntu” mânâsı vermiştir. Bu kavramın Hz. Peygamber’e nisbet edilerek, onun muhatapları adına içinde beslediği özlem ve olumlu beklentileri ifâde ettiğini zikretmiştir. Elik, Kur’ânın şeytanın tehlikesine maruz olmadığından dolayı ondan korunmasının anlamsızlığına işaret ederek son noktayı koymuştur.¹⁰⁵³

22.2- Medine Dönemi:

22.2.1- Bedir Esirleri Hakkında Yapılan İkaz:

Rasûlullah'ın (s.a.v) Allah'ın emrine muhalefet ettiği ve Allah'ın razı olmadığı bir fiili yaptığı zannından hareketle ikaz edildiği birinci âyet şu şekildedir: “Hiç bir peygambere, yeryüzünde küfrün belini kırıp tam hâkimiyet sağlamadıkça esirler alması yaraşmaz. Siz bu dünyanın geçici kazançlarını arzu ediyorsunuz. Hâlbuki Allah, âhireti (tercih etmenizi) ister. Allah azîzdür, hâkimdir. Eğer Allah tarafından önceden buyrulmuş böyle bir ilke olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu.”¹⁰⁵⁴

Bazı kimseler, bu âyetten; Rasûlullah'ın (s.a.v) günah işlediğini, bir suç işlediğini veya âlemlerin Rabbi Allah'a bir konuda isyân ettiğini zannetmektedirler. Nihâyet onların zannettikleri gibi olmayan bu Bedir esirleri meselesinde şiddetli ikaz geldi. Rasûlullah'ın (s.a.v) bu konudaki amacı, sadece Bedir esirleri hakkında bazı sahabeleriyle istişâre etmektir. Bunun sonucunda ise, içtihad edip sahabelerin çoğunluğunun görüşünün tercihiyle hükme bağlamaktır. Bunun üzerine Mekke müşriklerinden olan esirlerin fidyelerini kabul etti. Rasûlullah'ın (s.a.v) bu içtihadı; üstün olanın, iyi olanın ve tercih edilenin aksineydi. Çünkü davanın ve İslâm Dininin maslahatı gereği, Rasûlullah'ın (s.a.v) onlardan fidyeleri kabul etmemesiydi. Aslında fidyeleri almanın aksine; küfrün gücünü zayıflatmak, müşriklerin büyüklüğünü -diğer Arap

¹⁰⁵³ Elik, *age.*, s. 114-135.

¹⁰⁵⁴ Enfal, 8/67-68.

topluluklarına karşı- önemsiz göstermek; üstünlük ve zaferin özellikle de Allah'ın kulları için olduğunu ispatlamak için esirlerin kanlarının dökülmesi ve akıtılması gerekmektedir. Zira bu savaş, müminler ile müşrikler arasında meydana gelen ilk savaştı. Bundan dolayı da müminler için çok önemli bir savaştı.

Burada, bu âyeti kerîmelerin inişi ile ilgili Ashâb-ı Kirâmın bazı rivâyetleri, “Me'sur Metodu”yla¹⁰⁵⁵ aktarılacaktır:

a- Tirmizî, Hâkim en-Nisâburî ve Beyhâkî, Abdullah ibn Mes'ud'dan (r.a) şöyle rivâyet etmiştir: “Bedir savaşı gününün sonunda, esirler elde edilip Rasûlullah'ın (s.a.v) huzuruna getirilince, Rasûlullah (s.a.v), ashabını toplayıp, onlara: ‘Bu esirler hakkında ne dersiniz?’ diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekr (r.a): ‘Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar senin kavminden ve seninle akrabalıkları bulunan kimselerdir. Onları serbest bırak ve (işledikleri suçtan dolayı) tevbe etmelerini iste! Belki Allah, tevbe ettikleri takdirde onların tevbelerini kabul eder’ dedi. Hz. Ebû Bekr'in (r.a) bu sözü üzerine Hz. Ömer (r.a) ise: ‘Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar seni yalanladılar, seni asli yurdundan çıkardılar ve seninle savaştılar. Bu bakımdan onları al ve boyunlarını vur’ dedi. Bu ikisinin görüşünü dinleyen Abdullah b. Revâha (r.a) ise: ‘Ey Allah'ın Rasûlü! Odunu bol alan bir vadiye git ve o vadiyi, onlar içindeyken ateşe ver’ dedi. Abdullah b. Revâha'nın bu sözünü işiten Hz. Abbâs ise ona: ‘Sen, akrabalık bağını koparıp attın’ dedi. Rasûlullah (s.a.v) bir süre sustu ve onlara hiçbir cevap vermedi. Sonra da kalkıp evine gitti. Bunun üzerine bazı kimseler: ‘Rasûlullah (s.a.v), Ebû Bekr'in (r.a) görüşünü uygulayacak, bir kısmı; Ömer'in (r.a) görüşünü uygulayacak, diğer bir kısmı da; Abdullah b. Revâha'nın görüşünü uygulayacak’ dediler. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v) çıkıp: ‘Allah, bazı kimselerin kalplerini öyle yumuşatır ki, süttten daha yumuşak olur. Yine Allah, bazı kimselerin kalplerini de öyle bir katılaştırır ki, taştan da daha katı olurlar...’ Ey Ebû Bekr! Senin misalin, İbrâhîm'in (a.s) misaline benzer ki O: ‘Buna göre artık kim bana tâbî olursa o, bendendir. Kimde bana karşı gelirse onu, sana (Allah'a) bırakırım. Çünkü Sen, bağışlayıcısın ve merhamet edicisin’ demişti. Ve yine Ey Ebû Bekr! Senin misalin, İsâ'nın (a.s) misaline benzer ki O: ‘(Ey Allah'ım! Eğer) onlara azap edersen doğrusu onlar, senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan da, güçlü ve hâkim olan şüphesiz ancak

¹⁰⁵⁵ Âyeti hadisle tefsir etme metodu.

sensin' demişti. Sana gelince Ey Ömer! Senin misalin de, Mûsâ'nın (a.s) misaline benzer ki o: 'Ey Rabbimiz! Onların (yani Firavun ve onun çevresinde bulunanların) mallarını yok et! Onların kalplerini (mühürleyerek) sık. Çünkü onlar, can yakıcı azap görmedikçe iman etmezler' dedi. Ve yine Ey Ömer! Senin misalin, Nûh'un (a.s) misaline benzer ki Nûh: 'Ey Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç birini bırakma'¹⁰⁵⁶ dedi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v): 'Sizler fakir kimselersiniz. Sakın onlardan hiç bir kimse fidyesiz kurtulmasın yahut ta boynu vurulsun' buyurdu. Bunun üzerine Abdullah ibn Mes'ud: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Süheyl b. Beyza bundan müstesna olsun. Çünkü o, İslâm'a dil uzatmamıştır' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) sustu. (Abdullah ibn Mes'ud:) 'Başıma gökten taş yağacak korkusunu o gün hissettiğim kadar hiç bir gün hissetmiş değilim' dedi. Nihâyet Rasûlullah (s.a.v): 'Süheyl b. Beyza müstesna' diye buyurdu... Bunun üzerine Yüce Allah, 'Hiç bir peygambere, yeryüzünde çokça savaşıp zaferler kazanmadıkça esirler alması yaraşmaz...' ¹⁰⁵⁷ âyetini sonuna kadar indirdi. ¹⁰⁵⁸

b- Ahmed b. Hanbel ile Müslim, Abdullah İbn Abbâs'dan (r.ahuma) şöyle rivâyet etmiştir: "Bedir Savaşı gününde alınan esirler hakkında Rasûlullah (s.a.v), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e danışmak üzere onlara: 'Esirler hakkındaki görüşünüz nedir?' diye sordu. Hz. Ebû Bekr: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar senin akrabalıkların, amcanın çocukları ve kavminden olan kimselerdir. Onlardan fidye almanı uygun görüyorum. Zira bizim onlardan aldığımız fidyelerle kâfirlere karşı bir kuvvet sağlanır. Umulur ki Allah, bir gün onlara da İslâm'a girmeleri için bir hidâyet verir ve bize yardımcı olurlar' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): 'Ey Hattab'ın oğlu! Bu konudaki görüşün nedir?' diye sordu. Hz. Ömer: 'Allah'a yemin ederim ki, Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Bekr'in söylediği görüşü uygun görmüyorum. Fakat ben, elimize bir imkânın geçtiğini görüyorum. Bu fırsattan istifâde ederek onların boyunlarını vuralım. Akil'den dolayı Hz. Ali'ye imkân ver, onun boynunu vursun. Filan kimseden dolayı -Hz. Ömer'in kendi yakını olan- bana imkân ver, onun boynunu vurayım. Filanın yakınlığından dolayı filana imkân ver onun boynunu vursun. Çünkü bunlar, küfrün liderleri ve ileri gelen kimseleridir' dedi. Hz. Ömer devamla: 'Fakat Rasûlullah (s.a.v) benim söylediğim görüşü beğenmedi. Ebû

¹⁰⁵⁶ Nûh, 71/26.

¹⁰⁵⁷ Enfâl, 8/87-88.

¹⁰⁵⁸ Tirmizî, Cihâd, 34, Tefsirü Sure-i Enfâl, 6; Ebû Dâvud, Cihâd, 114.

Bekr'in söylediği görüşü beğendi ve esirlerden fidye aldı. Ertesi gün olunca, Rasûlullah'ın (s.a.v) ve Ebû Bekr'in yanına geldiğinde, onları, oturmuş ağlar bir vaziyette buldum.' Bunun üzerine: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Seni ve arkadaşını ağlatan şeyin ne olduğunu bana anlatır mısın? Eğer ağlayacak bir durum bulursam bende ağlayayım. Eğer ağlayacak bir durum bulamazsam bile sizin ağlaşmanızdan dolayı bende sizinle birlikte yine oturup ağlayayım' dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): '(Esirlerden) fidye alınması ile ilgili görüşlerinden dolayı oturup arkadaşları'na (Ebû Bekr ile Ali) arz olunan şeyden dolayı ağlıyorum. Onlara gelecek alan azabın, - yanındaki bir ağaç'a işaret ederek- bu ağaçtan daha yakın olduğu bana bildirildi...' Ve bunun üzerine Yüce Allah, 'Hiç bir peygambere, yeryüzünde çokça savaşıp zaferler kazanmadıkça esirler alması yaraşmaz...' ¹⁰⁵⁹âyetini sonuna kadar indirdi. ¹⁰⁶⁰ Peygamberimiz daha sonra : ' eğer gökten bir azap incek olsaydı Ömer ve Sa'd b. Muaz'dan başkası kurtulmazdı' dedi." ¹⁰⁶¹ Bunun üzerine: "Artık elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helal olarak yiyin" ¹⁰⁶² âyetinin nazil olduğu zikredilmiştir. ¹⁰⁶³ Fidye de ganimetler cinsinden kabul edildiği için Allah onlara helal kıldı ¹⁰⁶⁴ ve onları bağışladı.

Bu hadisi şerifler; Rasûlullah'a (s.a.v), esirlerden fidye alması ile ilgili öğüt verenlere veya görüş bildirenlere işaret etmektedir. Ancak bu rivâyetlerin çoğunda; ilk önce, Hz.Ebû Bekr'in (r.a) ismi geçmektedir. Çünkü o, mevki yönünden sahabelerin en büyüğü ve Rasûlullah'a (s.a.v), sahabelerin en sevgili olmasından dolayı, bu konuda görüşü alınanların ilkiydi. Zira Rasûlullah (s.a.v), ashabıyla herhangi bir konuda istişâre ettiğinde ilk önce onun görüşünü alırdı. Yüce Allah, katından gelen bu şiddetli ikaz, yanlış içtihadından dolayı peygamberine ve onun sahabelerinin önde gelenlerineydi. Onunla, Rasûlullah'a (s.a.v); öğretim ve ikaz kastıyla, esirlerden en mükemmel ve en güzel bir şekilde fidye alması ve bu gibi önemli meselelerde yumuşak davranması gerektiği anlatılmak istenmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, İslâm'ın üstünlüğünü ve

¹⁰⁵⁹Enfâl, 8/67-68.

¹⁰⁶⁰ Müslim, **Cihâd**, 58.

¹⁰⁶¹ Müslim, **Cihâd**, 58; Ahmet b. Hanbel, **Müsned**, C. I, s. 31, 33; Kadı Beydâvî, **Envâru't-Tenzîl**, C. II, s. 417; Nesefî, **age.**, C. II, s. 112; Ebû's-Suud, **İrşâdu'l-Akl-ı Selîm**, C. III, 1.bs., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1999, s. 114.

¹⁰⁶² Enfâl, 8/69.

¹⁰⁶³ İbn Kesîr, **age.**, C. II, s. 325.

¹⁰⁶⁴ Nesefî, **age.**, C. II, s. 112.

konumunun yüceliğini istemektedir... Abdullah ibn Abbâs (r.a), Yüce Allah'ın, “Hiç bir peygambere, yeryüzünde çokça savaşıp zaferler kazanmadıkça esirler alması yaraşmaz...”¹⁰⁶⁵ âyeti hakkında şöyle demiştir:

“Bu hüküm ancak Bedir savaşı günü olmuştu. Çünkü müslümanlar, o gün sayı bakımından az idi. Bir müddet sonra müslümanların sayısı çoğalıp güç ve kuvvetlen artınca, Yüce Allah, savaş sırasında ele geçirilen esirler hakkında şu âyeti kerîmeyi indirmiştir: ‘(Savaş sona erince) onları, ya karşılıksız ya da fidye ile salıverin.’¹⁰⁶⁶ Bunun üzerine Yüce Allah, peygamberini ve müminleri, ele geçirilen esirlerin durumu hakkında serbest bırakmıştır. Müminler isterlerse esirleri öldürürler, isterlerse onları köle edinirler, isterlerse de onlardan fidye alıp serbest bırakırlar demektir...”

Âyeti kerîme; bu esirlerin, fidye karşılığında serbest bırakılması gerektiğini, Rasûlullah'ın (s.a.v) ashabıyla olan müşaveresinden ve içtihâdından kaynaklandığına işaret etmektedir. Üstelik Yüce Allah, “ıctihât yoluyla” müminlerden bir hata meydana geldiğinde (bu hatalı içtihâttan dolayı) onları sorumlu tutmayacağına dair ezeli hikmeti işte böylece tahakkuk etmişti. İşte esirler hakkında konu, Yüce Allah'ın şu sözüyle son bulmaktadır: “Eğer daha önceden Allah'ın geçmiş bir hükmü olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu.”¹⁰⁶⁷

Sonuç olarak; Sırf dünyevî ve şahsî çıkar için fidye alınması uygun değildir. İslâm ordusunun ve yurdunun güçlenmesi için fidye alınması faydalı bulunmuştur. İşte bundan dolayı ashabın bazıları bu görüşü benimsemiştir. Böylece içtihâda dayalı hata yapıldığı zikredilmiş ve bu hatanın affedilir cinsten bir hata olduğu ifade edilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ bundan dolayı azap etmemiştir.¹⁰⁶⁸

Bazı âyetlerden hareketle İslâm Âlimleri, bu âyetler inmeden önce fidye(esir) almanın haram olmadığını zikretmişlerdir. Hz. Peygamber ve arkadaşlarının içtihât yaptıklarını ve içtihâta yanıldıklarını zikretmişlerdir.¹⁰⁶⁹ Bu hadise peygamberlerin

¹⁰⁶⁵ Enfâl, 8/67–68.

¹⁰⁶⁶ Muhammed, 47/4.

¹⁰⁶⁷ Enfâl, 8/68.

¹⁰⁶⁸ Bilmen, **Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Tefsiri**, C. III, s. 1214.

¹⁰⁶⁹ Râzî, **age.**, C. IV, s. 569; **İsmet**, s. 148, 149; Taftazânî, **Şerhu’l-Makâsıd**, C. V, s. 53; Cürçânî, **Şerhu’l-Mevâkıf**, C.V III, s. 303, 304.

vahiy inmeyen konulardaki içtihatlarında bazen hata edebileceklerine, delil gösterilmiş, fakat hatalarında ısrarcı olmadıkları nakledilmiştir.¹⁰⁷⁰

22.2.2- Müşrik ve Kâfirlere Meyletme:

Bu da Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: “Ey Peygamber! Allah'a ve diğer insanlara karşı vazifelerini yap. Sakın benden gelen gerçekleri örtbas edenlerin ve ikiyüzlülerin söylediklerine uyma. Doğrusu Allah, Hâkim'dir ve Âlim'dir. Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdar olandır”¹⁰⁷¹

Görüldüğü üzere bu âyeti kerîmeler, Rasûlullah'dan (s.a.v) bir günahın meydana geldiğini göstermez. Ancak bu âyet, Rasûlullah'ın (s.a.v) şahsında komutanlara, ileri gelen kimselere yönelmiş ve özellikle de ümmete yapılmış bir hitaptır. Bu âyetle kast edilen, Rasûlullah'ın (s.a.v) ümmetidir. Bu, tıpkı bir hükümdarın, ordu komutanına: “Düşmanlarına müsamaha gösterme! Onlarla kendi hükmüne boyun eğdirinceye kadar ve emrine bağlayıncaya kadar savaş! Çocukları, kadınları ve yaşlı kimseleri öldürme! Onların önünde korktuğunu ve çekindiğini açıklama!...” şeklinde söylediği söze benzer. Görüldüğü üzere hükümdar, komutanına hitap etmektedir. Komutanla kastedilen ise, onunla birlikte bulunan askerlerdir. Bu delilde de görüldüğü üzere “hitap” ile kastedilen, Rasûlullah'ın (s.a.v) şahsında bütün ümmettir. Rasûlullah'ın (s.a.v) şahsı değildir. Zaten Yüce Allah konuyla ilgili âyetleri, “Allah yaptıklarınızdan haberdar olandır”¹⁰⁷²- görüldüğü üzere- hep çoğul sığıyla bitirmiştir. Bu da, hitabın; Rasûlullah'a (s.a.v) değil, onun şahsında bütün ümmetidir. Buna bir örnek ise Yüce Allah'ın, “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda onları, “iddetlerini” gözeterek boşayın ve iddeti sayın...” sözüdür. İşte bu da, Rasûlullah'ın (s.a.v) şahsında bütün ümmete yapılmış bir hitaptır. Bununla birlikte biz, hitabı sadece Rasûlullah'a (sa.v) yüklediğimizde dahi onun, itaat etmek suretiyle kâfirlere ve münâfıklara meylettiğini ve Yüce Allah, ona, onlardan sakınmasını emredinceye kadar masiyet ve günah işlediğini göstermez. Bu söz, sadece bu konuda olanı ispat etmek için söylenmiştir. Zira Yüce Allah, Rasûlullah'a (s.a.v), kâfirlerin hilesinden ve münâfıkların tuzağından sakınmasını

¹⁰⁷⁰ Kadı Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, C. II, s. 417.

¹⁰⁷¹ Ahzâb, 33/1-2.

¹⁰⁷² Ahzâb, 33/2.

emretmiş ve Ona kâfirler ile münâfıklardan sakınıp onların sözlerine dalarak tuzaklarına düşmemesine dair onların içlerinde gizlediklerini bildirmiştir.

a- Rivâyet edildiğine göre; Ebû Süfyân, İkrime b. Ebi Cehl ve Ebû'l-A'ver es-Sülemî, Rasûlullah (s.a.v) ile kendileri arasında bir anlaşma yapmak üzere ona gelerek: “İlahlarımıza dil uzatma! Putlara tapan kimselere, onlar, şefâat edecek ve fayda sağlayacak de. Biz de seni Rabbi’nla baş başa bırakalım demek küstahlığında bulundular. O sırada müşrik olan bu kimselerin bu sözleri, Rasûlullah’a (s.a.v) ve oradaki müminlere çok ağır geldi. Bunun üzerine orada hazır bulunan Hz. Ömer (r.a): “Ey Allah'ın Rasûlü! izin ver de şunları öldüreyim!” dedi.

Rasûlullah (s.a.v): “Ben, onlara, teminat verdim ey Ömer!” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a): “Allah'ın gazabı ve laneti ile buradan çıkın” diye onları kovdu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v), Hz. Ömer’e (r.a); “bunları, Medine'nin dışına çıkarmasını emretti.”¹⁰⁷³ Bu olay üzerine Yüce Allah, bu âyeti kerîmeleri indirmiştir.

b- Rivâyet edildiğine göre; "(içlerinde Muğîre b. Şube ve Şeybe b. Rebîa bulunduğu) Mekke halkından bir topluluk, Medine'ye gelerek Rasûlullah’a (s.a.v); “Peygamberlik davasından vazgeçtiği takdirde kendisine, mallarının yarısını verecekleri” vaadinde bulundular. Bunun üzerine bu âyeti kerîmeler inmiştir.

c- Diğer bir rivâyete göre ise: “Medine halkından münâfıklar ile Yahûdilerin; Rasûlullah’a (s.a.v), Peygamberlik davasından vazgeçmediği takdirde Rasûlullah’ı (s.a.v) öldürme tehdidinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine bu âyeti kerîmeler inmiştir.”¹⁰⁷⁴

22.2.3-Hz. Peygamber’in Hz. Zeynep’le Evlenmesi:

Bu da, Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: “Ve bir zaman ey Muhammed! Allah’ın nimet verdiği senin de iyilik ettiğin kişiye: ‘Eşini terk etme, Allah’a, kendine ve diğer insanlara karşı vazifene dikkat et’ diyordun. Ve böylece Allah’ın yakında aydınlığa çıkaracağı şeyi, içinde gizliyor ve insanların dedi-kodularından korkup,

¹⁰⁷³ Bkz. Ebû's-Suud, *İrşâdü Aklî Selîm Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm.*, C. V, 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1421/2001, s.393.

¹⁰⁷⁴ Ebû's-Suud, *age.*, C.V, s. 393.

çekiniyordun. Oysa korkup çekinmen gereken, sadece Allah olmalıydı. Fakat sonra Zeyd, o kadınla beraberliğini sona erdirdiğinde, onu seninle evlendirdik ki, gelecekte evlatlıklar hanımlarıyla ilişkilerini kestikleri zaman, o kadınlarla evlenmek hususunda, müminlere bir zorluk olmasın, yani evlatlıkların boşanmış olduğu hanımlarıyla, evlendikleri için, müminler suçlanmasın. Allah'ın buyruğu böylece yerine getirilmiş oldu.”¹⁰⁷⁵

22.2.3.1- İslâm Âlimlerinin Bu Hadiseye Bakışı:

Kalplerinde hastalık bulunan bir takım imanı zayıf kimseler, bu konuda; Rasûlullah'ın (s.a.v) azatlı kölesi ve oğulluğu olan Zeyd b. Hârise'nin eski hanımı olan Zeynep bint. Cahş'ın Hz. Peygamber (s.a.v) ile evliliği etrafında bazı şüpheler yaymayı ve Rasûlullah'ın (s.a.v) masumiyetliği etrafında fırtınalar koparmayı uygun gördüler. Kalplerinde hastalık bulunan bu kimseler; Hz. Muhammed'in (s.a.v), Zeynep bint. Cahş'ı görmüş, ona âşık olmuş, sonrada ona olan aşkını kalbine gömmüş, fakat daha sonra başka çaresi kalmayınca aşkını açığa vurmuş, Zeynep'e ilgi duymuş, Zeyd'de onu boşanmış ve ardından onunla Rasûlullah (s.a.v) evlenmiş, şeklinde ifâdeler kullanarak bunları iddia etmişlerdir.

Bazı iftiracılar ortaya çok kötü iftira atmışlardır ki bu iddialar şunlardır: “Hz. Peygamber (s.a.v), Zeyd'in, evde bulunmadığı bir gün onun evine uğramış, o sırada Zeyd'in eşi Zeynep'i görmüş, bunun üzerine peygamberin onu görmesiyle kalbinde ona karşı bir sevgi meydana gelmiş ve: ‘Kalpleri döndüren Allah'ı tesbih ederim’ demiş. Bunun üzerine Zeynep, Rasûlullah'ın (s.a.v) bu tesbihini işitmiş ve bunu kocası Zeyd'e anlatmış. Bunun üzerine Zeyd'in kalbinde Zeynep'i boşamaya dair bir düşünce meydana gelmiş, nihâyet Rasûlullah (s.a.v), onunla evlenmiş...”¹⁰⁷⁶ Oryantalistler¹⁰⁷⁷ ve onlara benzemeye çalışan onların yerli işbirlikçisi müslümanlar; bu olayı dillerine dolamaktalar, içine daldıkça dalmaktalar ve bu olayı kafalarında tahayyül edip ek ilavelerde de bulunmaktadır. Bu tip düşünceye sahip kimseler; -kendilerinin düşünce

¹⁰⁷⁵ Ahzâb, 33/37.

¹⁰⁷⁶ Bkz. Taberî, **age.**, C. XIX, 1.bs., Kahire: Hicr, 1422/2001, s. 116, 117; Neseî, **age.**, C. III, s. 304

¹⁰⁷⁷ Müsteşrik ya da oryantalist kavramı; Doğu bilimleri ve özellikle İslâm dini üzere araştırma yapan batılı ve müslüman olmayan araştırmacılara verilen isimdir. (**Bkz. Cemil Hakyemez, “Oryantalistlere Göre Hz. Muhammed”, İslâmi İlimler Dergisi, ÇÇEV, C. I, y. I, S. I, Bahar, 2006, s. 163**)

yapılarını, ahlâkî durumlarını ve içine düştükleri hataları görmedikleri halde-başkalarının namusu, iffeti, şerefi vb. konularda derinlemesine konuşmayı kendilerine mubâh ve serbest görmektedirler. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında ileri-geri konuşmaktalar ve Hz. Peygamber'i (s.a.v), birçok insanların tasvir edemeyeceği bir biçimde tasvir etmektedirler. Onların bu konudaki dayanakları, Tefsir kitaplarına sokuşturulmuş ve serpilmiş İsrâîlî rivâyetlerdir. Tefsir, Tarih vb. kitaplarda bulunan bu çeşit rivâyetler, bu konuda Sahîh ve doğru olmayan batıl rivâyetlerdir.¹⁰⁷⁸

Ebû Bekr İbnü'l Arabî, bu konuda şöyle der: "İbn Ebî Hatim'in, Süddî yoluyla rivâyet ettiği bu olayın tafsîlâtı şu seki1dedir: (Süddî derki:) Bize ulaştığına göre; bu âyet, Zeynep bint. Cahş hakkında inmiştir. Zeynep'in annesi, Rasûlullah'ın (s.a.v) halası Ümeyye bint. Abdulmuttalib'dir... Rasûlullah (s.a.v), Zeynep'e talip oldu. Zeynep ise Rasûlullah'ın (s.a.v), kendi şahsı için talip olduğunu zannetmişti. Fakat kendisini, Zeyd adına istediğini anlayınca, bundan hoşnut olmadı ve Zeyd ile evlenmek istemedi. Daha sonra bu evliliği Rasûlullah (s.a.v) tertiplelediği için, Zeyd ile evlenmeye razı oldu ve onunla evlendi. (Çünkü Allah ve Rasûlü, herhangi bir hususta hüküm verdikleri takdirde inanan erkekler ile inanan kadınların bu hükmeye herhangi bir şekilde karşı gelmeleri doğru değildir. Üstelik buna hakları da yoktur. Böyle yapmaları kendilerine yaraşmaz. Zira Rasûlullah (s.a.v), müminlere kendi nefislerinden daha yakındır. Müminlerin, Onu, kendi nefislerinden daha üstün tutmaları gerekir. Çünkü O, müminlere karşı çok merhametli ve şefkatli olup onlara düşkündür. Allah ve Rasûlü'nün emrine aykırı bir işi tercih eden kimse isyânkâr olmuş, sapıklığa düşmüştür. O büyük bir günaha müstahak olmuştur)Yüce Allah, peygamberine; Zeyd'in, karısı Zeynep'i boşayacağı ve kendisinin de, Allah'ın emri üzerine onunla evleneceğini bildirmiştir. Rasûlullah (s.a.v) ise bunu, içinde gizliyordu. Çünkü O, Zeyd'e, karısını boşamasını emretmekten hayâ ediyordu. Tam bu sıralarda Zeyd, Zeynep'in huysuzluğundan ve kendisine itaat etmediğinden dolayı Peygamber efendimize gelerek karısı Zeynep'i Ona şikâyet etti. Ve karısını boşamak istediğini bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.v) iyilik tavsiye etme bakımından Zeyd'e: 'Sen, bu sözü söylerken Allah'a karşı gelmekten sakın ve karını nikâhın altında tut.' dedi. Hz. Peygamber (s.a.v), ona böyle söylerken, Zeyd'in ondan ayrılacağını ve kendisinin Zeyneb ile evleneceğini biliyordu. Fakat bunu, içinde gizliyordu. Buna

¹⁰⁷⁸ İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 491

rağmen Zeyd'in, karısı Zeynep'i boşamasını da istemiyordu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), münâfıkların: 'Muhammed, oğulluğu olan Zeyd'in boşadığı Zeynep ile evlendi' şeklindeki kınamalarından korkmaktaydı. İşte Yüce Allah'ın, 'Allah ve peygamberi, bir işe hükmettiği zaman, gerek mümin erkek ve gerekse mümin bir kadın için artık (bu) işe aykırı olacak işlerinde, onlar için seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve peygamberine isyân ederse, muhakkak ki 0 (kimse) apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır.'¹⁰⁷⁹ âyeti kerîmesi, bu olay hakkında inmiştir."¹⁰⁸⁰

Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin (r.a) bu konuyla ilgili olarak şöyle der: "Allah, peygamberine; (Zeyd'in karısı) Zeynep ile evlenmezden önce (Zeyd'in onu boşayıp) onunla evleneceğini bildirmiştir. Zeyd, Zeynep'in (huysuzluğundan ve kendisine itaat etmediğinden dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek) şikâyetle bulunduğu (ve onu boşamak istediğini bildirdiğinde) Hz. Peygamber (s.a.v), ona: '(Sen, bu sözü söylerken), Allah'a karşı gelmekten sakın ve karını nikâhın altında tut' demiştir. (Zira Hz. Peygamber (s.a.v), Zeyd'in, onu boşayacağını ve onun'la kendisinin evleneceğini biliyordu.¹⁰⁸¹ Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) bunu içinde saklıyordu. Çünkü bu konuda münâfıkların vb. kimselerin kınamalarından korkmaktaydı.¹⁰⁸² 'Bundan böyle evlatlıkların, kadınlarıyla bir bağı kalmayınca, onlarla evlenmek konusunda müminlere bir vebal olmadığı bilinsin'¹⁰⁸³ mealindeki âyetten dolayı Allah'ın kendisine mubâh kıldığı bir hususta insanlardan çekindiği için) Yüce Allah, Hz. peygamber'i (s.a.v) kınamış ve ona şöyle buyurmuştur: 'Seni, onunla evlendireceğime dair sana haber verdiğim halde, sen daha hala Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyorsun.'¹⁰⁸⁴

İftiracıların iddia ettiği gibi, Rasûlullah'ın (s.a.v) içinde sakladığı husus; Zeynep'e olan aşkı değil, Allah'ın Ona haber vermiş olduğu Zeynep ile evlenme işiydi. Yüce Allah'ın, Rasûlullah'a (sav), Zeynep ile evleneceğine dair işi, kendisine bildirdiği halde, bunu, içinde saklaması, Allah'ın yüce hikmetindendir. Bu ise, Câhiliyet dönemindeki Araplar arasında meşhur ve örf olarak yürürlükteki bir ilke (olan kişinin kendi

¹⁰⁷⁹ Ahzab, 33/36.

¹⁰⁸⁰ İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 490.

¹⁰⁸¹ Taberî, **age.**, C. XIX, s. 116,117; İbn Kesir, **age.**, C. III, s. 491.

¹⁰⁸² Nesefî, **age.**, C. III, s. 304.

¹⁰⁸³ Ahzab, 33/37.

¹⁰⁸⁴ Taberî, **age.**, C. XXII, s. 116,117; İbn Kesîr, **age.**, C.III, s. 491.

evlatlığının boşadığı kadınla evlenme yasağının hükmünü) geçersiz kılmak içindi. Fakat Rasûlullah (s.av.), bu hareketiyle, münâfıkların; “Muhammed, oğulluğu olan Zeyd'in boşadığı karısıyla evlendi” şeklindeki söylentilerinden ve dedi-kodulardan çekinmekteydi. Çünkü Zeyd, insanlar arasında daha hala “Zeyd b. Muhammed = Muhammed'in oğlu Zeyd” diye çağrılmaktaydı.¹⁰⁸⁵

Râzî, bu âyeti peygamberlerin ismet sıfatı çerçevesinde ele almıştır:

a- Bu hâdise Rasûlullah'tan sâdır olmamıştır. Allah onu azarlamıyor, onun isyân ya da hata ettiğini zikretmiyor. Onun istiğfârından bahsetmediği gibi Rasûlullah kendisinin hatasından bahsetmiyor.

b- Kıssada Allah'ın farz kıldıkları konusunda Rasûlullah için bir zorluk olmayacağından bahsediliyor. Bu durum bu hususta hata olmadığını ifâde eder.

c- Allah onu mü'minlere bir sıkıntı ve zorluk olmasın diye evlendirdi; ayette, “bunu senin ona olan aşkıdan dolayı yaptım” denilmiyor.

d- Allah'ın “seni onunla evlendirdik” ifâdesine gelince; eğer burada bir kötülük varsa o zaman-hâşâ- Allah itham edilmiş olur.

Râzî, Hz. Peygamber'in münâfıkların dedi-kodularından çekinerek onunla evlenme husûsunda ihtiyatlı davrandığını, ancak bir takım sosyal düzenlemeler kaçınılmaz olduğundan Allah tarafından Zeynep'le evlenmesi istendiğini ifâde etmektedir.¹⁰⁸⁶

Kurtubî, Rasûlullah'a aşk ve muhabbet isnat etmenin hayâsız kimselerin uydurması olduğunu zikrettikten sonra, âyetlerin lafızlarından böyle bir mânâ çıkarmanın imkânsız olduğunu ve Rasûlullah'ın konumu ve ismetinin buna müsaade etmediğini zikretmiştir.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸⁵ İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 465; Tirmîzî, **Tefsîr**, 34

¹⁰⁸⁶ Râzî, **İsmet**, s. 144-145.

¹⁰⁸⁷ Kurtubî, **age.**, C. XIV, s. 123 vd.

Zemahşerî, “içinde gizlediği şey” ile alakalı muhtelif, ilginç te’viller yapmış ve bu te’villerden hiçbirini tercîh etmemiştir.¹⁰⁸⁸

- a- Hz. Muhammed’in kalbinin Zeyneb’e bağlanması
- b- Zeyd’in ondan ayrılmasını istemesi
- c- Zeydden ayrılacağını ve kendisinin onunla evleneceğini bilmesi

Elmalılı(v. 1942), bu hususta çok net bir kanata sahip değildir. O bu olayı şöyle hikâye ediyor. Ansızın görülen bir güzelin güzelliğini, son derece temiz ve ince bir biçimde duyup takdir ederek yaratanın yaratıcılık gücünü tesbih ve tenzih ile ilan etmekte peygamberlerin ismet özelliğine aykırı hiçbir durum olmadığından, bu hikâyenin gerçekten olmuş olmasını varsaymakta aslında hiçbir sakınca yoktur. Bununla birlikte bir takım Hristiyan yazarların dedi-kodu aracı yapmak istedikleri bu hikâye, hadis ilmi bakımından gerçekten olmuş bir olay değildir.¹⁰⁸⁹

Seyyit Kutup(v. 1966), “içinde gizlediği şey” den maksadın Allah’ın daha önce ilhâm yoluyla Rasûlullah’a Zeyneple evleneceğini bildirdiği ve ilhâm yoluyla aldığı haberi Rasûlullah’ın gizlediği şeklinde olduğunu ifâde etmiştir.¹⁰⁹⁰

Mevdûdî(v. 1979), bu âyet’in Hz. Peygamber döneminde Hristiyan ve Yahûdiler tarafından ortaya atılan iddialara cevap ve müslümanları menfî propagandalardan korumak için bu âyetin nâzil olduğunu ifâde etmiştir. Evlatlıkların eşleri konusunda bir kısım hukûkî düzenlemeler sebebiyle Allah Hz. Peygamber’e bu evliliği ilham etmiş; Rasûlullah da dedi-koduları tahmin edip, bu imtihâna müptelâ olmamak için Zeyd’in eşini boşamamasını öneriyordu. İşte onun gizlediği şey, bu ağır imtihândı.¹⁰⁹¹

Ramazan el-Bûtî, bu evliliğin şer’î bir hükmün icrâ maksadıyla yapıldığını, Allah’ın irâdesi doğrultusunda gerçekleştiğini zikredip; bu olayın peygamberlerin ismet’iyle ilintileştirilmesini tenkît etmektedir. Bu evliliğin peygamberlerin ismet sıfatına aykırı

¹⁰⁸⁸ Zemahşerî, **age.**, C. V, s. 71.

¹⁰⁸⁹ Elmalılı, **age.**, C. VI, s. 315 vd.

¹⁰⁹⁰ Kutup, **age.**, C.VIII, s.332.

¹⁰⁹¹ Mevdûdî, **Tefhim**, (Terc.: Muhammed Han Kayânî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) C. IV, 2.bs., İstanbul: İnsan Yay., 1991, s. 422.

görülmesini tuhaf karşılamaktadır. Bu hususta herhangi bir çelişki ve kuşku olmadığını zikreden el-Bûtî, Allah'ın böyle bir yolu seçmesinin ne garipliği olduğunu hatta Allah, Rasûlullah'ın kalbini ona çevirmesinin ve ona meylettirmesini ne mahsuru vardır? diye itiraz ederken; Rasûlullah'ın Zeynep'i evlenmeden önce görüp tanıdığına işaret ederek; eğer onda gözü olsaydı bu evliliği Câhiliye örfüyle çelişmeden önceden yapabilirdi, bu evliliği önceden yapması husûsunda hiçbir engel olmadığını zikretmiştir.¹⁰⁹²

el-Hicazî, “Furkan Tefsiri” adlı kitabında bu konuyla ilgili olarak şöyle der:

“Bazı Tefsir kitaplarında büyük âlimlere nispet edilen birtakım uygunsuz sözler yer alması, gerçekten esef vericidir. Allah bilir ki, O büyük âlimler bu sözleri söylemekten uzaktırlar. Olsa olsa bu gibi haberler, İsrâiliyyât zehirlerinden başka bir şey değildir.

Bu haberleri, İslâm'ı kabul eden bazı Yahûdi âlimleri, gerek iyi niyetten ve gerek kötü niyetten dolayı Tefsir kitaplarına yerleştirmişlerdir. Bu Tefsir kitaplarında, yaratıkların en şerefli ve bütün insanların yüksek ve sadâkât sahibi bir kimse olduğuna tanıklık ettikleri Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında kullanılan bu sözler, adi bir kimseye bile yakışmayacak ifâdelerdir...

Zeynep'in Zeyd ile evlenme tarihine ve içinde bulunduğu ortama basit nazarlarla baktığımızda şu inanca varırız: “Zeyd” in, Zeynep ile geçinemeyişinin nedeni, sosyal durumları bakımından aralarında büyük bir mesafenin bulunmasından dolayıdır. Çünkü Zeynep, şerefli ve asaletli bir kadındı. Zeyd ise daha düne kadar köle olan bir kimseydi. Yüce Allah, Zeynep'i, Zeyd ile evlendirmek suretiyle onu imtihan etmek, kabilecilik asabiyetinin temellerini yıkmak, Câhiliyette şeref ve ün kazanmak gibi Aristokrat tabakaya ait olan düşünceleri ortadan kaldırmak, şerefin İslâm da ve takvâda olduğunu bildirmek istedi. Zeynep, bu ilâhî emre istemeyerek boyun eğdi. Vücudunu, Zeyd'e teslim etti. Lakin ruhunu ve gönlünü ona veremedi. Böyle olunca da kendisini sıkıntı ve elemenden kurtaramadı.

Rasûlullah (s.a.v), Zeynep'i küçüklüğünden itibaren tanırdı. Çünkü O, halasının kızıydı. Eğer Rasûlullah (s.a.v) onunla evlenmek isteseydi, rahatlıkla evlenir ve bunu

¹⁰⁹² Ramazan el-Bûtî, **İslam Akâidi(Kubra'l-Yakîniyyâtı'l-Kevniyye)**, Terc.: Mehmet Yolcu-Hüseyin Altınalan, 5.bs., İstanbul: 1996, s. 212 vd.

Ondan men edebilecek bir kimsede yoktur? Nasıl olurda bir kimse, bakire bir kadını bir başkasına takdim eder. O adam da o kadınla evlenip boşandıktan ve kadın dul hale geldikten sonra nasıl ilgi duyar?! Bu mümkün değildir. Böylece bir düşünce gerçeğe uygun değildir. Söylenenler iyi düşünülüp; akıllıca söylenmelidir.

Hiçbir karışıklığa meydan vermeden, hiç leke sürmeden hakkı, sırf hak olduğu için anlayıp kavrarlar. Bakınız bazıları da neler söylüyorlar: 'Muhammed, Zeynep'e olan aşkını gizlediği için Allah tarafından kınanmış!' Kişi, komşusunun karısına olan aşkını ve sevgisini gönlünün derinliklerine gizleyip açığa çıkarmadıkça hiç kınanır mı?!

Ama gerçek olan şu ki; Zeynep ile Zeyd'in evlenmesi, Zeynep ile kardeşini imtihan etmek içindi. Çünkü Cenab-ı Allah, Zeynep'i, Zeyd'i kocalığa kabul etmeye zorlamıştı. Bu evlilik, sonunda Rasûlullah (s.a.v) için çok zorlu bir imtihan oldu. Çünkü Zeynep, henüz Zeyd'in nikâhı altındayken bile bu evliliğin, ne şekilde sonuçlanacağını biliyordu. Ve bu esnada Allah, Hz. Peygamber'e (s.a.v), Zeynep ile evlenmesini emrediyordu...

Kur'ân-ı Kerim'de ifâde edildiği gibi Hz. Peygamber'in(s.a.v), Zeyneb ile olan evliliğindeki hikmetin sebebi, cahiliyet devrinde Araplar arasında meşhur ve örfen yürürlükte olan bir ilkeyi, yani kişinin kendi evlatlıklarının boşadıkları kadınlarla evlenme yasağını ortadan kaldırmaktı. Câhiliyet döneminde, üvey baba konumunda bulunan kimse, evlatlıklarının karılarını kendi neseplerinden olan öz oğullarının karıları gibi kabul ediyorlardı. Bu adet, Câhiliyet dönemini yaşayan kimselerin kalplerine iyice yerleşmişti. Bu adet ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v) ve de azatlı kölesi Zeyd b. Harise'nin elleriyle yıkılabilirdi ve yıkıldı da. Zira Yüce Allah, bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Bundan böyle evlatlıklarının, kadınlarıyla bir bağı kalmayınca, onlarla evlenmek konusunda müminlere bir vebal olmadığı bilinsin...”¹⁰⁹³

Hz. Peygamber (s.a.v) kendi içinde gizlediği bu zorunlu evlenme, Ona eziyet veriyordu. Bu sebeple de Allah'ın kendisine verdiği Zeynep ile evlenme işini gerçekleştirmeyi geciktiriyordu. Çünkü öteden beri yerleşmiş olan bid'ati -yani evlatlık

¹⁰⁹³ Ahzab, 33/37.

edinme ve evlatlıkların boşadıkları kadınlarla evlenmeme âdetini- yıkacaktı. Bu âdeti yıktığını gören insanlar, özellikle de münâfıklar büyük bir gürültü çıkaracaklardı.¹⁰⁹⁴

Sonuç olarak, âyeti kerîme bu konuda açıktır. Buna göre âyette de zikredildiği şekilde Allah, Rasûlullah'ın (s.a.v) içinde gizlemiş olduğu azatlı kölesi Zeyd'in karısı olan Zeynep ile evlenme işini yakın bir zamanda açığa vuracaktı. Zira Yüce Allah'ın, "Allah 'in açığa vuracağı şeyi de içinde saklıyordun."¹⁰⁹⁵ âyetinde geçen ile de bu anlatılmaktadır. Çünkü Yüce Allah'ın açığa vuracağı şey nedir? Allah, Rasûlullah'ın (s.a.v), Zeynep'e olan aşkını mı açığa vuracak? Hayır! Hayır! Bunların aksine Yüce Allah, Zeynep ile evleneceğine dair daha önceden Rasûlullah'a (s.a.v) bildirdiği emri açığa vuracaktı. Çünkü Allah, Rasûlullah'ın (s.a.v) kısa bir müddet sonra Zeynep ile evleneceğine dair bilgiyi kendisine iletmiştir. İşte bundan dolayı Yüce Allah bu şeyi Rasûlullah'ın (s.a.v) içinde gizlediği bir şey olarak açıklamıştır. Bunu da, Yüce Allah, şu âyetiyle güzel bir şekilde şöyle açıklamıştır:

"Nihâyet Zeyd'in, onunla bir bağı kalmayınca, onu seninle evlendirdik"¹⁰⁹⁶ İşte böylece gönderilmişlerin efendisi olan Rasûlullah'ın (s.a.v) masumiyetliğini gösteren kesin kanıtlar ile parlak deliller karşısında, Hz. Peygamber'e (s.a.v) yalan iftiralarda bulunan iftiracıların iddiaları boşa çıkarılmakta ve geçersiz kılınmaktadır.¹⁰⁹⁷

Hz. Peygambere bu hususta itap edilme sebebi ise, işlemiş olduğu herhangi bir günahı değil; münafıkların ayıplamasından korkmasıdır. Bunun dışında anlatılan hikâyeler asılsızdır.¹⁰⁹⁸

22.2.3.2- Oryantalistlerin Bakışı:

Bütün mesailerini İslâm'a saldırı üzerine bina eden müsteşriklerin saldırı noktası olarak tercih ettikleri hadiselerden biri de Hz. Peygamberin halasının kızı Zeynep binti Cahş ile evliliği meselesidir.

¹⁰⁹⁴ M. Mahmut el-Hicâzi, **Furkân Tefsiri**, (Terc.: Mehmet Keskin) C. XXII, İstanbul: İlim Yay.1989 s.93,94.

¹⁰⁹⁵ Ahzab, 33/37.

¹⁰⁹⁶ Ahzab, 33/37.

¹⁰⁹⁷ Kurtubi, **age.**, C. XIV, 2.bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,1426/2005, s. 124.

¹⁰⁹⁸ N. Sâbûnî, **Müntekâ**, s. 157; Râzî, **İsmet**, s. 144; Taftazânî, **Şerhu'l- Mekasid**, C. II, s. 60; Cürçânî, **Şerhu'l-Mevâkıf**, C.V III, s. 202, 203.

Bu uydurma rivâyet şu şekildedir: Sözde Hz. Peygamber bir gün herhangi bir iş için Zeyd'in evine gitmiş. Onu evde bulamamış. Bunun üzerine perdenin arkasında alelacele elbisesini giyen Zeynep, Hz. Peygamber ile konuşmuş. Tam o esnada esen rüzgâr perdeyi kaldırmış. Ve Hz. Peygamber onu açık olarak görmüş. Bu da Rasûlullah'ın duygularını alt-üst etmiş. (Subhane mukallibe'l-Kulüb=Kalpleri döndüren Allah'ın şanı ne yücedir) diyerek geri dönmüş. Zeyd eve dönüp de hanımından olan-bitenleri öğrenince, Rasûlullah'ın kendi karısına gönül verdiğini anlamış. Hemen Rasûlullah'ın huzuruna vararak, Zeynep'i boşayıp kendisinin evlenmesini önermiş. Hz. Peygamber hanımını tutmasını ve Allah'tan korkmasını emretmiş. Fakat çok geçmeden vahiy inip, Hz. Peygamberin boş yere gizlediği ve bastırmak istediği duygularını ortaya çıkarmış ve açıkça Hz. Zeynep'i eş olarak almasını emretmiş.¹⁰⁹⁹ Bu rivâyette zikredilen perde hadisesini, yani kadınların perde arkasına çekildiklerini bu döneme ait hiçbir rivâyette görülüyor. Aksine Hz. Peygamberin evinde Hz. Zeynep'le evlendikten sonra perde çekildiği nakledilmiştir.¹¹⁰⁰

Washington Irving de yukarıda zikredilen bu rivâyete kendi kafasından bir takım ilavelerde bulunuyor. Irving'e göre, Hz. Zeynep evde kıyafetiyle otururken Hz. Peygamber kocasının babalığı olarak ansızın eve dalıyor. Zeynep'in güzelliğini ayan beyan görüyor.¹¹⁰¹

Irving'in, Hz. Peygamber'in yalnız başına evde bulunan Hz. Zeynep'in yanına ansızın girdiğini ifâde eden iddiasını destekleyen rivâyeti nereden aldığını zikretmesi gerekirdi. Irving'in iddia ettiği böyle bir davranış, Hz. Peygamber'in ve Sahabelerin ahlakı'yla taban tabana zıt bir davranıştır. Şu anda üzerinde durulan tutarsız ve asılsız rivâyette dahi yer almamıştır.¹¹⁰²

Muhammed Huseyn Heykel yukarıda zikredilen bu hikâyeyi buna yakın bir ifâdeyle ve müsteşriklerin bu konudaki iddialarını çürütmek üzere "Hayatu Muhammed" adlı

¹⁰⁹⁹ ez-Zemahşerî, **Keşşaf C. V**, s. 81-83 Kadı Beydavi, **Tefsir**, C.III, s. 587, 588; Bu rivâyet için bkz. Caetani, **İslâm Tarihi**. (Terc.: Hüseyin Cahid), C. IV, İstanbul: Yeni Matbaa, 1925, s. 169-171; Dozy, R., **Tarih- İslâmiyet**, (Terc.: Dr. Abdullah Cevdet) C. I., Mısır: Matba-ı İçtihat 1908, s. 105

¹¹⁰⁰ Buhari, **Tefsir**, 450(III, 177); Müslüm, **Nikah**, 3575.

¹¹⁰¹ Washington Irving, **Mahomet and His Succsors**, edited by Rochmann, The University of Wisconsin Press, Madison, London, 1970, s. 112

¹¹⁰² Abdulaziz Hatip, **Kur'ân ve Hz. Peygamber Hakkındaki İddialara Cevaplar**, bsy., byy., Nesil Yay. 1997, s. 172.

eserinde zikreder.¹¹⁰³ Rodinson da bu hikâyeyi zikretmiştir: “ Muhammed, Zeyd evde yokken Zeynep’in kapısını vurmuş ve Zeynep yarı çıplak olduğu halde onu içeriye buyur etmek istemiş – Zeynep Hz. Muhammed’i hem anası hem de babası olarak görüyordu- Fakat Muhammed eve girmemiştir. O esnada rüzgâr Zeynep’in üzerindeki elbiseyi havalandırmıştır. Hz. Muhammed onun anlayamadığı bir takım sözler mırıldanarak uzaklaşmıştır. Zeyd eve geldiğinde Zeynep ona olup-bitenleri anlatmış, Zeyd hemen Muhammed’in huzuruna gelerek neden eve girmediğini sormuş ve Zeynep’ten hoşlanmışsa onu derhal boşayabileceğini söylemiş ve fiilen de Zeynep’le önce ilişkisini kesip, ardından da onu boşamıştır. Muhammed Zeyd’e “karın senin olsun” demiştir”¹¹⁰⁴

Hiz. Zeynep’in kıssasında önemli bir nokta ise, Zeynep ve Ailesinin Zeyd’le olan evliliği reddetmesidir.¹¹⁰⁵

Hiz. Zeyd ile Hiz. Zeynep’in evliliği iyi gitmiyordu. Aralarında sosyal statü açısından derin farklılıklar vardı. Hiz. Zeyd, Hiz. Hatice’nin kölesiydi. Peygamberimizle evlendiğinde Hiz. Zeyd’i ona hediye olarak vermişti. Peygamberimiz de Hiz. Zeyd’i azad edip, evlatlık olarak almıştı. Hiz. Zeynep ise Kureyş’in en asil ve sosyal statü olarak en yüksek ailelerindendi. Eğer Zeynep ve ailesi hakkında vahiy inip, sert bir şekilde onların bu evlilik teklifleri reddetmeleri kınanmasaydı,¹¹⁰⁶ böyle bir evliliği Hiz. Zeynep de ailesi de asla razı olmazdı. Onların Allah ve Rasûlünün vermiş olduğu emre muhalefet etmemeleri imanlarının gereği idi. Onlar da gönülleri razı olmasa da ilâhî ve peygamberî emre muhâlefet etmemek için bu evliliğe razı oldular. Burada Hiz. Zeynep ve ailesi hakkında özel bir vahyin inip onların razı olmadığı bu evliliğe mecbur edilmesinin içerisinde kaderin başka bir sırrı olduğu açıktı. Bu sır Hiz. Peygamber’i Hiz. Zeynep’le evlenmeye mecbur eden vahiy¹¹⁰⁷ indiğinde ortaya çıktı.

¹¹⁰³ Muhammed Huseyn Heykel, **Hayatu Muhammed**, bsy., Mısır: el-Hey’etü’l-Mısrıyyeti’l-Amme li’l-Kitâp, 1997, s. 257-259.

¹¹⁰⁴ Abdulaziz Hatip, **Kur’ân ve Hiz. Peygamber Hakkındaki İddialara Cevaplar**, bsy., byy., Nesil Yay. 1997, s. 172,(Dipnot: 702, naklen Rodinson, **Maxime, Mahomet**, Edition, du Seuil, Paris 1961, s. 238-241; konuyla alaylı ve kısa bir işaretle yer veren şu kitaba bkz. Bouquet, A.C., **Comparative Religion** (Penguin Boks) Great Britain, 1956, s. 172, İngiliz Hristiyan din adamıdır.)

¹¹⁰⁵ İbn Kesîr, **age.**, C. III, s. 491; Bkz. Neseî, **Medarik**, C. III, s. 304; Heykel, **age.**, s. 322-324;

¹¹⁰⁶ Ahzap, 33/ 36

¹¹⁰⁷ Ahzap, 33/ 37

Eğer iddia edildiği gibi Hz. Peygamber şehvetini tatmin peşinde olsaydı, Hz. Zeynep'i iddia edilen vaziyette gördüğünde Zeynep'in davetini kabul edip, içeri girerdi. Hz. Zeynep'i Hz. Zeyd'le zorla evlendirme kabahatini affettirmeyi bahane edebilirdi. Zaten Hz. Zeynep'in Hz. Zeyd'le evliliği iyi gitmiyor ve Zeynep bu evlilikle haksızlığa uğradığını düşünüyordu.

Ayrıca Hz. Peygamberin bu evliliği gerçekleştirmesi büyük bir risk taşıyordu. Araplar böyle bir evliliği asla kabullenemezlerdi. Çünkü o zaman Araplarda evlatlık insanın öz evladından farksızdı. Bir Peygamber şöyle dursun bir insanın dahi evlatlığının karısıyla evlenmesi imkânsızdı. Problemin odak noktası burasıydı. Hz. Peygamberin bu evliliği ertelemesi ve bu evlilikte isteksizliği buradan anlaşılıyor.¹¹⁰⁸ “İnsanlardan çekiniyordun. Oysa çekinmeye en layık olan Allah'tır”¹¹⁰⁹

Rodinson, Hz. Muhammed'in Zeyd'in lehine hanımını boşama teklifini kabul etmemiş, evlatlığın hanımı öz evladın hanımı mesabesinde kabul edildiği için toplumda huzursuzluk çıkmasından endişelendiğini; fakat ileri görüşlü bir birey olduğu ve kavminin sayısız yanlışlarına karşı çıktığı gibi, evlatlığın öz evlat gibi kabul edilmesindeki garâbeti sezdiğini, bu anlayışı ortadan kaldırmak istediğini, bunun üzerine her defa da olduğu gibi bu defa da Allah'ın kendi yardımına koştuğunu ve krize yakalanmasının ardından gülümseyerek Ahzap suresinin ilgili âyetlerini bir çırpıda okuduğunu; evlilik merasimini hemen yapıp ve bu husûsî evlilikten genel bir hukûkî düzenleme çıkardığını söylemiştir. Sonunda ise, Zeynep'e gönlünü kaptırdığını, fakat halk'tan çekindiği için Zeyd'in teklifini kabul etmediğini îmâ etmektedir. Ayrıca Rodinson, Hıristiyan batıcılar ve Voltercilerin daha çok peygamberin yıldırım aşkına tutulduğu şeklinde düşündüklerini ve bu konuda biraz da alaycı bir tavır takındıklarını söylüyor.¹¹¹⁰

Bu âyetin en makul yorumu şudur: Hz. Peygamber, Hz. Zeynep'le evlenmek zorunda olduğunu söyleyerek insanların karşısına çıkmak istemiyordu. Fakat ne kadar acı olursa olsun ilâhî vahy'in insanlara açıkça tebliğ edilmesi elzemdi. Demir gibi sağlam bir şekilde kökleşmiş olan örf ve adetlerle ne kadar çelişirse çelişsin ilâhî yasa

¹¹⁰⁸ Hatip, **age.**, s. 173

¹¹⁰⁹ Ahzap, 33/ 37

¹¹¹⁰ Hatip, **age.**, s. 173 (Rodinson, **age.**, s. 239-240den naklen)

tatbik edilmeliydi. İnsanlar nezdinde meydana getireceği şiddetli sarsıntıya ve kafalarında doğuracağı büyük karışıklığa rağmen Allah, bu yasayı şahsında ilk uygulayan bizzat Hz. Peygamber olmasını irade buyurmuştu.¹¹¹¹

Henüz elbiselerini tam giymemişken Hz. Zeynep'e ani bir tek bakışla Hz. Peygamber'i gönülden sarstığı iddiası aslı olmayan saçma bir iddiadır ve aklî de ilmî de değildir. Çünkü Hz. Peygamber Hz. Zeynep'i çocukluğundan itibaren biliyordu. Yeni görmüş değildi. Ayrıca Hz. Zeynep genç kızlarda çekicilik gibi bir takım değişikliklerin meydana getirdiği ergenlik çağında da değildi. Hz. Peygamber Hz. Zeynep'i çocukluğundan itibaren tanımasına rağmen onu Hz. Zeyd'le evlenmeye mecbur etti. O halde yıllardır tanıdığı Zeynep'le ilgili önceden gönülden sarsıntı geçirmediği halde ne oldu da bir anlık bakışla sarsıntı geçirdi. Bu arada ne değişti de Hz. Peygamber birden sarsıldı?¹¹¹² Böyle bir iddia aklî ve ilmî ölçülere uymamaktadır.

Hikâyede devamla şöyle deniyor: Hz. Muhammed, Hz. Zeynep'i o halde görünce, hemen geri dönerek şu sözü tekrarladı: “Kalpleri evirip çeviren Allah'ın şanı ne yücedir” Bu söz, - faraza bu rivâyet doğru kabul edildiği takdirde- Allah'a imanın Hz. Muhammed'in bütün gönlünü kuşattığını ve mutlak irade sahibinin o olduğunu gösterir. Yine bu rivâyete göre, Hz. Muhammed hemen geri dönüyor. Evde Hz. Zeynep'ten başka hiç kimse bulunmamasına rağmen bir an için evine girmeyi düşünmüyor. Eğer müsteşriklerin tasvir ettiği gibi şehvetinin esiri olan biri olsaydı, içeri girip kendisini derinden sarsan kişiyle, zavallı kocası dışarıdayken, o dönünceye kadar baş başa kalmayı denerdi. Hiç değilse, kısa bir süre lafa dalacak ve bu kısa süre zarfında da olsa onun güzelliğini doya doya seyredecekti. Oysa o bunun tam tersini yaptı. Hz. Zeyd'in evde olmadığını öğrenince eve daveti kabul etmedi ve içeri de girmede¹¹¹³

Farz-ı muhal Hz. Peygamber Hz. Zeyd evde değilken Hz. Zeynep'in davetini kabul etmeyip geri dönmekle hayatının hatasını yapıp, eline geçirdiği bu fırsatı değerlendirmede. Acaba sonra saf ve ahmak kocanın olayı öğrenir öğrenmez altın tepsi

¹¹¹¹ İsmail Fenni Ertuğrul(v. 1946), **Kitâb-ı İzâle-i Şükûk**, bsy., İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928, s. 54-57.

¹¹¹² Heykel, **age.**, s. 257-259.

¹¹¹³ Hatip, **age.**, s. 174- 175.

içerisinde getirip kendisine sunduğu teklifi reddederek ikinci bir kez fırsatı neden kaçırsın?

Uydurma rivâyete göre, koca, ahmak ve geri zekâlılardan beklenecek bir tavırla karısını, efendisine önermiş, yine uydurma rivâyet göre, Rasûlullah'ın bu öneriye tavrı şu olmuş “ eşini bırakma. Allah'tan kork!” insanların dedi-kodularından korktuğu için tereddüt etmiş, fakat bu konuda kamuoyunu hazır hale getirdikten sonra, acaba, bu teklifi kabul etmekte en ufak bir tereddüt göstermeyecek miydi? Fakat bu sır bir üçgen içinde kalmış, kamuoyunun kulağına varmamış ve kamuoyunu bu büyük meseleye hazırlamak için hiçbir çaba sarf edilmemiştir.¹¹¹⁴

Acaba bu kadar başını ağrıtaacağına, insanların diline düşeceğine ve dolambaçlı yolları deneyeceğine, daha etkili, daha hızlı bir yol olarak –hâşâ- kölesinin hanımıyla anlaşip gizli gizli buluşmayı kararlaştıramaz mıydı? Diyelim bu fırsatı da kaçırdı. Kitabı mukaddeste Hz. Dâvud'a isnat edilen hileye de mi müracaat edemezdi?¹¹¹⁵ Kitabı mukaddeste zikredilene göre, Hz. Dâvud- sözde- âşık olduğu kadının kocasını harbe gönderip, onun harpte ölmesiyle, Uriya'yı ortadan kaldırdığı gibi Hz. Muhammed, Zeyd'i bir hileyle ortadan kaldıramaz mıydı? Hz. Dâvud bir komutanı ortadan kaldırdığına göre Hz. Muhammed neden eski bir köleyi ortadan kaldıramasın? Eski bir köleden kurtulmak Uriya gibi yüksek bir askerî, ictimâî, ve siyâsî gücü olan büyük bir komutandan kurtulmaktan daha kolay olsa gerek. Yoksa Hz. Muhammed –hâşâ- Yahudilerden sadece güzel fikirleri çalmakla yetinip, onların kötü fikirlerini bir tarafa mı bırakmıştır.¹¹¹⁶

Olayın zikredilen rivâyetin iddia ettiği gibi olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır. Zira Hz. Zeyd hayatı boyunca köle olarak satılmış, durmadan el değiştirerek Hz. Muhammed'e kadar gelmiştir. Peygamberimizle Zeyd arasında öyle kuvvetli bir muhabbet, bir sevgi olmuş ki, peygamberimiz kendini ailesi ile kendi arasında serbest bıraktığında o şüphe etmeden peygamberimizi tercih etmiştir. Ve yakınlarıyla birlikte

¹¹¹⁴ Hatip, *age.*, s. 175

¹¹¹⁵ Hz. Dâvud ve Uriya'nın hikayesi için bkz. **Kitabı Mukaddes**, II, Samuel, 11/ 2-27

¹¹¹⁶ İbrâhîm Avad, **el-Müstesrikun ve'l-Kur'ân**, Daru'l-Hukuk, Kahire, 1985, s. 54-62

vatanına dönmeyi reddetmiştir.¹¹¹⁷ Bundan sonra Hz. Zeyd'den vermiş olduğu bu kararından rahatsız olduğu ve yakınlarına dönmek istediği hususunda herhangi bir haber nakledilmemiştir. Eğer Hz. Zeyd Hz. Peygamberle alakalı olarak herhangi bir kuşku sezseydi uzun yıllar ona sevgi besleyip onun yanında kalır mıydı? Hz. Zeyd'in küçüklüğünden itibaren ona bir baba gibi davranan, kendi elleriyle terbiye eden, şefkat pınarından doya doya içiren ve onu halasının kızıyla evlendiren Hz. Muhammed gibi bir zat –hâşâ- evlatlığının karısına nasıl âşık olabilir? Farz-ı muhal böyle bir durum mevcut olsa da – tek bir bakışla âşık olsa- evlatlığı tamamen öz evlat gibi kabul eden câhiliye geleneğini yıkmayı hedefleyen ilâhî emir olmasaydı ve yeni yasanın bizzat nebîsi tarafından tatbik edilmesini irade etmeseydi, onunla evlenmeye razı olması mümkün müydü?¹¹¹⁸

Uydurma rivâyete göre, bu evlenme hadisesi, evlatlığı evlat gibi gören Câhiliye Araplarında büyük bir gürültü meydana getirdi. Ve Hz. Peygamberin evlatlığının eski karısıyla evlenmesini içine sindiremedi. Bu hususla alakalı gözden kaçan önemli bir gerçek vardır. Eğer böyle bir gürültü kopsaydı, Hz. Zeyd'in teklif ettiği anda kopardı. O halde bu iddia da uydurmadır. Ayrıca Hz. Peygamberin Hz. Aişe gibi gayyûr bir eşi vardır. O en ufak bir kuşku sezseydi, susmazdı. Fakat peygamberimize pek de nazlı ve serbest olan Hz. Aişe ise farklı bir görüşte olup: “ Eğer Rasûlullah vahiyden bir şey gizleseydi, bunu gizlerdi”¹¹¹⁹ demiştir.¹¹²⁰

Sonuç olarak; Bu rivâyetlerin doğru olduğunu farz edersek, burada, Hz. peygambere isnat edebileceğimiz kusur nedir? Tesadüfen Hz. Zeynep'i görüp, gönlünü ona kaptırması mı? Davete icabet edip içeri gireceğine, “kalpleri halden hale çeviren Allah ne yücedir” diyerek dönüp gitmesi mi? Hz. Zeyd'e “ Hanımını yanında tut ve Allah'tan kork” deyip, karısını kendisi için boşamasına engel olmaya çalışması mı? Kocası tarafından tamamen kendi iradesi ve tercihiyle boşandıktan sonra, Hz. Peygamberin, Hz. Zeyd'le herhangi bir adamın herhangi bir kadınla meşru bir biçimde evlenmesi mi?

¹¹¹⁷ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişam(v.218/ 833), **es-Siretü'n-Nebeviyye**, (Thk.: Mustafa es-Seka v.d.), C. I, 2.bs. Mektebetü ve Matbabatü Mustafa el-Babi el- Halebî, 1955, s. 248–249

¹¹¹⁸ Hatip, **age.**, s. 176

¹¹¹⁹ Buhari, **Tevhîd**, 22; Müslim, **Îmân**, 288; Tirmîzî, **Tefsîru Sûre**, 33/ 9, 10, 11; Ahmet, **Müsned**, C.VI, s.241.

¹¹²⁰ Hatip, **age.**, s. 176, 177

Kısaca, müsteşriklerin bu konuda kopardıkları gürültü anlamsızdır. Burada peygamberimize isnat edilebilecek herhangi bir kusur yoktur.¹¹²¹

22.2.4- Münafıkların, Savaşa Çıkmama Talebine İzin Verilmesi İle İlgili İkaz:

Rasûlullah'a (s.a.v) yapılan ikaz ile ilgili bir diğer âyeti kerîmeye gelince oda, Yüce Allah'ın şu sözüdür: “Allah seni affetsin ey Peygamber! Doğru söyleyenler, sana besbelli olup yalan söyleyenleri bilinceye kadar neden onlara evde kalmaları yolunda izin verdin?”¹¹²²

Bu âyeti kerîme; Rasûlullah'ın (s.a.v) kendisinden, günahın meydana geldiğini göstermeyen ve Yüce Allah'ın, Rasûlullah'ı (s.a.v), cihâda çıkmaktan vazgeçen bazı münafıklara -cihâda çıkmaya güç yetiremeyeceklerine dair mazeretlerini bildirince- bu konuda onlara izin vermesinden dolayı Ona ikaz mahiyetinde gelen son noktayı göstermektedir. Bunun üzerine Yüce Allah'ın katından, Rasûlullah'a (s.a.v) bu ikaz inmiştir.

Süfyan b. Uyeyne, bu âyet ile ilgili olarak şöyle der: “(Allah'ın) şu güzel davranışına bir bakın! Peygamberini kınamadan önce (söze) direkt olarak af ile giriş yapıyor!” Amr b. Meymûn ise bu âyetle ilgili olarak şöyle der: “Rasûlullah (s.a.v) emr olunmadığı iki şey yapmıştır: Biri: (Tebük savaşına çıkarken münafıkların, Rasûlullah'a gelerek bazı gerekçeler ve nedenler göstererek cihada katılamayacaklarını söylediklerinde) münafıklara izin vermesi, diğeri ise; (Bedir savaşında ele geçirilen) esirlerden fidye alması. İşte bunların üzerine Allah, -işte sizinde duyup dinlediğiniz gibi-peygamberini ikaz etmiştir.”

Bazı tefsircilerin rivâyet ettiğine göre; bu âyeti kerîme, Rasûlullah'ın (s.a.v) Allah'tan izinsiz olarak yanlış bir davranışta bulunmasından dolayı bir üstünlük olarak onu ikaz ettiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu âyet; Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'e (s.a.v), değer verdiğini ve onun, kendisine duâ ile başlaması dolayısıyla mevkisinin yüceliğini sağlamlaştırdığını belirtmektedir. Bu tıpkı, bir adamın kendisinin yanında çok kıymetli olan birisine, “Allah seni affetsin, benim şu işimi nasıl yaptın?

¹¹²¹ Bu konu'yla alakalı itirazlara ilişkin cevap için bkz. Heykel, **age.**, s. 257-259; Ertuğrul, **age.**, s. 51-72

¹¹²² Tevbe, 9/43

Allah senden razı olsun; benim bu cevabıma karşılık senin cevabın nedir? Allah sana afiyet versin, sen benim değerimi bilemedin!" demesi gibidir.

Bu görüş; İmam Fahreddin er-Râzî, Begavî ve daha birçoğunun ileri sürdüğü görüştür. Zemahşerî, "Keşşâf" adlı Tefsirinde, Yüce Allah'ın, "Allah seni affetsin!..neden onlara izin verdin?"¹¹²³ âyetini açıklarken, Hz. Peygamber'e karşı edebe uygun olmayan bir davranış sergilemiştir ki¹¹²⁴ oda şudur:

"Allah seni affetsin"¹¹²⁵ Bu söz, günah işlemeden kinayedir.¹¹²⁶ Çünkü "af" kelimesi, günah işlemenin karşılığında kullanılan bir kelimedir. Buna göre âyetin anlamı: "Sen (cihâda çıkmama hususunda münâfıklara izin verdiğinden dolayı) günah işledin ve ne kötü bir davranış yaptın" şeklinde olmaktadır. "Neden onlara izin verdin?"¹¹²⁷ sözü, Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin günah işlediğini üstü kapalı olarak açıklamaktadır. Buna göre âyetin anlamı: "Onlar senden (cihâda çıkmama hususunda) izin istediklerinde ve bir takım gerekçelere sarılıp cihattan kendilerini alıkoyduklarında sen onlara izin verdin ve izin hususunda da onlara karşı yumuşak davrandın" şeklinde olmaktadır. "Sana besbelli oluncaya kadar"¹¹²⁸ bu konuda mazeretini doğru söyleyen müminleri, yalan söyleyen münâfıklardan ayırt etmeden neden onlara izin verdin" şeklinde olmaktadır.¹¹²⁹

"Menâr" Tefsirinin yazarı olan Reşid Rıza, bu konuyla ilgili olarak iyi iş yapmanın doruğunda güzel bir söz söylemiştir ki, biz bunun bir kısmını şöyle aktardık: "Bazı tefsirciler -özellikle de Zemahşerî-, Yüce Allah'ın bu âyetinde geçen, Rasûlullah'ı (s.a.v) affettiğine dair açıklamada, edebe uymayan ifâdeler kullandılar. Hâlbuki bu tefsircilerin, Hz. Peygamber (s.a.v) konusundaki en büyük edebi yine -Yüce Allah'ın yaptığı tarzda- âyetten öğrenmeleri gerekmektedir. Hani Rabbi ve -terbiyecisi, bu hitaptan önce Hz. Peygamber'in (s.a.v) yapmış olduğu davranışı affettiğine dair bu konuda nasıl davranması gerektiğini haber vermiştir. İşte (Yüce Allah'ın, Hz.

¹¹²³ Tevbe, 9/43

¹¹²⁴ Zemahşerî, **age.**, C.III, s. 48,49.

¹¹²⁵ Tevbe, 9/43

¹¹²⁶ **Kinâye:** Üstü kapalı olarak söylenen sözlere denir.(Saduddin Taftazânî, **Şerhu Muhtasar**, C. II, 2.bs., byy., Neşverâtü İsmâiliyyân, 1428h., s. 406.)

¹¹²⁷ Tevbe, 9/43

¹¹²⁸ Tevbe, 9/43

¹¹²⁹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, C.III, s.48,49.

Peygambere olan) bu davranışı, büyüklüğün ve iyi davranmanın doruk noktasını göstermektedir. Diğer tefsirciler ise -özellikle de Fahreddin er-Râzî gibi- âyetin son kısmını açıklama sırasında aşırıya kaçmışlardır.. Bu tefsirciler ise âyetten geçen "af " kelimesinin, günah işlemeye delâlet etmediğini ve Allah'ın kınadığı izin verme işinin de, esasta daha evlâ ve daha mükemmel olan bir hareketin aksine bir davranış olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır.

Fahreddin er- Râzî, bu konudaki sözünü şöyle belirtmiştir: “Zenb” = “günah” kelimesi, Arap dilinde; “masiyet” kelimesinin karşılığını ifâde etmemektedir. Günah, ancak “zarara yahut maslahat ve menfaatin kaybolmasına yol açan her türlü davranış” anlamına gelmektedir. Affedilen günah ise, âyetten açıklanan; doğru olanları ortaya çıkarma ve mazeretlerinde yalancı olanları bilme maslahatının kaybolmasına yol açan bir günahdır.

Hiz. Peygamber'in (s.a.v) azarlandığı izin verme olayı, içtihadından dolayı olup kendisine gelen vahiyden dolayı değildir. Bunun ise peygamberlerden meydana gelmesi caizdir. Çünkü peygamberler, içtihad konusunda işlenecek olan hatadan korunmuş değildirler. Ancak ittifak edilen masumiyete gelince ise; vahyin açıklanması ve onunla amel edilmesi doğrultusundaki tebliğe mahsus bir durumdur. Buna göre peygamberin, vahyi, Rabbinden alıp tebliğ etmediğinde ve davranışıyla vahye muhalefet ettiğinde bile, onun yalan söylemesi ve günah işlemesi mümkün değildir. Usul âlimleri, içtihad konusunda peygamberlerden meydana gelecek günahın caiz olma durumunu şöyle açıklamışlardır: “Allah, Peygamberlerden, içtihadları konusunda meydana gelecek hataları kabul etmez. Bilakis onlara bu konuda doğru olanı açıklar. Bu konu, sağlam bir işin gerektirdiği şekilde hareket etmekten ibarettir. Yüce Allah'ın, peygamberin; ilk önce affedildiğini haber vermesi, sonrada Ona doğru olanı açıklaması O'nun, peygamberine olan lûtfundandır.”¹¹³⁰

Bu âyetten Hiz. Peygamber'in günah işlediği anlamı çıkmaz. “afallahu anke” lafzı, Hiz. Peygamberin işlediği günahdan dolayı affedilmesini ifâde etmeyip, “Hay Allah afiyet veresice” tarzında bir lûtuftkârlık ifâdesidir. Âyet şu mânâyı da ifâde edebilir: “

¹¹³⁰Reşid Rıza, **Tefsîru'l-Menâr**, C. X, 2.bs.,Mısır: Dâru'l-Minber, 1368, s.541.

Ey Muhammed! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetti, kalbini inciten ve incitecek olan bütün üzüntü sebeplerini senden sildi, senin her türlü işini kolaylaştırdı. Sana böyle yardım ederken, ne diye söyleyenlerle yalancılar belli oluncaya kadar beklemedin de hemen acele ediverip onlara izin verdin?”¹¹³¹ bunun itap (sitem) olduğu kabul edilirse, Hz. Peygamber kendisine vahiy inmeyen bir konuda içtihat etmiş kabul edilir. Netice de bu itap, efdâl ve evlâ olanı terk etmesinden dolayı olmuş olur.¹¹³²

22.2.5-Geçmiş ve Gelecek Günahlarının Bağışlanması Meselesi:

Bu da, Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: “(Ey Peygamber!) Biz sana apaçık bir fetih (zafer) ihsan ettik Böylece Allah, (bu fethi sana kolaylaştırmak suretiyle) senin hem geçmiş hem de gelecekteki bütün günahlarına karşı bağışlayacağını gösterecek, yani her türlü sıkıntı ve tasalardan seni kurtaracak ve sana kafa tutanları, sana baş eğdirmek suretiyle nimetini sana tamamlayacaktır. Ve gönderdiği son din ile cennete götüreceği olan yola seni iletacaktır.”¹¹³³

Hafız İbn Kesîr derki: "Yüce Allah'ın, ‘Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik’¹¹³⁴ âyetinde geçen fetihten maksat, (Mekkeli müşriklerle yapılan) Hudeybiye barış anlaşmasıdır. Çünkü bu barış anlaşmasıyla; büyük hayırlar baş göstermiş, insanlar güvenlik içerisinde yaşamışlar; birbirleriyle bir araya gelerek mümin bir kimse kâfirle konuşmuş, faydalı bilgi ve iman daha da yaygınlık kazanmıştır.”¹¹³⁵

İbn Kayyım el-Cevziyye, bu anlaşma ile ilgili olarak şöyle der: “Bu anlaşma, onun sebeplerini yaratan Yüce Allah'tan başka kimsenin kavrayamayacağı kadar büyük ve yüce bir anlaşma olup, hikmetinin ve övgüsünün gerektirdiği şekilde gayesi de gerçekleşmiştir. İşte bu gayelerden birisi: Bu anlaşma; Allah'ın, peygamberine ve onun ordusuna üstünlükler verdiği, insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiği büyük Mekke fethinin öncesinde adeta bir başlangıçtır. Bu anlaşma, Hz. Peygamber’e (s.a.v);

¹¹³¹ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, C. IV, s. 2555

¹¹³² N. Sâbûnî, **Muntekâ**, s. 12; er-Râzî **age.**, C. XVI, s. 77; **İsmet**, s. 150; Kadı Beydavi, **Envâru’t-Tenzil**, C. II, s. 434; İbn **Kesîr**, **age.**, C. II, s. 360; Neseî, **Medârik**, C. II, s. 128; Ebû’s-Suûd, **İrşâdu’l-Akl**, C. III, 1.bs., Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1419/1999, s. 153-154

¹¹³³ Feth, 48/1-2.

¹¹³⁴ Feth, 48/1.

¹¹³⁵ İbn Kesir, **age.**, C.IV, s. 162.

bir kapı, bir anahtar, önündekini ilan edici tellaldır. İşte Allah'ın büyük olaylardaki Sünnetullahı budur ki; kader ve şerîat olarak fetih öncesinde bir mukaddime (giriş), bir işaret, bir ilan, bir gösterge olarak haber veren hükümlerdir. İkincisi: Bizzat bu anlaşma, en büyük fetihlerden birisidir. Çünkü insanlar birbirlerine karşı güvence duymuş, müslüman-kâfir birbirine karışmış, onlara din davetine başlayıp Kur'ânı onlara daha iyi duyurmuşlardır. Müminler, güven içerisinde müşriklerle açıkça İslâm'ı tartışmışlardır. İçlerinde İslâm'ı gizleyenler açığa çıkarmışlardır. Bu anlaşma müddetince Allah'ın dilediği kadar çok sayıda insan İslâm'a girmiştir. İşte Yüce Allah bunun için bu anlaşmaya, "Feth-i Mübîn" (apaçık bir fetih) adını vermiştir"¹¹³⁶ İşin hakikati şudur: Fetih, lügatta kapıyı açmak demektir. Hudeybiye'de Allah Rasûlü bu sulhun ardından (meydana gelecek) büyük bir fethi, izzet ve zaferi ince bir perde arkasından seyrediyor. Müşriklerin istedikleri bütün şartları, ashabının ve ileri gelenlerin çoğunun tahammül edememesine rağmen kabul ediyordu. Efendimiz (s.a.v) bu hoşla gitmeyen şeyin içindeki sevilen şeyi biliyordu. "Birşeyden hoşlanmaya bilirsiniz. Hâlbuki o, sizin için hayırlıdır."¹¹³⁷ "Bazen nefislerinin sevmediği, sevdiğine ulaşmaya sebep olabilir ki, onun gibi bir sebep yoktur.". Efendimiz (s.a.v) bu ileri sürülen şartların altına Allah'ın kendine zafer vereceğine, destekleyeceğine, neticenin kendi lehine çıkacağına, bu şartlar ve şartların ihtimal verdiği şeylerin bizzat zaferin kendisi olduğuna son derece güvenerek giriyordu. Şartları koşanların, müslümanlarla harp için ortaya koyup ikame ettikleri bu anlaşma en büyük ordu idi. Ama onlar, bunun farkında değillerdi. Böylece izzet aradıkları yerde zelil oldular ve kudret, şeref ve üstünlük görüntüsü verdikleri yerde de kahru perişan oldular. Rasûlullah (s.a.v) ve İslâm ordusu, Allah için inkisâra uğrayıp Allah için bundaki zulme tahammül ettiklerinden izzete ulaştı. Devir döndü ve vaziyet âli üst oldu. Batıl ile kazanılan izzet, şerefsizliğe ve Allah için olan inkisâr, Allah ile izzete döndü. Allah'ın hikmeti ve âyetleri; sözünü tasdik ettiği, Rasûlüne zafer ihsân edişi ötesine akılların eremeyeceği en mükemmel ve en bütün şekliyle böylece ortaya çıkmış oldu."¹¹³⁸

¹¹³⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye(v. 751/1350), **Zâdul-Meâd**, C. III ,bsy., (Terc.: Şükrü Özen, H. Ahmet Özdemir, Mustafa Erkekli), İstanbul: İklim Yay. 1989, s.352, 353.

¹¹³⁷ Bakara, 2/216.

¹¹³⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, **age.**, C.III, s. 353, 354.

Müşriklerle yapılan sulhta Allah bunun iç yüzünü açıncaya kadar kapalı ve çevrili kaldı. Onun açılma sebeplerinden biri; Hz. Peygamber (s.a.v) ve Ashabının Beytullah'tan men edilmeleridir. Bu anlaşma, görünüşe bakılırsa müslümanlar için bir zulüm meselesi, aslında ise bir izzet, fetih ve zaferdi.

Âyeti kerîmede geçen "günah" ifâdesine gelince ise, bununla; "Rasûlullah'ın (s.a.v) en üstün olanı ve evlâ olanı terk etmesi" anlaşılmaktadır.

Ebû's-Suûd; "Yüce Allah'ın, 'Geçmiş ve gelecek günahlarını'¹¹³⁹ âyetini; evlâ olanı terk etmenden dolayı senden sadır olanların hepsinde (geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamıştır) şeklinde tefsir etmiştir ve Yüce Allah'ın, âyette geçen 'günah' ifâdesini, 'zenb' diye isimlendirmesi; Rasûlullah'ın (s.a.v) makamının ve derecesinin yüceliğine nispetten dolayıdır."¹¹⁴⁰

el-Hicazî, "Furkân Tefsiri" adlı kitabında¹¹⁴¹ bu kelimeyle ilgili olarak şöyle der: "Âyette geçen 'geçmiş günahlardan' maksat; Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendi makamına nispetle evlâ olanın aksine dair işlemiş olduğu işlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v), günah işlemekten ve Rabbine isyân etmekten münezzehtir. Onun işlediği ve makamına yaraşmayan bazı 'zelleler'; 'Ebrâr'ın (iyi kulların) hasenatı (iyilikleri), mukarreblerin (Allah'a en yakın olan kulların) seyyiâtı (kötülükleri) mesabesindedir' türünden bazı davranışlardır. Bazı kimseler demişlerdir ki: Âyeti kerîmede geçen 'günah' ifâdesinden maksat; her ne kadar hakikatte günah değilse de, Peygamber efendimizin yüce nazarında günah olarak kabul edilen davranışlardır. Âyeti kerîmede 'zenbike' şeklinde kullanılan izâfet tamlaması da herhalde bu anlama işaret etmektedir."¹¹⁴²

Sonuç olarak; Bu âyette zikredilen "zenb=günah" dan maksat, üç şekilde te'vîl edilmiştir:¹¹⁴³

a- Müminlerin günahıdır

¹¹³⁹ Fetih, 48/2.

¹¹⁴⁰ N. Sâbûnî, **Müntekâ**, s. 153; Râzî, **İsmet**, s.111; Taftazânî, **Şerhu'l-Makâsıd**, C.V, s. 50; Cürcânî, **Şerhu'l-Mevâkıf**, C. VIII, s. 304.

¹¹⁴¹ Bu Tefsirin orijinal ismi. "**Tefsîrül Vâdiha**"dır.

¹¹⁴² el-Hicâzi, **age.**, C.V, s. 583, 584.

¹¹⁴³ Râzî, **age.**, C. XXVIII, s.61, 78.

b- Efdâl olanı terk etmedir.

c- İşlediği küçük günahlardır ki, bunlardan, peygamberlik öncesine ait olanlar affedilmiştir. Peygamberlik sonrası için ise bu ismettir. Dolayısıyla peygamber artık günah işlemez demektir.

Âyet dikkatle incelendiğinde onun geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanması, günah işlemekten Allah'ın onu koruduğuna delil olmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber ayakları şişinceye kadar çok ibadet ederken, bunun üzerine, Hz. Aişe'nin ona: “Yâ Rasûlallah! Senin geçmiş ve gelecek günahların bağışlanmış olduğu halde niçin bu kadar zahmetli ibadeti tercih ediyorsun? demesine karşılık: ‘ o halde ben şükreden bir kul olmayayım mı?’ cevabını vermiştir.”¹¹⁴⁴ Bu da Hz. Peygamber'in günah işlemediğine delâlet etmektedir. Şîa ise bu âyeti, “ümmetin geçmiş ve gelecek günahlarıdır.” Veya “mendûbu terktir” diye te'vîl etmiştir.¹¹⁴⁵

22.2.6-Hz. Peygamber'in(s.a.v) Tевbe İstiğfâr Etmesi Meselesi:

Bu da, Yüce Allah'ın şu sözlerinde geçmektedir: “ Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Gerçek ilâh olarak ancak Allah vardır. Hem kendi kusurlarından, hem mümin erkek ve kadınların günahlarından ve kusurlarından dolayı bağışlanma dile. Çünkü Allah gezip dolaştığınız ve varıp duracağınız yeri bilir”¹¹⁴⁶ ve “Ey Muhammed! Sabırlı ve dirençli ol. Çünkü Allah'ın peygamberlerine ve müminlere karşı yardım sözü, mutlaka gerçekleşecektir. Günahların için bağışlanma dile ve Rabbi'nin şanını sabah akşam yücelt.”¹¹⁴⁷ Bu âyetlerde Hz. Peygamber'e günahının bağışlanması için istiğfâr emredilme maksadı, Hz. Peygamber'in kavmini imana davet etme neticesinde onlardan bazıları iman etmeye yanaşmayınca bunun Hz. Peygamber'e ağır gelmesi ve onu üzmesidir. Sonra Yüce Allah Peygamberini teselli için şöyle buyurmuştur: “ sen onların iman etmemelerine üzülme. Yalnız onlar için istiğfâr et. Bu istiğfâr neticesinde Allah onlara iman nasip edecektir” demektir. Yoksa bu işlediği günah'tan dolayı istiğfâr

¹¹⁴⁴ Buhari, **Teheccüd**, 6; **Tefsîru Sûre**, 48; Müslim, **Sıfâtü'l-Münâfikîn**, 79-81; Tirmîzî, **Salât**, 187; Nesâî, **Kıyâmu'l-Leyl**, 17; İbn Mâce, **İkâmetu's-Salât**, 200; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. IV, s. 183

¹¹⁴⁵ Bkz. Tabresî, **Mecma'u'l-Beyân**, C. IX, s. 110-111.

¹¹⁴⁶ Muhammed, 47/ 19.

¹¹⁴⁷ Mü'min, 40/ 55.

emredilmiş anlamında değildir. Zira peygamberlerin yüce makamları leke götürmez. Onlar kendilerinden sadır olanı büyük bilip ona tevbe ve istiğfâr ederler.¹¹⁴⁸

Sonuç olarak; Hz. Peygamberin tevbe, istiğfâr etmesi,¹¹⁴⁹ günah işlediğinden değil, ümmetine yol göstermek, onları tevbe ve istiğfâra teşvik etmek, Allah'ı ta'zîm etmek, Allah'ın sevgisini çekmek ve beşeri sıfatlarındaki noksanlığı ilan etmek içindir.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁸N. Sâbûnî, **Müntekâ**, s. 126; Râzî, **age.**, C. XXVIII, s. 61; C. XXVII, s. 78,79; **İsmet**, s. 110; Kadı Beydavi, **Envaru't-Tenzil**, C. IV, s. 253; Neseî, **Medarik**, C. IV, s. 153; Taftazânî, **Şerhu'l-Makâsîd**, C. V, s. 58; Cürcânî, **Şerhu'l-Mevâkıf**, C. VIII, s. 301

¹¹⁴⁹Bkz. Müslim, **Zikir**, 41, 42; Ebû Dâvud, **Vitr**, 26; İbn Mace, **Edeb**, 57; Tirmîzî, **Tefsiru Sure**, 47, 1; Darimi, **Rikak**, 15

¹¹⁵⁰, N. Sâbûnî, **Müntekâ**, s. 14; Kadı İyaz, **Şifa**, C. II, s. 166; Aynî, **Umdetü'l- Kârî**, C. XXII, s. 279; İbn Kesir, **age.**, C. IV, s. 84

SONUÇ

Bu çalışmanın neticesi şöyle özetlenebilir:

a-Hz. Âdem'in (a.s) kendisine yasaklanan ağaca yaklaşmasını, Kur'ân-ı Kerîm onun bu yasaklamayı unutması ve bu hususta azimli olmamasına bağlamıştır. Unutma ve azimli olmama gibi eksiklikten dolayı sadır olan hatalar günah olarak telakkî edilmemektedir. Fakat "iyilerin hasenâtı mukarrabinin seyyiâtı gibidir" prensibine göre, bu olay, Hz. Âdem'in (a.s) peygamberlik gibi yüce konumu sebebiyle isyân olarak ifâde edilmiştir. Bu hadise Hz. Âdem'in (a.s) masumiyetine hâlel getirmez. "sonra zâlimlerden olursunuz"¹¹⁵¹ âyeti ise, evlâ olanı terk etmenizden dolayı nefislerinize zulmedenlerden olursunuz"¹¹⁵², anlamındadır. Bu olaydan dolayı Hz. Âdem'in cennetten çıkarılması, bir cezâ anlamına gelmez. Çünkü Allah Hz. Âdem'i yeryüzünün halîfesi tayin etmiştir. Hz. Âdem'in yaratılış gayesi olarak yeryüzünün halifesi olmasını, içine düştüğü durumdan dolayı ceza ve tahkir neticesi olarak zikredilmesi Allah'ın hikmetine aykırıdır. Kaldı ki Allah Teâlâ Hz. Âdem'in tevbesini kabul ettiğini zikrediyor. Tevbesi kabul olunan birinin de cezâlandırılması Allah'ın hikmetine muvâfık değildir. Tevbe ise sadece günâhkârdan sadır olmaz. Tevbe kişinin Allah katında kıymetini artırır. Nitekim Peygamberimiz: " Yâ rabbi! Doğu ile Batıyı birbirinden uzaklaştırdığın gibi benimle hatalarımı uzaklaştır. Beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi beni hatalarımdan temizle. Allahım! Beni hatalarımdan kar, dolu ve soğuk ile temizle, beni yıka"¹¹⁵³ diye duâ etmiştir. Eğer Hz. Âdem âsî ve zâlim olsaydı, "Kim Allah'a ve Peygamberine başkaldırırsa ona içinde sonsuz ve temelli kalacağı cehennem vardır"¹¹⁵⁴ âyeti gereği ebedî cehennem azabını hak etmiş olması gerekirdi.

b- Peygamberlerin asıl vazifesi tevhid dinini tebliğ etmektir. Hz. İbrahim (a.s) de bu tebliğ vazifesini îfâ ederken dönemindeki müşriklerle mücâdele etmiştir. Bu mücâdelede onların anlayabileceği metotları kullanmıştır. Hz İbrahim hayatının hiçbir safhasında mahlûk olan varlıklara İlahlık vasfı yükleyerek şirke düşmemiştir. Zaten insan hem Rum 30/30. Âyette hem de Hadîs-i Şerifte zikredildiği gibi fıtrat dini olan

¹¹⁵¹ Bakara, 2/35.

¹¹⁵² Bkz. A'râf, 7/23.

¹¹⁵³ Buhârî, Ezân, 89.

¹¹⁵⁴ Cîn, 72/23.

Tevhid dini üzere yaratılmıştır. Tevhid dini üzere hayata gözlerini açan Hz. İbrahim daha sonra da şirke bulaşmamıştır. Bu durum âyette şöyle zikredilir: “Andolsun ki, biz İbrâhim’e önceden (bülûğdan önce) hidâyet vermiştik. Ve biz onun buna (peygamberliğe) ehil olduğunu biliyorduk. O zaman kavmine ve babasına şöyle demişti: ‘sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir?’”¹¹⁵⁵ Hayatının ilk safhasından itibaren Tevhid dini üzere olan Hz. İbrâhim’e Allah müşriklere bu dini tebliğ etme metodunu öğretmiştir. Bu durumu âyet şöyle ifâde etmektedir: “İşte böylece (ona şirkin çirkinliklerini gösterdiğimiz gibi) biz İbrâhîm’e göklerin ve yerin yaratılışlarından incelikleri gösterdik ki, kesin bilgi sahibi olanlardan olsun diye.”¹¹⁵⁶ Âyette zikredilen “Ay, Yıldız ve Güneş”e rabbim demesi, Hz. İbrâhîm’e Allah’ı ispat hususunda verilen bir hüccet olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁵⁷ Onların sapıklık içerisinde bulunduğunu direkt açıklama metodunu kullanmayıp; onların zihnini, tefekkür kabiliyetini harekete geçirecek istidlâl metoduyla bir şeyler öğretmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Hz. İbrahim bizi atalarımızın dininden mi çevireceksin diyen kavmine dinin taklîde değil; delile dayalı olması gerektiğini göstermiştir. Bu hâdise Hz. İbrâhîm’in istidlâl yoluyla hakkı araması değildir. Zaten ona önceden Allah tarafından hidâyet verilmişti. Peygamberler nübüvvetten önce de sonra da masumdur. Dolayısıyla Hz. İbrâhîm’in Ay’a Güneş’e Yıldız’a rabbim hitabında bulunması da küfürdür. Çok kısa zaman içinde olsa peygamberlerin küfrü kabul ve ikrar etmesi câiz değildir. Ayrıca bu hususla alakalı olarak anlatılan rivayetlerin çoğu bazı noktalarda farklılık ve zıtlık arz etmektedir. Kaldı ki Allah Teâlâ bu hususta Hz. İbrâhîm’e itapta bulunmamıştır. Kısaca ifâde etmek gerekirse, Allah Hz. İbrahimle alakalı olarak; “Çünkü o rabbine temiz bir kalp ile gelmiştir”¹¹⁵⁸ buyurmuştur. Kalbin temiz ve salim oluşu küfür ve şirkten salim oluşudur.

Hz. İbrâhîm’in (a.s) ölüleri diriltme hususunda Allah’ın kudretinden şüphe etmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber şu hadisiyle akla ve kalbe gelen bütün vesveselerin kökünü kazımıştır: “Biz şüpheyi İbrâhimden daha yakınız.”¹¹⁵⁹ Yani biz şüphe etmediğimize göre Hz. İbrâhîm’in şüphe etmemesi daha evlâdır, demektir. Peygamberler hakkında böyle bir şey düşünülemez. Çünkü bu bir küfür olur.

¹¹⁵⁵ Enbiyâ, 21/ 51,52.

¹¹⁵⁶ En’âm, 6/75.

¹¹⁵⁷ En’âm, 6/73.

¹¹⁵⁸ Saffât, 37/84.

¹¹⁵⁹ İbn Mâce, Fiten, 23.

Peygamberler ise küfre düşmekten masumdur.

Hız. İbrâhîm'e isnat edilen üç yalan meselesinde yalan değil; kinâyeli bir kullanım söz konusudur. Hız. Peygamber bir hadisinde; “ Kinâyeli lafızlarda insanı yalandan kurtaran genişlik vardır”¹¹⁶⁰ buyurmuştur. Bu üç yalan meselesi olarak ifade edilen olayın ikisi Kur'an'da zikredilmektedir. Fakat Kur'an bunların yalan olduğunu ifade etmemektedir. Lâkin bu üç yalan hadisesiyle alakalı olarak Ebû Hureyreden rivâyet edilen bir hadis vardır. Bu hadis, Buhârînin Nikâh, Buyu' ve enbiya bölümlerinde; Müslim tarafından da Kitâbu'Fedâil ve Şefâat bölümlerinde ve sünenlerde zikredilmektedir. Çoğu sikâ olan râvinin bile bile bir sahabinin adını kullanarak hadis uyduracağını düşünmek çok makûl görülmemektedir. Ebû Hureyre'nin peygamberimize yalan isnât etmeyeceğinde tereddütümüz yoktur. Râzi bu hadisi şöyle te'vîl etmiştir: Râvi sikâ da olsa yalanın Allah'ın dostu olan bir peygamberle; sikâ olan bir râviye isnat edilmesi hususunda bir tercih yapılması gerektiğinde bu yalanın peygamber yerine sikâ râviye isnat edilmesi zarûrettir. Bu hadisteki yalan ile yalana benzer bir haber mânâsı kastedilmiş olabilir. Mevdûdî, hem hadis'in uydurma olamayacağına hem de Hız. Peygamber'in bir peygamber'e yalan isnat edemeyeceğini zikretmektedir. Dolayısıyla yanlış anlama olabileceğini ve bundan dolayı Hız. Muhammed'in sözünün doğru aktarılmamış olduğunu zikretmiştir. Bu te'vîl peygamberlerin masumiyeti dikkate alındığında daha isabetli görülmektedir.

c- Hız. Yusuf-Züleyhâ hadisesini anlatan ayetle alakalı olarak asılsız birçok rivâyet nakledilmiştir. Bu rivâyetlerin çoğu tenkîde tâbî tutulmadan nakledilmiştir. Bu rivâyetlerin çoğunda Hız. Yûsuf'a zina isnâdında bulunulmuştur. Bu zinâ isnâdı öyle bir hal almıştır ki, normal insanın dahi hayâ edeceği bir istikâmete çekilmiştir. Bu rivâyetlerin tamamı isrâiliyyâttır. İsrâiliyyât olan benzeri rivâyetler Hız. Dâvud kıssasında da zikredilmiştir. Allah Teâlâ Hız. Yûsuf hakkındaki kötülüğü bertaraf etmiştir.¹¹⁶¹ Hız. Yûsuf'un masum olduğuna Allah'ın şahâdetine ilave olarak Zeliha ve kocası Aziz'in Şahâdeti¹¹⁶², ellerini kesen kadınların şahadeti¹¹⁶³, kadının

¹¹⁶⁰ Buhârî, Edep, 16.

¹¹⁶¹ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 24.

¹¹⁶² Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 28, 29, 32, 51.

¹¹⁶³ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 31.

akrabalarından birinin şahadeti¹¹⁶⁴, Yûsuf'un şahadeti¹¹⁶⁵ de delil olarak gösterilmiştir. Burada Hz. Yûsuf'un masum olduğunu zikreden en çarpıcı deliller ise, İblis'in Allah'ın has kullarını, yani ihlâs'a erdirilmiş olan kullarını azdıramayacağı ve saptıramayacağına dair âyetlerdir.¹¹⁶⁶ Hz. Yûsuf, Kur'anın " Çünkü o (Yûsuf taatte bizim) ihlâs'a erdirilmiş kullarımızdandı"¹¹⁶⁷ şeklindeki âyette bu vasıfla zikredilmiştir.

d- Râzî'nin de ifâde ettiği üzere Sâd 38/41. âyette azabın şeytandan bilinmesi, onun vesvese ve bozuk hatıralarla Hz. Eyyûb'u rahat bırakmadığını ifâde eder. Şeytanın Hz. Eyyûb'a tasallutunu dillendiren rivâyetler İblis'in tasallutunun onun malına, çocuklarına, vücuduna şeklinde olup; bu rivâyetler Tefsir ve Tarih kaynaklarında çokça anlatılmıştır. Bu rivâyetlerin tamamı Kitab-ı Mukaddeste de zikredilmiştir. O halde buradan da anlaşıldığı gibi İblis'in Hz. Eyyûb'un malına çocuklarına ve vücûduna muhayyel zarar verdiğini zikreden rivâyetlerin tamamı isrâiliyyattır. Bu rivâyetlerle ilgili İslâm Âlimlerinin bazıları "doğrusunu Allah bilir deyip" durumu Allah'a havâle edip, mahiyeti üzerinde fazla durmamışlardır; bazıları ise, bu rivâyetlerin asılsız ve hurâfe olduğunu açıkça beyan etmişlerdir. Bu rivâyetlerin doğruluğunu kabul etmek, peygamberlerin nefret ettirici ve tiksindirici şeylerden uzak olduğu dikkate alındığında makûl görülmemektedir.

e- Hz. Mûsâ'nın kıptîyi öldürmesi meselesi kastî yapılan bir öldürme değildir. Hz. Mûsâ hor görülen, ezilmekte olan bir topluluktan birinin yardım istemesi üzerine kavgayı ayırıp yardım isteyen imdâdına koşmuş bu olay neticesinde vurduğu bir yumrukla adam ölmüştür. Hz. Mûsâ burada sadece tedbirsiz hareket etmiştir. Bu şekilde vurulan yumruk neticesinde nadiren ölüm hadisesi gerçekleşir. Irk bağının müdâhale sebebi olduğu mesnetsiz bir yakıştırmadır.

f- Peygamberimiz açık bir emir olmadığı bir hususta içtihat yapmıştır. Vahiy olmayan bir hususta ise peygamberler bazen içtihat hatası yapabilirler. Bu hata ise, daha evlâ olanı terk etme şeklinde olur. Burada evlâ olan peygamberimizin Ümmü Mektûm'a kulak vermesidir. Bu konuda ikaz niteliğinde İlâhî emir gelince de kendine çeki düzen

¹¹⁶⁴ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 26-28.

¹¹⁶⁵ Âyet için bkz. Yûsuf, 12/ 26, 33.

¹¹⁶⁶ Âyet için bkz. Hicr, 15/ 39-40; Sad, 38/ 82.

¹¹⁶⁷ Yûsuf, 12/25.

verip daha titiz ve özenle hareket etmiştir. Bu âyette Allah'ın peygamberimize itap etmesini, günah olarak telakkî etmek doğru değildir. Burada peygamberimiz evlâ ve efdâl olanı terk ettiğinden sitem edilmiştir.

Peygamberimize isnat edilen hadiselerden biri de Dûhâ sûresi 7. Ayette zikredilen “dalâlet” kelimesidir. Bu ayette zikredilen dalâlet kelimesi, asla doğru yoldan sapmak ve sapık inançta olmak mânâsında değildir. Dalâlet, onun, peygamber olmadan önce peygamberlik bilgilerini ve din hükümlerini bilmemesidir. Dalâlet peygamberler için kullanıldığında peygamberlikten önceki dönem anlaşılır. Peygamberler, nübüvvet öncesi dönemde ilâhî nurla aydınlanmış olmadıkları gibi, ilimleri de derin değildi. Kendileri, kavimlerinin içinde yuvarlandığı dalâlet çukurlarına düşmemekle beraber, insanları, bu çukurlardan çıkaracak, sırf akılla idrak edilmesi mümkün olmayan, hak din ve doğru yolun ne olduğunu bilmezlerdi.

Fetih sûresi 48/2.âyet dikkatle incelendiğinde onun geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanması, günah işlemekten Allah'ın onu koruduğuna delil olmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber ayakları şişinceye kadar çok ibadet ederdi. Böyle bir ibâdet esnasında Hz. Aişe'nin ona: “Yâ Rasûlallah! Senin geçmiş ve gelecek günahların bağışlanmış olduğu halde niçin bu kadar zahmetli ibadeti tercih ediyorsun? demesine karşılık: “ o halde ben şükreden bir kul olmayayım mı?” cevabını vermiştir.¹¹⁶⁸ Bu da Hz. Peygamber'in günah işlemediğine delâlet etmektedir. Hz. Peygamberin tevbe, istiğfâr etmesi ise,¹¹⁶⁹ günah işlediğinden değil, ümmetine yol göstermek, onları tevbe ve istiğfâra teşvik etmek, Allah'ı ta'zîm etmek, Allah'ın sevgisini çekmek ve beşeri sıfatlarındaki noksanlığı ilan etmek içindir.

Sonuç olarak; peygamberler küfür, şirk, büyük ve küçük günahlardan masumdurlar. İnsan olmaları hasebiyle hasta olabilirler. Fakat onların hastalığı tiksindirici ve nefret ettirici tarzda değildir. Onlar sadece kendilerine vahiy gelmeyen hususlarda içtihat yaparlar. Bazen bu içtihatlarında yanılırlar. Onların içtihatlarında yanılması evlâ olanı

¹¹⁶⁸ Buhari, **Teheccüd**, 6; **Tefsîru Sûre**, 48; Müslim, **Sıfâtü'l-Münâfikîn**, 79-81; Tirmîzî, **Salât**, 187; Nesâî, **Kıyâmu'l-Leyl**, 17; İbn Mâce, **İkâmetu's-Salât**, 200; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. IV, s. 183

¹¹⁶⁹ Bkz. Müslim, **Zikir**, 41, 42; Ebû Dâvud, **Vitr**, 26; İbn Mâce, **Edeb**, 57; Tirmîzî, **Tefsîru Sure**, 47, 1; Darimi, **Rikak**, 15

terk etme şeklindedir. Bu yanılma sebebiyle Allah tarafından ikaz edilirler. İkaz edildikleri hatalarda ısrar etmezler.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed(v. 1162/1749). **Keşfu'l- Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs**. bsy., Kahire: Mektebetü'l-Kudüs,1351.

Aliyyülkârî, Nureddin b. Ali b. Sultan el- Herevî (1014/1606). **Şerhu'l-Fıkhi'l- Ekber**. bsy., İstanbul: 1303h.

Altıntaş, Ramazan .**“Haşviyyenin Doğuşu ve Kelâmî Görüşler”**. Sivas: CÜİFD., S. III, 1999.

Âlûsî, Ebû'l-Fadl Şihabettin Mahmut el-Bağdâdî(v.1270/1854). **Rûhu'l-Meânî Fî Tefsîr'il-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'ul-Mesânî**. 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2005.

Âlûsî, Âdem Abdullah. **Felsefetü'n- Nübüvve Ve'l-Enbiyâ, Fi Dav'il-Kur'ân ve's-Sünne**. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1983.

Aksekili, Ahmet Hamdi(v.1951). **Bir Zındık Uydurması Çarapık Safsatası**. bsy., (Sd. Ertuğrul Özalp), İstanbul: İşaret Yay. 2003.

Ateş, Süleymân. **Yüce Kur'ânın Çağdaş Tefsiri**. bsy., İstanbul:Yeni Ufuklar Neşriyât, 1989.

Avad, İbrâhîm. **el-Müsteşrikun ve'l-Kur'ân**. bsy., Kahire: Daru'l-Hukuk, 1985.

Aydemir, Abdullah. **İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler**. 2.bs. Ankara: TDV. Yay. 1996

_____. **“Kurbanlık Hz. İsmail mi, Hz. İshak mı”**. DİD. S. 5, Eylül, Ekim, Ankara, 1974.

Aynî, Bedruddîn Ebî Muhammed Muhammed b. Ahmed, (v. 855/1503) **.Umdetü'l- Kârî Şerhi Sahîh-i Buhârî**. bsy., Beyrut: Ts.

Babanzâde, Ahmet Nâim(v.1934). **Sahîh-i Buhârî Terceme ve Şerhi**. 4.bs., Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978.

Bağdâdî, Ebû Mansur Abdülkâhir b. Tâhir et-Temîmî (v. 429/ 1037).**Kitâbu Usûlu'd-Dîn**. bsy., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1981.

Bahçeci, Muhiddin. **Âyet ve Hadislerle Peygamberlik ve Peygamberler**. İstanbul: 1977.

Bayraklı, Bayraktar. **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri**. 1.bs., İstanbul: Bayraklı Yay., 2003.

Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd (v.510/1117).**Meâlimü't-Tenzîl**. 4.bs., Riyat: Dâru Taybe, 1417/1997.

Benna, Ahmed Abdurrahman. **el- Fethu'r-Rabbânî li Tertîbi Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**. Beyrut: Ts.

Berki, A, Himmet- Keskioğlu, Osman. **Hatemu'l Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı**. 7.bs. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978.

Beyâzî, Kemaleddin Ahmet(v.1098/1697). **İşâretü'l-Merâm**. bsy., İstanbul:Daru'l-Kuttabu'l-İslâmiyye, 1949.

Bikâî, Burhaneddin, Ebû'l-Hasan İbrâhîm b. Ömer(v.885/1480) . **Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver**. bsy., Kahire: 1413/1992.

Bilmen, Ömer Nasûhi(v.1971). **Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri**. bsy., İstanbul: İpek Yayınları, Ts.

Brockelmann, Carly, **İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi**, (Terc.: Neşet Çağatay). Ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail(v.256/870). **el-Câmiu's-Sahîh**. bsy., İstanbul: Çağrı Yay., 1992.

Bulut, Mehmet. **Ehli sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı**. bsy., İstanbul: Risâle Yay., 1991.

Bursevî, İsmail Hakkı(v.1136/1725) .**Tefsîru Rûhu'l-Beyân, Terc.: Komisyon**. 5.bs. İstanbul: Damla Yay., 2004.

Bûtî, Sâid Ramazan. **Kubral Yakıniyyet el-Kevniyye vucûdi el-Hakîki ve vazîfe fi'l- Hâlık**. bsy.,Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Muâsır, Ts.

Çantay, Hasan Basri(v.1964). **Kur'ân-ı Kerîm ve Meali Hakîm**. İstanbul:1985.

Caetani, Leone. **İslâm Tarihi, (Terc.: Hüseyin Cahid)**. bsy., İstanbul: Tanin Matbaası, 1924.

Cerrahoğlu, İsmail. **“Ğaranik Meselesinin İstismarcıları”**. AÜİFD., Ankara: 1981.

Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed(v.816/1413). **Şerhu'l-Mevâkıf**. 1.bs. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- İlmiyye, 1419/1998.

_____ **et-Ta'rifât,(Thk.: Abdurrahman Umeyra)**. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1987.

Dârimî Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (v. 255/868). **Sünen**. bsy.,Beyrut: Ts.

Dâvudoğlu, Ahmed(v. 1983) .**Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi**. bsy., İstanbul: Sönmez, 1977.

Debbâğ, Abdulazîz(v. 1132/1720). **Kitâbu'l- İbrîz**. bsy., İstanbul: 1961.

Derveze, İzzet(v.1984).**et-Tefsirü'l-Hadis,(Terc.: Vahdettin İnce)**. bsy., İstanbul: Ekin Yay., 1998.

Diyânet, Komisyon. Kur'ân Yolu. Ankara: DVY. Ts.

Doğrul, Ömer Rıza(v.1952) .**Tanrı Buyruğu**. bsy., İstanbul: 1934.

Dozy, Reinhart Pieter Anne .**Tarih- İslâmiyet, (Terc.: Dr. Abdullah Cevdet)**. C. I, Mısır: Matba-ı İctihat 1908.

Ebû's-Suud, Muhammed b. Muhammed (v. 982/1574).**İrşâdü'l- Aklı Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**. 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1421/2001.

Ebû Zeyd, Müna Ahmed. **el-Fikru'l-Kelami inde İbn Haldun**. bsy., Beyrut: el-Müessesetü'l- Camiye, 1997.

Elik, Hasan .**Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine**. 2.bs., MÜİFAV Yay. İstanbul, 2008.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır(v.1942). **Hak Dini Kur'ân Dili**. bsy., İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.

Endülüsî, Ebû Hayyan Muhammed b. Yûsufu's- Şehri(v. 745/1344). **Tefsîru'l-Bahri'l- Muhît**. 1.bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.

Ertuğrul, İsmail Fenni(v.1946). **Kitâbü İzâle-i Şükûk**. bsy., İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928.

Esed, Muhammed(v. 1992), **Kur'ân Mesajı(Meal-Tefsir)**, (Terc.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), C. II, 5.bs., İstanbul: İşâret Yay. 1420/1999.

Fazlurrahman(v.1988). **Allah'ın Elçisi ve Mesajı**. (Terc.: Adil Çiftçi), bsy., Ankara: Ankara Okulu Yay. 1997.

_____. **Ana Konularıyla Kur'ân**, (Terc.: Alpaslan Açıkgenç). bsy.,Ankara: Fecr Yay. 1987.

Firûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub(v.817/1415),. **el-Kâmûsü'l-Muhît**. bsy., Beyrut: Müessesetü'r-Rîsâle, 1993.

Gazali, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. **el- Mustasfâ min İlmi'l-Usûl**, (Terc.: Yûnus Apaydın). bsy., Kayseri: Rey Yay., 1994.

Gelenbevî, İsmail(v.1205/1791). **Hâşiye ale'l- Celal mine'l-Akâid**, bsy., İstanbul: Muharrem Matbaası, 1303.

Giritli Sırrı Paşa(v. 1308/1895). **Ahsenü'l-Kasas**. bsy., İstanbul: 1309.

Gölcük, Şerafeddin - Toprak, Süleymân. **Kelam**. Konya: SÜİF Yay. bsy., Konya: Tekin Kitabevi, 1998.

Hakyemez, Cemil. “Oryantalistlere Göre Hz. Muhammed”. İslâmi İlimler Dergisi, ÇÇEV, C. I, y. I, S. I, Bahar, 2006.

Hamidullah, Muhammed(v.2002). **İslâm Peygamberi, (Terc.: Salih Tuğ)**. 5.bs. İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1414/1993.

Haşimi, Ahmet .**Cevâhiru'l- Belâga fî meâni'l- Beyân ve'l- Bedî'**. bsy., İstanbul: 1984.

Hatip, Abdulaziz .**Kur'ân ve Hz. Peygamber Hakkındaki İddialara Cevaplar**. bsy., İstanbul: Nesil Yay. 1997.

Hazım, Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el- Bağdâdî(v. 725/ 1325).**et- Te' vil fi Men'i't- Tenzil**. C. V Beyrut: 1319.

Hâzin, Alâeddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî (v. 725/1340).**Tefsîr'ul-Hâzin Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl**. 2. bs., Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbi'l-Halebî ve Evlâdihî, 1375/1955.

Heykel, Muhammed Huseyn(v.1956) . **Hayatu Muhammed**. bsy., Mısır:el-Hey'etü'l-Mısırıyyeti Âmme li'l-Kitâp, 1997.

Hıllî,(İbn Mutahhar) Cemaleddin Hasan b. Yûsuf(726/1325). **el-Elfeyn fi İmâmeti Emîri'l-Müminîn Ali b. Ebi Talip, (Thk.: Muhammed Mehdi)**. bsy., Necef, 1389/ 1969.

Hicâzî, M. Mahmut .**Furkân Tefsiri,(Terc.: Mehmet Keskin)**. bsy., İstanbul: İlim Yay.1989.

İtr, Hasan Ziyaüddin. **Nübüvvetü Muhammed(a.s) fi'l-Kur'ân**. 1.bs., Halep: Dâru'n-Nasr, 1373/1973.

Irving Washington .**Mahomet and His Succssors**. edited by Rochmann, The University of Wisconsin Press, Madison, London, 1970.

İbn Abbas, Abdullah. **Mecmûu't- Tefâsir**. bsy., Beyrut: 1319.

İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah (v. 543/ 1149). **Ahkâmu'l-Kur'ân**. 2.bs.,Beyrut: Dâru'l-Fikr,1424/2003.

İbn Ebi'l-Hadîd, İzzeddin Abdulhamid b. Hibetillah (655/ 1257) .**Şerhu Nehci'l- Belâğa, (Thk.: Ebû'l-Fadl İbrâhîm)**. bsy., Mısır: 1960.

İbn Ebi'l-İzz, Ali b. Ali b. Muhammed (v. 793/1390). **Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye,(Thk.: Ahmed Muhammed Şakir)**. Riyat:Vezâratü's-Şüûni'l- İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da'veti Ve'l-İrşâd el-Memleketü'l-Arabiyye ve's-Suûdiyye , 1418 h.

İbnü'l- Esîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerim(v.630/1233). **el-Kamil fi't-Tarih**. Terc.: Komisyon, bsy., İstanbul: Bahar Yay., 1985.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmet b. Ali (v.852/1449.).**Tehzîbu't-Tehzîb**. bsy., Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, Ts.

_____ **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîh-i Buhârî**. bsy., Beyrut: Dâru'l-Marife, Ts.

İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed(v.245/855). **Müsned**. bsy., İstanbul: Çağrı Yay. 1992.

İbn Haldun ,Ebî Zeyd Abdurrahman el- Hadramî(v.808/1406), **Lübab-ü Muhassal Usûli'd-Dîn**, bsy., Mağrip: Dâru't-Tabâati'l-Mağribiyye, 1952.

İbn Hazm ez-Zâhirî, Ali b. Muhammed b. Ahmed (v. 456/1064). **el- Fisâl fi'l-Milel ve'n-Nihal,(Thk.: Muhammed İbrahin en-Nasr- Abdurrahman Umeyra)**. 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1416/1996.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik (v. 218/833) **.es-Siretü'n-Nebeviyye**, (Thk.: **Mustafa es-Seka vd.**). 2.bs. Mektebetü ve Matbabatü Mustafa el-Babi el-Halebî, 1955.

İbn Hümmam Kemal b. Ebi Şerif, Ebû'l- Meali Muhammed b. Muhammed (v. 905/1499). **el- Müsâmere fi Şerhi'l-Müsâyere**. Mısır:1348.

İbn Umeyr, Ali b. Ahmet es- Sebtî el- Ümevî **.Tenzîhu'l- Enbiyâ Ammâ Nesebe İleyhim Husâletü'l-Agbiyâ**, (Thk.: **Muhammed el- Mısırî- Hasan Ahmet Ratıb el- Mısırî**). bsy., Şam: Dâr-u sadiddin, 2003.

İbn Kayyım el-Cevziyye(v.751/1350). **Zâdul-Meâd (Terc.: Şükrü Özen, H. Ahmet Özdemir, Mustafa Erkekli)**. bsy., İstanbul: İklim Yay. 1989.

İbn Kesir, İmameddin İsmail b. Ömer b. Kesir (773/1371). **Tefsiru'l-Kur'âni'l- Azim**. bsy., Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l- Arabî, 1388/1969.

_____ **Siretü'n- Nebevi. C.I**, Beyrut, Ts.

İbn Mâce Hâfız Ebî Abdallah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (v. 273/886.). **Sünen**. bsy., İstanbul: Çağrı Yay., 1401/1981.

İbn Manzur, Ebû'l- Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem(v.711/1311) **.Lisânü'l- Arab**. bsy., Beyrut: Dâru Sadr, Ts.

İbn Teymiyye, Ebû'l- Abbâs Takıyuddin Ahmed(v.728/1328). **en-Nübüvvât**. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l- İlmiye, 1985.

_____ **.Mecmu'u Fetavâ**. bsy., Ribat: Ts.,

_____ **. et-Tefsîrû'l- Kebîr**. bsy., Beyrut: Dârü'l- Kütüb'il- İlmiyye, Ts.

İci, Adududdin Abdurrahman b. Ahmet(756/1355). **el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelam**. bsy., Kahire: Mektebetü'l-Müntenebbi, Ts.

İmam Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as(v.275/888). **Sünen.** bsy., İstanbul: Çağrı Yay., 1981.

İmam Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdülkerîm b. Hevâzin el- Kuşeyrî(v. 465/1072). **Letâifu'l- İşârat, (Thk.: İbrâhîm Besyuni).** bsy., Mısır: el-Hey'etu'l-Mısıryye, 1981

İmam Müslim, Ebi'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysâbü'rî(v.261/875). **Sahîh.** bsy., İstanbul: Çağrı Yay. 1981.

İsfahânî, Ragıp (v. 425/ 1072) .**Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân (Thk.: Safvan Adnan Dâvûdî).** bsy., Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992.

Kadı Abdu'l-Cabbar(v.415/1025). **Şerhu Usûli'l- Hamse(Thk.: Dr. Abdu'l-Kerim Osman).** Kahire: Mektebetü Vehbe, 1416/1996.

_____. **el- Muğnî fi Ebvabi't-Tevhid. (Thk.: Emin el- Huli).** C. XV, Mısır: Dâru'l-Mısıryye, 1960.

Kadı Abdullah b.Ömer el-Beydâvî(v.691/1292).**Tavâliu'l-Envâr.** bsy., Dersaadet: Şirket-i Âlemiyye, 1305.

Kadı Beydâvî, (v. 685/ 1286).**Tefsîru'l-Kâdı Beydâvî.** bsy., İstanbul: Mektebetü'l-Hakîka, 1411/1991.

Kadı Beydâvî, Nasiruddin Ömer(v. 682/1284). **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl.** bsy., İstanbul: 1285.

Kadı İyâz, Ebû'l-Fazl İyaz b. Mûsâ b. İyaz el- Yahsûbî (v. 544/1149). **eş-Şifâ bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ. (Thk.: Hüseyin Abdulhumeyd Nil),** C.I, Beyrut: Dâru'l- Erkam, 1995.

Kâsımî, Muhammed Cemâluddin, (v. 1332 /1914) .**Mahâsinu't- Te'vîl.** 2.bs. Şam: 1978.

Kemal b. Ebi Şerif, Ebû'l- Meali Muhammed b. Muhammed (905/1499). **el-Müsâmere fi Şerhi'l-Müsâyere.** bsy.,Mısır: 1348h.

Kestelli, Muslihiddin Mustafa(v. 792/1517). **Hâşiye ala Şerhi'l-Akâid**. bsy., İstanbul: Salih Bilici Kitapevi Yay., 1973.

Kevserî, Muhammed Zahid(v.1942). **Tekmile,(Subkî, Takıyyuddin, es-Suyfu's-Sakil'in hamışinde)**, 1.bs. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1425/ 2004.

Kılavuz, Ahmet Saim. **Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelama Giriş**. bsy., İstanbul: Ensar Neş., 1993.

Kirmânî, Muhammed b. Hamza, (v. 500/1106). **Garâibu't- Tefâsir ve Acâibu't-Te'vîl**. bsy., Şam: 1988.

Kitabı Mukaddes. **Eyyûb**. 1/ 8-12, 14-16, 18-21; 2/ 2-8.

_____. II, **Samuel,Bab**, 11/2-27.

Kurtubî Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet b. Ebi Bekr(v. 671/1273). **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân**. bsy., Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1995.

_____. **el-A'lam bima fi Dini'n-Nasara Mine'l-Fesad ve'l-Evham ve İhzari Mehasin Dini'l-İslâm ve İsbâtı Nübüvveti Nebiyyina Muhammed (a.s) (Thk.: A. Hicâzi es-Sakka)**. Kahire: Dârü't-Türâsi'l-Arabî, 1980.

Kutup, Seyyid(v. 1969) .**Fi Zilali'l-Kur'ân**, (Terc.: Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, Lutfullah Bender). 1.bs., İstanbul: Dünya Yay. 1991.

Koçyiğit, Talât. **Hadis Usûlü**. 6.bs. Ankara: TDVY. 2007.

Mâdî, Mahmut. **İsmet'ül- Enbiyâ Beyne'l- Yahûdiyye ve'l- Mesîhiyye ve'l-İslâm**. bsy.,İskenderiye: **Mektebû'l- İmân**, 1990.

Mahallî, Celaleddin Muhammed b. Ahmed(v. 864/1459) - es-Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr(v.911/1505). **Tefsîru'l-Celâleyn**. bsy., İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, Ts.

Maturidi, Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed bin Mahmud el-Maturûdî(v.333/ 944), **Te'vîlâtü'l-Kur'ân (Ehli's-Sünne), (Thk.: ve Tlk. Dr. İbrâhîm Avdin-Seyyid Avdin)**. bsy., Kahire: Ahramatü't-Ticâriyye, 1980.

Meclisî, Muhammed Bakır b. Muhammed (v. 1110/1698), **Bihâru'l-Envâr**, C.XI, Beyrut: 1983.

Mehmet Vehbi Efendi(1942). **Hulâsatu'l-Beyân**. bsy., İstanbul: Üçdal Neş., 1976.

Merâğî, Ahmet Mustafa(v. 1310/1892) **.Tefsîrû'l- Merâğî**. bsy., Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el- Babil Halebî ve Evlâdihî, 1947.

Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ (v.1979).**Tefhîmu'l-Kur'ân**, (Terc.: Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş). ,bsy., İstanbul: İnsan Yay. 2005.

_____ **İtikâdî ve İktisâdî, Sosyal ve Fıkı Meselelere Fetvalar**. C. IV, İstanbul: 1992.

Mübarekfûrî Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim(v.1934) **.Tuhfetu'l-Ahvazî bi Şerhi Câmiu't- Tirmîzî**. C. VIII, 1.bs., Kahire: Dâru'l-Hadîs,1421/2001.

Mukâtil b. Süleymân(v.150/767) **.Tefsir-i Kebir,(Thk.: Mahmut Sehhate), Terc.: M. Beşir Eryarsoy**. bsy., İstanbul: İşaret yay., 2006.

Neccâr, Abdulvehhâb. **Kıyasu'l- Enbiyâ**. 3.bs. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Ts.

Neccâr, İbrâhîm Mustafa-Ahmet Hasan ez-Ziyad-Hamit Abdulkadir-Muhammed Ali. **Mu'cemu'l-Vasit**. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmet b. Şuayb(v.303/915). **Sünen**. bsy., İstanbul: Çağrı Yay.1981.

Nesefî, Ebû'l-Berakat Abdullah (v. 710/1310). **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil**. bsy., Mısır:Dâru'l- Mısıryye Ts.

Nevevî, Muhiddin Ebû Zekeriyâ Yahyâ(v. 631-676) **.Müslim Şerhi**. bsy., Mısır: 1349h.

Neysâbü'rî, Hakim İmam Hafız Ebi Abdillâh(v. 405/ 1014). **el-Müstedrek ala's-Sahîhayn (Thk.: M. Abdülkadir Ata)**. bsy., Beyrut: Daru'l- Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

Neysâbü'rî, Nizamuddin b. Muhammed b. Hüseyin(v. 728/1328) **.Tefsirü'l-Garibu'l- Kura'n ve Ragibü'l- Furkan**. bsy., Beyrut: 1987.

Okumuş, Mesut. **“Kelam-i İlâhi Oluşunun Kanıtı Olarak Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e Yönelik Uyarı ve Tehditler”**. Çorum: İslâmi İlimler Dergisi, y. 1, S. 1, Bahar, 2006.

Okuyan, Mehmet. **“Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler(Nebi-Rasûl Ayırımı ve Bunun İstismarı)”**. Kur'an Sempozyumu, 1bs., Ankara: Fecr Yay. 2009

Ömer b. Ahmed b. Ömer **.Ulu'l- Azm mine'r-Rusûl**. bsy., Şam, 1988.

Parlıyan, Abdullah. **Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir**(Meal). İstanbul: Konya Kitapçılık, 2004.

Pezdevî, Ebû Yusr Muhammed(v.493/1099). **Ehl-i Sünnet Akâidi (Terc.: Şerafeddin Gölcük)**. bsy., İstanbul: Kayıhan Yay., 1980.

Râzî, Muhammed Fahreddin b. Allâme Ziyâeddin Ömer(v. 606/1209). **Mefatihü'l-Gayb**. 1.bs. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1401/1981.

_____ **Kelam'a giriş(el-Muhassal)**. Terc.: Hüseyin Atay, Ankara: AÜİF. Yay. 1978.

_____ **İsmet'ül-Enbiyâ**, 1.bs. Kahire: 1406/1986.

Râzî Muhammed b. Ebû Bekr (v. 691/1292.) **.en- Numûzecü'l- Celilü fi es'iletin ve Ecvibetin min Garâibi Âyei't- Tenzîl.** 1.bs., Şam: 1990.

Rıza, Muhammed Reşid **.Tefsiru'l-Menâr.** C. X, 2.bs.,Mısır: Dâru'l-Minber, 1368/1949.

Sâbûnî, Muhammed Ali **.en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ.** Şam: Dâru'l-Kalem, 1409/1989.

_____ **Safvetü't- Tefâsir.** bsy., İstanbul: Ts.

Sâbûnî, Nureddin Ebû Muhammed Ahmed b. Mahmud Nureddin (v. 580/1184). **Maturudiyeye Akâidi (el- Bidâye fi Usûlu'd- Din,) (Araştırma ve Notlar İlavesiyle Terc.: B. Topaloğlu).** Ankara: TDV. Yay., 1991.

Said Havvâ(v.1989). **el-Esas fi't-Tefsîr.** (Terc.: M. Beşir Eryarsoy), bsy., İstanbul: Şamil Yay., 1990.

Salebi, Ebû İshâk Ahmet b. Muhammed es- Salebi(v.427/1036) . **Kıyasu'l-Enbiyâ (Arais).** bsy., Mısır: Ts.

Sami, Şemseddin(v.1904) **.Kâmûs-ı Türkî.** 4.bs. İstanbul: Çağrı Yay. 1978.

Şemseddin, Mahmut b. Abdirrahmanel-İsfahânî (749/1348). **Metâliu'l-Enzâr.** Dersaadet: 1305h.

Şevkânî, Kâdî Muhammed b. Ali Şevkânî(v. 1250/1834) . **Fethu'l-Kadîr min İlmi't-Tefsîr.** bsy., byy., Dâru'l- Vefâi'l- Mensûra,1997.

Sofuoğlu, Mehmet **.Sahîh-i Buhari ve Tercemesi.** bsy., İstanbul: Ötüken Yay. 1989.

Subkî, Tacüddin Ebi Nasr Abdi'l-Vehhab b. Ali Abdülkâfî es-Subkî(v. 771/1369), **es-Seyfu'l-Meşhur fi şerhi Akîdeti Ebî Mansur (Thk.: M. Saim Yeprem),** bsy., İstanbul: MÜİF Yay., 1989.

Subkî, Muhammed Muhiddin Abdulhamit-Muhammed Abdullatif **el-Muhtar min Sihâhi'l-Lugati**, Tahran: Nasr Hüsrev Neşri, 1353.

Suyûtî, Celâleddîn (v.911/1505) .ed- **Durru'l- Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin). C. XII, 1.bs., Kahire: 1424/2003.

Sülün, Murat **.Kur'an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi**. 2.bs., İstanbul: Ensar Neş., 2005.

Taberî, Muhammed b. Yezid b. Kesîr Ebû Cafer (v. 310/923). **el-Câmiü'l-Beyan an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân**. (Thk.: Ahmet Muhammed Şakir). 2.bs., Müessesetü'l-Risâle, 1420/2000.

Tabresî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan(v.548/1153) **.Mecmeu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**. bsy., Tahran: 1390.

Taftazânî, Sadüddin Mesud b. Ömer b. Abdillâh Taftazânî(v. 797/1395). **Şerhu'l Makâsîd** (Thk.: Abdurrahman Umeyr). bsy., Beyrut: Âlemu'l-Kutüb, 1989.

_____ **Şerhu'l-Akâid** (Terc.: Süleymân Uludağ). 4.bs. İstanbul: Dergâh Yay., 1999.

_____ **Şerhu'l-Akâid** (Kestelli haşiyesi ile birlikte). bsy., İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yay., 1973.

_____ **.Şerhu'l-Muhtasar**. 2.bs., Neşverâtü İsmâiliyyân, 1482h.

Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et- Tirmîzî(v. 279/892). **Sünen**. bsy., İstanbul: Çağrı Yay., 1981.

Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî(v. 460/1067). **et-Tıbyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**(Thk.: Habib Kusayr). bsy., Necef, Ts.,

Türk Dil Kurumu. **Türkçe Sözlük**. bsy., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Uludağ, Süleymân .**İslâmda İnanç Konuları ve İtikâdî Mezhebler**. 3.bs. İstanbul: Mârifet Yay,1996.

Wensinck. **Concordance (el-Mu'cemü'l Müfehres)**. C.IV, Ts.

Yakut Şihabuddin Ebû Abdillâh Hamevî(v.626/1229). **Mu'cemu'l-Buldân**. bsy., Beyrut: 1979.

Yavuz, Salih Sabri. **İslâm Düşüncesinde Nübüvvet**. bsy.,İstanbul: İnsan Yay., Ts.

Yavuz, Yûsuf Şevki “**Peygamber**” mad. **DİA**. C.XXXIV, İstanbul, 2007.

Yıldırım, Suat. **Oryantalistlerin Yanılgıları**.1.bs. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2003.

Zebîdî, Ebu'l-Feyd Muhammed el-Murtedâ ez-Zebîdî(v. 1206/ 1791). **Ta'cûl-Arûs**. bsy., Mısır: Hayriyye Matbaa, .1306.

Zehebî Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî(v.1348/1929). **Mîzânu'l- İtidâl**. bsy., Mısır: 1382/1963.

Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ömer (v. 528/1133). **el- Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l- Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl**. 1.bs., Riyat: Mektebetü Ubaykân, 1418/1998.

Zühaylî, Vehbe. **Tefsîru'l-Münîr (Terc.: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, M. Beşir Eryarsoy, H. İbrâhîm Kutlay, Nurettin Yıldız)**. 2.bs., İstanbul: Risâle Yay. 2005.